

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ДАРГА
САНДАГИЙН БЯМБАЦОГТ
ТАНАА

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН
Одонгийн ЦОГТГЭРЭЛ

14201 Улаанбаатар хот, Сүхбаатар дүүрэг,
Жанжин Д.Сүхбаатарын талбай 1, Төрийн ордон
Утас: 26-34-14, Факс: 32-70-16
E-mail: tsogtgerelo@parliament.mn
http://www.parliament.mn

2026.04.14 № 412-03/3867
танай _____-ны № _____-т

Хуулийн төсөл өргөн мэдүүлэх тухай

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хорин зургаадугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг, Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.1 дэх заалт, Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1 дэх хэсэгт заасан бүрэн эрхийн хүрээнд Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/-ийн төсөл, Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/-ийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуулийн төсөл, дагалдах бусад хууль тогтоомжийн төслийг санаачлан боловсруулж, Монгол Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлж байна.

Хуулийн төслийг Монгол Улсын Их Хурлын холбогдох байнгын хороо болон чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлж өгнө үү.

Хавсралт 17 хуудастай.

Хүндэтгэсэн,

МОНГОЛ УЛСЫН
ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН

О.ЦОГТГЭРЭЛ
О.АЛТАНГЭРЭЛ
Н.АЛТАНХУЯГ
О.АМГАЛАНБААТАР
Ц.БААТАРХҮҮ
Д.БАТБАЯР
Ж.БАТСУУРЬ
Х.БАТТУЛГА
П.БАТЧИМЭГ

2026000061

Ж.БАЯРМАА
Ж.БАЯСГАЛАН
Б.БЕЙСЕН
Х.БОЛОРМАА
Ш.БЯМБАСҮРЭН
А.ГАНБААТАР
Г.ГАНБААТАР
С.ГАНБААТАР
Д.ГАНБАТ
Л.ГАНТӨМӨР
Б.ЖАРГАЛАН
Д.ЖАРГАЛСАЙХАН
Ч.ЛОДОЙСАМБУУ
Ц.МӨНХБАТ
Л.МӨНХБАЯСГАЛАН
П.МӨНХТУЛГА
Ц.МӨНХТУЯА
Э.ОДБАЯР
С.ОДОНТУЯА
Г.ОЧИРБАТ
Б.ПУНСАЛМАА
Б.ПҮРЭВДОРЖ
Р.СЭДДОРЖ
Ц.ТУВААН
Б.ТҮВШИН
Х.ТЭМҮҮЖИН
Г.ХОСБАЯР
Д.ЦОГТБААТАР
С.ЦЭНГҮҮН
Ө.ШИЖИР
Д.ЭНХТУЯА
С.ЭРДЭНЭБОЛД
Р.ЭРДЭНЭБҮРЭН

2026000081

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН
Одонгийн ЦОГТГЭРЭЛ

14201 Улаанбаатар хот, Сүхбаатар дүүрэг,
Жанжин Д.Сүхбаатарын талбай 1, Төрийн ордон
Утас: 26-34-14, Факс: 32-70-16
E-mail: tsogtgerelo@parliament.mn
http://www.parliament.mn

2026. 03. 17 № УИХ-03/2589
танай _____-ны № _____-т

Хуулийн төсөл өргөн мэдүүлэх
хугацааг товлох тухай

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хорин зургадугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг, Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.1 дэх заалт, Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1 дэх хэсэгт заасан бүрэн эрхийн хүрээнд Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/-ийн төсөл, Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/-ийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуулийн төсөл, дагалдах бусад хууль тогтоомжийн төслийг санаачлан боловсрууллаа.

Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 40 дүгээр зүйлд заасны дагуу хянан үзэж, Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх тов тогтоож өгнө үү.

Хуулийн төсөл, үзэл баримтлал, товч ба дэлгэрэнгүй танилцуулга, холбогдох бусад бичиг баримтыг хавсаргав.

Хавсралт ...¹⁷⁷...хуудастай.

Хүндэтгэсэн,

МОНГОЛ УЛСЫН
ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН

О.ЦОГТГЭРЭЛ

2026000036

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН
О.ЦОГТГЭРЭЛ ТАНАА

**МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН
ХЭРЭГ ЭРХЛЭХ ГАЗАР**

Төрийн ордон, Жанжин Д.Сүхбаатарын талбай,
6 дугаар хороо, Сүхбаатар дүүрэг, Улаанбаатар хот, 14201

Утас: (976-51) 26 08 17, Факс: (976-51) 26 24 08,

Цахим шуудан: info@cabinet.gov.mn,

Цахим хуудас: www.cabinet.gov.mn

2026.01.27 № НХГ/269

танай _____-ны № _____-т

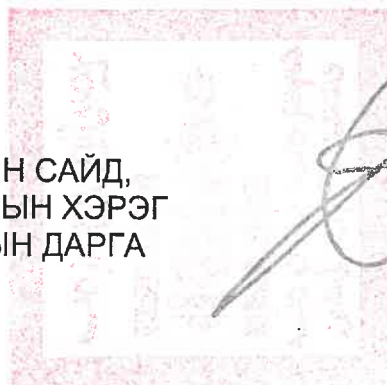
**Хуралдааны тэмдэглэл
хүргүүлэх тухай**

Таны санаачлан боловсруулсан Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг Засгийн газрын хуралдаанаар хэлэлцсэн тэмдэглэлийг үүгээр хүргүүлж байна.

Хавсралт 02 хуудастай.

Хүндэтгэсэн,

МОНГОЛ УЛСЫН САЙД,
ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ХЭРЭГ
ЭРХЛЭХ ГАЗРЫН ДАРГА

С.БЯМБАЦОГТ

МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ХУРАЛДААНЫ ТЭМДЭГЛЭЛЭЭС

Монгол Улсын Засгийн газрын 2026 оны 01 дүгээр сарын 21-ний өдрийн 3 дугаар хуралдааны тэмдэглэлд:

“3.ХЭЛЭЛЦСЭН нь: Улсын Их Хурлын гишүүн О.Цогтгэрэлээс санаачлан боловсруулсан Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлд Засгийн газраас өгөх санал, дүгнэлт

ШИЙДВЭРЛЭСЭН нь: Улсын Их Хурлын гишүүн О.Цогтгэрэлээс санаачлан боловсруулсан Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг хэлэлцээд дараах саналыг хууль санаачлагчид уламжлахаар тогтов:

1.Хуулийн төслийн үзэл баримтлалын хүрээнд Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулиас “албаны нууц”-д холбогдох зохицуулалтыг бүхэлд нь хасаж, төрийн нууцын жагсаалтыг тухайлсан хуулиар батлахаар, төрийн нууцыг шилжүүлэх, ил болгох, нууцын зэрэглэл тогтоох, хугацааг сунгах зэрэг асуудлыг Засгийн газрын өргөн мэдүүлснээр Улсын Их Хурал шийдвэрлэхээр хуулийн төсөл боловсруулсан нь уг хуулийн үзэл баримтлалыг бүхэлд нь өөрчлөхөөр байна.

Түүнчлэн, хуулийн төслийн хүрээнд албаны нууцад хамаарах зохицуулалтыг хассанаар Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн нийт заалтын 50-аас дээш хувьд нэмэлт, өөрчлөлт орж байна.

Иймд Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 25 дугаар зүйлийн 25.1.2, 25.1.3 дахь заалтад тус тус заасны дагуу хуулийн төслийг хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл хэлбэрээр боловсруулах;

2.Одоо хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа хуулиар Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдал, эрх ашигт учруулж болзошгүй хор хохирлын хэмжээгээр нь үнэлэн гадаад бодлого, үйл ажиллагаатай холбоотой зарим мэдээллийг албаны нууцад хамааруулдаг тул энэ хүрээнд нууцалсан мэдээллийг ил болгох, эсхүл нууцын зэрэглэл нэмэгдүүлэх талаарх зохицуулалтыг тус хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуулийн төсөлд тодорхой тусгах;

3.Төрийн нууцад хамаарах мэдээллийг зөвхөн “маш нууц”, “онц чухал нууц” гэсэн зэрэглэлд хамааруулснаар 20, эсхүл 30 жил нууцлах шаардлага үүсэж байна.

Америкийн Нэгдсэн Улс, Их Британи, Умард Ирландын Нэгдсэн Хаант Улс, Канад Улс, Австралийн Холбооны Улс, Шинэ Зеланд Улс зэрэг хөгжингүй улс орнууд гадаад бодлоготой холбоотой нууц мэдээллийг задруулсан буюу үрэгдүүлсэн тохиолдолд учруулах хор хохирлын хэмжээгээр нь 3-4 зэрэглэлд авч үздэг жишгийг анхаарч, нууцад хамаарах мэдээллийн зэрэглэлийг тогтоох;

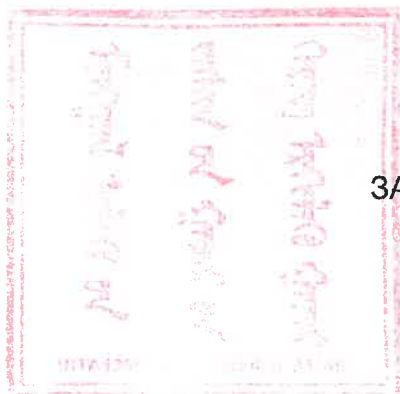
4.Хуулийн төсөл нь Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 29 дүгээр зүйлийн 29.1.5 дахь заалтад заасан “Хуулийн төслийн агуулга нь зүйл, хэсэг, заалт нь хоорондоо зөрчилгүй байх” шаардлагыг хангахгүй байна.

Тухайлбал, хуулийн төслийн үзэл баримтлалд Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн 15 дугаар зүйлийн 15.4, 15.5 дахь хэсэг нь Монгол Улсын Үндсэн хуульд заасан нууцыг хуулиар тогтоон хамгаалах суурь зарчимд нийцэхгүй талаар дурдсан боловч хуулийн төсөлд эдгээр хэсэгт өөрчлөлт оруулах талаар тусгаагүй, мөн хуулийн төслийн 1 дүгээр зүйлд нэмэхээр тусгасан 4.3 дахь хэсэг нь Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн 13 дугаар зүйлийн 13.2 дахь хэсэгтэй агуулгын хувьд давхардаж байна.

Түүнчлэн, Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.1.3 дахь заалтад заасан нууцад хамаарах мэдээллийн “нууц” зэрэглэлийг хүчингүй болгохоор тусгасан боловч тус хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.6 дахь хэсэг, 17 дугаар зүйлийн 17.1.3 дахь заалтад тус тус заасан “нууц” зэрэглэлийн зохицуулалт хэвээр байгааг анхаарах;

5.Монгол Улсын Засгийн газраас санаачлан боловсруулж байгаа Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл, Төрийн нууцын жагсаалт батлах тухай хуулийн төслийн үзэл баримтлалыг 2025 оны 11 дүгээр сарын 19-ний өдөр Монгол Улсын сайд, Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газрын дарга, Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд нар хамтран баталсан.

Энэ ажлын хүрээнд Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн нэрийг “Төрийн нууцын тухай хууль” болгон өөрчилж, тус хуулиар зөвхөн төрийн нууцтай холбогдсон харилцааг зохицуулах эрх зүйн үндсийг бүрдүүлэх, албаны нууцтай холбоотой зохицуулалтыг бүхэлд нь хасах, төрийн нууцад хамаарахаас бусад төрийн байгууллагын бүх мэдээлэл ил тод, нээлттэй байх нөхцөлийг бүрдүүлэх, хуульд заасан хүрээнд нийцүүлэн төрийн нууцын жагсаалтыг хуулиар тогтоох буюу төрийн нууцын жагсаалтыг Улсын Их Хурлаас баталж, иргэд, олон нийтийн хяналтыг тогтоох, төрийн нууцад хамааруулах мэдээллийн хүрээ, жагсаалтыг хуульчлахаар холбогдох хуулийн төслүүдийг боловсруулж, 2026 оны Улсын Их Хурлын хаврын ээлжит чуулганд өргөн мэдүүлэхээр бэлтгэл ханган ажиллаж байгааг дурдах нь зүйтэй.” гэжээ.

ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ХЭРЭГ ЭРХЛЭХ ГАЗАР

БАТЛАВ.
МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН

О.ЦОГТГЭРЭЛ

2026 оны 01 дүгээр сарын 07-ны өдөр

**ТӨРИЙН НУУЦЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН
ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ**

Нэг. Хуулийн төсөл боловсруулах үндэслэл, шаардлага

1.1.Хууль зүйн шаардлага

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн¹ 16 дугаар зүйлийн 17 дох хэсэгт “төр түүний байгууллагаас хууль ёсоор тусгайлан хамгаалбал зохих нууцад хамаарахгүй асуудлаар мэдээлэл хайх, хүлээн авах эрхтэй. Хүний эрх, нэр төр, алдар хүнд, улсыг батлан хамгаалах, үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн хэв журмыг хамгаалах зорилгоор задруулж үл болох төр, байгууллага, хувь хүний нууцыг хуулиар тогтоон хамгаална” гэж;

Түүнчлэн Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1 дэх хэсэгт мэдээллийг нууцад хамааруулах, нууцлахад хуульд нийцсэн, үндэслэлтэй, цаг үеэ олсон байх зарчмыг удирдлага болгоно гэж;

Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуулийн² 7 дугаар зүйлийн 7.5 дахь хэсэгт “Хуульд ил тод, нээлттэй байхаар заасан мэдээллийг албаны нууцад хамааруулж тогтоохгүй.”, мөн зүйлийн 7.7 дахь хэсэгт “Нийтийн мэдээллийг ашиглахад хуульд зааснаас бусад тохиолдолд иргэний мэдээлэл авах эрх, эрх чөлөөг үл хязгаарлах, төрийн байгууллагын үйл ажиллагаа олон нийтэд ил тод, нээлттэй байх, хүн, хуулийн этгээд хуулиар хязгаарлалт тогтоогоогүй аливаа мэдээллийг саадгүй олж авах нөхцөл боломжийг бүрдүүлнэ.”, 8 дугаар зүйлийн 8.1 дэх хэсэгт “Төрийн үйл ажиллагааг ил тод, нээлттэй байлгах, төрийн үйл ажиллагаанд олон нийтийн хяналтыг бий болгох зорилгоор мэдээлэл хариуцагчийн чиг үүрэг, үйл ажиллагааны стратеги, зохион байгуулалт, хүний нөөц, төсөв, санхүү, худалдан авах ажиллагаа, үзүүлж байгаа үйлчилгээ болон хуулиар хаалттай, хязгаарлалттай гэж тогтоосноос бусад мэдээллийг ил тод, нээлттэй байлгана.” гэж;

Монгол Улсын Их Хурал (“УИХ”)-ын 2010 оны 48 дугаар тогтоолоор батлагдсан Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалын Мэдээллийн нууцлал хэсгийн 3.6.3.2-д “Төрийн мэдээллийн ангилал, нууцын зэрэглэлийг оновчтой болгож, нууц хамгаалалтыг шинэ түвшинд гаргах эрх зүйн орчин, удирдлага, зохион байгуулалтыг боловсронгуй болгоно.” гэж;

УИХ-ын 2020 оны 52 дугаар тогтоолын нэгдүгээр хавсралтаар баталсан “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын Зорилт 5.4-т “иргэндээ үйлчилдэг, мэргэшсэн, чадварлаг ил тод, үр нөлөөтэй, ухаалаг төрийн албыг төлөвшүүлнэ”, 7.5-д “төр, иргэн, хувийн хэвшлийн мэдээллийн бүрэн бүтэн,

¹ 1992 оны 01 дүгээр сарын 13-ны өдөр батлагдаж, тухай бүр нэмэлт, өөрчлөлт орсон Монгол Улсын Үндсэн хууль <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=367>

² 2021 оны 12 дугаар сарын 17-ны өдөр батлагдаж, тухай бүр нэмэлт, өөрчлөлт орсон Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хууль <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16390263044601>

нууцлагдсан, хүртээмжтэй байдлыг баталгаажуулж, өрсөлдөх чадвар бий болгоно” гэж;

УИХ-ын 2020 оны 52 дугаар тогтоолын хоёрдугаар хавсралтаар баталсан Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны Авлигагүй засаглалын зорилт 5.6-гийн 5.6.3-т “Төрийн байгууллагын үйл ажиллагааны ил тод, хариуцлагатай байдлыг хангах, хяналт тавих зохицуулалтыг боловсронгуй болгоно”, 5.6.8-д “Төрийн байгууллагын үйл ажиллагааны нээлттэй, ил тод байдлыг нэмэгдүүлж авлига үүсэх эрсдэлийг бууруулна” гэж;

УИХ-ын 2024 оны 21 дүгээр тогтоолын нэгдүгээр хавсралтаар батлагдсан “Монгол Улсын Засгийн газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-ийн 4.1.4 Ил тод байдал, хяналт хэсгийн 4.1.4.1-д “Төрийн үйл ажиллагаанд иргэдийн хяналт тавих тогтолцоог технологийн шийдлээр сайжруулж, шилэн ажиллагааг үргэлжлүүлж, төрийн нууцад хамаарахаас бусад бүх шийдвэр, тогтоол, гэрээ, хэлцэл, мэдээллийн санг олон нийтэд нээлттэй, ил тод болгоно.” гэж тус тус заасан нь хуулийн төслийг боловсруулах хууль зүйн шаардлага болж байна.

1.2. Практик шаардлага

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлд Монгол Улсын иргэний баталгаатай эдлэх үндсэн эрх, эрх чөлөөг тодорхойлохдоо тус зүйлийн 17 дох хэсэгт “төр түүний байгууллагаас хууль ёсоор тусгайлан хамгаалбал зохих нууцад хамаарахгүй асуудлаар мэдээлэл хайх, хүлээн авах эрхтэй. Хүний эрх, нэр төр, алдар хүнд, улсыг батлан хамгаалах, үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн хэв журмыг хамгаалах зорилгоор задруулж үл болох төр, байгууллага, хувь хүний нууцыг хуулиар тогтоон хамгаална” гэж зааснаар хүний мэдээлэл хайх, хүлээн авах, ашиглах эрхийг гагцхүү хууль батлах замаар хязгаарлах, аливаа нууцыг хуулиар тогтоох, хамгаалах эрх зүйн үндсийг тодорхойлжээ.

Монгол Улсын Үндсэн хуульд ийнхүү заасны дагуу УИХ 1995 онд Төрийн нууцын тухай болон Төрийн нууцын жагсаалт батлах тухай хуулиудыг баталж, төрийн нууцыг тогтоох, хамгаалах, ашиглахтай холбогдсон харилцааг анх хуульчлан зохицуулсан. Эдгээр хуулиудад тухай бүр нэмэлт, өөрчлөлт орж, Төрийн нууцын жагсаалт батлах тухай хуулийг 2004 онд шинэчлэн баталсан. Харин УИХ 2016 оны 12 дугаар сарын 01-нд Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгыг баталж, 2017 оны 09 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс тус хууль хэрэгжсэнээр Төрийн нууцын тухай хууль болон Төрийн нууцын жагсаалт батлах хууль тус тус хүчингүй болсон билээ.

УИХ дараах хүрээнд хамаарах мэдээллүүдийг төрийн нууцад хамруулахаар хуульчилсан байна. Үүнд:

№	Өмнө (Төрийн нууцын тухай хууль, Төрийн нууцын жагсаалт батлах тухай хууль)	Уг хүрээнд хамаарах мэдээллийн төрөл (тоо)	Одоо (Төрийн болон албаны нууцын тухай хууль)	Уг хүрээнд хамаарах мэдээллийн төрөл (тоо)
1	Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдал	19	Төрийн бодлого	9

2	Батлан хамгаалах	14	Батлан хамгаалах	16
3	Эдийн засаг, шинжлэх ухаан, техник-технологи	5	Эдийн засаг, шинжлэх ухаан, техник технологи	4
4	Тагнуул, сөрөх тагнуул, гүйцэтгэх ажил	15	Тагнуул, сөрөх тагнуул, хууль сахиулах ажил	18
5	Бусад	7	Мэдээллийн аюулгүй байдал болон бусад	14
Нийт		60		61

Төрийн болон албаны нууцын тухай хууль батлагдахаас өмнө зөвхөн УИХ дээрх хүснэгт дэх 60 төрлийн мэдээллийг задруулбал үндэсний аюулгүй байдалд хор хохирол учруулахуйц мэдээлэл гэж үзэн төрийн нууцад хамааруулж байсан ба хууль гаргахгүйгээр аливаа мэдээ, баримт бичиг, эд зүйл, объект, үйл ажиллагааг төрийн нууцад хамааруулахыг хориглодог, мөн тус байгууллагын шийдвээр төрийн нууцыг ил болгодог байсан.

Тэгвэл Төрийн болон албаны нууцын тухай хууль батлагдсанаар төрийн нууцад хамаарах хүрээний мэдээллийн жагсаалтыг уг хуулийн 13 дугаар зүйлийн 13.1 дэх хэсэгт оруулан хуульчилж, мөн зүйлийн 13.2 дахь хэсгийн дагуу төрийн байгууллага болон хуулийн этгээд нь салбар, байгууллагын хэмжээнд нууцлах шаардлагатай төрийн нууцад хамаарах мэдээллийг 13.1 дэх хэсэгт заасан жагсаалтын хүрээнд боловсруулж, тагнуулын байгууллагын санал авч, Засгийн газраар батлуулах зохицуулалт Монгол Улсад шинээр хэрэгжиж эхэлсэн юм. Ингэснээр өмнө нь зөвхөн УИХ хууль батлан тогтоож байсан төрийн нууцын жагсаалтыг Засгийн газар дэлгэрүүлэн батлах эрхтэй болсон. Үүнээс гадна Засгийн газар мэдээллийг төрийн болон албаны нууцад хамааруулах, нууцыг шилжүүлэх, ил болгох, нууцын зэрэглэл тогтоох, өөрчлөх, нууцын хугацааг сунгах, төрийн болон албаны нууцыг харилцан солилцох, хамгаалах тухай Засгийн газар хоорондын гэрээ, хэлэлцээр байгуулах, төрийн болон албаны нууцтай холбоотой журам, заавар батлах зэрэг эрхтэй болжээ.

Шинэ хууль хэрэгжсэнээр Засгийн газрын 2017 оны 09 дүгээр сарын 13-ны өдрийн 247 дугаар тогтоол³, түүний хавсралтаар⁴ хуулийн 13 дугаар зүйлийн 13.1 дэх хэсэгт заасан жагсаалттай давхардсан тоогоор 14 салбарын 290 орчим мэдээлэл, 21 байгууллагад хамаарах 330 орчим мэдээлэл, нийт 620 орчим мэдээллийг төрийн нууцад хамааруулж, тэдгээрийн нууцын зэрэглэл, нууцлах хугацааг тогтоосон байна. Уг тогтоолд 2019 оноос хойш 2024 оны зургаан жилийн хугацаанд нийт найман тогтоолоор, жил бүр нэгээс хоёр удаа нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан. Холбогдох судалгааны тайлангуудад тус жагсаалтад хуульд заагаагүй буюу хуульд заасан төрийн нууцад хамаарахгүй мэдээллүүд багтсан, хоорондоо логик уялдаа холбоогүйн улмаас төрийн нууцын тухай ойлголт тодорхой бус болсон, зарим мэдээлэл нь үндэсний аюулгүй байдалд хамааралгүй байгааг дурдсан байна. Тухайлбал УИХ, түүний Тамгын газрын мэдээлэл, холбооны сүлжээний бүтэц, зохион байгуулалт, программ хангамж, мэдээлэл нууцлагч техник хэрэгсэл, тэдгээрийн ажиллагааны зарчим, мэдээллийг төрийн нууцад авсан. Төрийн нууцад хамруулах мэдээллийн жагсаалтыг Засгийн газар нь баталдаг орнуудад олон

³ <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=12878>

⁴ <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=208019&showType=1>

нийтийн мэдэх эрх зөрчигдөх магадлал нэмэгддэгийг ч судалгааны тайланд дурджээ.⁵

Монгол Улсын Засгийн газар нууцын жагсаалт батлах, мэдээллийг нууцлах, ил болгох зэрэг эрхтэй болсноос гадна Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд албаны нууц гэх ойлголт, зохицуулалт шинээр туссан. Хуульд "албаны нууц" гэж задруулах, үрэгдүүлэх тохиолдолд салбарын болон төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээдийн ашиг сонирхолд хохирол учруулах төрийн хамгаалалтад байх мэдээллийг ойлгоно⁶ гэж тодорхойлохдоо "салбарын болон төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээдийн ашиг сонирхол" гэх өргөн хүрээний ойлголтыг аливаа шалгуур үзүүлэлтгүйгээр, хэт ерөнхийлөн хамруулсан байна.

Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.1 дэх хэсэгт "Албаны нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалтыг тухайн хариуцсан байгууллага боловсруулж, асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн, байгууллагын даргын шийдвэрээр батална.", мөн зүйлийн 14.2 дахь хэсэгт "Энэ зүйлийн 14.1-д заасан жагсаалтыг батлахад тагнуулын байгууллагын саналыг авна." гэжээ. Тэгвэл тус хуулийн 15 дугаар зүйлийн 15.4 дэх хэсэгт "Байгууллага, албан тушаалтны боловсруулсан, эсхүл хүлээн авсан мэдээлэл нь энэ хуулийн 13.2, 14.1-д заасан жагсаалтад ороогүй боловч нууцлах шаардлагатай тохиолдолд тухайн байгууллага, албан тушаалтан нууцлах арга хэмжээ авч, нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалтад оруулах саналаа нэн даруй удирдлагадаа танилцуулна.", мөн зүйлийн 15.5 дахь хэсэгт уг саналыг хүлээн авсан албан тушаалтан тухайн мэдээлэлд шинжилгээ хийж, жагсаалтад нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, эсхүл нууцлахаас татгалзах эсэхийг Засгийн газрын баталсан журмын дагуу шийдвэрлэнэ хэмээжээ. Уг журам нь Монгол Улсын төрийн болон албаны нууцыг хамгаалах нийтлэг журам⁷ бөгөөд энэ журмаар тухайн байгууллагын эрх бүхий албан тушаалтан мэдээллийг нууцад авах шийдвэр гаргах боломжтой болсон нь Монгол Улсны Үндсэн хуульд нууцыг хуулиар тогтоон хамгаална гэсэн суурь зарчимд нийцэхгүй байна. Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуульд зааснаар нээлттэй байх ёстой мэдээллийг төрийн байгууллагын албаны нууцад хамруулах болон хувь хүний нууц, хувийн мэдээллийг албаны нууц гэх ойлголтод хамруулах асуудал цөөнгүй байгааг судалгааны тайланд дурджээ. Жишээлбэл, Дундговь аймгийн Говь-Угтаал сумын Засаг даргын А/112 тоот "Журам, жагсаалт батлах тухай" захирамжийн хоёрдугаар хавсралтад хувь хүний нууц мэдээллийг албаны нууцад тооцож, 10 жил нууцлахаар тусгасан байна⁸.

Дээр дурдсанчлан манай улсын Үндсэн хуульд зааснаар мэдээллийг нууцлахдаа гагцхүү хуулиар тогтоох замаар иргэний мэдээлэл хайх, хүлээн авах, ашиглах эрхийг хязгаарлах бөгөөд ардчилсан улсад төрийн байгууллага, албан тушаалтны шийдвэр, үйл ажиллагаа нь ил тод, нээлттэй, хүртээмжтэй байх ёстой.

⁵ -Төрийн болон албаны нууцын эрх зүйн зохицуулалт: Олон улсын чиг хандлага, зарим улсын туршлага, Нийтийн эрх зүй болон хувийн эрх зүйд холбогдох судалгааны тайлангийн эмхэтгэл XVII боть – 293, 322 дахь тал, Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн, 2024 он

- Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ, Нийтийн эрх зүй болон хувийн эрх зүйд холбогдох судалгааны тайлангийн эмхэтгэл XVII боть – 147-148 дахь тал, Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн, 2024 он

⁶ Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1.2 дахь заалт

⁷ Монгол Улсын Засгийн газрын 2017 оны дүгээр сарын 13-ны өдрийн 246 дугаар тогтоолын нэгдүгээр хавсралтаар батлагдсан <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=208025&showType=1>

⁸ Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ, Нийтийн эрх зүй болон хувийн эрх зүйд холбогдох судалгааны тайлангийн эмхэтгэл XVII боть – 148 дахь тал, Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн, 2024 он

Гэвч өмнө харьцангуй тогтвортой, тодорхой байсан харилцаа өнөөдөр маш их хөдөлгөөнтэй, нууц тогтоох асуудал өргөн хүрээг хамарсан, мэдээллийг хаалттай, хүртээмжгүй болгож байгаа нь олон нийт, татвар төлөгчдийн мэдэх эрхийг зөрчиж, төрийн үйл ажиллагааг хүнд сурталтай, хаалттай, зардалтай болгох, авлига, албан тушаалын гэмт хэргийн тоо өсөх хүчин зүйлсийн нэг болж буй юм.

Монгол Улс сүүлийн жилүүдэд авлигын индекс, ардчиллын индекс, хэвлэлийн эрх чөлөөний индексээр тогтмол ухарч буй бөгөөд хамгийн сүүлд 2025 оны хуулийн засаглалын олон улсын индекс зарлахад нийлбэр дүнгээр 142 орноос 67 дугаарт эрэмбэлэгджээ.

Хоёр.Хуулийн төслөөр зохицуулах харилцаа, хамрах хүрээ

Хуулийн төслийг Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 24 дүгээр зүйлд заасан хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийн хэлбэрээр боловсруулах бөгөөд уг хуулийн төсөлд дараах зохицуулалтыг тусгана:

- Монгол Улсын төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалтыг хуулиар баталж, төрийн нууц тогтоох, ил болгох эрхийг гагцхүү УИХ-д хадгалуулна;

- хууль гаргахгүйгээр аливаа мэдээ, баримт бичиг, эд зүйл, объект, үйл ажиллагааг төрийн нууцад хамааруулахыг хориглоно;

- i) УИХ-аас хуульчлан тогтоосон төрийн нууцын жагсаалтад хамаарах 61 мэдээллийг салбарын болон байгууллагын хэмжээнд нууцлах төрийн нууц гэж Засгийн газрын тогтоолоор төрийн нууцад авах, ii) задруулах, үрэгдүүлэх тохиолдолд салбарын болон төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээдийн ашиг сонирхолд хохирол учруулах мэдээлэл гэх хэт ерөнхий, шалгуур үзүүлэлт тодорхой бусаар мэдээллийг албаны нууцад авах зохицуулалтыг хуулиас хассанаар иргэний мэдээлэл авах эрх, эрх чөлөө, төрийн байгууллагын үйл ажиллагаа олон нийтэд ил тод, нээлттэй байх нөхцөл боломжийг хязгаарлаж буйг өөрчилнө.

Гурав.Хуулийн төсөл батлагдсаны дараа үүсэж болох нийгэм, эдийн засаг, хууль зүйн үр дагавар, тэдгээрийг шийдвэрлэх талаар авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний санал

Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл батлагдсанаар нийгэм, эдийн засгийн дараах үр дагавар гарна гэж үзэж байна:

- Хуулийн дагуу төрийн нууцад хамааруулсан, задруулах, үрэгдүүлэх тохиолдолд үндэсний аюулгүй байдал, үндэсний ашиг сонирхолд аюул, занал, хохирол учруулах төрийн хамгаалалтад байх мэдээллээс бусад төрийн нууцад авах шаардлагагүй мэдээллийг нууцлахыг хязгаарласнаар мэдээллийн ил тод, нээлттэй, хүртээмжтэй байдал нэмэгдэж, төрийн үйл ажиллагаан дахь олон нийтийн хяналт сайжирч, иргэний мэдээлэл авах эрх, эрх чөлөөг хангана;

- авлига, албан тушаалын гэмт хэрэг буурна;

- төрийн нууцад үл хамаарах мэдээллийг нууцалснаас, төрийн нууцын хүрээг хэт өргөтгөж, өөрчилж буйгаас үүдэх нууц мэдээлэл хадгалах, хамгаалах, ашиглахтай холбоотой аливаа үйл ажиллагаанд шаардагдах цаг хугацаа, зардал, хүнд суртал зэрэг буурна;

- төрийн нууцад үл хамаарах мэдээллийг нууцалсантай холбоотой хуулийн хариуцлагад аливаа этгээд холбогдох, хүний эрх, эрх чөлөө зөрчигдөх, хязгаарлагдах гэх мэт сөрөг үр дагавар, эрсдэл буурна.

Дөрөв. Хуулийн төсөл Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээ болон бусад хуультай хэрхэн уялдах, хуулийг хэрэгжүүлэхэд шинээр боловсруулах, хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, хүчингүй болсонд тооцох тухай хууль тогтоомжийн талаарх санал

Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээ болон бусад хууль тогтоомжид нийцүүлэн боловсруулна.

Тус хуулийн төсөлтэй уялдуулан Төрийн болон албаны нууцын тухай хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай, Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/-ийг дагаж мөрдөх журмын тухай, Архив, албан хэрэг хөтлөлтийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Ашигт малтмалын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Байгууллагын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Гамшгаас хамгаалах тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Дипломат албаны тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Засгийн газар дахь хяналтын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Захиргааны ерөнхий хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Зэвсэгт хүчний тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Зөрчлийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Инновацийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Кибер аюулгүй байдлын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Монгол Улсын Засгийн газрын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Монгол Улсын Хүний эрхийн үндэсний комиссын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Орон нутгийн хамгаалалтын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Өмгөөллийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Патентын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Тагнуулын байгууллагын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Төрийн албаны тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Төрийн аудитын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Төрийн бус байгууллагын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Төрийн тусгай хамгаалалтын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Улсын бүртгэлийн ерөнхий хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэх болон терроризмтой тэмцэх тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Үндэсний аюулгүй байдлын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Хувиргасан амьд организмын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Цагдаагийн албаны тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Цэргийн алба хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Цөмийн энергийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Шүүх шинжилгээний тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Эд хөрөнгийн эрхийн улсын бүртгэлийн тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай, Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Эрүүгийн хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслүүдийг боловсрууллаа.

-----oOo-----

ТӨРИЙН НУУЦЫН ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА

Монгол Улсад 1995 онд Төрийн нууцын тухай хууль, Төрийн нууцын жагсаалт батлах тухай хууль батлагдсанаар төрийн нууцыг хамгаалахтай холбогдсон харилцааг анх удаа хуулиар зохицуулж, төрийн нууцыг хамгаалах тогтолцоо, эрх зүйн үндсийг тавьсан.

Улмаар 2016 оны 12 дугаар сард Төрийн нууцын тухай хууль, Төрийн нууцын жагсаалт батлах тухай хуулийг тус тус хүчингүй болгож, Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийг баталсан байна.

Төрийн болон албаны нууцын тухай хууль урьд хүчин төгөлдөр үйлчилж байсан Төрийн нууцын тухай хууль, Төрийн нууцын жагсаалт батлах тухай хуулиас ялгагдах зарчмын шинжтэй харилцаа нь албаны нууц гэх ойлголтыг оруулж ирсэн, түүнчлэн Монгол Улсын төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалтыг хуулиар бус Засгийн газрын тогтоолоор баталж байхаар өөрчлөлт орсон.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 17 дахь хэсэгт "...улсыг батлан хамгаалах, үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн хэв журмыг хангах зорилгоор задруулж үл болох төр...-ийн нууцыг хуулиар тогтоон хамгаална..." хэмээн заасан. Ардчилсан нийгэмд төрийн байгууллага, албан тушаалтны шийдвэр үйл ажиллагаа олон нийтэд аль болох ил тод, нээлттэй, энэ талаарх мэдээлэл хүртээмжтэй байх ёстой. Хэдий тийм ч нийтийн ашиг сонирхол буюу "улсыг батлан хамгаалах, үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн хэв журмыг хангах" зорилгоор тодорхой мэдээллийг зөвхөн хуулиар тогтоох замаар иргэний мэдээлэл хайх, хүлээн авах эрхийг хязгаарлаж болохоор Үндсэн хуульд заасан.

Гэвч Монгол Улсын төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалтыг хуулиар бус Засгийн газрын тогтоолоор баталдаг болсон нь хэлбэрийн хувьд Үндсэн хуульд нийцэхгүй байгаагаас гадна мэдээллийг төрийн нууцад хамааруулах шалгуур, босго "намсаж", үүнтэй холбоотойгоор Улсын Их Хурлын хяналт байхгүй болсон. Үүний улмаас Засгийн газар нь мэдээллийг төрийн нууцад авахдаа Улсын Их Хурлын хяналтгүйгээр дур зоргоор шийдвэрлэх боломжийг бүрдүүлсэн. Мөн түүнчлэн үүнийг дагаад иргэдийн мэдээлэл хайх хүлээн авах эрх хумигдаж, хууль бус үйлдлүүдээ Засгийн газар өөрөө мэдэн нууцлах эрх зүйн үндэс бий болсон.

Төрийн нууцын жагсаалт батлах тухай хуулийн дагуу төрийн нууцад хамааруулж байсан мэдээлэл 60 орчим байсан бол Засгийн газрын тогтоолоор төрийн нууцад авсан мэдээллийн тоо давхцалгүй тоогоор 400 гаран болж даруй 7 дахин нэмэгдсэн. Үүнээс гадна "албаны нууц" гэх ойлголтын хүрээнд төрийн байгууллага нь "төрийн байгууллагын нууц" гэсэн ойлголтыг дотооддоо бүрдүүлэх болсон. Тодруулбал төрийн байгууллагууд өөрийн байгууллага тус бүрдээ мэдээллийг нууцалдаг болсон нь нууцын талаарх ойлголтыг хавтгайруулж, иргэдийн мэдээллийн авах эрхийг боогдуулж, нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хууль тогтоомжийн

хэрэгжилтэд саад учирч эхэлсэн. Тиймээс хуулийн төслөөр дараах хоёр зарчмын асуудлыг шийдвэрлэхээр тусгасан. Үүнд:

- Монгол Улсын төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалтыг Засгийн газар бус Улсын Их Хурал баталдаг байх;
- албаны нууц гэсэн ойлголтыг халах.

Дээр дурдсан өөрчлөлт нь Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн 50 хувиас илүү заалтыг хөндөж байгаа тул Монгол Улсын Засгийн газраас өгсөн саналыг хүлээн авч хуульд нэмэлт өөрчлөлт, оруулах хуулийн төсөл хэлбэртэй байсныг шинэ найруулга хэлбэрт оруулан өөрчилсөн.

Хуулийн төслийн Улсын Их Хурлын d.parliament.mn цахим хуудаст 2025 оны 12 дугаар сарын 12-ны байршуулсан ба тусгайлан санал ирээгүй болно.

ХУУЛЬ САНААЧЛАГЧ

ТӨРИЙН НУУЦЫН ХУУЛЬ /ШИНЭЧИЛСЭН НАЙРУУЛГА/-ИЙН ТӨСЛИЙН ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ТАНИЛЦУУЛГА

Монгол Улсад 1995 онд Төрийн нууцын тухай хууль, Төрийн нууцын жагсаалт батлах тухай хууль батлагдсанаар төрийн нууцыг хамгаалахтай холбогдсон харилцааг анх удаа хуулиар зохицуулж, төрийн нууцыг хамгаалах тогтолцоо, эрх зүйн үндсийг тавьсан.

Улмаар 2016 оны 12 дугаар сард Төрийн нууцын тухай хууль, Төрийн нууцын жагсаалт батлах тухай хуулийг тус тус хүчингүй болгож тухайн харилцааг зохицуулж байсан харилцааг зохицуулах зорилгоор Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийг баталсан байна.

Төрийн болон албаны нууцын тухай хууль урьд хүчин төгөлдөр үйлчилж байсан Төрийн нууцын тухай хууль, Төрийн нууцын жагсаалт батлах тухай хуулиас ялгагдах зарчмын шинжтэй харилцаа нь албаны нууц гэх ойлголтыг оруулж ирсэн, түүнчлэн Монгол Улсын төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалтыг хуулиар бус Засгийн газрын тогтоолоор баталж байхаар өөрчлөлт орсон.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 17 дахь хэсэгт “...улсыг батлан хамгаалах, үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн хэв журмыг хангах зорилгоор задруулж үл болох төр...-ийн нууцыг хуулиар тогтоон хамгаална...” хэмээн заасан. Ардчилсан нийгэмд төрийн байгууллага, албан тушаалтны шийдвэр үйл ажиллагаа олон нийтэд аль болох ил тод, нээлттэй, энэ талаарх мэдээлэл хүртээмжтэй байх ёстой. Хэдий тийм ч нийтийн ашиг сонирхол буюу “улсыг батлан хамгаалах, үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн хэв журмыг хангах” зорилгоор тодорхой мэдээллийг зөвхөн хуулиар тогтоох замаар иргэний мэдээлэл хайх, хүлээн авах эрхийг хязгаарлаж болохоор Үндсэн хуульд заасан.

Гэвч Монгол Улсын төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалтыг хуулиар бус Засгийн газрын тогтоолоор баталдаг болсон нь хэлбэрийн хувьд Үндсэн хуульд нийцэхгүй байгаагаас гадна мэдээллийг төрийн нууцад хамааруулах шалгуур, босго “намсаж”, үүнтэй холбоотойгоор Улсын Их Хурлын хяналт байхгүй болсон. Сөрөг үр дагаварт нь гүйцэтгэх эрх мэдлийн байгууллага болох Засгийн газар нь мэдээллийг төрийн нууцад авахдаа Улсын Их Хурлын хяналтгүйгээр дур зоргоор шийдвэрлэх боломжийг бүрдүүлсэн. Мөн түүнчлэн үүнийг дагаад иргэдийн мэдээлэл хайх хүлээн авах эрх хумигдаж, хууль бус үйлдлүүдээ Засгийн газар өөрөө мэдэн нууцлах эрх зүйн үндэс бий болсон.

Төрийн нууцын жагсаалт батлах тухай хуулийн дагуу төрийн нууцад хамааруулж байсан мэдээлэл 60 орчим байсан бол Засгийн газрын тогтоолоор төрийн нууцад авсан мэдээллийн тоо давхцалгүй тоогоор 400 гаран болж даруй 7 дахин нэмэгдсэн.

Үүнээс гадна “албаны нууц” гэх ойлголтын хүрээнд төрийн байгууллага нь “төрийн байгууллагын нууц” гэсэн ойлголтыг дотооддоо бүрдүүлэх болсон. Тодруулбал төрийн байгууллагууд өөрийн байгууллага тус бүрдээ мэдээллийг

нууцалдаг болсон нь нууцын талаарх ойлголтыг хавтгайруулж, иргэдийн мэдээллийн авах эрхийг боогдуулж, нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хууль тогтоомжийн хэрэгжилтэд саад учирч эхэлсэн. Тиймээс хуулийн төслөөр дараах хоёр зарчмын асуудлыг шийдвэрлэхээр тусгасан. Үүнд:

- Монгол Улсын төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалтыг Засгийн газар бус Улсын Их Хурал баталдаг байх;
- Албаны нууцыг халах.

Өөрөөр хэлбэл хуулийн төсөл нь Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд заасан “албаны нууц” гэх ойлголтыг хуулиас хасахаар үзэл баримтлалын хүрээнд боловсруулагдсан. Уг өөрчлөлт нь хуулийн төсөл нь эх хуулийн тавиас дээш хувийн заалтыг хамарч байгаа тохиолдолд Хууль тогтоомжийн тухай хуульд заасан ерөнхий шаардлагын дагуу “шинэчилсэн найруулга” хэлбэрээр боловсруулах шаардлагатай гэсэн Засгийн газраас өгсөн саналын дагуу хуулийн төслийн “шинэчилсэн найруулга” хэлбэрээр боловсруулагдав. Үүнд:

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. НИЙТЛЭГ ҮНДЭСЛЭЛ

Хуулийн төслийн нэгдүгээр бүлэгт төрийн нууцыг хамгаалахтай холбоотой эрх зүйн зохицуулалтын үндэс, хуулийн зорилт, үйлчлэх хүрээ, мэдээллийг төрийн нууцад хамааруулах зарчим, нэр томъёоны тодорхойлолт болон төрийн нууцыг хамгаалах нийтлэг үүргийг тодорхойлсон.

Хуулийн төслийн зорилт нь Монгол Улсын төрийн нууцыг хамгаалах үндэсний тогтолцоо, эрх зүйн үндсийг тодорхойлох, төрийн нууцад хамаарах мэдээллийг нууцлах, хамгаалахтай холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино. Төрийн нууцын тухай хууль тогтоомж нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Үндэсний аюулгүй байдлын тухай хууль, энэхүү хууль болон эдгээртэй нийцүүлэн гаргасан бусад хууль тогтоомжийн актаас бүрдэхээр тусгасан.

Мөн энэхүү хууль нь Монгол Улсын төрийн байгууллага, аж ахуйн нэгж, байгууллага, албан тушаалтан, иргэн дагаж мөрдөх бөгөөд Монгол Улсын төрийн нууцтай танилцсан гадаад улсын иргэн, харьяалалгүй хүн мөн адил энэ хуулийг биелүүлэх үүрэгтэй байхаар зохицуулсан. Гадаад улс болон олон улсын байгууллагаас шилжүүлэн өгсөн төрийн нууцад хамаарах мэдээллийг хамгаалахад мөн адил энэ хуульд заасан журмыг баримтлахаар тусгасан.

Түүнчлэн мэдээллийг төрийн нууцад хамааруулах, нууцлахад хуульд нийцсэн, үндэслэлтэй, цаг үеэ олсон байх зарчмыг баримтлах бөгөөд төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалтыг хуулиар батлах зохицуулалтыг тусгасан. Хууль зөрчсөн үйлдэл, авлига, ашиг сонирхлын зөрчил, хүний үндсэн эрх, эрх чөлөөг зөрчсөн баримт зэрэг мэдээллийг төрийн нууцад хамааруулахыг хориглохоор тусгайлан заасан.

Мөн “төрийн нууц”, “төрийн нууц тээгч”, “мэдээллийг нууцлах”, “нууцын зэрэглэл”, “төрийн нууцтай танилцах эрх”, “төрийн нууцыг хамгаалах”, “төрийн нууцыг

задруулах”, “төрийн нууцыг үрэгдүүлэх” зэрэг ойлголтын тодорхойлолтыг хуульд тусган, ойлголтын нэгдмэл байдлыг хангах зохицуулалтыг тусгасан.

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ. ТӨРИЙН НУУЦЫГ ХАМГААЛАХ ТАЛААРХ ТӨРИЙН БАЙГУУЛЛАГА, АЛБАН ТУШААЛТНЫ БҮРЭН ЭРХ

Хуулийн төслийн хоёрдугаар бүлэгт төрийн нууцыг хамгаалах талаар төрийн байгууллага, албан тушаалтны хэрэгжүүлэх бүрэн эрхийг тодорхойлсон.

Улсын Их Хурал нь төрийн нууцыг хамгаалах талаар төрийн бодлого, хууль тогтоомжийг батлах, хэрэгжилтэд хяналт тавих, төрийн нууцыг хамгаалах чиглэлээр хэрэгжүүлэх хөтөлбөр, төсөл, үйл ажиллагаанд шаардлагатай хөрөнгийг улсын төсөвт тусгаж батлах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэхээр тусгасан.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгч нь Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн тэргүүний хувьд төрийн нууцын хамгаалалтад хяналт тавих, холбогдох төрийн байгууллагын тайлан, мэдээллийг сонсох, Засгийн газарт чиглэл өгөх бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэхээр заасан.

Засгийн газар нь улсын хэмжээнд төрийн нууцыг хамгаалах үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулах бөгөөд төрийн нууцын тухай хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг зохион байгуулах, төрийн нууцыг хамгаалах бодлого, хөтөлбөр, эрх зүйн баримт бичгийг боловсруулах, холбогдох дүрэм журам батлах, төрийн нууцыг харилцан солилцох, хамгаалах асуудлаар олон улсын гэрээ, хэлэлцээр байгуулах зэрэг бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэхээр тусгасан.

Мөн байгууллага, албан тушаалтнууд өөрийн эрхэлсэн салбар, харьяа байгууллагын хэмжээнд төрийн нууцыг хамгаалах тухай хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хангах, төрийн нууцын хамгаалалтад хяналт тавих, шаардлагатай арга хэмжээ авах үүрэгтэй байхаар тусгасан.

Тагнуулын байгууллага нь төрийн нууцыг хамгаалах чиглэлээр төрийн нууц задрахаас урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авах, төрийн нууцын хамгаалалтын байдалд хяналт шалгалт хийх, төрийн нууцыг хамгаалах техник, криптографийн хэрэгслийг баталгаажуулах, төрийн нууцын бүртгэл, мэдээллийн нэгдсэн сан байгуулах, төрийн нууцтай танилцах иргэн, албан тушаалтанд аюулгүй байдлын шалгалт явуулах зэрэг бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэхээр зохицуулсан.

ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ. ТӨРИЙН НУУЦАД ХАМААРУУЛАХ МЭДЭЭЛЭЛ

Хуулийн төслийн гуравдугаар бүлэгт төрийн нууцад хамааруулах мэдээллийн төрөл, хүрээг тодорхойлон тогтоосон.

Төрийн нууцад хамаарах мэдээллийг төрийн бодлого, эдийн засаг, шинжлэх ухаан, технологи, батлан хамгаалах, тагнуул, сөрөх тагнуул, хууль сахиулах үйл ажиллагаа, мэдээллийн аюулгүй байдал болон бусад холбогдох салбарын хүрээнд ангилан тодорхойлсон.

Тухайлбал, Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдал, гадаад бодлогын үзэл баримтлалын нууцалбал зохих хэсэг, гадаад улс оронтой харилцах бодлогын нарийвчилсан мэдээлэл, батлан хамгаалах бодлого, зэвсэгт хүчний зохион байгуулалт, байлдааны бэлэн байдлын тухай мэдээлэл, улсын дайчилгааны төлөвлөгөө, улсын болон батлан хамгаалах нөөцийн бодит хэмжээ, байршил зэрэг мэдээллийг төрийн нууцад хамааруулахаар тусгасан.

Мөн тагнуул, сөрөх тагнуул, гүйцэтгэх ажил явуулах эрх бүхий байгууллагын үйл ажиллагаа, мэдээллийн эх сурвалж, нууц ажилтантай холбоотой мэдээлэл, гүйцэтгэх ажиллагааны арга тактик, техник хэрэгсэл, түүнчлэн төрийн шифр харилцаа, тусгай холбооны сүлжээ, төрийн тусгай хамгаалалтын зохион байгуулалт зэрэг мэдээллийг төрийн нууцад хамааруулах зохицуулалтыг тусгасан.

ДӨРӨВДҮГЭЭР БҮЛЭГ. МЭДЭЭЛЛИЙГ НУУЦЛАХ БОЛОН ИЛ БОЛГОХ

Хуулийн төслийн дөрөвдүгээр бүлэгт төрийн нууцад хамаарах мэдээллийг нууцлах, нууцын зэрэглэл тогтоох, нууцлах хугацаа тогтоох, мөн нууцыг ил болгохтой холбогдсон харилцааг зохицуулсан.

Төрийн нууцад хамаарах мэдээллийг задруулах, үрэгдүүлэх тохиолдолд учирч болох хохирлын хэмжээнээс хамааран “онц чухал нууц”, “маш нууц”, “нууц” гэсэн гурван зэрэглэлд ангилахаар заасан.

Мөн төрийн нууцад хамаарах мэдээллийг “онц чухал нууц” зэрэглэлтэй бол 30 жил, “маш нууц” зэрэглэлтэй бол 20 жил, “нууц” зэрэглэлтэй бол 10 жил нууцлахаар тусгасан. Зарим төрлийн мэдээллийг тухайлбал тагнуулын байгууллагын нууц ажилтан, нууцаар хамтран ажиллагчтай холбоотой мэдээллийг байнга нууцлахаар зохицуулсан.

Түүнчлэн нууцын зэрэглэл бүхий мэдээлэлд зохих тэмдэглэгээ тавих, бүртгэл хөтлөх, нууцлах хугацаа дууссан болон нууцлах шаардлага арилсан тохиолдолд мэдээллийг ил болгох журмыг тодорхойлсон.

ТАВДУГААР БҮЛЭГ. ТӨРИЙН НУУЦТАЙ ТАНИЛЦАХ

Хуулийн төслийн тавдугаар бүлэгт төрийн нууцтай танилцах нөхцөл, эрх олгох журам, нууцтай танилцах эрхийг түдгэлзүүлэх, хүчингүй болгох үндэслэл, албан тушаалтан, иргэний үүргийг тодорхойлсон.

Төрийн нууцтай танилцах шаардлагатай албан тушаалтан, иргэн нь аюулгүй байдлын шалгалтад хамрагдаж, төрийн нууцыг задруулахгүй байх баталгааг бичгээр гаргасны үндсэн дээр тодорхой зэрэглэлийн нууцтай танилцах эрх олгогдохоор тусгасан.

Мөн Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, Улсын Их Хурлын дарга, Ерөнхий сайд зэрэг албан тушаалтнууд төрийн нууцтай зэрэглэл харгалзахгүй танилцах эрхтэй байхаар заасан.

Түүнчлэн аюулгүй байдлын шалгалтад тэнцээгүй, худал мэдээлэл өгсөн, төрийн нууц хамгаалах журмыг удаа дараа зөрчсөн, гэмт хэрэгт холбогдсон зэрэг тохиолдолд төрийн нууцтай танилцах эрх олгохоос татгалзах, эсхүл олгосон эрхийг хүчингүй болгох зохицуулалтыг тусгасан.

ЗУРГАДУГААР БҮЛЭГ. ТӨРИЙН НУУЦЫГ ХАМГААЛАХ

Хуулийн төслийн зургаадугаар бүлэгт төрийн нууцыг хамгаалах үйл ажиллагааны зохион байгуулалт, нууцын хамгаалалтын техник, криптографын арга хэмжээ, төрийн нууцыг ашиглах, дамжуулах, хадгалах, устгах зэрэг үйл ажиллагааг зохицуулсан.

Төрийн нууцыг хамгаалах үйл ажиллагааг Засгийн газар улсын хэмжээнд уялдуулан зохицуулах бөгөөд тагнуулын байгууллага энэ чиглэлээр хяналт тавих, мэргэжил арга зүйн удирдлагаар хангах чиг үүргийг хэрэгжүүлэхээр тусгасан.

Төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээд өөрийн байгууллагад төрийн нууцыг хамгаалах нэгж, эсхүл ажилтантай байх бөгөөд төрийн нууцтай холбоотой баримт бичиг, мэдээллийг боловсруулах, хадгалах, ашиглах, дамжуулах, бүртгэх, устгах зэрэг үйл ажиллагааг хууль болон холбогдох журмын дагуу хэрэгжүүлэхээр заасан.

Мөн төрийн нууцыг хамгаалах техник, криптографын хэрэгслийг ашиглах, баталгаажуулах, төрийн шифр харилцааны ажиллагааг зохион байгуулахтай холбоотой зохицуулалтыг тусгасан.

ДОЛДУГААР БҮЛЭГ. БУСАД ЗҮЙЛ

Хуулийн төслийн долдугаар бүлэгт төрийн нууцын тухай хууль тогтоомжийг зөрчсөн этгээдэд хүлээлгэх хариуцлагын зохицуулалтыг тусгасан.

Төрийн нууцын тухай хууль тогтоомжийг зөрчсөн этгээдэд эрүүгийн, зөрчлийн болон сахилгын хариуцлага хүлээлгэхээр заасан бөгөөд төрийн нууцыг хамгаалах талаар хүлээсэн үүргээ биелүүлээгүй албан тушаалтанд холбогдох сахилгын арга хэмжээ авах боломжийг тусгасан.

Мөн тагнуулын байгууллага төрийн нууцын хамгаалалттай холбоотой зөрчил илэрсэн тохиолдолд холбогдох байгууллага, албан тушаалтанд хариуцлага хүлээлгүүлэх талаар санал гаргах, шаардлага тавих эрхтэй байхаар зохицуулсан.

Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн дараах зохицуулалтад туссан “албаны нууц” гэх ойлголтыг халахаар төсөлд тусгасан болно. Үүнд:

- Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн гарчиг,

- Хоёрдугаар бүлгийн гарчиг,
- Гуравдугаар бүлгийн гарчиг,
- Тавдугаар бүлгийн гарчиг,
- Зургаадугаар бүлгийн гарчиг,
- 1 дүгээр зүйлийн 1.1 дэх хэсэг,
- 2 дугаар зүйлийн гарчиг,
- 2 дугаар зүйлийн 2.1 дэх хэсэг,
- 3 дугаар зүйлийн 3.2, 3.3 дахь хэсэг,
- 4 дүгээр зүйлийн гарчиг,
- 4 дүгээр зүйлийн 4.1 дэх хэсэг,
- 5 дугаар зүйлийн 5.1.3-5.1.12 дахь заалт,
- 6 дугаар зүйлийн гарчиг,
- 6 дугаар зүйлийн 6.1-6.5 дахь хэсэг,
- 7 дугаар зүйлийн гарчиг,
- 7 дугаар зүйлийн 7.1, 7.2 дахь хэсэг,
- 8 дугаар зүйлийн 8.1 дэх хэсэг, 8.1.1, 8.1.2 дахь заалт,
- 9 дүгээр зүйлийн 9.1 дэх хэсэг,
- 10 дугаар зүйлийн 10.1 дэх хэсэг, 10.1.1-10.1.5 дахь заалт,
- 11 дүгээр зүйлийн 11.1 дэх хэсэг, 11.1.1-11.1.4 дэх заалт,
- 12 дугаар зүйлийн 12.1 дэх хэсэг, 12.1.1-12.1.11 дэх заалт,
- 15 дугаар зүйлийн 15.1 дэх хэсэг,
- 16 дугаар зүйлийн гарчиг,
- 16 дугаар зүйлийн 16.1, 16.3,
- 17 дугаар зүйлийн 17.1, 17.5-17.7 дахь хэсэг,
- 18 дугаар зүйлийн гарчиг,
- 18 дугаар зүйлийн 18.4, 18.5 дахь хэсэг,
- 19 дүгээр зүйлийн гарчиг,
- 19 дүгээр зүйлийн 19.1 дэх хэсэг, 19.1.2, 19.1.3 дахь заалт, 19.2, 19.3, 19.6 дахь хэсэг,
- 20 дугаар зүйлийн гарчиг,
- 21 дүгээр зүйлийн гарчиг,
- 21 дүгээр зүйлийн 21.1-21.3 дахь хэсэг, 21.5, 21.6 дахь хэсэг,
- 23 дугаар зүйлийн гарчиг,
- 23 дугаар зүйлийн 23.1 дэх хэсэг,
- 24 дүгээр зүйлийн 24.1.2, 24.1.4 дэх заалт,
- 25 дугаар зүйлийн гарчиг,
- 25 дугаар зүйлийн 25.1, 25.2 дахь хэсэг,
- 27 дугаар зүйлийн 27.1 дэх хэсэг, 27.1.1, 27.1.2, 27.1.3, 25.1.5 дахь заалт,
- 28 дугаар зүйлийн гарчиг,
- 28 дугаар зүйлийн 28.1.1-28.1.4 дэх заалт, 28.1.7, 28.1.8 дахь заалт,
- 30 дугаар зүйлийн гарчиг,
- 30 дугаар зүйлийн 30.1-30.6 дахь хэсэг,
- 31 дүгээр зүйлийн гарчиг,
- 31 дүгээр зүйлийн 31.1, 31.2 дахь хэсэг,
- 32 дугаар зүйлийн гарчиг,

- 32 дугаар зүйлийн 32.1, 32.2 дахь хэсэг,
- 33 дугаар зүйлийн гарчиг,
- 33 дугаар зүйлийн 33.1-33.2 дахь хэсэг,
- 34 дүгээр зүйлийн гарчиг,
- 34 дүгээр зүйлийн 34.1, 34.2, 34.3 дахь хэсэг,
- 35 дугаар зүйлийн гарчиг,
- 36 дугаар зүйлийн 35.1-35.3 дахь хэсэг,
- 36 дугаар зүйлийн гарчиг,
- 36 дугаар зүйлийн 36.1 дэх хэсэг,
- 37 дугаар зүйлийн гарчиг,
- 37 зүйлийн 37.1 дэх хэсэг,
- 38 дугаар зүйлийн гарчиг,
- 38 дугаар зүйлийн 38.1-38.3 дахь хэсэг,
- 39 дүгээр зүйлийн гарчиг,
- 39 дүгээр зүйлийн 39.1, 39.2, 39.7 дахь хэсгийн "...болон албаны" гэснийг,
- 7 дугаар зүйлийн 7.6 дахь хэсэг

Дээр дурдсан өөрчлөлт нь Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн 50 хувиас илүү заалтыг хөндөж байгаа тул Монгол Улсын Засгийн газраас өгсөн саналыг хүлээн авч хуульд нэмэлт өөрчлөлт, оруулах хуулийн төсөл хэлбэртэй байсныг шинэ найруулга хэлбэрт оруулан өөрчилсөн болно.

Төрийн нууцын тухай хуулийн төсөлд хууль зөрчсөн үйлдэл, авлига, ашиг сонирхлын зөрчлийн талаарх мэдээлэл, хүний үндсэн эрх, эрх чөлөөг зөрчсөн баримтыг нууцын аль ч зэрэглэлд хамааруулахгүй байхаар мөн тусгасан болно. Үүнээс гадна хууль гаргахгүйгээр аливаа мэдээ, баримт бичиг, эд зүйл, объект, үйл ажиллагааг төрийн нууцад хамааруулахыг хориглохоор төсөлд шинээр тус тус тусгасан.

Төрийн нууцад авах харилцааг шинэчилж байгаатай холбогдуулан төрийн нууцад хамааруулахаар Засгийн газраас Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн мэдээллийг нууцн зэрэглэлтэйд тооцож хамгаалалтад авахаар төсөлд тусгасан.

Мөн түүнчлэн төсөлд “онц чухал нууц, маш нууц” зэрэглэлээс гадна нууц гэсэн зэрэглэл нэмж нийт гурван шаталсан нууцын зэрэглэлтэй байхаар төсөлд тусгасан.

Нууц зэрэглэл нэмэхээр тусгасантай холбогдуулан Задруулах, үрэгдүүлэх тохиолдолд Монгол Улсын тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдал, үндэсний ашиг сонирхолд шууд аюул учруулахгүй боловч төрийн ашиг сонирхол, үндэсний аюулгүй байдлын тодорхой чиглэлд сөрөг нөлөө үзүүлэх, батлан хамгаалах, нийтийн аюулгүй байдал, гадаад бодлогын хэрэгжилтэд бодит хохирол учруулах мэдээллийг “нууц” зэрэглэлд хамааруулахаар төсөлд мөн тусгав.

Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/-ийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдуулан эрх зүйн уялдаа холбоог хангах, хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа хууль тогтоомжийн зөрчил, давхардлыг арилгах, шинэчилсэн зохицуулалтад

нийцүүлэн холбогдох хуулиудад нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шаардлагын хүрээнд дагалдах хуулийн төслүүдийг боловсруулсан болно. Эдгээр төслөөр төрийн нууцын эрх зүйн шинэ зохицуулалтыг хэрэгжүүлэх шилжилтийн үеийн журмыг тогтоох, өмнө мөрдөж байсан Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийг хүчингүй болгох, мөн бусад хууль тогтоомж дахь нэр томъёо, зохицуулалтыг шинэчилсэн найруулгатай нийцүүлэх асуудлыг тусгасан.

Юуны өмнө, Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/-ийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуулийн төслөөр шинэ хууль хэрэгжих шилжилтийн зохицуулалтыг тодорхой болгосон. Тухайлбал, Засгийн газар шинэчилсэн найруулга хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс хойш 6 сарын дотор Монгол Улсын төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалтын төслийг Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх, шинэ жагсаалт батлагдах хүртэл одоо мөрдөж байгаа жагсаалтыг хүчинтэйд тооцох, мөн шинэ жагсаалт батлагдсанаар өмнөх хуулийн дагуу албаны нууцад хамааруулж байсан мэдээллийг ил болсонд тооцох зохицуулалтыг тусгасан. Мөн шинэ хуульд заасан дүрэм, журам батлагдах хүртэл өмнө мөрдөж байсан дүрэм, журмыг хүчин төгөлдөр мөрдөхөөр зохицуулсан.

Мөн Төрийн болон албаны нууцын тухай хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай хуулийн төслөөр 2016 оны 12 дугаар сарын 01-ний өдөр батлагдсан Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийг хүчингүй болгохоор боловсруулсан. Ингэснээр төрийн нууцын эрх зүйн зохицуулалтыг шинэчилсэн найруулгын хүрээнд нэг мөр хэрэгжүүлэх эрх зүйн үндэс бүрдэх юм.

Үүний зэрэгцээ Архив, албан хэрэг хөтлөлт, Гүйцэтгэх ажил, Захиргааны ерөнхий хууль, Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай, Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай, Кибер аюулгүй байдал, Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай, Өмгөөллийн тухай, Тагнуулын байгууллагын тухай, Төрийн албаны тухай, Төрийн аудитын тухай, Цагдаагийн албаны тухай, Шүүх шинжилгээний тухай, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай болон бусад холбогдох хуульд орсон “болон албаны” гэсэн томъёоллыг хасах өөрчлөлтүүдийг боловсруулсан. Энэ нь шинэчилсэн найруулгын үзэл баримтлалын дагуу “албаны нууц” гэсэн өмнөх ангиллыг хуучин хэлбэрээр хадгалахгүй, төрийн нууцтай холбоотой зохицуулалтыг хууль тогтоомжийн түвшинд нэг мөр болгох зорилготой.

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслөөр төрийн нууцад хамаарах эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны онцлогийг илүү тодорхой болгохыг зорьсон. Энэ хүрээнд “шүүх хуралдаан ажиглагч” гэсэн ойлголтыг шинээр тодорхойлж, нэгтгэсэн эрүүгийн хэргийн зарим нь төрийн нууцад хамаарах тохиолдолд төрийн нууцтай холбоотой хэсгийг хаалттай, бусад хэсгийг нээлттэй явуулах зохицуулалтыг тусгасан. Түүнчлэн Төрийн нууцын тухай хуульд заасан шаардлага хангасан иргэнийг төрийн нууцад хамаарах хэрэг хянан шийдвэрлэх шүүх хуралдаанд ажиглагчаар оролцуулах, мөн төрийн нууцтай танилцах эрх олгогдсон этгээдийг тодорхой нөхцөлөөр ажиглагчаар оролцох боломжийг бүрдүүлсэн. Үүнээс гадна холбогдох хэд хэдэн заалтаас “болон албаны” гэснийг хасаж, 34.4 дүгээр зүйлийн 6 дахь хэсгийг хүчингүй болгохоор тусгасан.

Мөн Эрүүгийн хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг боловсруулсан. Уг төслөөр Эрүүгийн хуулийн 19.11 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан төрийн нууцтай холбоотой гэмт хэргийн бүрэлдэхүүнийг илүү тодорхой болгох үүднээс “цуглуулсан, хадгалсан” гэснийг “эрх бүхий албан тушаалтан хуульд заасан үндэслэл, журмыг зөрчиж цуглуулсан, дамжуулсан, хадгалсан” гэж өөрчлөхөөр тусгасан. Ингэснээр эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх хүрээ, нөхцөлийг илүү тодорхой болгож, хуулийн хэрэглээний зөрүүг багасгах ач холбогдолтой. Түүнчлэн төрийн нууцыг хадгалах, хамгаалах хуулиар хүлээсэн үүрэггүй хүн төрийн нууцыг олж авсан нь гэмт хэрэгт хамтран оролцох шинжгүй бол эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхгүй байх агуулгатай тайлбарыг 19.11 дүгээр зүйлд нэмж тусгасан.

Иймд дээрх дагалдах хуулийн төслүүдийг боловсруулснаар Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/-ийг дагаж мөрдөх эрх зүйн орчин бүрдэх, холбогдох бусад хууль тогтоомжийн нэр томъёо, зохицуулалтыг шинэчилсэн найруулгатай нийцүүлэх, хууль хэрэглээний зөрчил, хийдлийг арилгах, төрийн нууцтай холбоотой эрх зүйн зохицуулалтыг илүү тодорхой, ойлгомжтой болгох нөхцөл бүрдэнэ гэж үзэж байна.

ХУУЛЬ САНААЧЛАГЧ

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ...дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

ТӨРИЙН НУУЦЫН ТУХАЙ

/ШИНЭЧИЛСЭН НАЙРУУЛГА/

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ

НИЙТЛЭГ ҮНДЭСЛЭЛ

1 дүгээр зүйл.Хуулийн зорилт

1.1.Энэ хуулийн зорилт нь Монгол Улсын төрийн нууцыг хамгаалах үндэсний тогтолцоо, эрх зүйн үндсийг тодорхойлж, мэдээллийг нууцлах, хамгаалахтай холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.

2 дугаар зүйл.Төрийн нууцын тухай хууль тогтоомж

2.1.Төрийн нууцын тухай хууль тогтоомж нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Үндэсний аюулгүй байдлын тухай хууль, энэ хууль болон эдгээр хуульд нийцүүлэн гаргасан хууль тогтоомжийн бусад актаас бүрдэнэ.

3 дугаар зүйл.Хуулийн үйлчлэх хүрээ

3.1.Энэ хуулийг Монгол Улсын байгууллага, аж ахуйн нэгж, албан тушаалтан, иргэн дагаж мөрдөнө.

3.2.Монгол Улсын төрийн нууцтай танилцсан гадаад улсын иргэн, харьяалалгүй хүн энэ хуулийг биелүүлэх үүрэг хүлээнэ.

3.3.Монгол Улсын олон улсын гэрээнд өөрөөр заагаагүй бол гадаад улс, олон улсын байгууллагаас шилжүүлэн өгсөн төрийн нууцад хамаарах мэдээллийг хамгаалахад энэ хуульд заасан журам нэгэн адил үйлчилнэ.

4 дүгээр зүйл.Мэдээллийг төрийн нууцад хамааруулах, нууцлах зарчим

4.1.Мэдээллийг төрийн нууцад хамааруулах, нууцлахад хуульд нийцсэн, үндэслэлтэй, цаг үеэ олсон байх зарчмыг удирдлага болгоно.

4.2.Монгол Улсын төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалтыг хуулиар батална.

4.3.Дараах мэдээллийг нууцын аль ч зэрэглэлд хамааруулахыг хориглоно:

4.3.1.хууль зөрчсөн үйлдэл, авлига, ашиг сонирхлын зөрчлийн талаарх мэдээлэл;

4.3.2.хүний үндсэн эрх, эрх чөлөөг зөрчсөн баримт.

4.4.Хууль гаргахгүйгээр аливаа мэдээ, баримт бичиг, эд зүйл, объект, үйл ажиллагааг төрийн нууцад хамааруулахыг хориглоно.

5 дугаар зүйл.Хуулийн нэр томъёоны тодорхойлолт

5.1.Энэ хуульд хэрэглэсэн дараах нэр томъёог доор дурдсан утгаар ойлгоно:

5.1.1."төрийн нууц" гэж Монгол Улсын хууль тогтоомжийн дагуу төрийн нууцад хамааруулсан, задруулах, үрэгдүүлэх тохиолдолд үндэсний аюулгүй байдал, үндэсний ашиг сонирхолд аюул, занал, хохирол учруулах төрийн хамгаалалтад байх мэдээллийг;

5.1.2."төрийн нууц тээгч" гэж төрийн нууцыг бичвэр, тэмдэг, дүрс, дохио, техникийн шийдэл, үйл ажиллагааны хэлбэрээр агуулж байгаа материаллаг зүйлийг;

5.1.3."мэдээллийг нууцлах" гэж төрийн нууцад хамааруулсан мэдээлэлтэй танилцах, эсхүл тараахад хязгаарлалт тогтоох арга хэмжээг;

5.1.4."нууцын зэрэглэл" гэж төрийн нууц мэдээллийн нууцлалын түвшнийг илэрхийлэх, нууц тээгч, эсхүл түүний дагалдах баримт бичигт тавьсан тэмдэглэгээг;

5.1.5."төрийн нууцтай танилцах эрх" гэж энэ хуульд заасны дагуу албан тушаалтан, иргэн төрийн нууцад хандах, хуулийн этгээд төрийн нууцыг ашиглахтай холбоотой үйл ажиллагаа явуулах эрхийг;

5.1.6."төрийн нууц хамгаалах ажилтан /цаашид "нууц хамгаалах ажилтан" гэх/ гэж төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээдэд төрийн нууцын хамгаалалтыг зохион байгуулж хэрэгжүүлэх, хяналт тавих чиг үүрэг бүхий нэгжийн ажилтан, эсхүл энэ чиг үүргийг хэрэгжүүлэх ажилтныг;

5.1.7."төрийн нууцыг хамгаалах хэрэгсэл" гэж төрийн нууцыг хамгаалах зориулалтаар ашиглах техникийн, программ хангамжийн, криптографийн болон бусад хэрэгслийг;

5.1.8."төрийн нууцыг хамгаалах" гэж төрийн нууцыг задруулах, үрэгдүүлэхээс урьдчилан сэргийлэхэд чиглэсэн хууль зүй, зохион байгуулалт, техник, криптографын болон бусад арга хэмжээний цогцыг;

5.1.9."төрийн нууцыг ил болгох" гэж энэ хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу төрийн нууцын хамгаалалт, нууцлах хугацаа, зэрэглэлийг хүчингүй болгохыг;

5.1.10."төрийн нууцыг задруулах" гэж мэдээлэх, дамжуулах, үзүүлэх, хэвлэн нийтлэх болон бусад арга замаар төрийн нууцтай танилцах эрхгүй этгээдэд хүрсэн байхыг;

5.1.11."төрийн нууцыг үрэгдүүлэх" гэж тогтоосон дэглэм, журмыг зөрчсөний улмаас байгууллага, албан тушаалтан, иргэний эзэмшил, ашиглалтаас төрийн нууц түр, эсхүл бүрмөсөн гарсныг.

6 дугаар зүйл.Төрийн нууцыг хамгаалах нийтлэг үүрэг

6.1.Төрийн байгууллага, албан тушаалтан нь төрийн нууцыг хамгаалах үүрэгтэй.

6.2.Төрийн нууцтай танилцсан Монгол Улсын төрийн байгууллага, засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн удирдлага, бусад хуулийн этгээд /цаашид "төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээд" гэх/, улс төрийн нам, хөдөлгөөн, төрийн бус байгууллага, албан тушаалтан, албан хаагч, Монгол Улсын иргэн, гадаад улсын иргэн, харьяалалгүй хүн тэдгээрийг задруулахгүй байх үүрэг хүлээнэ.

6.3.Төрийн байгууллага нь төрийн нууцын хадгалалт, хамгаалалтын чиглэлээр хэрэгжүүлсэн ажлын талаарх мэдээллийг жил бүрийн 01 дүгээр сард багтаан тагнуулын байгууллагад ирүүлнэ.

6.4.Төрийн нууц задарсан, үрэгдсэн байж болзошгүй тухай мэдсэн, түүнчлэн гээгдсэн, алдагдсан нууц тээгчийг олсон аливаа албан тушаалтан, иргэн энэ талаар тагнуулын байгууллагад нэн даруй мэдэгдэх үүрэгтэй.

6.5.Төрийн нууцыг задрах, үрэгдэхээс урьдчилан сэргийлсэн, нууц хамгаалалтад бодитой хувь нэмэр оруулсан, хууль бус үйл ажиллагааны талаар мэдээлэл өгсөн буюу бусад хэлбэрээр тагнуул, хууль сахиулах байгууллагад туслалцаа, дэмжлэг үзүүлсэн хуулийн этгээд, иргэнийг урамшуулах журмыг Засгийн газар тогтооно.

7 дугаар зүйл.Төрийн нууцыг өмчлөх, гадаад улс, олон улсын байгууллагад шилжүүлэх

7.1.Гадаад улс, олон улсын байгууллагаас шилжүүлэн өгснөөс бусад төрийн нууц нь Монгол Улсын төрийн өмч байна.

7.2.Төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээд, албан тушаалтан, иргэн хариуцсан, эсхүл өөрт байгаа төрийн нууцыг хууль тогтоомжийн дагуу эзэмшиж, ашиглаж хамгаална.

7.3.Иргэн, хуулийн этгээдийн өмчлөлд байгаа үндэсний ашиг сонирхол, үндэсний аюулгүй байдлыг хангахад чухал ач холбогдолтой, эсхүл хохирол учруулах мэдээлэл, түүний тээгчийг нууцлах шаардлагатай гэж үзвэл өмчлөгчтэй зөвшилцөн түүнтэй байгуулсан гэрээний үндсэн дээр нөхөн төлбөртэй болон төлбөргүйгээр төрийн өмчид авч болно.

7.4.Энэ зүйлийн 7.3-т заасан өмчлөгчид олгох нөхөн төлбөрийн хэмжээний талаар харилцан тохиролцож чадаагүй бол хөндлөнгийн шинжээчээр үнэлгээ хийлгэж, баталгаажуулсан үнээр нөхөн төлбөрийг тооцно.

7.5.Энэ зүйлийн 7.3-т заасан иргэн, хуулийн этгээдийн мэдээлэл, түүний тээгчийг төрийн өмчид авах эсэхийг эрх бүхий байгууллагын санал, тагнуулын байгууллагын дүгнэлтийг үндэслэн Засгийн газар шийдвэрлэнэ.

7.6."Онц чухал нууц" зэрэглэлээс бусад зэрэглэлийн төрийн нууцыг гадаад улс, олон улсын байгууллагатай байгуулсан нууц мэдээллийг харилцан хамгаалах гэрээ, хэлэлцээр, тагнуулын байгууллагын саналыг үндэслэн шилжүүлэн өгч болно.

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ

ТӨРИЙН НУУЦЫГ ХАМГААЛАХ ТАЛААРХ ТӨРИЙН БАЙГУУЛЛАГА, АЛБАН ТУШААЛТНЫ БҮРЭН ЭРХ

8 дугаар зүйл.Улсын Их Хурлын бүрэн эрх

8.1.Улсын Их Хурал төрийн нууцыг хамгаалах талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

8.1.1.төрийн нууцыг хамгаалах төрийн бодлого, хууль тогтоомжийг батлах, тэдгээрийн биелэлтэд хяналт тавих;

8.1.2.төрийн нууцыг хамгаалахад чиглэсэн хөтөлбөр, төсөл, үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд зарцуулах хөрөнгийг улсын төсөвт тусгаж батлах.

9 дүгээр зүйл.Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн бүрэн эрх

9.1.Монгол Улсын Ерөнхийлөгч-Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн тэргүүн нь өөрийн бүрэн эрхийн хүрээнд төрийн нууцын хамгаалалтад хяналт тавьж, энэ талаар холбогдох төрийн байгууллагын тайлан, мэдээллийг сонсох, Засгийн газарт чиглэл өгөх бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ.

10 дугаар зүйл.Засгийн газрын бүрэн эрх

10.1.Засгийн газар улсын хэмжээнд төрийн нууцыг хамгаалах үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулж дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

10.1.1.төрийн нууцын тухай хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг зохион байгуулах, энэ талаар холбогдох байгууллага, албан тушаалтанд үүрэг, чиглэл өгөх;

10.1.2.төрийн нууцыг хамгаалах төрийн бодлого, төсөл, хөтөлбөр, эрх зүйн баримт бичгийг боловсруулж, хэрэгжүүлэх;

10.1.3.Засгийн газар батлахаар хуульд заасан төрийн нууцтай холбоотой дүрэм, журам, зааврыг батлах;

10.1.4.төрийн нууцыг харилцан солилцох, хамгаалах тухай Засгийн газар хоорондын гэрээ, хэлэлцээр байгуулах;

10.1.5.мэдээллийг төрийн нууцад хамааруулах, нууцыг шилжүүлэх, ил болгох, нууцын зэрэглэл тогтоох, өөрчлөх, нууцын хугацааг сунгах асуудлыг Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх.

10.2.Энэ зүйлийн 10.1.5-д заасны дагуу төрийн нууцад хамааруулахаар Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлсэн мэдээллийг "нууц" зэрэглэлтэйд тооцож хамгаалалтад авна.

11 дүгээр зүйл.Байгууллага, албан тушаалтны бүрэн эрх

11.1.Байгууллага, албан тушаалтан төрийн нууцыг хамгаалах талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

11.1.1.эрхэлсэн салбар, харьяа байгууллагын хэмжээнд төрийн нууцыг хамгаалах тухай хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг зохион байгуулж хангах;

11.1.2.эрхэлсэн салбар, харьяа байгууллагын хэмжээнд байгаа төрийн нууцын хамгаалалтад хяналт тавих;

11.1.3.төрийн нууцыг хамгаалах арга, хэрэгслийг боловсронгуй болгох, шаардлагатай хөрөнгийг төсөвтөө тусгаж санхүүжүүлэх саналаа эрх бүхий байгууллагад гаргаж шийдвэрлүүлэх;

11.1.4.онцгой нөхцөл байдал үүссэн үед төрийн нууцыг хамгаалах төлөвлөгөө боловсруулж батлах, тухайн үед авах арга хэмжээний бэлэн байдлыг хангах.

12 дугаар зүйл. Тагнуулын байгууллагын бүрэн эрх

12.1.Тагнуулын байгууллага төрийн нууцыг хамгаалах талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

12.1.1.төрийн нууц задрахаас урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авах;

12.1.2.төрийн нууцыг хариуцаж байгаа байгууллага, албан тушаалтан нууцыг ашиглаж, хамгаалж байгаа байдалд хяналт тавих, шалгах;

12.1.3.төрийн нууцыг хамгаалах техник, криптографийн хэрэгсэлд туршилт, шинжилгээ хийх, баталгаажуулах ажлыг зохион байгуулах;

12.1.4.байгууллага, албан тушаалтан төрийн нууцаа хамгаалах ажлыг зохион байгуулахад мэргэжил, арга зүйн туслалцаа үзүүлэх;

12.1.5.төрийн нууцын тухай хууль тогтоомж, Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, Засгийн газрын шийдвэрийг хэрэгжүүлэх талаар холбогдох байгууллагатай хамтран ажиллах, төрийн нууцыг хадгалах, хамгаалах, ашиглах ажлыг боловсронгуй болгох саналаа Засгийн газарт оруулах;

12.1.6.мэдээллийг төрийн нууцад хамааруулах, нууцыг шилжүүлэх, ил болгох, нууцын зэрэглэл тогтоох, өөрчлөх, нууцын хугацааг сунгах асуудлаар санал боловсруулж, Засгийн газарт оруулах;

12.1.7.төрийн нууцын бүртгэл, мэдээллийн нэгдсэн сан байгуулж, ашиглах;

12.1.8.төрийн нууцтай танилцах албан тушаалтан, иргэнд аюулгүй байдлын шалгалт явуулах, төрийн нууцыг ашиглан үйл ажиллагаа явуулах, ажил гүйцэтгэх хуулийн этгээдийг судалж, шалгах;

12.1.9.төрийн нууцыг дамжуулах, илгээх мэдээлэл, шуудан харилцаа холбооны сүлжээ, шифр харилцааг улсын хэмжээнд болон хилийн чанадад зохион байгуулж, хяналт тавих;

12.1.10.төрийн нууцыг хамгаалах сургалт, эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажлыг зохион байгуулах;

12.1.11.төрийн нууцыг харилцан солилцох, хамгаалах асуудлаар байгуулах олон улсын гэрээ, хэлэлцээрийн төсөлд санал, дүгнэлт өгөх.

12.2.Энэ зүйлийн 12.1.7-д заасан мэдээллийн санг байгуулах, ашиглах журмыг Засгийн газар батална.

ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ

ТӨРИЙН НУУЦАД ХАМААРУУЛАХ МЭДЭЭЛЭЛ

13 дугаар зүйл.Төрийн нууцад хамааруулах мэдээлэл

13.1.Төрийн нууцад хамааруулах мэдээллийн хүрээ:

13.1.1.төрийн бодлогын хүрээнд:

13.1.1.а.Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдал, гадаад бодлогын үзэл баримтлал, номлолын нууцалбал зохих хэсэг;

13.1.1.б.Улсын Их Хурлын чуулган, Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөл, Засгийн газрын хуралдаанаар хэлэлцсэн энэ хуулиар төрийн нууцад хамааруулсан мэдээлэл;

13.1.1.в.аливаа улстай харилцах Монгол Улсын чиг бодлого, байр суурийг нарийвчлан илэрхийлсэн мэдээлэл, гадаад орнуудаас итгэмжлэгдсэн байдлаар авсан мэдээлэл;

13.1.1.г.Засгийн газар, Төв банкнаас гадаад улс, олон улсын байгууллагатай санхүүгийн салбарт хамтран ажиллах болон өр, зээл, тусламжтай холбоотой гэрээ хэлэлцээрийн төсөл, тэдгээрийн боловсруулалтын шатанд хамаарах мэдээлэл;

13.1.1.д.төрийн дээд, өндөр хэмжээний харилцан айлчлал, хоёр болон олон талын яриа, хэлэлцээрийн тухай дэлгэрэнгүй мэдээлэл;

13.1.1.е.энэ хуулиар төрийн нууцад хамааруулсан асуудлаар гадаад улсын Засгийн газар, байгууллагатай байгуулсан олон улсын гэрээ, хэлэлцээр, протокол, тэдгээрийн төсөл, хэрэгжилтийн талаарх дэлгэрэнгүй мэдээлэл;

13.1.1.ё.хилийн чанадад ажиллаж байгаа дипломат төлөөлөгчийн газрын онцгой нөхцөл байдал үүссэн үед ажиллах төлөвлөгөө, ажлын удирдамж;

13.1.1.ж.энэ хуулиар төрийн нууцад хамааруулсан асуудлаар олон улсын хурал зөвлөгөөн, чуулганд оролцох төлөөлөгчдийн ажлын чиглэл, удирдамж.

13.1.1.з.улсын батлан хамгаалах, эдийн засагт чухал ач холбогдол бүхий үйлдвэр, онц чухал объектод гарсан гэмт халдлага, осол, сүйрэл, онцгой нөхцөл байдлын үед эрх бүхий байгууллагаас авч хэрэгжүүлж байгаа ажил, арга хэмжээ, түүнтэй холбоотой мэдээллийн нууцалбал зохих хэсэг.

13.1.2.эдийн засаг, шинжлэх ухаан, техник технологийн хүрээнд:

13.1.2.а.эдийн засгийн аюулгүй байдлыг хангах бодлого, үйл ажиллагаатай холбоотой мэдээллийн нууцалбал зохих хэсэг;

13.1.2.б.мөнгөн тэмдэгтийн нөөц, нөөцийн сангийн байршил, хамгаалалтын тухай мэдээлэл;

13.1.2.в.үндэсний аюулгүй байдлыг хангахад ач холбогдолтой шинжлэх ухаан, технологийн ололт, эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажил, судалгааны туршилт, угсралт, төслийн ажил, технологийн тухай мэдээлэл;

13.1.2.г.мөнгөн тэмдэгтийн эх загвар бүтээх, үйлдвэрлэх, устгах, мөнгөн тэмдэгтийн нийлүүлэлт, солилцоо, гүйлгээнээс гаргах тухай мэдээлэл.

13.1.3.батлан хамгаалах хүрээнд:

13.1.3.а.батлан хамгаалах бодлого, төрийн цэргийн номлолын нууцалбал зохих мэдээлэл;

13.1.3.б.зэвсэгт хүчний тайван цагийн болон дайны байдлын үеийн зохион байгуулалтын бүдүүвч, төрийн цэргийн байгууллагын нэгтгэл, ангийн байлдааны цагийн орон тоо, жинхэнэ нэр, зохион байгуулалт, бүтэц, тэдгээрийн байлдах чадвар, байлдааны бэлэн байдлыг тодорхойлсон нэгдсэн үзүүлэлт, мэдээлэл;

13.1.3.в.төрийн цэргийн байгууллагын стратегийн удирдамж, бэлэн байдлын төлөвлөгөө, тэдгээрийн биелэлт, тооцоо, зэвсэгт хүчнийг бэхжүүлэх, хэрэглэх болон стратегийн төлөвлөлтийн баримт бичиг, бэлэн байдлын зэрэгт шилжүүлэх, байлдаанд бэлтгэх, шилжүүлэн байрлуулах

төлөвлөгөө, зэвсэгт халдлага, түрэмгийллээс хамгаалах арга ажиллагааны тактикийн тухай мэдээлэл;

13.1.3.г.байлдааны болон хил хамгаалалтын бэлэн байдлын мэдээ, байлдааны тушаал, захирамж, байлдааны ажиллагааны газар, орныг төхөөрөмжлөхтэй холбогдсон мэдээлэл;

13.1.3.д.батлан хамгаалах болон улсын хил хамгаалах зориулалттай болон энэ хуулиар төрийн нууцад хамааруулсан мэдээлэл агуулсан байр зүйн зураг;

13.1.3.е.улсын болон цэргийн дайчилгааны даалгавар, төлөвлөгөө, нөөц, нөхөн хангах тооцоо, төрийн цэргийн байгууллагын байлдааны техник зэвсэглэл, материал, галт хэрэглэлийн хангалт, захиалга, нөөцийн талаарх мэдээлэл;

13.1.3.ё.төрийн цэргийн байгууллагын бие бүрэлдэхүүний тоо бүртгэл, бэлтгэл үүрэгтэн, цэрэгт татах болон цэргээс халагдах хүмүүсийн нэгдсэн мэдээлэл, цэргийн мэргэжлийн ангилал, оногдуулан данслагдсан хүн, техникийн нэгдсэн дүн, тооцоо /улсын болон нийслэл, аймгийн хэмжээнд/;

13.1.3.ж.төрийн цэргийн байгууллагын автоматжуулсан болон далдуур /удирдлага холбооны/ удирдлагын системийн бүтэц, зохион байгуулалт, хангалтын тухай мэдээлэл;

13.1.3.з.төрийн цэргийн байгууллагын удирдлагын байрны байршил, мэдээлэл, холбооны сүлжээ, радио долгионы давтамжийн хуваарилалтын тухай мэдээлэл;

13.1.3.и.улсын болон цэргийн дайчилгааны зорилго, цар хүрээ, хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төрөл, багтаамж, арга хэлбэр, улсын дайчилгааны нэгдсэн төлөвлөгөө, төрийн захиргааны төв байгууллага, аймаг, нийслэлийн дайчилгааны даалгавар, төлөвлөгөөний тухай мэдээлэл;

13.1.3.й.улсын хил хамгаалалт, шалган нэвтрүүлэх албаны арга ажиллагаа, хангалтыг зохион байгуулахтай холбоотой мэдээлэл;

13.1.3.к.улсын болон батлан хамгаалах нөөцийн бодит хэмжээ, байршил, тайлан, санхүүжилтийн тухай мэдээлэл;

13.1.3.л.улсын болон батлан хамгаалах нөөцийн жилийн болон дунд, урт хугацааны үндсэн чиглэлийн төслийн тооцоо, үндэслэл, түүнийг хэрэгжүүлэх талаар төрийн эрх бүхий байгууллагаас гаргасан баримт бичиг;

13.1.3.м.улс орныг дайны байдалд шилжүүлэх төлөвлөгөө, дайны болон дайн бүхий байдлын үед төрийн байгууллагын ажиллах төлөвлөгөө, түүнд холбогдох мэдээлэл;

13.1.3.н.онцгой байдлын үеийн арга хэмжээний төлөвлөгөө, холбоо, зарлан мэдээллийн үйл ажиллагааны зохион байгуулалт, энэ зорилгоор дэд бүтцийг ашиглах тухай мэдээлэл, удирдлагын хоргодох байр, төсөв, байршил, хүчин чадлын тухай мэдээлэл.

13.1.3.о.Зэвсэгт хүчний хөгжлийн сангийн орлого, зарлагатай холбоотой нууцалбал зохих мэдээлэл.

13.1.4.тагнуул, сөрөх тагнуул, хууль сахиулах ажлын хүрээнд:

13.1.4.а.тагнуул, сөрөх тагнуул, гүйцэтгэх ажлын мэдээллийн эх сурвалж, тэдгээрийг халхавчлахтай холбоотой мэдээлэл;

13.1.4.б.гүйцэтгэх ажлын нэгдсэн тоо бүртгэлийн болон тусгай сангийн мэдээлэл;

13.1.4.в.гүйцэтгэх ажлын мэдээллийн болон тусгай техник хэрэгслийн тоо бүртгэлийн сан, түүнд ашиглагдаж байгаа тусгай зориулалтын техник технологи, программ хангамж, нууцлах код, түлхүүр, өгөгдөл, нууц тээгчид байгаа мэдээлэл;

13.1.4.г.бие бүрэлдэхүүнийг нь нууцалбал зохих тагнуул, сөрөх тагнуул, гүйцэтгэх ажил явуулах эрх бүхий байгууллагын салбар нэгж, тэдгээрийн барилга байгууламж, байршил, тээврийн хэрэгслийн улсын дугаар, гүйцэтгэх ажлын тусгай техник хэрэгслийн тухай мэдээлэл;

13.1.4.д.гүйцэтгэх ажлын шугамаар шалгасан болон шалгаж байгаа хэргийн материал, баримт сэлт, мэдээлэл;

13.1.4.е.эрх бүхий байгууллагын удирдлагаас гүйцэтгэх ажлыг хэрэгжүүлэхтэй холбогдсон асуудлаар гаргасан шийдвэр, заавар, журам, бусад баримт бичиг;

13.1.4.ё.гүйцэтгэх ажилтны үйл ажиллагааны үндсэн төлөвлөгөө, тайлан, ажлын байрны тодорхойлолтын мэдээлэл;

13.1.4.ж.тагнуул, сөрөх тагнуул, эрх бүхий бусад байгууллагын гүйцэтгэх ажил эрхлэх нэгжийн зохион байгуулалтын бүтэц, орон тооны тухай мэдээлэл;

13.1.4.з.тагнуулын байгууллагын төсөв, гүйцэтгэх ажил явуулах эрх бүхий бусад байгууллагын гүйцэтгэх ажлын зардал, тэдгээрийн гүйцэтгэлийн тайлангийн мэдээлэл;

13.1.4.и.гүйцэтгэх ажилтан, нууц гүйцэтгэх ажилтны хувийн хэргийн болон тэдний албан ажилтай холбоотой мэдээлэл;

13.1.4.й.тагнуулын байгууллагаас үндэсний аюулгүй байдалтай холбоотой асуудлаар эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтанд илгээсэн мэдээлэл;

13.1.4.к.гүйцэтгэх ажил явуулах эрх бүхий байгууллагын тусгай архивын данс, бүртгэл, эд зүйл;

13.1.4.л.гүйцэтгэх ажил явуулах эрх бүхий байгууллагыг өндөржүүлсэн бэлэн байдалд шилжүүлэх төлөвлөгөө, террор, хорлон сүйтгэх ажиллагаа, зохион байгуулалттай гэмт хэрэгтэй тэмцэх ажиллагааны төлөвлөгөө, удирдамж, хэрэглэх дохио;

13.1.4.м.Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлыг хангах зорилгоор тагнуулын байгууллагаас хэрэгжүүлж байгаа үйл ажиллагаа;

13.1.4.н.тагнуул, сөрөх тагнуул, гүйцэтгэх ажил явуулах эрх бүхий байгууллагын өөрийн аюулгүй байдлыг хангах ажлын зохион байгуулалт, арга, тактик, хүч, хэрэгсэл, төлөвлөгөөний мэдээлэл;

13.1.4.о.тагнуул, сөрөх тагнуул, гүйцэтгэх ажил явуулах эрх бүхий байгууллагын гүйцэтгэх ажлын зориулалттай зэвсэг, тусгай хэрэгсэл, материал техникийн хангалт, нөөцийн мэдээлэл;

13.1.4.ө.тагнуулын байгууллагаас гадаад улсын тусгай албатай тогтоосон хамтын ажиллагааны тухай мэдээлэл;

13.1.4.п.Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуульд заасан нүүлгэн шилжүүлэх, баримт бичгийг солих, гадаад төрхийг өөрчлөх арга хэмжээний явц, уг арга хэмжээгээр хамгаалагдсан этгээдийн нууцалбал зохих мэдээлэл.

13.1.5.мэдээллийн аюулгүй байдлын болон бусад хүрээнд:

13.1.5.а.төрийн тусгай хэрэглээний мэдээлэл, холбооны сүлжээний бүтэц, зохион байгуулалт, программ хангамж, мэдээлэл нууцлагч техник

хэрэгсэл, тэдгээрийн ажиллагааны зарчим, радио долгионы давтамжийн хуваарилалтын мэдээлэл;

13.1.5.б.төрийн мэдээллийн сүлжээний удирдлагын төвийн тусгай зориулалтын техник, программ хангамж;

13.1.5.в.төрийн шифр харилцааны бодлого, төрийн тусгай хэрэглээний мэдээлэл, холбооны болон шифрийн криптографын боловсруулалт, сан, нөөц, шифрийн арга ажиллагаа, аргачлал, тэдгээрийг ашиглах заавар, код, түлхүүр, түүнтэй холбоотой мэдээлэл;

13.1.5.г.төрийн шифр мэдээ, шифрийн харилцааны дүрэм, заавар, шифрийн материалын бүртгэл;

13.1.5.д.төрийн нууц тээгчийг хүлээлцсэн, шилжүүлсэн, шалгасан тухай мэдээлэл;

13.1.5.е.төрийн нууцад хамаарах мэдээлэл, нууц тээгчийг ашиглан бэлтгэсэн ном, сурах бичиг, бүтээл, эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажил, тайлан, илтгэл, мэдээлэл, дүгнэлт, хурал, зөвлөгөөн, лекц, гүйцэтгэх ажлын сургалтын хөтөлбөр, хичээлийн тэмдэглэл;

13.1.5.ё.энэ хуулиар төрийн нууцад хамааруулсан асуудлыг шалгасан хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалт, хэрэг, маргааныг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны нууцалбал зохих баримт бичиг, мэдээлэл;

13.1.5.ж.хуулиар төрийн тусгай хамгаалалтын нэгдүгээр зэрэглэлээр хамгаалуулж байгаа албан тушаалтны эрүүл мэндийн байдлын тухай мэдээлэл;

13.1.5.з.улсын онц чухал болон тусгай объектын байршил, олгосон газрын нэр, зураг, хамгаалалтын зохион байгуулалт, хүч хэрэгслийн тухай мэдээлэл;

13.1.5.и.цэвэр ус хангамжийн эх үүсвэрийн барилга байгууламжийн байршлын зураг;

13.1.5.й.энэ хуулиар төрийн нууцад хамааруулсан мэдээ, баримт бичиг, эд зүйлийг битүүмжлэн хүргэх төрийн тусгай болон дипломат шуудан, битүүмжлэхээс хэрэглэгчид хүртэл үйл ажиллагаа;

13.1.5.к.энэ хуулиар төрийн нууцад хамааруулсан асуудал хэлэлцсэн хаалттай хуралдааны тэмдэглэл, баримт бичиг;

13.1.5.л.хуулиар төрийн тусгай хамгаалалтад байх албан тушаалтан, иргэн болон хурал, чуулган, арга хэмжээ, тээврийн хэрэгсэл, бусад зүйлийн байнгын болон цаг үеийн хамгаалалтын зохион байгуулалт, хүч, хэрэгслийн болон төрийн тусгай хамгаалалтын байгууллагын зохион байгуулалтын бүтэц, орон тоо, төсвийн тухай мэдээлэл;

13.1.5.м.улсын онц чухал болон тусгай объект, үйл ажиллагааг халхлах журам.

13.2.Төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээд нь энэ зүйлийн 13.1-д заасан жагсаалтын хүрээнд салбар, байгууллагын хэмжээнд нууцлах шаардлагатай төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалтыг боловсруулж, тагнуулын байгууллагын саналыг авч Засгийн газарт хүргүүлнэ.

ДӨРӨВДҮГЭЭР БҮЛЭГ

МЭДЭЭЛЛИЙГ НУУЦЛАХ БОЛОН ИЛ БОЛГОХ

14 дугаар зүйл.Мэдээллийг нууцлах

14.1.Мэдээллийг нууцлах арга хэмжээг тэдгээрийг төрийн нууцад хамааруулах тухай хууль хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн холбогдох байгууллага, албан тушаалтан авч хэрэгжүүлнэ.

14.2.Мэдээллийг энэ хуульд заасан нууцын зэрэглэл болон бусад тэмдэглэгээг тавьж бэхжүүлэх замаар нууцална.

14.3.Объект, тодорхой үйл ажиллагааг нууцлахдаа тэдгээрийг халхлах арга хэмжээг Засгийн газрын баталсан журмын дагуу хэрэгжүүлнэ.

14.4.Байгууллага, албан тушаалтны боловсруулсан, эсхүл хүлээн авсан мэдээлэл нь төрийн нууцын жагсаалтад багтаагүй боловч нууцлах шаардлагатай тохиолдолд тухайн байгууллага, албан тушаалтан нууцлах арга хэмжээ авч, нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалтад оруулах саналаа нэн даруй удирдлагадаа танилцуулна.

14.5.Энэ зүйлийн 14.4-т заасан саналыг хүлээн авсан албан тушаалтан тухайн мэдээлэлд шинжилгээ хийж, Засгийн газрын баталсан журмын дагуу тагнуулын байгууллагад хүргүүлнэ.

15 дугаар зүйл.Төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн зэрэглэл, түүний шалгуур

15.1.Задруулах, үрэгдүүлэх тохиолдолд Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдал, ашиг сонирхол, байгууллага, иргэнд учруулах аюул, занал, хохирлын хэмжээнээс хамаарч төрийн нууцад хамаарах мэдээлэл дараах зэрэглэлтэй байна:

- 15.1.1.онц чухал нууц;
- 15.1.2.маш нууц;
- 15.1.3.нууц.

15.2.Төрийн нууцад хамаарах мэдээлэлд энэ хуульд зааснаас өөр нууцын зэрэглэл хэрэглэхийг хориглоно.

15.3.Задруулах, үрэгдүүлэх тохиолдолд Монгол Улсын тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдал, нутаг дэвсгэрийн бүрэн бүтэн байдалд аюул, занал учруулах, үндэсний ашиг сонирхолд онц хүнд үр дагавар бий болгох, хүний амь биед аюул учруулах мэдээллийг "онц чухал нууц" зэрэглэлд хамааруулна.

15.4.Задруулах, үрэгдүүлэх тохиолдолд Монгол Улсын үндэсний ашиг сонирхолд хүнд үр дагавар бий болгох, батлан хамгаалах хүчин чадлыг сулруулах мэдээллийг "маш нууц" зэрэглэлд хамааруулна.

15.5.Задруулах, үрэгдүүлэх тохиолдолд Монгол Улсын тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдал, үндэсний ашиг сонирхолд шууд аюул учруулахгүй боловч төрийн ашиг сонирхол, үндэсний аюулгүй байдлын тодорхой чиглэлд сөрөг нөлөө үзүүлэх, батлан хамгаалах, нийтийн аюулгүй байдал, гадаад бодлогын хэрэгжилтэд бодит хохирол учруулах мэдээллийг "нууц" зэрэглэлд хамааруулна.

16 дугаар зүйл.Мэдээллийг нууцлах хугацаа

16.1.Энэ зүйлийн 16.4, 16.5-д зааснаас бусад төрийн нууцыг дараах хугацаагаар нууцална:

- 16.1.1."онц чухал нууц" зэрэглэлд хамаарах мэдээлэл - 30 жил;
- 16.1.2."маш нууц" зэрэглэлд хамаарах мэдээлэл - 20 жил;
- 16.1.3."нууц" зэрэглэлд хамаарах мэдээлэл - 10 жил.

16.2.Мэдээллийг нууцлах хугацаа нь түүнд нууцын зэрэглэлийн дардас, бусад тэмдэглэгээ тавьж бэхжүүлсэн өдрөөс эхлэн тооцогдоно.

16.3.Төрийн нууцын зэрэглэлийг өөрчилсөн тохиолдолд тухайн өөрчилсөн зэрэглэлийн хугацаагаар тооцно.

16.4.Тагнуул, сөрөх тагнуул, гүйцэтгэх ажил явуулах эрх бүхий байгууллагын нууц гүйцэтгэх ажилтан, эдгээр байгууллагатай нууцаар хамтран ажиллаж байсан болон нууцаар хамтран ажиллаж байгаа хүн, Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай

хуулийн дагуу хамгаалалтад авсан хүний талаар нууцалбал зохих мэдээллийг байнга нууцална.

16.5.Төрийн нууцад хамаарах мэдээлэлд хугацаа тогтоох боломжгүй бөгөөд тодорхой үйлдэл хийснээр, эсхүл үйл явдал болсноор ил болох бол тухайн нөхцөлийн дагуу нууцлах хугацааг тооцно.

16.6.Төрийн нууцад хамаарах мэдээллийг үндэсний аюулгүй байдал, үндэсний ашиг сонирхлын үүднээс цаашид үргэлжлүүлэн нууцлах шаардлагатай тохиолдолд тухайн нууцыг хариуцсан байгууллага, албан тушаалтан нь тагнуулын байгууллагын саналыг үндэслэн энэ зүйлийн 16.1.1-16.1.3-т заасан хугацаагаар нэг удаа сунгана.

16.7.Төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн нууцлах хугацаа дууссан боловч тухайн мэдээллийг ил болгох эсэхийг шийдвэрлэх хүртэл мэдээллийг нууцална.

16.8.Монгол Улсын олон улсын гэрээнд өөрөөр заагаагүй бол гадаад улс, олон улсын байгууллагын нууц мэдээлэлд энэ хуульд заасан хугацааг мөрдөнө.

17 дугаар зүйл.Төрийн нууц тээгчид тавигдах тэмдэглэгээ

17.1.Мэдээллийг нууцлах арга хэмжээг зохих баримт бичиг, бусад нууц тээгчид дараах тэмдэглэгээ тавьж бэхжүүлэх замаар хэрэгжүүлнэ:

17.1.1.нууцын зэрэглэл;

17.1.2.бүртгэлийн дугаар;

17.1.3.мэдээллийг нууцалсан огноо, нууцлах хугацаа;

17.1.4.мэдээллийг нууцалсан албан тушаалтны албан тушаал, эцэг /эх/-ийн нэр, нэр, гарын үсэг.

17.2.Нууцын зэрэглэлийн дардсыг баримт бичигт хуудас бүрийн баруун дээд өнцөгт дарж тэмдэглэх ба хуудас бүр дугаарлагдсан байна.Хэрэв баримт бичиг хэд хэдэн хувиас бүрдсэн бол хувь тус бүрийн эхний хуудсанд өөрийн дугаарыг баримт бичгийн нийт хуудасны тооны хамт заасан байна.

17.3.Өөр өөр нууцын зэрэглэлтэй мэдээллийг агуулсан баримт бичиг, бусад зүйлд хамгийн өндөр нууцын зэрэглэлээр нийтэд нь тэмдэглэгээ хийнэ.

17.4.Төрийн нууц тээгчид нууцын зэрэглэлийн дардсыг тавих боломжгүй тохиолдолд түүний дагалдах баримт бичигт, биет зүйлд түүний гадна талд нууцын зэрэглэлийн дардсыг тавьж бэхжүүлнэ.

17.5.Нууцын зэрэглэлийн дардсыг төрийн нууцад хамаарахгүй мэдээлэл тээгчид хэрэглэхийг хориглоно.

18 дугаар зүйл.Төрийн нууцыг ил болгох үндэслэл, журам

18.1.Төрийн нууцыг дараах үндэслэлээр ил болгоно:

18.1.1.нууцлах хугацаа дуусгавар болсон;

18.1.2.нөхцөл байдал өөрчлөгдсөний улмаас төрийн нууцад хамааруулсан тодорхой мэдээллийг цаашид нууцлах шаардлагагүй болсон;

18.1.3.тухайн мэдээллийг төрийн нууцад хамаарахгүй болгосон хууль батлагдаж хүчин төгөлдөр болсон;

18.1.4.мэдээллийг үндэслэлгүйгээр нууцалсан нь тогтоогдсон.

18.2.Төрийн нууцыг энэ зүйлийн 18.6-д заасан журмын дагуу ил болгоно.

18.3.Төрийн нууцад хамаарах мэдээллийг энэ зүйлийн 18.1.2-т заасан үндэслэлээр нууцлах хугацаа дуусахаас өмнө ил болгох эсэхийг Засгийн газрын саналыг үндэслэн Улсын Их Хурал шийдвэрлэнэ.

18.4.Энэ хуульд заасны дагуу мэдээллийг нууцлах хугацааг сунгаагүй бол тогтоосон хугацаа дуусмагц мэдээллийг нууцалсан, эсхүл хариуцсан төрийн байгууллага, албан тушаалтан зохих журмын дагуу ил болгоно.

18.5.Энэ хуульд заасны дагуу ил болсон түүх, эрдэм шинжилгээ, судалгаа, практикийн болон лавлагааны ач холбогдолгүй мэдээлэл тээгчийг зохих журмын дагуу устгана.

18.6.Төрийн нууцыг ил болгох журмыг Засгийн газрын өргөн мэдүүлснээр Улсын Их Хурал батална.

ТАВДУГААР БҮЛЭГ

ТӨРИЙН НУУЦТАЙ ТАНИЛЦАХ

19 дүгээр зүйл.Төрийн нууцтай танилцах нөхцөл

19.1.Энэ хуулийн 20 дугаар зүйлд зааснаас бусад төрийн нууцтай танилцах ажил, албан тушаалд аюулгүй байдлын шалгалтын дүнг үндэслэн тодорхой зэрэглэлийн нууцтай танилцах эрх олгосон иргэнийг ажиллуулна.

19.2.Хяналт, шалгалтын болон тодорхой ажил, үүргийг хэрэгжүүлэхтэй холбоотойгоор төрийн нууцтай танилцах иргэн, албан тушаалтанд энэ зүйлийн 19.1-д заасан шаардлага нэгэн адил хамаарна.

19.3.Төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээдийн удирдлага тухайн байгууллагын хариуцсан төрийн нууцтай танилцах албан тушаалтны жагсаалтыг тагнуулын байгууллагын саналыг авч батална.

20 дугаар зүйл.Төрийн нууцтай танилцах тусгай нөхцөл

20.1.Хуулиар хориглоогүй бол Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, Улсын Их Хурлын дарга, Ерөнхий сайд төрийн нууцтай зэрэглэл харгалзахгүй танилцана.

20.2.Хуулиар хориглоогүй бол Улсын Их Хурлын болон Засгийн газрын гишүүн хуралдаанаар хэлэлцэж шийдвэрлэх асуудлын хүрээнд төрийн нууцтай зэрэглэл харгалзахгүйгээр танилцана.

20.3.Төрийн нууцад хамаарах асуудлыг хянан шалгах зорилгоор Улсын Их Хурлаас байгуулсан ажлын хэсгийн гишүүн, эсхүл энэ зорилгоор тусгайлан эрх олгогдсон хүн тухайн шалгах асуудлын хүрээнд хуулиар танилцуулахыг хориглосноос бусад төрийн нууцтай зэрэглэл харгалзахгүйгээр танилцана.

20.4.Гүйцэтгэх ажлын мэдээллийн эх сурвалж болон гүйцэтгэх ажлын нэгдсэн тоо бүртгэлд холбогдох мэдээлэлтэй зөвхөн шалгаж байгаа асуудлын хүрээнд Улсын Их Хурлын зөвшөөрснөөр Улсын Их Хурлын Тусгай хяналтын дэд хорооны дарга, гишүүд танилцах бөгөөд бусад хүн танилцахыг хориглоно.

20.5.Үндсэн хуулийн цэцийн гишүүн, шүүгч, прокурор, мөрдөн байцаагч зөвхөн шалгаж шийдвэрлэх тодорхой хэрэг, маргаанд хамаарах төрийн нууцтай хуулиар тогтоосон журмын дагуу танилцана.

20.6.Энэ зүйлийн 20.1-20.5-д заасан албан тушаалтан, Монголбанкны Ерөнхийлөгч, Улсын Их Хурлаас байгуулагддаг байгууллагын дарга, агентлагийн дарга, бүх шатны Засаг дарга аюулгүй байдлын шалгалтад хамрагдахгүй бөгөөд төрийн нууцыг задруулахгүй байх баталгаа гаргана.

21 дүгээр зүйл.Төрийн нууцтай танилцах эрх олгох

21.1.Төрийн нууцтай танилцах эрхийг дараах шаардлагыг хангасан иргэнд олгоно:

21.1.1.төрийн нууцтай танилцах эрх олгохтой холбоотойгоор аюулгүй байдлын шалгалт явуулахыг өөрөө бичгээр зөвшөөрсөн;

21.1.2.эрх бүхий байгууллагын аюулгүй байдлын шалгалтад хамрагдаж, тэнцсэн;

21.1.3.төрийн нууцыг задруулахгүй байх баталгааг бичгээр гаргасан.

22 дугаар зүйл.Төрийн нууцтай танилцах эрх

22.1.Төрийн нууцтай танилцах эрх нь тухайн танилцах нууцын зэрэглэлээс хамааран түвшинтэй байх бөгөөд түүнийг олгохтой холбоотой харилцааг төрийн нууцыг хамгаалах нийтлэг журмаар зохицуулна.

23 дугаар зүйл.Албан тушаалтан, иргэнд төрийн нууцтай танилцах эрх олгохоос татгалзах үндэслэл

23.1.Албан тушаалтан, иргэнд дараах үндэслэлээр төрийн нууцтай танилцах эрх олгохоос татгалзана:

23.1.1.төрийн нууцтай танилцах шаардлага, нөхцөлийг хангаагүй;

23.1.2.аюулгүй байдлын шалгалтад хамрагдах, төрийн нууцыг хамгаалах баталгааг бичгээр гаргаж өгөхөөс татгалзсан;

23.1.3.аюулгүй байдлын шалгалтад өөрийн тухай болон холбогдох бусад мэдээллийг танилцуулаагүй, эсхүл худал мэдээлсэн;

23.1.4.төрийн нууцыг хамгаалах журмыг удаа дараа, эсхүл ноцтой зөрчиж байсан;

23.1.5.гэмт хэрэг санаатай үйлдэж эрүүгийн хариуцлага хүлээсэн, эсхүл эрүүгийн хэрэгт шалгагдаж байгаа;

23.1.6.Монгол Улсын харьяатаас гарах хүсэлтээ гаргасан;

23.1.7.сэтгэцийн өвчин, эмгэгтэй нь тогтоогдсон;

23.1.8.мансууруулах болон сэтгэцэд нөлөөлөх бодис, согтууруулах ундаанаас хамааралтай.

24 дүгээр зүйл.Төрийн нууцтай танилцах эрхийг түдгэлзүүлэх, хүчингүй болгох

24.1.Гэмт хэрэгт сэжигтэн, яллагдагчаар татагдсан, эсхүл төрийн нууцыг хамгаалах журам зөрчсөн үйлдэлд шалгагдаж байгаа бол шүүхийн шийдвэр гарч хүчин төгөлдөр болох, эсхүл албаны шалгалтын дүн гарах хүртэл албан тушаалтан, иргэний төрийн нууцтай танилцах эрхийг тагнуулын байгууллага түдгэлзүүлж болно.

24.2.Албан тушаалтан, иргэний төрийн нууцтай танилцах эрхийг ажил, албан тушаалаас чөлөөлөгдсөн, халагдсан, энэ хуулийн 23 дугаар зүйлд заасан нөхцөл байдал илэрсэн, ажил гүйцэтгэх гэрээ дуусгавар болсон, төрийн нууцыг хамгаалах талаар тогтоосон журам, үүргээ удаа дараа болон ноцтой зөрчсөн тохиолдолд тагнуулын байгууллага хүчингүй болгоно.

25 дугаар зүйл. Аюулгүй байдлын шалгалт явуулах

25.1.Энэ хуулийн 20.6, 25.3-т зааснаас бусад төрийн байгууллага, хуулийн этгээдийн төрийн нууцтай танилцах албан тушаалтан, иргэнд аюулгүй байдлын шалгалтыг тагнуулын байгууллага явуулна.

25.2.Энэ зүйлийн 25.1-д заасан аюулгүй байдлын шалгалт явуулах журмыг тагнуулын байгууллагын дарга батална.

25.3.Гүйцэтгэх ажил явуулах эрх бүхий байгууллагын ажилтны албан тушаалд сонгон шалгаруулах иргэнийг холбогдох хууль тогтоомжид заасны дагуу судалж, шалгана.

26 дугаар зүйл. Албан тушаалтан, иргэний үүрэг

26.1.Төрийн нууцтай танилцах эрх бүхий албан тушаалтан, иргэн дараах нийтлэг үүрэг хүлээнэ:

26.1.1.төрийн нууцыг хамгаалах хууль тогтоомжийг сахин биелүүлэх;

26.1.2.танилцсан болон ажил үүргээ гүйцэтгэх явцад мэдсэн төрийн нууцыг хамгаалах, ажиллах хугацаанд, ажлаас халагдсан, чөлөөлөгдсөний дараа ил болгох хүртэл хугацаанд задруулахгүй байх;

26.1.3.төрийн нууцыг задруулах, үрэгдүүлэхээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авах;

26.1.4.нууц задрах, үрэгдэх нөхцөл байдал бий болсон, эсхүл үрэгдсэн, задарсан, нууц хамгаалах журам зөрчигдсэн бол нууц хамгаалах ажилтанд нэн даруй мэдэгдэх;

26.1.5.албаны болон хөдөлмөрийн харилцаа дуусгавар болсон, өөр ажил, албан тушаалд шилжих тохиолдолд өөрт нь итгэмжлэн хариуцуулсан төрийн нууц тээгчийг зохих ёсоор хүлээлгэн өгөх, албан үүргийн хувьд танилцсан төрийн нууцыг задруулахгүй байх баталгааг бичгээр гаргах;

26.1.6.хуульд өөрөөр заагаагүй бол хувийн хэргээр гадаад улсад зорчих тохиолдолд байгууллагадаа урьдчилан бичгээр мэдээлэх.

27 дугаар зүйл.Төрийн нууцыг хамгаалах ажилтны үүрэг

27.1.Төрийн нууцыг хамгаалах ажилтан нь энэ хуулийн 26 дугаар зүйлд заасан нийтлэг үүргээс гадна дараах үүрэг хүлээнэ:

27.1.1.төрийн нууцыг хамгаалах хууль тогтоомжийн биелэлтийг хангах, нууц албан хэрэг хөтлөлтийг зохион байгуулж хэрэгжүүлэх;

27.1.2.албан тушаалтан, албан хаагчид төрийн нууцыг ашиглах, хамгаалахад мэргэжил, арга зүйн туслалцаа үзүүлэх;

27.1.3.салбар, харьяа байгууллагын хэмжээнд төрийн нууцын хадгалалт, хамгаалалтад хяналт тавьж, үзлэг, тооллого зохион байгуулах;

27.1.4.төрийн нууцтай танилцах эрх олгосон албан тушаалтан, иргэнээс нууц хамгаалах баталгаа гаргуулан авах;

27.1.5.гадаад улсын иргэн, байгууллагатай албан бус харилцаа тогтоосон бол энэ тухай тагнуулын байгууллагад мэдэгдэх;

27.1.6.төрийн нууцтай танилцах эрх бүхий албан тушаалтны шилжилт хөдөлгөөний талаар тагнуулын байгууллагад мэдэгдэх;

27.1.7.төрийн нууцыг хамгаалах журам зөрчигдсөн тохиолдолд албаны шалгалт явуулж дүнг байгууллагын удирдлагад, шаардлагатай бол тагнуулын байгууллагад танилцуулах, зөрчил, дутагдлыг арилгах арга хэмжээг даруй авч хэрэгжүүлэх;

27.1.8.төрийн нууц задарсан, үрэгдсэн бол нэн даруй байгууллагын удирдлага болон тагнуулын байгууллагад мэдэгдэх.

28 дугаар зүйл.Нууц хамгаалах ажилтны хууль зүй, эдийн засгийн баталгаа

28.1.Төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээд нь нууц хамгаалах ажилтныг чөлөөлөх, өөр ажил, албан тушаалд шилжүүлэх бол тагнуулын байгууллагын саналыг авсан байна.

28.2.Нууц хамгаалах ажилтанд харьцаж байгаа нууцын зэрэглэл, нууцтай ажилласан хугацааг харгалзан Засгийн газраас тогтоосон журмын дагуу цалингийн нэмэгдэл олгоно.

ЗУРГААДУГААР БҮЛЭГ

ТӨРИЙН НУУЦЫГ ХАМГААЛАХ

29 дүгээр зүйл.Төрийн нууцыг хамгаалах ажлын зохион байгуулалт

29.1.Монгол Улсын төрийн нууцыг хамгаалах үйл ажиллагааг Засгийн газар уялдуулан зохицуулна.

29.2.Тагнуулын байгууллага бүрэн эрхийнхээ хүрээнд төрийн нууцыг хамгаалах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх бөгөөд тагнуулын байгууллага улсын хэмжээнд төрийн нууцыг хамгаалах ажлыг зохион байгуулж хэрэгжүүлэх, хяналт тавих, мэргэжил арга зүйн удирдлагаар хангах бүтцийн нэгжтэй байна.

29.3.Төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээдэд төрийн нууцыг хамгаалах ажлыг зохион байгуулах үүрэг, хариуцлагыг тэдгээрийн удирдлага хүлээнэ.

29.4.Төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээд нь төрийн нууцтай холбоотой ажлын цар хүрээ, ачааллаас хамааран тэдгээрийн удирдлагад шууд захирагдах төрийн нууцыг хамгаалах нэгж, эсхүл ажилтантай байна.

29.5.Төрийн нууцыг хамгаалах нэгжийн чиг үүрэг, эрх зүйн байдлыг төрийн нууцыг хамгаалах тухай нийтлэг журам болон өөрийн онцлогт нийцүүлэн баталсан тухайн байгууллагын дотоод журмаар тогтооно.

29.6.Төрийн нууцыг хамгаалах үйл ажиллагааг энэ хууль болон түүнд нийцүүлэн гаргасан хууль тогтоомжийн бусад актад заасны дагуу хууль зүй, зохион байгуулалтын, техникийн болон бусад арга хэмжээний тусламжтайгаар хэрэгжүүлнэ.

30 дугаар зүйл.Төрийн нууц, түүний тээгчийг бүтээх, боловсруулах, хадгалах, ашиглах, дамжуулах, бүртгэх, тээвэрлэх, илгээх, устгах

30.1.Төрийн нууц, түүний тээгчийг бүтээх, боловсруулах, хадгалах, ашиглах, дамжуулах, шилжүүлэх, тээвэрлэх, илгээх, бүртгэх, устгах, бүрэн бүтэн байдлыг хангах болон тэдгээртэй холбоотой бусад үйл ажиллагааг энэ хууль болон Засгийн газрын баталсан төрийн нууцыг хамгаалах нийтлэг журамд заасны дагуу хэрэгжүүлнэ.

30.2.Төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээд өөрийн үйл ажиллагааны онцлогтой холбоотойгоор энэ зүйлийн 30.1-д заасан нийтлэг журамд нийцүүлэн дотооддоо дагаж мөрдөх төрийн нууцыг хамгаалах журам тогтоож болно.

30.3.Төрийн нууцыг хилийн чанад дахь Монгол Улсын байгууллага, албан тушаалтанд илгээх, хүлээн авахад түүнийг биечлэн хүргэх тусгай шуудан зөөгч ашиглаж болно.

30.4.Хилийн чанад дахь Монгол Улсын байгууллага, албан тушаалтанд тусгай шуудан хүргэх, хүлээн авахтай холбогдсон харилцааг гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн, Зэвсэгт хүчний Жанжин штабын дарга, тагнуулын байгууллагын даргын хамтарсан тушаалаар баталсан тусгай журмаар зохицуулна.

31 дүгээр зүйл.Төрийн нууцыг төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээдэд шилжүүлэх

31.1.Төрийн нууцыг хариуцсан төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээдийн эрх бүхий удирдлагын шийдвэрээр төрийн нууцыг өөр төрийн байгууллага, хуулийн этгээдэд зохих журмын дагуу шилжүүлнэ.

31.2.Энэ зүйлийн 31.1-д заасны дагуу төрийн нууцыг шилжүүлэн авах, эсхүл ашиглах төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээд нь энэ хууль, түүнд нийцүүлэн гаргасан бусад хууль тогтоомжид заасан нууцыг хамгаалах нөхцөл, шаардлагыг хангасан байна.

32 дугаар зүйл.Ажил гүйцэтгэхтэй холбоотойгоор төрийн нууцыг шилжүүлэх

32.1.Төрийн нууцыг хариуцсан байгууллагын удирдлагын шийдвэрээр ажил гүйцэтгүүлэхтэй холбоотойгоор хуулийн этгээд, иргэнд зөвхөн тухайн ажлыг гүйцэтгэхэд шаардлагатай хэмжээ, хязгаарын дотор төрийн нууцыг хамгаалах тухай нийтлэг журамд заасны дагуу шилжүүлж болно.

32.2.Энэ зүйлийн 32.1-д заасны дагуу нууцыг шилжүүлэн авах хуулийн этгээд нь энэ хууль, түүнд нийцүүлэн гаргасан бусад хууль тогтоомжид заасан нууцыг хамгаалах нөхцөл, шаардлага хангасан, иргэн нь төрийн нууцтай танилцах эрх авсан байна.

32.3.Ажил гүйцэтгэгч ажлыг гүйцэтгэх үед төрийн нууцыг хамгаалах үүргээ биелүүлээгүй, эсхүл хангалтгүй биелүүлсэн бол захиалагч уг зөрчлийг арилгах хүртэл хугацаанд төрийн нууцыг ашиглах үйл ажиллагааг зогсоох, төрийн нууцыг татан авах арга хэмжээ авна.

33 дугаар зүйл.Төрийн нууцын техник, криптографын хамгаалалт

33.1.Төрийн нууцыг хамгаалах техник, криптографын арга хэмжээг төрийн нууцыг хамгаалах нийтлэг журамд заасны дагуу хэрэгжүүлнэ.

33.2.Төрийн нууцыг хамгаалах техник, криптографын хэрэгсэл нь мэдээллийг хамгаалах зохих шаардлага хангасныг баталгаажуулсан байна.

33.3.Төрийн нууцыг хамгаалах криптографын хэрэгслийг ашиглах асуудлыг Засгийн газрын баталсан төрийн шифр харилцааны дүрмээр зохицуулна.

34 дүгээр зүйл.Төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээдийн эрх зүйн байдал өөрчлөгдсөн тохиолдолд төрийн нууцыг хамгаалах

34.1.Төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээд өөрчлөн байгуулагдсан, татан буугдсан, эсхүл төрийн нууцыг ашиглахтай холбоотой ажил дуусгавар болсон бол тухайн байгууллага, хуулийн этгээд өөрт байгаа төрийн нууц тээгчийг хамгаалах арга хэмжээг авах үүрэгтэй.

34.2.Энэ зүйлийн 34.1-д заасан тохиолдолд тухайн байгууллага, хуулийн этгээд төрийн нууц тээгчийг тогтоосон журмын дагуу устгах, эсхүл дараах байгууллагад шилжүүлэх арга хэмжээ авна:

34.2.1.тухайн төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээдийн эрх залгамжлагчид шилжүүлэх;

34.2.2.тухайн нууцыг хариуцсан төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээдэд шилжүүлэх;

34.2.3.үндэсний төв архивд шилжүүлэх.

34.3.Энэ зүйлийн 34.2-т заасан төрийн нууц тээгчийг устгах, шилжүүлэх арга хэмжээг авахад тагнуулын байгууллага хяналт тавина.

35 дугаар зүйл.Хэрэг, маргааныг хянан шийдвэрлэхэд төрийн нууцыг хамгаалах

35.1.Иргэн, эрүү, захиргааны хэрэг, маргааныг хянан шийдвэрлэхэд төрийн нууцыг хамгаалах асуудлыг энэ хууль, холбогдох бусад хууль тогтоомжид заасны дагуу зохицуулна.

36 дугаар зүйл.Төрийн нууцыг хамгаалах үйл ажиллагааны санхүүжилт

36.1.Улс, орон нутгийн төсвөөс санхүүждэг байгууллагын төрийн нууцыг хамгаалах үйл ажиллагааг зохих төсвийн хөрөнгөөс, бусад байгууллага, хуулийн этгээд өөрийн хөрөнгөөр санхүүжүүлнэ.

37 дугаар зүйл.Төрийн нууцын хамгаалалтад тавих хяналт

37.1.Төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээдийн удирдлага, тэдгээрийн нууц хамгаалах нэгж, ажилтан харьяа салбар, байгууллагын хэмжээнд төрийн нууцын хамгаалалтад хяналт тавина.

37.2.Ажил гүйцэтгэх гэрээний захиалагч нь тухайн ажлыг гүйцэтгэхтэй холбоотойгоор ажил гүйцэтгэгчид шилжүүлсэн төрийн нууцын хамгаалалтад хяналт тавих үүрэгтэй.

37.3.Тагнуулын байгууллага улсын хэмжээнд өмчийн хэлбэр, харьяалал харгалзахгүйгээр төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээдийн төрийн нууцын хамгаалалтыг хянан шалгаж, зөрчил, дутагдлыг арилгах хугацаатай үүрэг өгч биелэлтийг хангуулна.

37.4.Тагнуулын байгууллагын хяналт, шалгалтын дүнд гаргасан албан шаардлагыг байгууллага, албан тушаалтан заавал биелүүлж, хариу мэдэгдэх үүрэгтэй.

37.5.Энэ зүйлийн 37.3-т заасан хяналт шалгалтыг зохион байгуулж явуулах журмыг Засгийн газар батална.

ДОЛДУГААР БҮЛЭГ

БУСАД ЗҮЙЛ

38 дугаар зүйл.Төрийн нууцын тухай хууль тогтоомж зөрчигчид хүлээлгэх хариуцлага

38.1.Төрийн нууцын тухай хууль тогтоомж зөрчсөн этгээдэд холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу эрүүгийн, зөрчлийн болон сахилгын хариуцлага хүлээлгэнэ.

38.2.Төрийн нууцын тухай хууль тогтоомж зөрчсөн албан тушаалтны үйлдэлд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй бол тагнуулын байгууллагаас дараах хариуцлага хүлээлгүүлэхээр харьяалах дээд шатны байгууллага, албан тушаалтанд санал тавьж шийдвэрлүүлнэ:

38.2.1.энэ хуулийн 6.2, 6.3, 14.1 дэх хэсэг, 26, 27 дугаар зүйлд заасан үүргээ биелүүлээгүй албан тушаалтны албан тушаалын цалингийн хэмжээг гурван сар хүртэл хугацаагаар 20 хүртэл хувиар бууруулах;

38.2.2.энэ хуулийн 6.2, 6.3, 14.1 дэх хэсэг, 26, 27 дугаар зүйлд заасан үүргээ удаа дараа биелүүлээгүй, мөн 37.4-т заасан үүргээ биелүүлээгүй албан тушаалтныг албан тушаал бууруулах, албан тушаалаас нь огцруулах, төрийн албанаас халах.

38.3.Харьяалах дээд шатны байгууллага, албан тушаалтан нь холбогдох албан тушаалтандаа энэ хуулийн 38.2-т заасан хариуцлага хүлээлгэж, энэ талаар 14 хоногийн дотор тагнуулын байгууллагад хариу мэдэгдэнэ.

38.4.Энэ хуулийн 38.2-т заасныг биелүүлээгүй, эсхүл биелүүлэхээс үндэслэлгүйгээр татгалзсан бол тухайн албан тушаалтанд хариуцлага хүлээлгэх саналыг тагнуулын байгууллагаас түүнийг томилох, чөлөөлөх эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтанд тавьж шийдвэрлүүлнэ.

38.5.Тагнуулын байгууллагаас энэ хуульд заасан бүрэн эрхийнхээ хүрээнд гаргасан шаардлага, шийдвэрийг хүлээн авсан байгууллага, албан тушаалтан, иргэн түүний дагуу холбогдох арга хэмжээг авч, хариу мэдэгдэх үүрэгтэй.

38.6.Энэ хуулийн 38.5-д заасныг зөрчсөн хүн, хуулийн этгээдэд Зөрчлийн тухай хуульд заасан хариуцлага хүлээлгэнэ.

38.7.Төрийн нууцын тухай хууль зөрчигчид торгох шийтгэл оногдуулсан нь тухайн зөрчлийг арилгах, зөрчлийн улмаас бусдад учруулсан хохирлыг нөхөн төлөх хариуцлагаас чөлөөлөх үндэслэл болохгүй.

39 дүгээр зүйл.Хууль хүчин төгөлдөр болох

39.1.Энэ хуулийг 2026 оны 07 дугаар сарын 01-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

**ТӨРИЙН БОЛОН АЛБАНЫ НУУЦЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ ХҮЧИНГҮЙ
БОЛСОНД ТООЦОХ ТУХАЙ**

1 дүгээр зүйл. 2016 оны 12 дугаар сарын 01-ний өдөр батлагдсан Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийг хүчингүй болсонд тооцсугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

ТӨРИЙН НУУЦЫН ТУХАЙ ХУУЛЬ /ШИНЭЧИЛСЭН НАЙРУУЛГА/-ИЙГ ДАГАЖ МӨРДӨХ ЖУРМЫН ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл. Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс хойш 6 сарын дотор Засгийн газар Монгол Улсын төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалтын төслийг Монгол Улсын Үндсэн хууль, Төрийн нууцын тухай хуульд нийцүүлэн Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлнэ.

2 дугаар зүйл. Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/-ийн дагуу Улсын Их Хурлаас Монгол Улсын төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалт батлах хүртэл Монгол Улсын төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалтыг баталсан Засгийн газрын тогтоол хүчин төгөлдөр байна.

3 дугаар зүйл. Монгол Улсын төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалтад багтаагүй боловч хуульд нууц байхаар заасан мэдээллийн хязгаарлалтыг тухайн хууль тогтоомж, Байгууллагын нууцын тухай хууль, Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуулиар зохицуулна.

4 дүгээр зүйл. Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/-ийн дагуу Улсын Их Хурлаас Монгол Улсын төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалтыг баталснаар Төрийн болон албаны нууцын тухай хууль /2016/-ийн дагуу албаны нууцад авсан мэдээлэл ил болсонд тооцно.

5 дугаар зүйл. Монгол Улсын Засгийн газар нь Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ батлагдсан өдрөөс хойш 6 сарын дотор уг хуулийн биелэлтийг зохион байгуулна.

6 дугаар зүйл. Төрийн нууцын тухай хуульд заасан дүрэм, журам, заавар, бусад бичиг баримт батлагдах хүртэл Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд заасны дагуу батлагдсан дүрэм, журам, заавар, бусад бичиг баримт хүчин төгөлдөр үйлчилнэ.

7 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

**АРХИВ, АЛБАН ХЭРЭГ ХӨТЛӨЛТИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬД
ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ**

1 дүгээр зүйл.Архив, албан хэрэг хөтлөлтийн тухай хуулийн 22 дугаар зүйлийн 22.3 дахь хэсэг, 31 дүгээр зүйлийн 31.1, 31.2, 31.6 дэх хэсэг, 48 дугаар зүйлийн 48.2.1 дэх заалтын “болон албаны” гэснийг тус тус хассугай.

2 дугаар зүйл.Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

АШИГТ МАЛТМАЛЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД
ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл. Ашигт малтмалын тухай хуулийн 57 дугаар зүйлийн 57.3 дахь хэсгийн “болон албаны” гэснийг хассугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

БАЙГУУЛЛАГЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД
ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл. Байгууллагын тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсгийг хүчингүй болсонд тооцсугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

**ГҮЙЦЭТГЭХ АЖЛЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД
ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ**

1 дүгээр зүйл. Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн 13 дугаар зүйлийн 13.3.6 дахь заалт, 18 дугаар зүйлийн 18.1.3 дахь заалт, 21 дүгээр зүйлийн 21.1, 21.2, 21.7 дахь заалтын “болон албаны” гэснийг тус тус хассугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

ГАМШГААС ХАМГААЛАХ ТУХАЙ ХУУЛЬД
ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл. Гамшгаас хамгаалах тухай хуулийн 45 дугаар зүйлийн 45.5 дахь хэсгийн “болон албаны” гэснийг хассугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

**ГЭРЧ, ХОХИРОГЧИЙГ ХАМГААЛАХ ТУХАЙ ХУУЛЬД
ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ**

1 дүгээр зүйл. Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлийн 11.3 дахь хэсэг, 15 дугаар зүйлийн 15.4 дэх хэсгийн "болон албаны" гэснийг тус тус хассугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

ДИПЛОМАТ АЛБАНЫ ТУХАЙ ХУУЛЬД
ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл. Дипломат албаны тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлийн 9.2 дахь хэсгийн “болон албаны” гэснийг хассугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

**ЗАСГИЙН ГАЗАР ДАХЬ ХЯНАЛТЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД
ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ**

1 дүгээр зүйл. Засгийн газар дахь хяналтын тухай хуулийн 20 дугаар зүйлийн 20.2.3 дахь заалтын "болон албаны" гэснийг хассугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

**ЗАХИРГААНЫ ЕРӨНХИЙ ХУУЛЬД
ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ**

1 дүгээр зүйл. Захиргааны ерөнхий хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.2.3 дахь заалт, 10 дугаар зүйлийн 10.4.3 дахь заалт, 15 дугаар зүйлийн 15.2 дахь хэсэг, 28 дугаар зүйлийн 28.1.6 дахь заалт, 30 дугаар зүйлийн 30.1 дэх хэсгийн "болон албаны" гэснийг тус тус хассугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

**ЗАХИРГААНЫ ХЭРЭГ ШҮҮХЭД ХЯНАН ШИЙДВЭРЛЭХ
ТУХАЙ ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ**

1 дүгээр зүйл. Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 31 дүгээр зүйлийн 31.3 дахь хэсэг, 75 дугаар зүйлийн 75.2.6 дахь заалтын “болон албаны” гэснийг тус тус хассугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

**ЗЭВСЭГТ ХҮЧНИЙ ТУХАЙ ХУУЛЬД
ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ**

1 дүгээр зүйл.Зэвсэгт хүчний тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.2.20 дахь заалт, 18¹ дугаар зүйлийн 18^{1.6} дахь хэсгийн "болон албаны" гэснийг тус тус хассугай.

2 дугаар зүйл.Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

**ЗӨРЧЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ
ОРУУЛАХ ТУХАЙ**

1 дүгээр зүйл. Зөрчлийн тухай хуулийн 15.14 дүгээр гарчиг, мөн зүйлийн 1.1-1.4 дэх заалт, 2 дахь хэсгийн "болон албаны" гэснийг, 15.34 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийн "Албаны нууцаас бусад" гэснийг тус тус хассугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

**ЗӨРЧИЛ ШАЛГАН ШИЙДВЭРЛЭХ ТУХАЙ ХУУЛЬД
ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ**

1 дүгээр зүйл. Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хуулийн 1.7 дугаар зүйлийн 1, 2 дахь хэсэг, 3.3 дугаар зүйлийн 4.9 дэх хэсэг, 3.4 дүгээр зүйлийн 4.4 дэх хэсгийн "болон албаны" гэснийг тус тус хассугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

ИННОВАЦЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ
ОРУУЛАХ ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл. Инновацын тухай хуулийн 29 дүгээр зүйлийн 29.1 дэх хэсгийн
“болон албаны” гэснийг хассугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн
найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

**ИРГЭНИЙ ХЭРЭГ ШҮҮХЭД ХЯНАН ШИЙДВЭРЛЭХ
ТУХАЙ ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ**

1 дүгээр зүйл. Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 34 дүгээр зүйлийн 34.4.4 дэх заалт, 38 дугаар зүйлийн 38.6 дахь хэсэг, 46 дугаар зүйлийн 46.3 дахь хэсэг, 86 дугаар зүйлийн 86.2.6 дахь заалт, 110 дугаар зүйлийн 110.2 дахь хэсгийн “болон албаны” гэснийг тус тус хассугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

КИБЕР АЮУЛГҮЙ БАЙДЛЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД
ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл. Кибер аюулгүй байдлын тухай хуулийн 2 дугаар зүйлийн 2.1 дэх хэсгийн “болон албаны” гэснийг хассугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬД
ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл. Монгол Улсын Засгийн газрын тухай хуулийн 13 дугаар зүйлийн 6 дахь хэсэг, 24 дүгээр зүйлийн 3 дахь хэсгийн “болон албаны” гэснийг тус тус хассугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД
ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл. Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 21 дүгээр зүйлийн 21.2 дахь хэсгийн “болон албаны” гэснийг хассугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ХЯНАЛТ ШАЛГАЛТЫН
ТУХАЙ ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл. Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хуулийн 39 дүгээр зүйлийн 39.9 дэх хэсгийн “болон албаны” гэснийг хассугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ЧУУЛГАНЫ
ХУРАЛДААНЫ ДЭГИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬД
ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл. Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.7 дахь хэсгийн “болон албаны” гэснийг хассугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

МОНГОЛ УЛСЫН ХҮНИЙ ЭРХИЙН ҮНДЭСНИЙ
КОМИССЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ
ОРУУЛАХ ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл. Монгол Улсын хүний эрхийн үндэсний комиссын тухай хуулийн 25 дугаар зүйлийн 25.1.7 дахь заалт, 26 дугаар зүйлийн 26.2 дахь хэсэг, 41 дүгээр зүйлийн 41.1.3 дахь заалтын "болон албаны" гэснийг тус тус хассугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

**НИЙТИЙН МЭДЭЭЛЛИЙН ИЛ ТОД БАЙДЛЫН ТУХАЙ
ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ**

1 дүгээр зүйл. Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуулийн 7 дугаар зүйлийн 7.6 дахь хэсэг, 12 дугаар зүйлийн 12.1 дэх хэсэг, 12.10.1 дэх заалтын “болон албаны” гэснийг, 7 дугаар зүйлийн 7.3 дахь хэсгийн “албаны нууц болон” гэснийг тус тус хассугай.

2 дугаар зүйл. Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуулийн 7 дугаар зүйлийн 7.5 дахь хэсэг, 9 дүгээр 9.1 дэх хэсгийг хүчингүй болсонд тооцсугай.

3 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

ОРОН НУТГИЙН ХАМГААЛАЛТЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД
ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл. Орон нутгийн хамгаалалтын тухай хуулийн 23 дугаар зүйлийн 23.1 дэх хэсгийн "болон албаны" гэснийг хассугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

ӨМГӨӨЛЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ
ОРУУЛАХ ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл. Өмгөөллийн тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.1.4 дэх заалт, 20 дугаар зүйлийн 20.3 дахь хэсэг, 30 дугаар зүйлийн 30.1 дэх хэсгийн “болон албаны” гэснийг тус тус хассугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

**ПАТЕНТЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ
ОРУУЛАХ ТУХАЙ**

1 дүгээр зүйл. Патентын тухай хуулийн 53 дугаар зүйлийн 53.1.6 дахь заалтын "болон албаны" гэснийг хассугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

Төсөл

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

ТАГНУУЛЫН БАЙГУУЛЛАГЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл. Тагнуулын байгууллагын тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлийн 11.1.11 дэх заалт, 16 дугаар зүйлийн 16.4 дэх хэсэг, 17¹ дугаар зүйлийн 17¹.1.6 дахь заалт, 18 дугаар зүйлийн 18.1 дэх хэсгийн “болон албаны” гэснийг тус тус хассугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

**ТҮГЭЭМЭЛ ТАРХАЦТАЙ АШИГТ МАЛТМАЛЫН
ТУХАЙ ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ
ОРУУЛАХ ТУХАЙ**

1 дүгээр зүйл.Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.3 дахь хэсгийн “болон албаны” гэснийг хассугай.

2 дугаар зүйл.Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

ТӨРИЙН АЛБАНЫ ТУХАЙ ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ
ОРУУЛАХ ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл.Төрийн албаны тухай хуулийн 37 дугаар зүйлийн 37.1.9 дэх заалтын “болон албаны” гэснийг хассугай.

2 дугаар зүйл.Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

**ТӨРИЙН АУДИТЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ
ОРУУЛАХ ТУХАЙ**

1 дүгээр зүйл.Төрийн аудитын тухай хуулийн 15 дугаар зүйлийн 15.2, 15.3 дахь хэсэг, 37 дугаар зүйлийн 37.2 дахь хэсэг, 38 дугаар зүйлийн 38.8 дахь хэсгийн “болон албаны” гэснийг тус тус хассугай.

2 дугаар зүйл.Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

**ТӨРИЙН БУС БАЙГУУЛЛАГЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД
ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ**

1 дүгээр зүйл. Төрийн бус байгууллагын тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлийн 4 дэх хэсгийн “болон албаны” гэснийг хассугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

**ТӨРИЙН ТУСГАЙ ХАМГААЛАЛТЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД
ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ**

1 дүгээр зүйл. Төрийн тусгай хамгаалалтын тухай хуулийн 27 дугаар зүйлийн 27.1.14 дэх заалт, 38 дугаар зүйлийн 38.1.6 дахь заалтын “болон албаны” гэснийг тус тус хассугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

УЛСЫН БҮРТГЭЛИЙН ЕРӨНХИЙ ХУУЛЬД
ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл. Улсын бүртгэлийн ерөнхий хуулийн 12 дугаар зүйлийн 12.2.4 дэх заалт, 18 дугаар зүйлийн 18.7.3 дахь заалт, 19 дүгээр зүйлийн 19.4.12 дахь заалтын “болон албаны” гэснийг тус тус хассугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

**ҮЙ ОЛНООР ХӨНӨӨХ ЗЭВСЭГ ДЭЛГЭРҮҮЛЭХ БОЛОН
ТЕРРОРИЗМТОЙ ТЭМЦЭХ ТУХАЙ ХУУЛЬД
ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ**

1 дүгээр зүйл. Үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэх болон терроризмтой тэмцэх тухай хуулийн 18 дугаар зүйлийн 18.5 дахь хэсгийн “болон албаны” гэснийг хассугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

ҮНДЭСНИЙ АЮУЛГҮЙ БАЙДЛЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД
ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл. Үндэсний аюулгүй байдлын тухай хуулийн 12 дугаар зүйлийн 12.1 дэх хэсэг, 14 дүгээр зүйлийн 14.1 дэх хэсэг, 16 дугаар зүйлийн 16.1 дэх хэсгийн “болон албаны” гэснийг тус тус хассугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

**ХУВИРГАСАН АМЬД ОРГАНИЗМЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД
ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ**

1 дүгээр зүйл. Хувиргасан амьд организмын тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлийн 11.5 дахь хэсгийн "болон албаны" гэснийг хассугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

**ХӨГЖЛИЙН БОДЛОГО, ТӨЛӨВЛӨЛТ, ТҮҮНИЙ УДИРДЛАГЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД
ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ**

1 дүгээр зүйл.Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.2.7 дахь заалтын “болон албаны” гэснийг хассугай.

2 дугаар зүйл.Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

**ЦАГДААГИЙН АЛБАНЫ ТУХАЙ ХУУЛЬД
ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ**

1 дүгээр зүйл. Цагдаагийн албаны тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлийн 14.5 дахь хэсэг, 69 дүгээр зүйлийн 69.1.4 дэх заалтын “болон албаны” гэснийг тус тус хассугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

ЦЭРГИЙН АЛБА ХААГЧИЙН ЭРХ ЗҮЙН БАЙДЛЫН
ТУХАЙ ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ
ОРУУЛАХ ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл.Цэргийн алба хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.1.9 дэх заалтын “болон албаны” гэснийг хассугай.

2 дугаар зүйл.Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

ЦӨМИЙН ЭНЕРГИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬД
ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл. Цөмийн энергийн тухай хуулийн 11² дугаар зүйлийн 11^{2.3} дахь хэсгийн "болон албаны" гэснийг тус тус хассугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

**ШҮҮХ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ТУХАЙ ХУУЛЬД
ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ**

1 дүгээр зүйл. Шүүх шинжилгээний тухай хуулийн хэсгийн 20 дугаар зүйлийн 20.2 дахь хэсэг, 48 дугаар зүйлийн 48.2.4 дэх заалт, 49 дүгээр зүйлийн 49.2.3, 49.4.8 дахь заалт, 53 дугаар зүйлийн 53.2 дахь хэсгийн "болон албаны" гэснийг тус тус хассугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭР ГҮЙЦЭТГЭХ ТУХАЙ ХУУЛЬД
ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 260 дугаар зүйлийн 260.2 дахь хэсэг, 273 дугаар зүйлийн 273.2.4 дэх заалтын “болон албаны” гэснийг тус тус хассугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

Төсөл

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

ЭД ХӨРӨНГИЙН ЭРХИЙН УЛСЫН БҮРТГЭЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл. Эд хөрөнгийн эрхийн улсын бүртгэлийн тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.3 дахь хэсэг, 10 дугаар зүйлийн 10.9 дэх хэсгийн “болон албаны” гэснийг тус тус хассугай.

2 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

**ЭРҮҮГИЙН ХЭРЭГ ХЯНАН ШИЙДВЭРЛЭХ ТУХАЙ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ,
ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ**

1 дүгээр зүйл. Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд доор дурдсан агуулгатай дараах заалт, хэсэг нэмсүгэй:

1/ 1.4 дүгээр зүйлийн 1.38 дахь заалт:

“1.38.“шүүх хуралдаан ажиглагч” гэж нээлттэй болон хаалттай шүүх хуралдаанд энэ хуульд заасан журмын дагуу биечлэн сууж, шүүх хуралдааны явцыг хөндлөнгөөс ажиглаж байгаа хүнийг.”

2/ 3.2 дугаар зүйлийн 4, 5, 6 дахь хэсэг:

“4.Нэгтгэсэн эрүүгийн хэргийн зарим нь төрийн нууцад хамаарах бол төрийн нууцад холбогдох хэргийг хаалттай явуулж бусад хэргийг нээлттэй явуулна.

5.Төрийн нууцын тухай хуульд заасан шаардлага хангасан иргэн төрийн нууцад хамаарах хэрэг хянан шийдвэрлэх шүүх хуралдаанд ажиглагчаар оролцохоор хүсэлт гаргасан бол шаардлага хангасан эсэхийг шүүх хуралдаан даргалагч шалгаж, хуульд заасан шаардлага хангасан бол тухайн иргэнд шүүх хуралдаанд шүүх хуралдаан ажиглагчаар оролцох зөвшөөрөл олгоно.

6.Төрийн нууцын тухай хуульд заасан зэрэглэл харгалзахгүйгээр төрийн нууцтай танилцах эрх олгогдсон этгээд төрийн нууцад хамаарах хэрэг хянан шийдвэрлэх шүүх хуралдаанд шүүх хуралдаан даргалагчийн зөвшөөрөлгүйгээр шүүх хуралдаан ажиглагчаар оролцож болно.”

2 дугаар зүйл. Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 34 дүгээр зүйлийн 3 дахь хэсгийн "хуралдаанд" гэсний дараа "энэ хуульд өөрөөр заагаагүй бол", 34.4 дүгээр зүйлийн "явуулна." гэсний дараа "Шүүх хуралдааны танхимын багтаамжийг харгалзан шүүх хуралдаан даргалагч ажиглагчийн тооны дээд хязгаарыг хуралдаан даргалагч тогтоож болно." гэж тус тус нэмсүгэй.

3 дугаар зүйл. Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 5.1 дүгээр зүйлийн 2.10 дахь заалт, 8.3 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэг, 9.4 дүгээр зүйлийн 3.4 дэх заалт, 23.3 дугаар зүйлийн 3.11 дэх заалт, 29.3 дугаар зүйлийн 2, 3 дахь хэсгийн "болон албаны" гэснийг тус тус хассугай.

4 дүгээр зүйл. Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 34.4 дүгээр зүйлийн 6 дахь хэсгийг хүчингүй болсонд тооцсугай.

5 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2026 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Улаанбаатар
хот

ЭРҮҮГИЙН ХУУЛЬД ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл. Эрүүгийн хуулийн 19.11 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт “цуглуулсан, хадгалсан” гэснийг “эрх бүхий албан тушаалтан хуульд заасан үндэслэл журмыг зөрчиж цуглуулсан, дамжуулсан, хадгалсан” гэж өөрчилсүгэй.

2 дугаар зүйл. Эрүүгийн хуульд “19.11 дүгээр зүйлийн тайлбар: Төрийн нууцыг хадгалах, хамгаалах хуулиар хүлээсэн үүрэггүй хүн төрийн нууцыг олж авсан нь “төрийн нууцыг хууль бусаар олж авах” гэмт хэрэгт хамтран оролцох шинжгүй бол эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхгүй.” гэж нэмсүгэй.

3 дугаар зүйл. Энэ хуулийг Төрийн нууцын тухай хууль /Шинэчилсэн найруулга/ хүчин төгөлдөр болсон өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

Гарын үсэг

**ТӨРИЙН БОЛОН АЛБАНЫ НУУЦЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН
ХЭРЭГЖИЛТИЙН ҮР ДАГАВРЫН ҮНЭЛГЭЭ**

ХАВСРАЛТ	40
НЭЭЛТТЭЙ БАЙХ МЭДЭЭЛЛИЙН ЖАГСААЛТ	40

УДИРТГАЛ

Хууль зүй, дотоод хэргийн яамны захиалгаар Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаварт Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын 6 дугаар хавсралтаар баталсан “Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх аргачлал”-ын дагуу үнэлгээ хийв.

Энэхүү ажлын зорилго нь хуулийн хэрэгжилтийн явц дахь ололтыг бататгахын зэрэгцээ хуулийг хэрэгжүүлснээр гарч буй хүндрэл, бэрхшээлтэй асуудал, нийгэмд үзүүлж буй эерэг, сөрөг байдлыг илрүүлэн, тодорхой шалгуур үзүүлэлтэд үндэслэн дүгнэлт гаргах, цаашид зохистой, үр дүнтэй хэрэгжүүлэх боломжит хувилбарыг тодорхойлж, зөвлөмж боловсруулахад оршино.

Хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх ажил нь төлөвлөх, хэрэгжүүлэх, үнэлэх гэсэн үндсэн гурван үе шатаас бүрдсэн болно.

I. ТӨЛӨВЛӨХ ҮЕ ШАТ

Төлөвлөх үе шатны зорилго нь үнэлгээ хийх хүрээг тогтоож, түүнд тохирсон шалгуур үзүүлэлтийг тодорхойлоход чиглэгдэнэ. Энэ үе шатанд дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ. Үүнд:

1. Үнэлгээ хийх шалтгааныг тодорхойлох;
2. Үнэлгээ хийх хүрээг тогтоох;
3. Шалгуур үзүүлэлтийг сонгож тогтоох;
4. Харьцуулах хэлбэрийг сонгох;
5. Шалгуур үзүүлэлтийг томъёолох;
6. Мэдээлэл цуглуулах аргыг сонгох.

1.1. Үнэлгээ хийх шалтгаан

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургаадугаар зүйлийн 17 дахь хэсэгт “Төр, түүний байгууллагаас хууль ёсоор тусгайлан хамгаалбал зохих нууцад хамаарахгүй асуудлаар мэдээлэл хайх, хүлээн авах эрхтэй. Хүний эрх, нэр төр, алдар хүнд, улсыг батлан хамгаалах, үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн хэв журмыг хангах зорилгоор задруулж үл болох төр, байгууллага, хувь хүний нууцыг хуулиар тогтоон хамгаална” хэмээн заажээ.

Монгол Улсад 1995 онд Төрийн нууцын тухай хууль, Төрийн нууцын жагсаалт батлах тухай хууль батлагдсанаар төрийн нууцыг хамгаалахтай холбогдсон харилцааг анх удаа хуулиар зохицуулж, төрийн нууцыг хамгаалах тогтолцоо, эрх зүйн үндсийг тавьсан. Төрийн нууцын тухай хуульд 2001, 2003, 2004 (2 удаа), 2014, 2015, 2017 онд буюу нийт 7 удаа нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан. 1995 оны Төрийн нууцын жагсаалт батлах тухай хуулийг 2004 онд шинэчлэн найруулсан бөгөөд нийт 3 удаа нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан байна. Уг хууль Төрийн болон албаны нууцын тухай хууль батлагдах хүртэл хэрэгжиж байв. Төрийн болон албаны нууцын тухай хууль (цаашид “ТБАНТХ” гэх) 2016 оны 12 дугаар сарын 01-ний өдөр батлагдаж, 2020, 2021 онд тус тус нэмэлт, өөрчлөлт орж байсан боловч өнөөдрийг хүртэл уг хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийгдээгүй. Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 51 дүгээр зүйлийн 51.3 дахь хэсэгт “Энэ хуульд өөрөөр заагаагүй бол хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт хийх үнэлгээг тухайн хууль тогтоомжийг дагаж мөрдсөнөөс хойш 5 жил тутамд хийх бөгөөд шаардлагатай тохиолдолд дээрх хугацаанаас өмнө хийж болно” гэж заасан.

Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалын 3.6.4.3-т “Үндэсний аюулгүй байдлын мэдээллийн сан бүрдүүлж, Улсын Их Хурал, орон нутгийн иргэдийн төлөөллийн байгууллага, хэвлэл мэдээллээр дамжуулан иргэдийг үндэсний аюулгүй байдалтай холбоотой асуудлуудаар өргөн хүрээтэй мэдээллээр хангах механизмыг бий болгоно. Төрийн мэдээллийн нээлттэй нөөцийг бүрдүүлэх ажиллагааг эрчимжүүлж, тэдгээрийг цахим засгийн үйлчилгээнд үр нөлөөтэй ашиглах боломжийг бүрдүүлнэ” гэж, 3.6.4.4-т “Нийгэмд мэдээллийг хүртээмжтэй, түргэн, шуурхай хүргэх мэдээллийн хэрэгсэл, дэд бүтцийн хөгжлийг дэмжиж

найдвартай ажиллагааг хангана” гэж, 3.6.4.5-т “Хэвлэл мэдээллийн байгууллагад хуулиар хориглоогүй мэдээллийг эрэн сурвалжилж олж авах, нийгэмд түгээхэд таатай эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх”-ээр тусгасан байна. Монгол Улсын Засгийн Газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн 4.1.8 дахь хэсэгт “Төрийн байгууллагын үйл ажиллагааны мэдээллийн ил тод байдлыг нэмэгдүүлж, иргэд, олон нийтийн оролцоог хангана” гэж, 4.1.6 дахь хэсэгт “Үндэсний ашиг сонирхлыг хамгаалсан төр, иргэн, хувийн хэвшлийн мэдээллийн бүрэн бүтэн, нууцлагдсан, хүртээмжтэй байдлыг хангасан мэдээллийн аюулгүй байдлын тогтолцоог бэхжүүлж, чадавхыг нэмэгдүүлнэ” гэж тусгажээ.

Мөн Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын 6 дугаар хавсралтаар батлагдсан Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх аргачлал (цаашид “Аргачлал” гэх)-ын 3.2.3-т “Захиргааны байгууллага эрх хэмжээнийхээ хүрээнд хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх явцад хүндрэл бэрхшээл үүссэн бол” гэж, 3.2.4-т “Нийгмийн бүлэг, төрийн бус байгууллага хуулийн хэрэгжилттэй холбоотой тодорхой асуудлаар түүнийг өөрчлөх, шинэчлэх, эсхүл хүчингүй болгох талаар үндэслэл бүхий санал гаргасан” бол гэж заасанд хамаарах тодорхой саналуудыг судлаачид гаргасан байна. Тухайлбал, Глоб Интернэшнл ТББ-аас “Төрийн нууц ба мэдээллийн эрх чөлөө” болон “Олон нийтийн хэм хэмжээнд нийцсэн хуулиар дамжуулан олон нийтийн мэдээлэлтэй байх эрхийг дэмжих нь” төслийн хүрээнд хийсэн “Мэдээлэлтэй байх эрхийг хязгаарласан хууль тогтоомжийн үнэлгээ” зэрэг судалгаагаар Засгийн газрын тогтоолоор хэт олон буюу 560 гаруй төрлийн мэдээллийг нууцад хамааруулснаас гадна төрийн байгууллага бүр байгууллагын буюу албаны нууцын тухай журам, жагсаалтаа өөр өөрөөр тогтоон, хууль тогтоомжийг харилцан адилгүй хэрэглэж байна гэсэн дүн гарсан байна.

Иймд дээр дурдсан шалтгаануудын үүднээс ТБАНтХ-ийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх шаардлага тулгамдаж байгааг харгалзан энэхүү үнэлгээг хийв.

1.2. Үнэлгээ хийх хүрээ

Үнэлгээний хүрээг тогтоох ажиллагаа нь хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаврыг судлах явцад агуулгын хувьд чухал ач холбогдолтой, нөлөөлөл үзүүлэх хамгийн гол зохицуулалтыг тодорхойлоход чиглэдэг. Аргачлалын 3 дугаар зүйлийн 3.3.1-д “Үнэлгээ хийх хүрээг тогтоох ажиллагаа нь хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаврыг судлах явцад агуулгын хувьд ач холбогдолтой, нөлөөлөл үзүүлэх хамгийн гол зохицуулалтыг тодорхойлоход чиглэнэ” хэмээн заасан байна. Иймд ТБАНтХ-ийн зорилтыг хэрэгжүүлэхэд чухал ач холбогдол бүхий заалтуудаар үнэлгээний хүрээг тогтоох шаардлагатай.

ТБАНтХ-ийн 1 дүгээр зүйлд “Энэ хуулийн зорилт нь Монгол Улсын төрийн болон албаны нууцыг хамгаалах үндэсний тогтолцоо, эрх зүйн үндсийг тодорхойлж, мэдээллийг нууцлах, хамгаалахтай холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино”

гэж заасан. Уг зорилтыг үндэслэн дараах эрх зүйн зохицуулалтын хүрээнд үнэлгээ хийх нь зүйтэй гэж үзлээ¹. Үүнд:

1. Хуулиар тогтоосон нууцын тогтолцооны зорилго, зарчим;
2. Төрийн нууцын ойлголт, хүрээ;
3. Төрийн нууцыг тогтоох зарчим, баримтлах шалгуур;
4. Албаны нууцын ойлголт, хүрээ;
5. Албаны нууцыг тогтоох зарчим, баримтлах шалгуур;
6. Төрийн болон албаны нууцад хамааруулах тухай шийдвэр гаргах процесс, оролцогчдын эрх, үүрэг.

Өөрөөр хэлбэл ТБАНТХ-ийн дараах зохицуулалт үнэлгээ хийх хүрээнд хамаарна. Үүнд:

Хүснэгт 5.1. Төрийн болон албаны нууцын үнэлгээ хийх хүрээ

№	Үнэлгээ хийх хуулийн зүйл, заалт	Зохицуулалтын агуулга
1	4 дүгээр зүйлийн 4.1 дэх хэсэг	4.1.Мэдээллийг төрийн болон албаны нууцад хамааруулах, нууцлахад хуульд нийцсэн, үндэслэлтэй, цаг үеэ олсон байх зарчмыг удирдлага болгоно.
2	5 дугаар зүйлийн 5.1.1 дэх заалт	5.1.1."төрийн нууц" гэж Монгол Улсын хууль тогтоомжийн дагуу төрийн нууцад хамааруулсан, задруулах, үрэгдүүлэх тохиолдолд үндэсний аюулгүй байдал, үндэсний ашиг сонирхолд аюул, занал, хохирол учруулах төрийн хамгаалалтад байх мэдээллийг;
3	5 дугаар зүйлийн 5.1.2 дахь заалт	5.1.2."албаны нууц" гэж задруулах, үрэгдүүлэх тохиолдолд салбарын болон төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээдийн ашиг сонирхолд хохирол учруулах төрийн хамгаалалтад байх мэдээллийг;
4	10 дугаар зүйлийн 10.1.5 дахь заалт	10. 1.Засгийн газар улсын хэмжээнд төрийн болон албаны нууцыг хамгаалах үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулж дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 10.1.5.мэдээллийг төрийн болон албаны нууцад хамааруулах, нууцыг

¹ ХЗДХЯ-ны мэргэжилтнийг оролцуулж зохион байгуулсан уулзалтын дүнд үнэлгээ хийх асуудлын хүрээг тогтоосон болно.

		шилжүүлэх, ил болгох, нууцын зэрэглэл тогтоох, өөрчлөх, нууцын хугацааг сунгах.
5	12 дугаар зүйлийн 12.1.6 дахь заалт	12. 1.Тагнуулын байгууллага төрийн болон албаны нууцыг хамгаалах талаар дараах бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 12.1.6.мэдээллийг төрийн болон албаны нууцад хамааруулах, нууцыг шилжүүлэх, ил болгох, нууцын зэрэглэл тогтоох, өөрчлөх, нууцын хугацааг сунгах асуудлаар санал боловсруулж, Засгийн газарт оруулах;
6	14 дүгээр зүйлийн 14.1 дэх хэсэг	14.1.Албаны нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалтыг тухайн хариуцсан байгууллага боловсруулж, асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн, байгууллагын даргын шийдвэрээр батална.

1.3. Үнэлгээ хийх шалгуур үзүүлэлт

Аргачлалын 3 дугаар зүйлийн 3.4-т Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаврыг тодорхойлоход сонгох шалгуур үзүүлэлтүүдийн жагсаалтыг тусгасан. Эдгээр шалгуур үзүүлэлтээс Аргачлалын 3.4.5-д заасан “Практикт нийцэж байгаа байдал” шалгуур үзүүлэлтийг сонгов. Энэхүү шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд, хууль тогтоомжийн тухайн зохицуулалтын хэрэгжилт түүний эерэг, сөрөг үр дагавар болон хэрэгжүүлэхэд хүндрэл, бэрхшээл гарч байгаа эсэхийг тодорхойлно.

1.4. Үнэлгээний харьцуулах хэлбэр

Хууль тогтоомж хэрэгжсэнээр нийгмийн харилцаанд гарсан эерэг, сөрөг өөрчлөлтүүдийг олж тодорхойлоход харьцуулах хэлбэрүүдийг ашигладаг. Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх аргачлалын 3.5.3-т заасан дөрвөн төрлийн харьцуулах хэлбэрээс 3.5.3.2-д заасан “Хууль тогтоомж батлагдахаас өмнөх болон хууль тогтоомж батлагдсанаас хойш”² хэлбэр болон 3.5.3.4-т заасан “Тохиолдол судлах”³ хэлбэрийг тус тус сонголоо.

ТБАНТХ дахь “Мэдээллийг төрийн болон албаны нууцад хамааруулах”-тай холбоотой зохицуулалт уг хууль хүчин төгөлдөр үйлчилж эхлэхээс өмнө байгаагүй буюу төрийн нууцыг гагцхүү хуулиар тогтоох зохицуулалт үйлчилж байсан. Иймд

² Хууль тогтоомж хүчин төгөлдөр үйлчлэхээс өмнөх нөхцөл байдлыг хууль тогтоомж хүчин төгөлдөр хэрэгжсэний дараах нөхцөл байдал буюу хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн явцад гарч байгаа үр дагавартай харьцуулан дүн шинжилгээ хийхийг хэлнэ. Байвал зохих үзүүлэлтийг хууль тогтоомжид тодорхой заагаагүй бол хууль тогтоомж батлагдахаас өмнөх үеийн нөхцөл байдал, тоо баримтыг хууль тогтоомж хүчин төгөлдөр үйлчилж эхэлснээс хойш бий болсон үеийн нөхцөл байдал, тоо баримттай харьцуулж болно.

³ Хууль тогтоомж (түүний зүйл, хэсэг, заалт), эсхүл үнэлгээний хүрээгээр тогтоосон ижил төстэй эрх зүйн хэм хэмжээ өөр, өөр орчин нөхцөл (бусад улсад, өөр орон нутагт гэх мэт)-д хэрэгжиж байгаа байдлыг харьцуулан дүн шинжилгээ хийхийг хэлнэ.

“Хууль тогтоомж батлагдахаас өмнөх болон хууль тогтоомж батлагдсанаас хойш” харьцуулах хэлбэрийг сонгож дүн шинжилгээ хийсэн. Мөн энэхүү үнэлгээний хүрээнд судлахаар сонгосон ТБАНТХ-ийн зүйл, хэсэг, заалтад тусгасан харилцааг зохицуулж буй бусад улс орны эрх зүйн хэм хэмжээний хэрэгжилтийн байдлыг судлах үүднээс “Тохиолдол судлах” харьцуулах хэлбэрийг сонгож дүн шинжилгээ хийсэн. Эдгээр хэлбэрийг сонгон харьцуулж судлах нь тус хуулийг боловсронгуй болгох ажлын хэрэгцээнд зайлшгүй шаардлагатай гэж үзэв.

1.5. Шалгуур үзүүлэлтийг томъёолох

Энэхүү үнэлгээг хийхдээ Аргачлалын “Практикт нийцэж байгаа байдал” гэсэн шалгуур үзүүлэлтийг сонгож авсан. Уг шалгуур үзүүлэлтийг томъёолж, дараах асуултыг боловсруулав. Үүнд:

- ТБАНТХ-ийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1 дэх хэсэг. Мэдээллийг төрийн болон албаны нууцад хамааруулах, нууцлахад хуульд нийцсэн, үндэслэлтэй, цаг үеэ олсон байх зарчмыг удирдлага болгох зохицуулалт практикт хэрхэн хэрэгжиж байна вэ?
- ТБАНТХ-ийн 5 дугаар зүйлийн 5.1.1 дэх заалт. “Төрийн нууц” гэх нэр томъёоны тодорхойлолт практикт хэрхэн хэрэгжиж байна вэ? Хүндрэл, бэрхшээл үүсгэж байгаа эсэх?
- ТБАНТХ-ийн 5 дугаар зүйлийн 5.1.2 дахь заалт. “Албаны нууц” гэх нэр томъёоны тодорхойлолт практикт хэрхэн хэрэгжиж байна вэ? Хүндрэл, бэрхшээл үүсгэж байгаа эсэх?
- ТБАНТХ-ийн 14 дүгээр зүйлийн 14.1 дэх хэсэг. Албаны нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалтыг тухайн хариуцсан байгууллага боловсруулж, асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн, байгууллагын даргын шийдвэрээр батлах зохицуулалт практикт хэрхэн хэрэгжиж байна вэ? Хүндрэл, бэрхшээл үүсгэж байгаа эсэх?
- ТБАНТХ-ийн 10 дугаар зүйлийн 10.1.5 дахь заалт. Засгийн газраас мэдээллийг төрийн болон албаны нууцад хамааруулах, нууцыг шилжүүлэх, ил болгох, нууцын зэрэглэл тогтоох, өөрчлөх, нууцын хугацааг сунгах зохицуулалт практикт хэрхэн хэрэгжиж байна вэ? Хүндрэл, бэрхшээл үүсгэж байгаа эсэх?
- ТБАНТХ-ийн 12 дугаар зүйлийн 12.1.6 дахь заалт. Тагнуулын байгууллага мэдээллийг төрийн болон албаны нууцад хамааруулах, нууцыг шилжүүлэх, ил болгох, нууцын зэрэглэл тогтоох, өөрчлөх, нууцын хугацааг сунгах асуудлаар санал боловсруулж, Засгийн газарт оруулах зохицуулалт практикт хэрхэн хэрэгжиж байна вэ? Хүндрэл, бэрхшээл үүсгэж байгаа эсэх?

1.6. Мэдээлэл цуглуулах аргыг сонгох

Энэхүү судалгааны ажлын хүрээнд үнэлгээ хийх хуулийн зүйл, заалтын зорилгод хүрсэн түвшин, практик хэрэгжилтийг илрүүлэх зорилгоор бодлогын баримт бичиг, эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажлын тайлан уншиж судлах, харьцуулалт хийх, мэргэжилтнүүдтэй уулзаж ярилцах аргаар хэрэгцээтэй мэдээлэл

олж авах зэрэг ажлыг хийж гүйцэтгэсэн. Мэдээлэл цуглуулах дараах аргыг ашигласан болно. Үүнд:

᠒᠗ Аргачлалын 3.7.3.1-д заасны дагуу “Бэлэн байгаа мэдээллийг цуглуулах” хүрээнд: ТБАНТХ-д холбогдох хууль тогтоомж, Монгол Улсын олон улсын гэрээ болон холбогдох бусад баримт бичиг, ном, гарын авлага, эрдэм шинжилгээ, судалгааны тайлан, өгүүлэл, статистикийн тоо баримт цуглуулж, дүн шинжилгээ хийсэн;

᠒᠘ Аргачлалын 3.7.3.3-т заасны дагуу Шинжээчдийн зөвлөгөөн зохион байгуулах хүрээнд: ТБАНТХ-ийн ажлын хэсгийг хариуцан ажиллаж буй ХЗДХЯ-ны мэргэжилтнийг оролцуулан, уулзалт, ярилцлага зохион байгуулж, судалгааны асуудлыг тодруулж, хэрэгцээтэй мэдээллээ олж авсан.

II. ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ ҮЕ ШАТ

ТБАНТХ-ийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийхдээ эх сурвалж судлах, холбогдох субъектээс судалгаа авах аргаар дараах материалыг цуглуулж үнэлгээ хийхэд ашигласан.

- Бэлэн мэдээллийг цуглуулах хүрээнд:

Нэг. Магистрын ажил

- Б.Мэргэн, Нээлттэй төр ба төрийн нууц. УБ.,2014 (Монгол Улсын Их Сургууль)
- Б.Баярбат, Цагдаагийн байгууллагын төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн аюулгүй байдлыг хамгаалах арга ажиллагаа.УБ.,2018 (Хууль сахиулах Их сургууль)

Хоёр. Ном, гарын авлага

- Ц.Ган-Оч, Нууц мэдээллийг хамгаалах эрх зүйн орчин.

Гурав. Эрдэм шинжилгээний өгүүлэл

- Ч.Өнөрбаяр нар, Төрийн нууцын тухай өнөөгийн хандлагыг өөрчлөх замаар иргэдийн мэдэх эрхийг хангах нь, Нээлттэй нийгэм форум, (УБ,2010).
- Д.Туяа, С.Эрдэнэбаяр, “Нууцыг хадгалах тухай заасныг эргэж хармаар”, “Өмгөөлөгч” сэтгүүл, №2 8-11 дэх тал, (УБ, 2006).
- Ш.Үнэнтөгс, Мэдээлэл хайх, хүлээн авах, түгээх эрх буюу нууцын тухай эрх, Хууль дээдлэх ёс, №4 (15) 41-44 дэх тал, (УБ, 2006).
- Ж.Төгс-Очир, Төрийн нууц задруулах, төрийн нууц мэдээ, баримт бичиг, эд зүйлийг үрэгдүүлэх гэмт хэрэгт хүлээлгэх эрүүгийн хариуцлагын зарим асуудал. Гэмт явдалтай тэмцэх асуудал, №4 (УБ, 2011)
- Ц.Насанбат, Нууцлах хэнээрхэл. Монголын төр, эрх зүй, №1 (УБ, 2015).
- Б.Батхишиг, Эрүүгийн байцаан шийтгэх ажиллагаа дахь төрийн нууцтай холбоотой эрх зүйн зохицуулалтын асуудал, Хууль дээдлэх ёс, №2 (УБ, 2015).
- Б.Батхишиг, Монгол Улсын төрийн нууцын тодорхойлолтыг боловсронгуй болгох асуудал, Хууль дээдлэх ёс, №4 (УБ, 2015).
- Б.Батхишиг, Төрийн нууц ба мэдээллийн эрх чөлөө, Хүний эрх, №2. (УБ, 2017).
- Б.Батхишиг, Төрийн нууцыг гадаад улс, олон улсын байгууллагад шилжүүлэх эрх зүйн зохицуулалтын асуудал, “Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдал ба олон улсын гэрээ”, (УБ, 2015).
- Б.Баясгалан, Монгол Улсын төрийн нууцыг хамгаалах эрх зүйн тогтолцооны түүхэн хөгжил, Хууль дээдлэх ёс, №1/76/ (УБ, 2020).
- А.Бат-Эрдэнэ, Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийг хэрэгжүүлэхэд тулгарч буй асуудал, хэрэгжүүлэх арга зам, Шүүх, эрх мэдэл, хууль сахиулах алба хаагчдын үндэсний чуулган, (УБ, 2021).
- Б.Пүрэвсүрэн нар, Мэдээлэлтэй байх эрхийг хязгаарлаж буй хууль тогтоомжийн дүн шинжилгээ, (УБ, 2019).

Дөрөв. Судалгааны тайлан

1. Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд оруулсан нэмэлт, өөрчлөлтүүдийн талаарх мэдээлэл, лавлагаа. Парламент судалгааны эмхэтгэл XXXV боть, (УБ, 2021).
2. Төрийн нууц ба мэдээллийн эрх чөлөө, Глоб интернэшнл, (УБ, 2016).

III. ҮНЭЛЭХ ҮЕ ШАТ

Үнэлэх үе шатанд, Аргачлалын “практикт хэрэгжиж буй байдал” шалгуур үзүүлэлтийн томьёоллын дагуу, ТБАНтХ-ийн дараах зохицуулалтын хэрэгжилтийг үнэллээ.

3.1. Хуульд нийцсэн, үндэслэлтэй байх болон цаг үеэ олсон байх зарчим

Мэдээллийг нууцад хамааруулахад удирдлага болгох хуульд нийцсэн байх зарчим болон цаг үеэ олсон байх зарчим анх 1995 оны Төрийн нууцын тухай хуульд тусгагдаж, 2017 оны Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд уламжлагдаж тусгагдсан байна. Хуульд нийцсэн, үндэслэлтэй байх зарчим гэж төрийн байгууллага, албан хаагчийн аливаа шийдвэр, үйл ажиллагаа нь гагцхүү хуульд заасан үндэслэлийн дагуу байх ёстойг илэрхийлэх бол, цаг үеэ олсон байх зарчмыг үндэслэж, нөхцөл байдал өөрчлөгдсөний улмаас төрийн болон албаны нууцад хамааруулсан тодорхой мэдээллийг цаашид нууцлах шаардлагагүй болсон тохиолдолд уг мэдээллийг ил болгох боломжтой. Өөрөөр хэлбэл, аливаа мэдээллийн үнэ цэнэ нь нөхцөл байдал, цаг үетэйгээ холбоотойгоор тодорхойлогддог буюу хувьсах шинжтэй байгааг ажиглаж болно.

Хуульд нийцсэн, үндэслэлтэй байх зарчим

Ардчилсан нийгэмд төрийн байгууллага, албан тушаалтны шийдвэр үйл ажиллагаа олон нийтэд аль болох ил тод, нээлттэй, энэ талаарх мэдээлэл хүртээмжтэй байх ёстой. Харин онцгой нөхцөл буюу нийтийн ашиг сонирхлыг хамгаалах хэрэгцээ үүссэн тохиолдолд иргэний мэдэх эрхийг хуулиар хязгаарлаж болдог. Энэ нөхцөлийг Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургаадугаар зүйлийн 17 дахь хэсэгт “төр, түүний байгууллагаас хууль ёсоор тусгайлан хамгаалбал зохих нууцад хамаарахгүй асуудлаар мэдээлэл хайх, хүлээн авах эрхтэй. Хүний эрх, нэр төр, алдар хүнд, улсыг батлан хамгаалах, үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн хэв журмыг хангах зорилгоор задруулж үл болох төр, байгууллага, хувь хүний нууцыг хуулиар тогтоон хамгаална” гэж тусгасан. Үндсэн хуулийн дээрх заалтын дагуу нууцлах мэдээллийг зөвхөн хуулиар тогтоох замаар иргэний мэдээлэл хайх, хүлээн авах эрхийг хязгаарлаж болох нь харагдаж байна.

Түүнчлэн, НҮБ-ын Хүний эрхийн хорооноос гаргасан тайлбарын дагуу төрийн нууцын жагсаалтыг зөвхөн хуулиар тогтоох шаардлагатай.⁴ Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн 13 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээд нь энэ зүйлийн 13.1-д заасан жагсаалтын хүрээнд салбар, байгууллагын хэмжээнд нууцлах төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалтыг боловсруулж, тагнуулын байгууллагын саналыг авч Засгийн газраар батлуулах” аар тусгажээ. Эндээс үзвэл Засгийн газрын аливаа мэдээллийг төрийн нууцад хамааруулах тухай шийдвэр, тогтоол нь ТБАНтХ-д заасан төрийн нууцын хүрээнд гарсан байх ёстой. Гэвч Засгийн газрын 2017 оны 257 дугаар тогтоолын хавсралтаар баталсан “Монгол Улсын төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн

⁴ UN Human Rights Committee’s General Comment 34 on Article 19 of the International Covenant on Civil and Political Rights. Para.24.

жагсаалт”⁵-д хуульд заагаагүй буюу хуульд заасан төрийн нууц мэдээллийн хүрээнд хамаарахгүй мэдээллүүд бас багтжээ. Тухайлбал, УИХ, түүний Тамгын газрын Мэдээлэл, холбооны сүлжээний бүтэц, зохион байгуулалт, программ хангамж, мэдээлэл нууцлагч техник хэрэгсэл, тэдгээрийн ажиллагааны зарчим, мэдээллийг төрийн нууцад тооцохоор тусгасан байгааг дурдаж болно.

Монгол Улсад 2021 оноос Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хууль үйлчилж эхэлсэн бөгөөд хаалттай, хязгаарлагдмал, нээлттэй мэдээллийг ангилж тодорхой тусгасан. Гэвч тус хуульд заасны дагуу нээлттэй байх ёстой мэдээллийг төрийн байгууллагын албаны нууцад хамааруулах болон хувь хүний нууц, хувийн мэдээллийг албаны нууц гэх ойлголтод хамааруулах асуудал цөөнгүй байна. Тухайлбал, Дундговь аймгийн Говь-Угтаал сумын Засаг даргын А/112 тоот “Журам, жагсаалт батлах тухай” захирамжийн 2 дугаар хавсралтад “хувь хүний нууцын тухай мэдээллээр хамгаалагдсан хувь хүний мэдээлэл”-ийг албаны нууцад тооцож, 10 жил нууцлахаар тусгасан байна. Түүнчлэн Засгийн газраас 2022 оны 12 дугаар сард “нүүрсний хэрэг”-тэй холбогдуулан 9 гэрээний мэдээллийг төрийн нууцаас ил болгохоор шийдвэрлэсэн. Гэвч тухайн 9 гэрээ нь дээрх жагсаалтад тусгагдаагүй мэдээлэл байсныг анхаарах нь зүйтэй.

Дээрхээс дүгнэвэл, ТБАНТХ-д мэдээллийг нууцад хамааруулах, нууцлахад удирдлага болгоно хэмээн заасан хуульд нийцсэн, үндэслэлтэй байх зарчим практикт алдагдсан цөөнгүй тохиолдол байна.

Цаг үеэ олсон байх зарчим

2016 оны Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн төслийг өргөн барихдаа төрийн байгууллага дахь төрийн нууцын хамгаалалт сул байгааг онцолж байжээ. Тухайлбал, Тагнуулын ерөнхий газраас 2011-2013 онд Ерөнхийлөгчийн Тамгын газар, УИХ-ын Тамгын газар, ЗГХЭГ, яамд, агентлаг, аймаг, нийслэлийн Засаг даргын Тамгын газар зэрэг шат, шатны нийт 362 төрийн байгууллагыг хамруулсан хяналт, шалгалт явуулахад 1837 зөрчил илэрчээ. Үүний:

- ᠒᠙ 40 хувийг мэдээллийн технологи, сүлжээний орчинд төрийн нууцыг хадгалах, хамгаалахтай холбоотой;
- ᠒᠙ 34 хувийг төрийн нууцын албан хэрэг хөтлөлт, бүртгэлтэй холбоотой;
- ᠒᠙ 21 хувийг төрийн нууцтай харьцах албан тушаалтантай холбоотой;
- ᠒᠙ 5 хувийг биет хамгаалалттай холбоотой зөрчлүүд тус тус эзэлсэн нь улсын хэмжээнд төрийн нууцыг хадгалах, хамгаалах ажил хангалтгүй байгааг харуулж байна гэж хуулийн төсөл санаачлагчид үзэн, төрийн нууц хамгаалах тогтолцоог сайжруулах зорилгоор уг хуулийн төслийг өргөн барьсан байна.

Өөрөөр хэлбэл Монгол Улсын төрийн болон албаны нууцыг хамгаалах үндэсний тогтолцоо, эрх зүйн үндсийг тодорхойлох, мэдээллийг нууцлах, хамгаалахтай холбогдсон харилцааг зохицуулахаар тус хуулийн төслийг

⁵ Монгол Улсын төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалт, Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн сан, Холбоос: <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=208019&showType=1>, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.02.

боловсруулж батлуулсан. Үүнээс үүдэлтэйгээр, Засгийн газраас аливаа мэдээллийг төрийн нууцад хамааруулахад төвлөрч, нууцлах нь ач холбогдлоо алдсан мэдээллийг ил болгох асуудлыг орхигдуулж байна. Тухайлбал, Засгийн газрын 2017 оны 257 дугаар тогтоолын хавсралтаар “Монгол Улсын төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалт”-ыг баталсан байх бөгөөд 2019, 2020 болон 2021 онд нийтдээ 10 мэдээллийг нэмж, 1 мэдээллийг өөрчилсөн.

Эндээс үзвэл, ТБАНТХ-д заасан цаг үеэ олсон байх зарчим хэрэгжихгүй байгаа бөгөөд ач холбогдлоо алдсан мэдээллийг нууцлалаас гаргах практик тогтоогүй байна. Төрийн нууцын тухай хууль тогтоомж нь үндэсний аюулгүй байдалд чухал ач холбогдолтой ч үүнд хамаарах хууль тогтоомжийг ил тод, нээлттэй, ардчилсан төрийн үзэл баримтлалтай уялдуулах шаардлага байсаар байна. Жишээ нь, Япон Улс нууцлалыг 5 жилээр тогтоох бөгөөд 30 жилээс хэтрэхгүй байх талаар хуульчилжээ.⁶

3.2. “Төрийн нууц” гэх нэр томъёоны тодорхойлолт

Төрийн нууцын асуудлыг дараах гурван хандлагаар авч үздэг. Үүнд философийн, улс төрийн болон ажиглалтын онол (surveillance theory) зэргийг нэрлэж болно.⁷ Норматив хандлагын үүднээс авч үзвэл (философийн болон улс төрийн), мэдээллийг тодорхой зөвтгөх үндэслэлтэйгээр маш бага хүрээнд нууцалж болно.⁸

“Төрийн нууц” (state secrets, state secrecy, official secrets гэх мэт) гэдэг нь төрөөс хамгаалах арга хэмжээ авч, олон нийтээс зориуд нуун дарагдуулсан, “үндэсний аюулгүй байдалд харшлах” учир задруулахаас татгалзаж буй мэдээлэл, материалыг хэлнэ.⁹ Өөрөөр хэлбэл, төрийн нууц гэх ойлголт нь иргэдийн мэдэх ёстой мэдээллийг тэдгээрийн мэдэх ёсгүй мэдээллээс ялгах арга хэрэгсэл юм.

Төрийн нууцын сонгодог хандлагаар төрийн нууцын тухай ойлголтыг улс орны тусгаар тогтнол, хилийн халдашгүй байдлыг хамгаалах, цэрэг, батлан хамгаалах болон гадаад бодлогын (hard security) хүрээнд хязгаарлан тодорхойлдог байсан бол түүн дээр мэдээллийн аюулгүй байдал (smart security), эдийн засгийн аюулгүй байдал (soft security) зэрэг асуудлыг нэмж авч үзэх хандлага байдаг.¹⁰

20 дугаар зууны дунд үеэс төрийн нууцын цогц үзэл баримтлал хөгжиж эхэлсэн. Өөрөөр хэлбэл төрийн нууц гэх ойлголтын хүрээнд соёлын, эдийн засгийн, мэдээллийн, хүний аюулгүй байдал зэргийг тодорхой хязгаарт багтаан авч үздэг болсон.¹¹ Цогц үзэл баримтлалыг дэмжигчид анхаарлын төвд улсыг бус хүнийг тавих шаардлага, үндэслэлийг дэвшүүлэх болсон бөгөөд энэхүү хандлагыг баримтлах тохиолдолд мэдээллийн жагсаалтыг хуулиар тогтоож өгөхгүй бол

⁶ Япон Улсын Тусгай зориулалтын нууцыг хамгаалах тухай хууль (Act on the Protection of Specially Designated Secrets), Холбоос: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/2543/en>, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.02.

⁷ Robertson, K.G. (1999), The Morality of Secrecy: the Philosophy and Politics of State Secrecy. In: Secrecy and Open Government, Palgrave Macmillan, London, Холбоос: <https://doi.org/10.1057/97802305130202>, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.02.

⁸ Мөн тэнд.

⁹ Мөн тэнд 14 дэх тал.

¹⁰ Ч.Өнөрбаяр нар, Төрийн нууцын тухай өнөөгийн хандлагыг өөрчлөх замаар иргэдийн мэдэх эрхийг хангах нь, Нээлттэй нийгэм форум, 2010, 28 дахь тал. 11 Мөн тэнд, 29 дэх тал.

либерал нийгмийн үнэт зүйл болох мэдээллийн эрх чөлөөний зарчмыг хязгаарлах сөрөг үр дагавар үүсгэнэ гэж үздэг.

Монгол Улсын ТБАНтХ-д “Төрийн нууц” гэж Монгол Улсын хууль тогтоомжийн дагуу төрийн нууцад хамааруулсан, задруулах, үрэгдүүлэх тохиолдолд үндэсний аюулгүй байдал, үндэсний ашиг сонирхолд аюул, занал, хохирол учруулах төрийн хамгаалалтад байх мэдээллийг ойлгохоор тодорхойлжээ.¹¹ Дээрхээс үзвэл, ТБАНтХ-д үндэсний аюулгүй байдал, үндэсний ашиг сонирхолд аюул, занал, хохирол учруулах мэдээллийг төрийн нууцад тооцохоор зохицуулсан байна.¹² Үүнээс үүдэлтэйгээр үндэсний аюулгүй байдал, зэвсэгт хүчин, батлан хамгаалах салбарт холбогдох ихэнх мэдээлэл төрийн нууцад тооцогдож байна. Тухайлбал, Засгийн газрын тогтоолоор Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн хуралдаанаар хэлэлцэх асуудлыг тодорхойлсон захирамжийг төрийн нууцад тооцохоор тусгажээ. Өөрөөр хэлбэл, өнөөгийн хууль тогтоомжийн дагуу ҮАБЗ-ийн хуралдааны хэлэлцэх асуудал ямар ч тохиолдолд төрийн нууцад хамаарч байгаа юм.

Дэлхийн улс орнуудад мэдээлэл нууцлахыг зөвтгөх хууль ёсны зорилгыг тодорхойлдог бөгөөд уг зорилгын хүрээ нь хуулийн хэрэгжилт, хувийн нууц, үндэсний аюулгүй байдал, арилжааны болон бусад нууц, нийтийн болон хувийн аюулгүй байдал, Засгийн газрын шийдвэр гаргах процессын бүрэн бүтэн, үр дүнтэй байдал зэргээр хязгаарлагддаг.¹³ Олон улс дахь ардчиллын ойлголт, дэвшлийг үл харгалзан дэлхийн улс орнууд олон улсын харилцаа, үндэсний аюулгүй байдалтай холбоотой асуудлаа нууцлах дөрвөн үндэслэлийг дэвшүүлсээр байна. Үүнд: 1/ Олон улсын харилцаанд нээлттэй дипломат харилцааг бүрэн хүлээн зөвшөөрөөгүй 2/ Улс орныхоо үндэсний аюулгүй байдлыг хангах нь аливаа төрийн үүрэг. Үүнд батлан хамгаалах хүч, төлөвлөгөө, тагнуулын нууц хамаарна. 3/ Иргэнд нээлттэй мэдээллийг бусад улсын засгийн газар олж авах боломжтой бөгөөд энэ нь улсын аюулгүй байдалд аюул үүсгэж болзошгүй. 4/ Аливаа мэдээлэл улсын нууцад хамаарах эсэхийг гагцхүү засгийн газар, төрөөс шийдвэрлэнэ. Учир нь тухайн мэдээллийн талаар хангалттай туршлагатай ганцхан субъект юм.

Жишээлбэл, ХБНГУ-ын Эрүүгийн хуулийн 93 дугаар зүйлд “Төрийн нууц”-ыг дараах байдлаар тодорхойлсон:

“93.1 “Улсын нууц” гэдэгт хязгаарлагдмал бүлэг хүмүүс олж авах боломжтой, Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улсын гадаад аюулгүй байдалд ноцтой хохирол учруулахгүйн тулд гадаад улсаас нууцлах ёстой баримт, эд зүйл, эсхүл мэдээллийг ойлгоно.

¹¹ ТБАНтХ-ийн 5 дугаар зүйлийн 5.1.1 дэх заалт.

¹² This standard is clearly too low and presents almost no substantive barrier. For example, the Hungarian Law on State Secrets requires that its access or use would, “without doubt damage or jeopardize the interests of the Republic of Hungary before it can be classified as a state secret. The Peruvian Law on Transparency and Access to Information requires that information can only be withheld if it would “cause a threat to the territorial integrity and/or survival of the democratic systems and the intelligence or counterintelligence activities of the [intelligence service].”

¹³ The Public's Right to Know: Principles on Freedom of Information Legislation, ARTICLE 19, June 1999, Principle 4.

93.2 Зэвсэгжилтийг бууруулах асуудлаар Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс болон бусад улс орнуудтай байгуулсан гэрээг зөрчсөн эсхүл эрх чөлөөт ардчиллын үндсэн дэг журмын эсрэг шинжтэй баримтууд улсын нууцад хамаарахгүй.”

Түүнчлэн Япон Улсын Тусгай зориулалтын нууцыг хамгаалах тухай хууль (Act on the Protection of Specially Designated Secrets)-д “Төрийн нууц” гэж тухайн захиргааны байгууллагын чиг үүрэгт хамааралтай асуудлаар хуульд заасан хүрээнд (Appended Table) тусгайлан нууцалсан, задруулсан тохиолдолд Япон Улсын үндэсний аюулгүй байдалд ноцтой хохирол учруулах мэдээллийг ойлгохоор заасан. Эстони Улсын Төрийн нууц болон Гадаад улсын нууцалбал зохих мэдээллийн тухай хуульд төрийн нууцыг улсын үндэсний аюулгүй байдал, эсхүл дипломат ашиг сонирхлыг хамгаалах зорилгоор гагцхүү тус хуульд заасан бөгөөд дипломат харилцааны нууцад хамаараахгүй мэдээллийг ойлгохоор зохицуулжээ. Түүнчлэн төрийн нууцын тухай ойлголтод дипломат нууц, дипломат мэдээллийг багтаадаггүй байна. Дипломат болон бусад мэдээллийг төрийн нууцад шууд буюу автоматаар хамруулж ойлгодоггүй бөгөөд энэ мэдээлэл нь улс орны гадаад аюулгүй байдалд хохирол учруулахуйц тохиолдолд л төрийн нууцад хамааруулж болох шалгуур тавьдаг.¹⁴

Хэдийгээр төрийн шийдвэр, үйл ажиллагаа нээлттэй, ил тод байх ёстой гэх хандлага хүчтэй болсоор байгаа боловч дэлхийн улс орнууд бусад улс орноос үндэсний аюулгүй байдлыг хамгаалах, батлах хамгаалах, гадаад харилцааны хүрээнд нууцалбал зохих мэдээллийг хамгаалах үүргээ биелүүлэх, эсхүл террорист бүлгэмтэй тэмцэх үүднээс зарим мэдээллийг нууцалж хамгаалсаар байна. Улс бүр төрийн нууцыг ялгаатай тодорхойлж байна. Жишээ нь, зарим улс төрийн нууцыг тодорхойлоогүй бол, зарим улс “үндэсний аюулгүй байдалд ноцтой хохирол учруулах” гэж, зарим улс “үндэсний аюулгүй байдлын улмаас нууцалбал зохих мэдээлэл” гэж тодорхойлжээ. Эндээс төрийн нууцын нэгдсэн ойлголт хараахан үүсээгүй байгааг харж болох хэдий ч төрийн шийдвэр, үйл ажиллагаа нээлттэй, ил тод байх зарчмын үүднээс тухайн нэг улсын төрийн нууцад хамааруулах мэдээлэл тодорхой хүрээгээр хязгаарлагдах ёстой бөгөөд хэт өргөн байхаас зайлсхийх чиглэлийг баримталж байна. Төрийн нууцын ойлголт, тодорхойлолт харилцан адилгүй байгаа тул түүнийг практикт хэрэглэхэд хялбар болгох үүднээс улс орнууд төрөл бүрийн арга, тогтолцоог ашиглаж байна.

Хууль ёсны ашиг сонирхолд хохирол учруулахгүй мэдээллийг нууцлахаас сэргийлж мэдээллийг нууцлах үндэслэлийг нарийн тогтоох шаардлагатай. Ингэхдээ баримт, мэдээллийн төрөл бус түүний агуулгад үндэслэх нь зүйтэй. Иймд нууцлах, ил болгохоос татгалзахад цаг хугацааны хязгаарлалт тавигдана. Жишээлбэл, үндэсний аюулгүй байдалд аюул учруулж болзошгүй хэмээн нууцалсан мэдээлэл хожим ач холбогдлоо алдах магадлалтай.

¹⁴ Ч.Өнөрбаяр нар, (УБ,2010), Нээлттэй нийгэм форум, 22 дахь тал.

Төрийн нууц болон иргэдийн мэдэх эрхийн тэнцвэрт байдлыг хангахын тулд дараах хэд хэдэн шалгуур, арга хэрэгслийг ашиглаж байна. Үүнд:

a. Хохирол ба нийтийн ашиг сонирхлын шалгуур (Harm and Public interest)

Олон улсын эрх зүйд, төрийн албан хаагч нь дараах 3 хатуу шалгуур (“harm” and “public interest” tests) хангагдсан тохиолдолд мэдээлэл өгөхөөс татгалзаж болно. Үүнд:

- ᠙ Хуульд заасан хууль ёсны зорилготой холбоотой мэдээлэл байх;
- ᠙ Уг мэдээллийг ил болгох нь уг зорилгод бодит аюул учруулахаар заналхийлсэн байх;
- ᠙ Дээрх аюулын хэмжээ нь тухайн мэдээллийг олон нийт мэдсэний ашиг тусаас илүү байх ёстой.¹⁵ Төрийн байгууллагаас мэдээлэл хүссэн иргэний хүсэлтэд татгалзсан хариу өгөхдөө дээр дурдсан шалгуур хангагдсаныг нотлох үүрэгтэй.

Төрийн нууцад хамаарагдах мэдээллийг зөвхөн хуулиар тогтоох нийтлэг хандлагатай байх бөгөөд ингэснээр төрийн аливаа байгууллага, албан хаагч, албан тушаалтны дур зоргыг хязгаарлана гэж үздэг. 2 дахь шалгуураар тухайн мэдээллийг задруулснаар улс орны үндэсний аюулгүй байдал, гадаад аюулгүй байдалд аюул занал учрах магадлал байгаа эсэхийг тогтооно. Гэвч уг шалгуурыг ашиглах, хянах асуудал нь практик дээр хэрэгжихэд хүндрэлтэй тул иргэний мэдэх эрхийг дээрх үндэслэлээр хязгаарлахгүй байх зорилгоор нууцад хамаарахгүй мэдээлэл, цаашилбал нээлттэй мэдээллийг тусгайлан тогтоох, түүнчлэн аливаа байгууллага, албан тушаалтны мэдээлэл олгохоос татгалзсан шийдвэрт гомдол гаргах зохицуулалтыг ашигладаг байна.

Монгол Улсын ТБАНТХ-д гомдол гаргах механизм тусгагдаагүй тул хууль бусаар аливаа мэдээллийг төрийн нууцад хамааруулсан тохиолдолд иргэний мэдэх эрхийг хамгаалах механизмыг хуулиар бүрдүүлэх нь зүйтэй юм.

b. Төрийн нууцад хамаарахгүй мэдээллийг тодорхойлж өгөх

Нууцад хамаарахгүй мэдээллийг хуульд тодорхой тусгах нь бий. Жишээлбэл, АНУ (The US Executive Order on Classified National Security Information), Румын (Law on Protection of Information) улсын хуульд хууль зөрчсөн, үр ашиггүй, захиргааны алдаа гаргасныг нуун дарагдуулах зорилгоор мэдээлэл нууцлахыг хориглосон.¹⁷ Засгийн газрын буруутай үйл ажиллагааг далдлах, хамгаалах зорилгоор тавигдсан хязгаарлалт нь зөвтгөгдөх боломжгүй. Түүнчлэн ОХУ-ын Төрийн нууцын тухай хуульд нууцалж болохгүй мэдээллийг мөн тусгасан байна. Тухайлбал, онц байдал, хүн амын эрүүл мэндэд аюул учруулахуйц үйл явдал, байгалийн гамшиг, хүрээлэн буй орчин, эрүүл мэнд, эрүүл ахуй, боловсрол, соёл хөдөө аж ахуйн салбарт хамаарах мэдээлэл, хүний эрх, эрх чөлөөний зөрчлийн талаарх мэдээлэл, төрийн өндөр албан тушаалтны эрүүл мэндийн байдал, төрийн байгууллага, албан тушаалтны хууль бус шийдвэр, үйл ажиллагаатай холбоотой мэдээлэл зэргийг

¹⁵ The Public's Right to Know: Principles on Freedom of Information Legislation, ARTICLE 19, June 1999, Principle 4, p.5.

дурдаж болно. Үүнтэй төстэй зохицуулалт ХБНГУ, Польш, Унгар, Казакстан, Туркменистан зэрэг улсын хууль тогтоомжид бас бий.

Монгол Улсын ТБАНТХ-ийн 24 дүгээр зүйл¹⁸-д төрийн нууцтай танилцах эрх олгохоос татгалзах үндэслэлийг заасан боловч ямар төрлийн мэдээллийг огт нууцалж болохгүй талаар зохицуулалт тусгаагүй. Гэвч уг мэдээлэл нь Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуульд “нээлттэй” мэдээлэл байдлаар

17 Олон нийтийн мэдэх эрх, мэдээллийн эрх чөлөө: Хууль боловсруулагч, тогтоогчдод зориулсан гарын авлага, (2002), Холбоос: http://www.globeinter.org.mn/old/publications/pub_2_2_03_07.html#15, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.02.

18 24.1.Албан тушаалтан, иргэнд дараахь үндэслэлээр төрийн нууцтай танилцах эрх олгохоос татгалзана:

24.1.1.төрийн нууцтай танилцах шаардлага, нөхцөлийг хангаагүй;

24.1.2.аюулгүй байдлын шалгалтад хамрагдах, төрийн болон албаны нууцыг хамгаалах баталгааг бичгээр гаргаж өгөхөөс татгалзсан;

24.1.3.аюулгүй байдлын шалгалтад өөрийн тухай болон холбогдох бусад мэдээллийг танилцуулаагүй, эсхүл худал мэдээлсэн;

24.1.4.төрийн болон албаны нууцыг хамгаалах журмыг удаа дараа, эсхүл ноцтой зөрчиж байсан;

24.1.5.гэмт хэрэг санаатай үйлдэж эрүүгийн хариуцлага хүлээсэн, эсхүл эрүүгийн хэрэгт шалгагдаж байгаа;

24.1.6.Монгол Улсын харьяатаас гарах хүсэлтээ гаргасан;

24.1.7.сэтгэцийн өвчин, эмгэгтэй нь тогтоогдсон;

24.1.8.мансууруулах болон сэтгэцэд нөлөөлөх бодис, согтууруулах ундаанаас хамааралтай.

хуульчлагдсан гэж үзэж болно. Иймд нэгдүгээрт, төрийн байгууллага, албан тушаалтны хууль бус бөгөөд алдаатай үйл ажиллагаатай холбоотой мэдээллийг нууцалсан гэж үзсэн тохиолдолд иргэн тухайн шийдвэрт гомдол гаргах асуудлыг тодорхой тусгах, хоёрдугаарт Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуульд заасан нээлттэй мэдээллийг нууцалж болохгүй талаар, тодруулбал Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуулийн зохицуулалт нь тодорхой нэр бүхий тусгай байгууллагад хэрэглэгдэхээс бусад тохиолдолд ТБАНТХ, Засгийн газрын тогтоол, жагсаалт болон байгууллагын дотоод журам, дүрмээс давуу үйлчлэхээр тусгах нь зүйтэй.

3.3. “Албаны нууц” гэх нэр томъёоны тодорхойлолт

2016 оны Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулиас өмнө үйлчилж байсан 1995 оны Төрийн нууцын тухай хуульд “албаны нууц” хэмээх ойлголт тусгагдаагүй. Өөрөөр хэлбэл, “албаны нууц” хэмээх ойлголт Монгол Улсад 2017 оноос бий болжээ. “Албаны нууц” гэж задруулах, үрэгдүүлэх тохиолдолд салбарын болон төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээдийн ашиг сонирхолд хохирол учруулах

төрийн хамгаалалтад байх мэдээллийг ойлгоно.¹⁶ Энд дурдагдаж буй “Байгууллагын ашиг сонирхол” болон “Салбарын ашиг сонирхол” зэрэг нэр томъёо, ойлголтын тодорхойгүй байдлаас үүдэн төрийн байгууллагын удирдлагаас байгууллагын үйл ажиллагаатай холбоотой мэдээллийг хэт өргөнөөр албаны нууцад хамааруулах явдал нийтлэг байна. Учир нь “Албаны нууц”-ыг тодорхойлох шалгуурыг хуульчлаагүйгээс төрийн байгууллага, агентлагийн дарга нар албаны нууц хэмээх ангилалд хэт өргөн хүрээний мэдээллийг хамруулж, иргэний мэдэх эрхийг зөрчих явдал их байна. Тухайлбал, Эрчим хүчний яам баталсан “Төрийн болон албаны нууцыг ашиглах, хадгалах, хамгаалах журам”-аа албаны нууцад хамааруулсан байв. Дүгнэвэл, ТБАНТХ дахь албаны нууцын тодорхойлолт нь хэт өргөн, тодорхойгүй бөгөөд ялгаа зааг, шалгуур үзүүлэлтийг тогтоогоогүйгээс үүдэн албаны нууцыг ангилахад хүндрэл, бэрхшээл үүссэн байна.

Өнөөгийн байдлаар, “Албаны нууц” гэх ойлголтын хүрээнд төрийн байгууллага бүр өөрийн дур зоргоор мэдээлэл нууцлах тохиолдол цөөнгүй байна. Мэдээллийг өргөнөөр хязгаарлаж нууцлах нь засаглалын тогтвортой байдалд сөргөөр нөлөөлдөг талаар судлаачид тэмдэглэсэн. Тодруулбал, мэдээллийг өргөнөөр нууцлах нь олон нийтийн төрд итгэх итгэлд нөлөөлж, мэдээлэлгүй, эсхүл дутуу, буруу мэдээлэл авснаас үүдэн төрийн үйл ажиллагаанд итгэхээ болих сөрөг үр дагавар үүсгэдэг. Иймд төрийн байгууллага, албан хаагч өөрийн шийдвэр, үйл ажиллагааны талаарх үнэн зөв, бүрэн гүйцэд мэдээллийг олон нийттэй тогтмол хуваалцах нь төрд итгэх олон нийтийн итгэлийг бэхжүүлэх чухал ач холбогдолтой.¹⁷ Түүнчлэн хэт өргөнөөр хязгаарлаж, нууцлах нь чухал мэдээллийн хамгаалалтыг сулруулахад хүргэдэг байна. Мөн мэдээллийг хэт олноор нууцлах, хамгаалах тогтолцоо нь төрийн үйл ажиллагааны зардлыг тодорхой хэмжээгээр ихэсгэдэг хэмээн онцолдог.

Сонгодог хандлагаар төрийн нууцыг задруулах асуудлыг албан мэдээллийг олон нийтэд тараах гэсэн ойлголтоос ялган заагладаг байна. Төрийн байгууллагын бодлого, шийдвэр, үйл ажиллагаатай холбоотой асуудлаар иргэдийн мэдэхийг хүссэн мэдээлэл, төрийн байгууллагын зүгээс иргэд, олон нийтэд тайлагнадаг мэдээлэл зэрэг нь албан мэдээллийг тараах, түгээх гэсэн ойлголтод багтана.¹⁸ Өөрөөр хэлбэл төрийн нууцын ойлголтод албаны мэдээллийг гаргаж өгөх, тараах асуудлыг хамааруулахгүй байх нь зүйтэй. Үүнээс үзвэл, төрийн нууцын тухай хууль тогтоомжоор албаны нууцтай холбоотой харилцааг зохицуулж буй өнөөгийн практикийг эргэн харах шаардлагатай юм.

“Албаны нууц” ба “Төрийн нууц” гэх ойлголтын ялгааг бусад хууль тогтоомжоос тодруулж үзвэл, 2021 оны Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуульд мэдээллийг дараах байдлаар ангилжээ. Үүнд:

¹⁶ Төрийн болон албаны нууцын тухай хууль 5 дугаар зүйлийн 5.1.2 дахь хэсэг.

¹⁷ David Banisar, Comments on the Moldovan Draft Law on State and Official Secrets, 2005, Холбоос: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/7/16548.pdf>, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.02.

¹⁸ Ч.Өнөрбаяр нар, Төрийн нууцын тухай өнөөгийн хандлагыг өөрчлөх замаар иргэдийн мэдэх эрхийг хангах нь, (УБ, 2010), Нээлттэй нийгэм форум, 28 дахь тал.

7.1.Нийтийн мэдээллийг нээлттэй, хязгаарлалттай, хаалттай гэж ангилна.

7.2.Хуульд ил тод, нээлттэй байхаар заасан, эсхүл хязгаарлалттай болон хаалттай мэдээлэлд хамаарахгүй мэдээллийг нээлттэй мэдээлэл гэж үзнэ.

7.3.Танилцах, ашиглахад хуулиар хязгаарлалт тогтоосон албаны нууц болон хүн, хуулийн этгээдэд хамаарах мэдээллийг хязгаарлалттай мэдээлэл гэж үзнэ.

7.4.Хуульд хаалттай байхаар заасан, эсхүл төрийн нууцад хамаарах мэдээллийг хаалттай мэдээлэл гэж үзнэ.

9.1.Албаны нууцад хамаарах мэдээллийг Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд заасан үндэслэл, журамд заасны дагуу ашиглана.

9.2.Энэ хуулийн 7.3-т заасан хүн, хуулийн этгээдэд хамаарах хязгаарлалттай мэдээлэлд дараах мэдээлэл хамаарна:

9.2.1.хуульд өөрөөр заагаагүй бол гэмт хэрэг, зөрчил шалган шийдвэрлэх, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны явцад цуглуулсан мэдээлэл;

9.2.2.төрийн хяналт шалгалтын явцад болон шийдвэр хүчин төгөлдөр болох хүртэлх хугацаанд цуглуулсан мэдээлэл;

9.2.3.нээлттэй байлгах нь соёлын хосгүй үнэт өвд аюул учруулж болзошгүй мэдээлэл;

9.2.4.хуульд заасан бусад.

Мөн Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуулийн 7.5-д “Хуульд ил тод, нээлттэй байхаар заасан мэдээллийг албаны нууцад хамааруулж тогтоохгүй” талаар тусгасан. Эндээс үзвэл, “Албаны нууц” гэж төрийн нууцад хамаарах мэдээлэл болон нээлттэй байх мэдээллээс бусад мэдээллийг ойлгохоор байна. Өөрөөр хэлбэл, Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуульд “Албаны нууц” ба “Төрийн нууц” нь хоорондоо ялгамжтай байдлаар зохицуулагдсан. Гэвч энэхүү зохицуулалт нь Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн 16.2-т “Төрийн нууцад хамаарах мэдээлэл «Онц чухал нууц», «Маш нууц», албаны нууцад хамаарах мэдээлэл “Нууц» зэрэглэлтэй байна” гэж заасантай нийцэхгүй байна. Өөрөөр хэлбэл, одоо байгаа хуульд дээрх 2 ойлголтыг тусад нь томъёолсон ч албаны нууц мэдээлэл нь төрийн “нууц” зэрэглэлд хамаарахаар зөрчилтэй зохицуулжээ.

Мөн төрийн болон албаны нууцыг хамгаалах харилцаанд нэг журам буюу Монгол Улсын төрийн болон албаны нууцыг хамгаалах нийтлэг журам¹⁹ үйлчилдэг. Уг журмын зохицуулалтыг нарийвчилбал:

Хүснэгт 5.2. Монгол Улсын төрийн болон албаны нууцыг хамгаалах нийтлэг журмын зохицуулалтын хүрээнд

¹⁹ Монгол Улсын төрийн болон албаны нууцыг хамгаалах нийтлэг журам, Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн сан, Холбоос: <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=208025&showType=1>, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.02.

№	Журмын зохицуулалт	Төрийн нууцад үйлчлэх эсэх	Албаны нууцад үйлчлэх эсэх
1.	Нууцад хамаарах мэдээллийг нууцлах	+	+
2.	Нууцын зэрэглэлийг тогтоох	+	+
3.	Нууцын зэрэглэлийг өөрчлөх	+	+
4.	Нууц баримт бичиг, бусад тээгчид тэмдэглэгээ тавих	+	+
5.	Нууц баримт бичиг, бусад нууц тээгчийг ил болгох, нууцлах хугацааг сунгах	+	+
6.	Иргэнд төрийн нууцтай танилцах эрх олгох	+	
7.	Иргэнд албаны нууцтай танилцах эрх олгох		+
8.	Нууцтай танилцах эрх бүхий албан тушаалтны жагсаалт гаргах, өөрчлөх	+	+
9.	Нууцтай танилцах эрхийн түвшин	+	+
10.	Нууцтай танилцах эрхийг түдгэлзүүлэх, хүчингүй болгох	+	+
11.	хуулийн этгээдэд нууцад хамаарах мэдээлэл ашиглан үйл ажиллагаа явуулах, ажил гүйцэтгэх эрх олгох	+	+
12.	Нууцын албан хэрэг хөтлөлт	+	+
13.	Зургаа.Нууц мэдээлэл боловсруулах, хадгалах, дамжуулах систем, сүлжээ, техник хэрэгслийн аюулгүй байдлыг хангах	+	+
14.	Хуулийн этгээд нууцад хамаарах мэдээлэл	+	+

	ашиглан үйл ажиллагаа явуулах, ажил гүйцэтгэх үед нууц мэдээллийг хамгаалах		
15.	Нууц баримт бичиг, бусад тээгчийг шилжүүлэх, хүлээлцэх	+	+
16.	Нууц мэдээллийг гадаад улс, олон улсын байгууллагад шилжүүлэх	+	+
17.	Нууцын биет хамгаалалт	+	+
18.	Хаалттай хуралдаан зохион байгуулах	+	+
19.	Нууцын хамгаалалтад тавих хяналт	+	+
20.	Хариуцлага тооцох	+	+

Дээрхээс үзвэл, албаны нууц болон төрийн нууц нь мэдээллийн нууцлалын зэрэглэлээс гадна тэдгээр мэдээллийг хэрхэн олж авах процессын түвшинд ялгагдаж байна. Мэдээлэлтэй танилцах эрх авах процессыг дэлгэрүүлбэл:

4. 1.Иргэнд төрийн нууцтай танилцах эрх олгох
- 4.1.1.тухайн байгууллагаас төрийн нууцтай танилцах эрх бүхий албан тушаалтны жагсаалтад орсон албан тушаалтан нь Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн 22.1-д заасан шаардлагыг хангасан байна.
- 4.1.2.хяналт шалгалт хийх, тодорхой ажил, үүрэг гүйцэтгэх, эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажил эрхлэх, суралцах явцад тодорхой түвшинд төрийн нууцтай танилцах зайлшгүй шаардлагатай албан хаагч, иргэнд байгууллагын дарга төрийн нууцтай танилцах зөвшөөрөл (энэхүү журмын 2 дугаар хавсралтаар баталсан Маягт 1) олгоно. Энэ тохиолдолд тухайн албан хаагч, иргэн нь Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн 22.1-д заасан шаардлагыг хангасан байна.
- 4.1.3.тухайн байгууллагын хүний нөөцийн асуудал хариуцсан нэгж нь энэхүү журмын 4.1.1, 4.1.2-т заасан иргэн, албан хаагчтай холбоотой баримт бичиг (иргэний үнэмлэх, төрсний гэрчилгээ, боловсролын гэрчилгээ, диплом... гэх зэрэг)-ийг бүрдүүлэн биечлэн тулгаж шалгасны дараа холбогдох материалыг нууц хамгаалах ажилтанд шилжүүлэн өгнө.
- 4.1.4.нууц хамгаалах ажилтан материалыг хянаж, албан бичгийн хамт дугтуйнд хийж битүүмжлэн аюулгүй байдлын шалгалт хийлгэхээр тагнуулын байгууллагад хүргүүлнэ.

4.1.5. тагнуулын байгууллага аюулгүй байдлын шалгалтыг тогтоосон хугацаанд зохих журмын дагуу явуулж, тухайн иргэн, албан хаагчид тодорхой түвшинд төрийн нууцтай танилцах эрх олгох эсэх талаар хүсэлт гаргасан байгууллагад бичгээр мэдэгдэнэ.

4.1.6. энэхүү журмын 4.1.5-д заасны дагуу тагнуулын байгууллагаас зохих хариу өгөөгүй байхад тухайн иргэн, албан хаагчийг төрийн нууцтай танилцах албан тушаалд томилох, эсхүл төрийн нууцтай танилцах эрх олгохыг хориглоно.

4.1.7. энэ журамд заасан шаардлагыг хангасан иргэнийг төрийн нууцтай танилцах эрх бүхий албан тушаалд томилох, эсхүл төрийн нууцтай танилцах эрх олгох тухай байгууллагын даргын шийдвэр гаргахаас өмнө нууц хамгаалах ажилтан тухайн иргэнд төрийн болон албаны нууцыг хамгаалах тухай хууль тогтоомжийг судлуулж, нууцтай танилцахад түүний тодорхой эрх хязгаарлагдах, хууль тогтоомж зөрчсөн тохиолдолд зохих хариуцлага хүлээх, тэдгээртэй холбоотой бусад үр дагавар үүсэх тухай тайлбарлаж, энэхүү журмын 2 дугаар хавсралтаар баталсан Маягт 2-т заасан нууц задруулахгүй байх баталгааг гаргуулан авна.

4.1.8. нууц хамгаалах ажилтнаар томилох тухай шийдвэрт тогтоосон журмын дагуу олгох цалингийн нэмэгдлийг тусгасан байна.

4. 2. Иргэнд албаны нууцтай танилцах эрх олгох

4.2.1. албаны нууцтай танилцах эрх бүхий албан тушаалтан уг албан тушаалд томилогдохдоо нууц задруулахгүй байх баталгаа гаргана. Ийнхүү баталгаа гаргаагүй албан тушаалтанд албаны нууц танилцуулахыг хориглоно.

4.2.2. хяналт шалгалт хийх, тодорхой ажил, үүрэг гүйцэтгэх, аж ахуйн үйл ажиллагаа явуулах, эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажил эрхлэх, суралцах явцад албаны нууцтай танилцах зайлшгүй шаардлагатай албан хаагч, иргэнд байгууллагын дарга энэхүү журмын 2 дугаар хавсралтаар баталсан Маягт 1-д заасан албаны нууцтай танилцах зөвшөөрлийг олгоно. Энэ тохиолдолд хүсэлт гаргасан албан хаагч, иргэн нууцын баталгаа гаргана.

Төрийн нууцтай танилцах эрх олгохдоо Тагнуулын байгууллагын саналыг үндэслэж, байгууллагын дарга зөвшөөрөл олгож байгаа бол, албаны нууцтай танилцах этгээдэд байгууллагын дарга зөвшөөрөл олгож байгаа юм.

Улс орнуудын нууцын холбогдолтой хууль тогтоомжийг судалж үзэхэд төрийн байгууллагын буюу албаны нууц гэх ойлголт тусгагдаагүй байна. Жишээ нь, Эстони Улсын Төрийн болон гадаад улсын нууцын тухай хуульд төрийн нууцыг ач холбогдлоор нь хязгаартай (restricted), нууц (confidential), маш нууц (secret), онц чухал нууц (top secret) зэргээр ангилсан боловч "албаны нууц" гэсэн ойлголт байхгүй

юм.²⁰ Түүнчлэн Хонконг, Их Британи, Малайзад “Official secrets act” гэж байгаа боловч тухайн актын хүрээ нь батлан хамгаалах, тагнуул, гадаад харилцаа зэрэгт хамаарах төрийн нууцын хүрээгээр хязгаарлагддаг байна. ХБНГУ-д “албан тушаалын нууц” гэх ойлголтыг 2006 оноос халж, захиргааны соёл, сэтгэлгээнд өөрчлөлт оруулсан байна.²¹

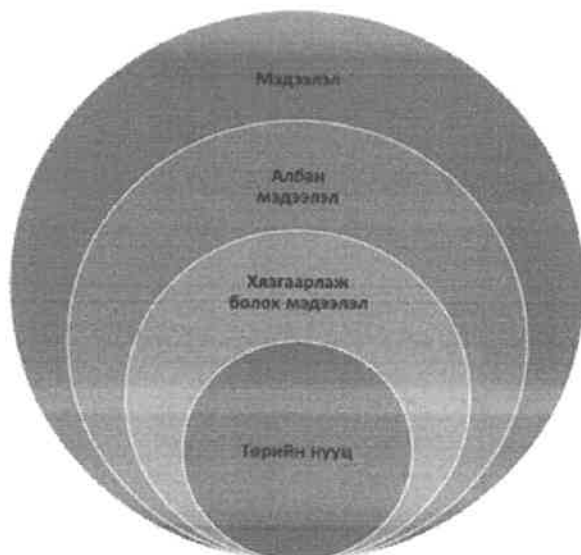
Харин зарим улсын Нийтийн мэдээллийн тухай хууль болон Мэдээллийн ил тод байдлын тухай хууль зэрэг эрх зүйн баримт бичигт “албаны мэдээлэл” гэх ойлголт тусгагджээ. Төрийн байгууллагаас боловсруулсан, эсхүл түүнд шилжүүлсэн, түүний мэдэлд байгаа аливаа мэдээллийг албан мэдээлэл гэж үздэг боловч түүнийг нууцлах ойлголт яригддаггүй. Дээрх хууль тогтоомж нь албаны мэдээллийн ил тод байдлыг хангах, түүнтэй холбоотой хүсэлтийг шийдвэрлэхэд баримтлах гол эх сурвалж болдог байна. Монгол Улсын 2021 оны Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуульд олон нийтэд ил тод, нээлттэй байх мэдээллийн төрлийг хуульчилсан бөгөөд дээрх мэдээллийг ямар ч тохиолдолд нууцад хамааруулах ёсгүй. Тухайлбал, төрийн үйл ажиллагааг ил тод, нээлттэй байлгах, төрийн үйл ажиллагаанд олон нийтийн хяналтыг бий болгох зорилгоор мэдээлэл хариуцагчийн чиг үүрэг, үйл ажиллагааны стратеги, зохион байгуулалт, хүний нөөц, төсөв, санхүү, худалдан авах ажиллагаа, үзүүлж байгаа үйлчилгээ болон хуулиар хаалттай, хязгаарлалттай гэж тогтоосноос бусад мэдээллийг ил тод, нээлттэй байлгана. (Хавсралтаас дэлгэрэнгүй үзнэ үү.)

Албан мэдээллийг тухайн байгууллагын дарга жагсаалтаар тодорхойлдог улс байхад нэг бүрчлэн тогтоодоггүй улс ч байна. Аль ч тохиолдолд нууцад хамааруулж үздэггүй. Гэхдээ албан мэдээлэлтэй танилцах эрхийг хязгаарлах тохиолдлууд байна. Төрийн байгууллагын шийдвэр, үйл ажиллагааны үр дүн, хэрэгжилтийг бууруулахгүй байх, иргэн, хуулийн этгээдийн нууц мэдээллийг задруулж тэдгээрт хохирол учруулахаас сэргийлэх зорилгоор албан мэдээлэлтэй танилцах иргэний эрхийг хязгаарлах бололцоог үгүйсгээгүй. Ийнхүү хязгаарлах тохиолдлуудыг хуульд тухайлан заасан байгаагаас гадна хязгаарласан мэдээллийг “нууц” гэж томъёолоогүй байна.

Зураг 5.1. Албан мэдээлэл ба төрийн нууцын харилцан хамаарал.

²⁰ State Secrets and Classified Information of Foreign States Act, Холбоос: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/521052020005/consolide>, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.02.

²¹ Ч.Өнөрбаяр, Б.Тэмүүлэн, Ж. Баярцэцэг нар, Төрийн нууцын тухай өнөөгийн хандлагыг өөрчлөх замаар иргэдийн мэдэх эрхийг хангах нь, Нээлттэй нийгэм форум, (УБ, 2010), 38 дахь тал.

Судлаачид “Албаны нууц” хэмээх тусдаа ойлголт байхгүй шалтгааныг тайлбарлахдаа, төрийн байгууллага нь төрийн нэрийн өмнөөс үйл ажиллагаа явуулдаг бөгөөд нэгэнт төрийн нууц гэх ойлголтыг холбогдох хууль тогтоомжоор зохицуулсан байдаг тул үүн дээр дахин төрийн байгууллагын нууцын тухай ойлголтыг давхардуулах шаардлагагүй гэж үзжээ.²²

Байгууллагын нууцын тухай (одоогоор “албаны нууц”) ойлголтыг гол төлөв бизнесийн үйл ажиллагаанд хамааруулан шүүхийн практикаар хамрах хүрээг нь тодорхойлох хандлага нийтлэг бөгөөд дараах шалгуур үзүүлэлтийг хангасан байхыг шаарддаг байна. Үүнд:²⁶

1. Мэдээлэл нь тодорхой нэг хуулийн этгээд, ямар нэгэн бизнесийн байгууллагатай шууд холбоотой байх;
2. Тухайн мэдээлэл нь нээлттэй биш байх, өөрөөр хэлбэл, хязгаарлагдмал тоон этгээдүүд мэдэж байх;
3. Бизнесийн байгууллагын эзэмшигч нууц болгон хадгалах хүсэлт гаргасан байх;
4. Бизнесийн байгууллага ажилтантай гэрээ байгуулан байгууллагын нууцыг задруулахгүй байх үүрэг хүлээлгэн, зохицуулалт хийх зэргийг нэрлэж болно.

Монгол Улсын Төрийн нууцын тухай хуулийг шинэчлэхдээ Байгууллагын нууцын тухай хуулиас төрийн албаны буюу төрийн байгууллагын харилцааг салгаж, Төрийн болон албан нууцын тухай хуулиар төрийн нууц болон албаны нууцын харилцааг хамтад нь зохицуулж эхэлсэн. Дээрх шинэчлэл нь Байгууллагын нууцын тухай хуулийн хэрэглээнд эерэг нөлөө үзүүлсэн ч төрийн нууцын тухай хууль тогтоомжид зарчмын шинжтэй алдаа гаргасан байж болзошгүй байна. Харин Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуульд томъёолсон “хязгаарлагдмал

²² Ч.Өнөрбаяр нар, Төрийн нууцын тухай өнөөгийн хандлагыг өөрчлөх замаар иргэдийн мэдэх эрхийг хангах нь, (УБ, 2010), Нээлттэй нийгэм форум, 36 дахь тал. 26 Мөн тэнд, 37 дахь тал.

мэдээлэл²³” нь албаны буюу төрийн байгууллын нууцалбал зохих мэдээллийн хүрээтэй илүү нийцжээ.

Мөн Салбарын болон байгууллагын ашиг сонирхол гэх ойлголт нь хэт өргөн хүрээтэй бөгөөд албаны мэдээллийн мөн чанарт нийцэхгүй юм. Албан мэдээллийг нээлттэй мэдээлэхээс татгалзаж буй нь төрийн үйл ажиллагааны тасралтгүй, мэргэжлийн, үр нөлөөтэй байдлыг хангахад чиглэх ёстой. Гэвч албаны мэдээллийг нууцад тооцохоор хуульчлах, ялангуяа төрийн нууцын тухай хуулиар хамтад нь зохицуулах нь “төрийн нууц”-ыг хамгаалах замаар үндэсний аюулгүй байдлыг хамгаалах тус хуулийн зорилго, мөн чанартай нийцэхгүй байгааг эргэн харах нь зүйтэй.

Албаны нууцад хамаарах мэдээллийг төрийн нууц хэмээх ойлголтоос юун түрүүнд салгах нь зүйтэй. Иймд Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн 16.2т “Төрийн нууцад хамаарах мэдээлэл «Онц чухал нууц», «Маш нууц», албаны нууцад хамаарах мэдээлэл «Нууц» зэрэглэлтэй байна” гэж заасныг өөрчлөх шаардлагатай. Мөн хуулиар нээлттэй байх ёстой мэдээлэл болон төрийн нууцаас бусад мэдээллийг “албаны мэдээлэл” гэж нэрлэн, нууц гэдэг ойлголтоос салгах нь зүйтэй. Учир нь Монгол Улсын Үндсэн хуульд зааснаар аливаа мэдээллийг хуулиар нууцлах бөгөөд харин журмаар аливаа мэдээллийг нууцлах нь Үндсэн хуульд нийцэхгүй. Жишээ нь Молдав улсад албаны мэдээллийг тогтоохоор хуулийн төсөл боловсруулж байсан ч тухайн хуулийн төсөл дэмжигдээгүйг анхаарах нь зүйтэй.

Төрийн байгууллагын нууцад хамаарах мэдээлэл нь бизнесийн байгууллагын ашиг сонирхлыг хамгаалахад чиглэгдсэн байдаг бол хамаарахгүй мэдээлэл нь гуравдагч этгээдийн ашиг сонирхлыг хамгаалахад чиглэдэг гэжээ.²⁴ Иймд байгууллагын нууц буюу албаны нууцад хамаарахгүй мэдээллийг тусгайлан заах нь төрийн байгууллага, албан тушаалтны дур зоргыг хязгаарлах чухал ач холбогдолтой.

Мөн практикт ихэнх төрийн байгууллага албаны нууцын жагсаалтыг байгууллагын дотоод журмын хавсралтаар зөвхөн нэг удаа баталж байгаа нь албаны нууцын мэдээллийн жагсаалтыг давтамжтай хянах, шинэчлэх асуудал орхигдоход хүргэсэн гэж үзэж байна.

3.4. Засгийн газраас төрийн нууц мэдээллийн жагсаалт батлах зохицуулалт

Засгийн газрын тогтоолоор нийт 20 байгууллага, 10 салбарын хүрээнд хамаарах төрийн нууц мэдээллийг тогтоосон. Жишээ нь, Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн 13.1-д заасан төрийн нууцад хамааруулсан мэдээллээс гадна Санхүүгийн зохицуулах хорооны эрх хэмжээнд дараах мэдээллийг төрийн нууцад хамааруулсан. Үүнд:

Хүснэгт 5.3. Төрийн нууцад хамаарах мэдээлэл

²³ Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуулийн 7.3. Танилцах, ашиглахад хуулиар хязгаарлалт тогтоосон албаны нууц болон хүн, хуулийн этгээдэд хамаарах мэдээллийг хязгаарлалттай мэдээлэл гэж үзнэ.

²⁴ Мөн тэнд, 39 дэх тал.

№	Төрийн нууцад хамаарах мэдээлэл	Нууцын зэрэглэл		Нууцлах хугацаа (жилээр)
		Онц чухал нууц	Маш нууц	
1.	Улсын Их Хурал, Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөл, Засгийн газрын хуралдаанаар хэлэлцсэн хуулиар төрийн нууцад хамааруулсан мэдээлэл (тогтоол, зөвлөмж, хуралдааны тэмдэглэл)		+	20
2.	Төрийн нууцад хамаарах асуудлаар төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээдтэй харилцсан албан бичиг		+	20
3.	Төрийн нууц тээгчийг хүлээлцсэн, шилжүүлсэн, шалгасан тухай баримт бичиг		+	20
4.	Хуулиар төрийн нууцад хамааруулсан асуудал хэлэлцсэн хаалттай хуралдааны тэмдэглэл, баримт бичиг		+	20

Дээрх мэдээллүүд нь ТБАНТХ-аар хамгаалагдах боломжтой. Засгийн газрын тогтоолын зохицуулалтыг ажиглавал, аливаа нууц мэдээллийг (анхдагч мэдээлэл) солилцох, боловсруулах, хэлэлцэх явцад үүсэх хоёрдогч мэдээллийг төрийн нууцад хамаарах мэдээлэлд хамааруулсан байгаа юм. Нэгдүгээрт, анхдагч мэдээллийг нууцлах үүрэгтэй хувь хүн, албан хаагч нь түүнийг солилцох, боловсруулах, хэлэлцэх явцад үүсэх хоёрдогч мэдээллийг ч мөн хамгаалах, задруулахгүй байх

үүргийг хүлээх бөгөөд хоёрдугаарт, хэдийгээр ийнхүү хариуцах байгууллагыг тогтоосон нь төрийн нууцыг цөөн тооны этгээд мэдэх зарчимд нийцүүлэхтэй холбоотой боловч төрийн нууцад хамаарах мэдээллийг байгууллагаар нь бус улсын хэмжээнд нэг мөр тогтоох нь хийдэл, давхцал үүсгэхгүй байх ач холбогдолтой.

Засгийн газрын 2017 оны 257 дугаар тогтоолын хавсралтаар баталсан “Монгол Улсын төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалт”-д 2019-2021 онд нийтдээ 10 мэдээллийг нэмж, 1 мэдээллийг өөрчилсөн байна. Уг жагсаалтаар батлагдсан төрийн нууц мэдээллийн тоо:

Хүснэгт 5.4. Төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн тоо

№	Байгууллага, салбар	Төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн тоо
1	Улсын Их хурлын тамгын газар	31
2	Ерөнхийлөгчийн тамгын газар	16
3	Засгийн газрын хэрэг эрхлэх газар	32
4	Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн ажлын алба, Стратегийн судалгааны хүрээлэн	33
5	Гадаад харилцааны салбар	19
6	Батлан хамгаалах салбар	78
7	Хууль зүй, дотоод хэрэг, хууль сахиулах салбар	56
8	Банк, санхүүгийн салбар	21
9	Байгаль орчин, аялал жуулчлалын салбар	10
10	Барилга, хот байгуулалтын салбар	16
11	Боловсрол, соёл шинжлэх ухаан, спортын салбар	9
12	Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн салбар	11
13	Зам, тээврийн салбар	10
14	Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн салбар	10
15	Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын салбар	12
16	Эрүүл мэндийн салбар	10
17	Эрчим хүчний салбар	12
18	Авлигатай тэмцэх газар	20
19	Төрийн аудитын байгууллага	6

20	Сонгуулийн ерөнхий хороо	5
21	Санхүүгийн зохицуулах хороо	4
22	Үндэсний статистикийн хороо	5
23	Цөмийн энергийн комисс	6
24	Төрийн албаны зөвлөл	7
25	Харилцаа холбоо, мэдээллийн технологийн салбар	9
26	Мэргэжлийн хяналтын байгууллага	5
27	Төрийн өмчийн бодлого, зохицуулалтын газар	7
28	Үндэсний хөгжлийн газар	5
29	Тагнуулын байгууллага, Төрийн тусгай хамгаалалтын газар	60
30	Онцгой байдлын салбар	13
31	Стандарт, хэмжил зүйн газар	4
32	Монгол Улсын Үндсэн хуулийн цэц, шүүх, прокурорын байгууллага	13
33	Аймаг, нийслэлийн Засаг даргын тамгын газар	17

Засгийн газрын тогтоолоор нийт 575, давхцалгүй тоогоор 404 мэдээллийг төрийн нууцад хамааруулжээ.²⁵ Уг тогтоолоор 2017 онд хүчингүй болсон Төрийн нууцын жагсаалт батлах тухай хуулийн дагуу төрийн нууцад хамааруулж байсан мэдээллийн тоог хэд дахин нэмэгдүүлсэн. Дээрх хуулийн дагуу 60 мэдээллийг төрийн нууцад хамааруулж байсан. Мөн дээрх жагсаалтад тухай бүр мэдээлэл нэмэх боломжтой. ТБАНТХ-ийн 15 дугаар зүйлийн 15.4-т зааснаар байгууллага, албан тушаалтны боловсруулсан, эсхүл хүлээн авсан мэдээлэл нь Засгийн газрын тогтоолоор баталсан төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалтад ороогүй боловч нууцлах шаардлагатай тохиолдолд тухайн байгууллага, албан тушаалтан нууцлах арга хэмжээ авч, нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалтад оруулах саналаа нэн даруй удирдлагадаа танилцуулж шийдвэрлүүлэх боломжтой. Гэвч саналыг хүлээн авсан удирдлага ямар шалгуур, үндэслэлийг харгалзаж шийдвэрлэх нь тодорхой тусгагдаагүй байна.

Засгийн газраас баталсан “Монгол Улсын төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалт” нь давхцал ихтэйгээс гадна, логик уялдаагүйгээс үүдэн төрийн нууцын тухай ойлголт тодорхой бус болсон байна. Тухайлбал, давхцалаас гадна тус жагсаалтад орсон зарим мэдээлэл нь үндэсний аюулгүй байдалтай холбоо хамааралгүй байгааг дурдах нь зүйтэй. 2020 оны 48 дугаар тогтоолоор ҮАБЗ-ийн төсвийн бусдаар гүйцэтгүүлэх ажил, үйлчилгээний зардлыг төрийн нууцад тооцжээ. Дээрх мэдээлэл хэт ерөнхий байгааг анхаарах нь зүйтэй. Дээрх

²⁵ Зарим мэдээлэл хэд хэдэн удаа давхцсан байгааг анхаарах нь зүйтэй.

зохицуулалттай холбоотойгоор ҮАБЗ-өөс зарласан тендерийн мэдээлэл нийтэд ил тод явагдахгүй байх тохиолдол практикт гарч байна.

Мөн ҮАБЗ-ийн саналыг үндэслэн Засгийн газрын тогтоолоор зарим мэдээллийг нууцалсан тохиолдлууд байна. Тухайлбал, 2022 оны 12 дугаар сард “нүүрсний хэрэг”-тэй холбоотойгоор үүсээд буй нөхцөл байдалтай холбогдуулж Төрийн нууцад хамаарах мэдээллийг ил болгох тухай Засгийн газрын тогтоол баталсан. Уг тогтоолоор ҮАБЗ-ийн зөвлөмжөөр нууцад хамааруулсан байсан дараах 9 гэрээг нууцаас гаргахаар шийдвэрлэсэн байна. Үүнд:

1. “Эрдэнэс Тавантолгой” ХК, “Тавантолгой төмөр зам” ХХК, “Бодь интернэшнл” ХХК-ийн хооронд 2019 оны 10 дугаар сарын 29-ний өдөр байгуулсан Тавантолгой-Гашуунсухайт чиглэлийн төмөр замын төслийн бүтээн байгуулалтын зураг төсөл, худалдан авалт, барилгын ажлын санхүүжилтийн ЭТТ-2019/825, ТТЗ-Н19/01-01, VI-TTGS-CONT-0002 тоот гэрээ, түүний нэмэлт өөрчлөлт;
2. “Эрдэнэс Тавантолгой” ХК, “Бодь интернэшнл” ХХК-ийн хооронд 2019 оны 11 дүгээр сарын 13-ны өдөр байгуулсан Нүүрс нийлүүлэх ЭТТ-2019/784, VI-TTGS-CONT-0003 тоот гэрээ, түүний нэмэлт, өөрчлөлт;
3. “Монголын төмөр зам” ТӨХК, ЗХЖШ-ын хооронд 2019 оны 06 дугаар сарын 12-ны өдөр байгуулсан Тавантолгой-Зүүнбаян чиглэлийн төмөр замын шугамын доод бүтцийн барилгын ажил гүйцэтгэх АГГ-н/1901 н/387 тоот гэрээ;
4. “Монголын төмөр зам” ТӨХК, УБТЗ ХНН-ийн хооронд 2020 оны 02 дугаар сарын 05-ны өдөр байгуулсан Тавантолгой-Зүүнбаян чиглэлийн төмөр замын дээд бүтэц дохиолол холбоо, эрчим хүч, гүүр, хоолойн барилгын ажил, зураг төсөл гүйцэтгэх АГГ-20/21-20/06 ОГ/20/042 тоот гэрээ;
5. “Эрдэнэс Тавантолгой ХК, “Тавантолгой төмөр зам” ХХК-ийн хооронд 2022 оны 06 дугаар сарын 28-ны өдөр байгуулсан Богдхан төмөр замын төслийн суурь, бүтцийн барилгын угсралтын бүтээн байгуулалтын ажлын санхүүжилтийн МН-ЭТТ2022/497, ТТЗ-МН22/02 тоот гэрээ; “Эрдэнэс Тавантолгой” ХК, “Тавантолгой төмөрзам” ХХК, “Бодь интернэшнл” ХХК- хооронд 2022 оны 06 дугаар сарын 27-ны өдөр байгуулсан Богдхан төмөр зам төслийн туннел болон эстакадан гүүрний зураг төсөл, худалдан авалт, барилгын ажлын санхүүжилтийн МН-ЭТТ/487, ТТЗ-МН22/01, VI-BBRCONT-0002 тоот гэрээ;
6. “Эрдэнэс Тавантолгой ХК, “Бодь интернэшнл” ХХК-ийн хооронд 2022 оны 06 дугаар сарын 27-ны өдөр байгуулсан Нүүрс нийлүүлэх МН-ЭТТ-2022/488, VI-BBR-CONT-0003 тоот гэрээ;
7. “Эрдэнэс Тавантолгой ХК “Набсан” ХХК, “Тэргүүн инвест” ХХК “Эс энд Эй трэйд” ХХК, “Бридж констракшн” ХХК, “ЧММ” ХХК, “Сан” ХХК-ийн хооронд 2022 оны 01 дүгээр сарын 28-ны өдөр байгуулсан Загийн усны хоолойн гүний усны ордоос “Эрдэнэс Тавантолгой” ХК-ийн нүүрсний уурхай хүртэлх усны хангамжийн шугам хоолойн барилга угсралтын ажлын ЭТТ-2022/34, ЭТТ-2022/35, ЭТТ-2022/36, ЭТТ-2022/37 тоот гэрээ;
8. “Эрдэнэс Тавантолгой ХК, “Элгэн” ХХК, “Литопро” ХХК, “Инженер геодези” ХХК, “Эс Жи Эс Ай Эм Эм И Монголиа” ХХК-ийн хооронд 2022 оны 10 дугаар сарын

25-ны өдөр байгуулсан Тавантолгой ордын далд уурхайн хайгуул, судалгааны ажил гүйцэтгэх Н-ЭТТ-2022/946 тоот гэрээ зэрэг багтжээ.

Эдгээр гэрээг нууцалсан үндэслэлийг тодруулбал, ТБАНТХ-ийн 10.1.5 дахь хэсэгт “мэдээллийг төрийн болон албаны нууцад хамааруулах, нууцыг шилжүүлэх, ил болгох, нууцын зэрэглэл тогтоох, өөрчлөх, нууцын хугацааг сунгах” бүрэн эрх олгосны дагуу Засгийн газар мэдээллийг нууцлах тогтоол гаргасан байна. Гэвч дээрх тогтоолд уг мэдээллийг төрийн нууц, эсхүл албаны нууцад хамааруулсан эсэх нь тодорхой бус байгаагаас гадна ҮАБЗ-ийн шийдвэрээр аливаа мэдээллийг төрийн нууцад хамруулах талаарх зохицуулалт ТБАНТХ-д тусгагдаагүй.

Тендерийн хяналтыг сайжруулах

Нэг талаас төрийн байгууллага, эсхүл төрийн өмчит, төрийн оролцоотой хуулийн этгээд, нөгөө талаас иргэн, аж ахуй нэгж харилцан тохиролцож, худалдах, худалдан авах, ажил үйлчилгээ үзүүлэх зэрэг гэрээ байгуулах тохиолдолд төрийн нууцын зарим хэсгийг гэрээний талд задруулах шаардлага үүсэх тохиолдол гардаг. ТБАНТХ-ын 33.2 дахь хэсэгт “... нууцыг шилжүүлэн авах хуулийн этгээд нь энэ хууль, түүнд нийцүүлэн гаргасан бусад хууль тогтоомжид заасан нууцыг хамгаалах нөхцөл, шаардлага хангасан, иргэн нь төрийн болон албаны нууцтай танилцах эрх авсан байна”²⁶ гэж заасан байдаг. Өөрөөр хэлбэл, гэрээний харилцаанд орох нь төрийн нууцыг гэрээний нөгөө талдаа задруулах шаардлагыг үүсгэж байна.

Дээр дурдсанчлан гэрээний зүйл нь төрийн нууцад холбогдох тохиолдолд сонгон шалгаруулалтын ил тод байдлыг хэрхэн хангах талаар тодруулах нь зүйтэй. Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай хуулийн 3.4-т “Хуулиар төрийн нууцад хамааруулсан болон үндэсний аюулгүй байдлыг хангахтай холбоотой тусгай зориулалтын тоног төхөөрөмж, багаж хэрэгсэл, техник, байгууламж, ажил, үйлчилгээ болон галт зэвсэг худалдан авахтай холбоотой харилцааг энэ хуулиар зохицуулахгүй” гэж заасан. Өөрөөр хэлбэл үүнд дурдсан ажил үйлчилгээ, худалдан авалттай холбоотой тендер шалгаруулалт хуульд заасан журмаас гадуур явагдаж байна.

Хэдийгээр гэрээний зүйл нь төрийн нууцад холбогдох ч сонгон шалгаруулалт тэгш, шударга, хуульд заасан журмын дагуу явагдах учиртай. Иймд төрийн нууцыг задруулах, эсхүл задруулж болзошгүй сонгон шалгаруулалтын явцад олон нийтийн хяналт тавих чиг үүргийг хэрэгжүүлэх тусгай хяналт тавих этгээд оролцох шаардлагатай. Мөн гэрээ байгуулсны дараа гэрээг бүхэлд нь, эсхүл хэсэгчлэн нууцлах, нууцлалыг хамгаалах асуудал хөндөгддөг.

3.5. ТБАНТХ-д заасан тагнуулын байгууллагын эрх хэмжээ, чиг үүрэг

Тагнуулын Ерөнхий газар нь төрийн нууц болон албаны нууцыг тогтоох, ил болгоход чухал үүрэгтэй оролцож байна. ТБАНТХ-д заасны дагуу тагнуулын байгууллага нь улсын хэмжээнд өмчийн хэлбэр, харьяалал харгалзахгүйгээр

²⁶ “Монгол Улсын Төрийн болон албаны нууцыг хамгаалах нийтлэг журам”-ын 7 дугаар зүйлд хуулийн этгээд нууцад хамаарах мэдээлэл ашиглан үйл ажиллагаа явуулах, ажил гүйцэтгэх үед нууц мэдээллийг хамгаалах талаар зохицуулсан. Журмын дагуу ажил гүйцэтгэх хуулийн этгээд нь Аюулгүй байдлын гэрчилгээ, иргэн нь тодорхой түвшний нууцтай танилцах эрхийг тагнуулын байгууллагаас тус тус авсан байх шаардлагатай.

нууцын хадгалалт, хамгаалалтад хянан тавьж, нууцад хамаарах мэдээлэл задарч, үрэгдэхээс урьдчилан сэргийлэх, зөрчлийг илрүүлэх, таслан зогсоох арга хэмжээг авна.

☉ ТБАНТХ-ийн 12 дугаар зүйлд зааснаас гадна Тагнуулын байгууллагын гүйцэтгэх бусад чиг үүргийг дурьдвал:

- Төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээд нь тус хуулийн 13.1-д заасан жагсаалтын хүрээнд салбар, байгууллагын хэмжээнд нууцлах төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалтыг боловсруулж, тагнуулын байгууллагын саналыг авч Засгийн газраар батлуулна;
- Төрийн байгууллага болон төрийн өмчийн оролцоотой бусад хуулийн этгээд албаны нууцад хамааруулах шаардлагатай мэдээллийн жагсаалтын төсөл боловсруулж, тагнуулын байгууллагаас санал авсны үндсэн дээр эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн, байгууллагын даргаар батлуулна;
- Төрийн болон албаны нууцад хамаарах мэдээллийг энэ зүйлийн 19.1.2-т заасан үндэслэлээр нууцлах хугацаа дуусахаас өмнө ил болгох эсэхийг тагнуулын байгууллагын саналыг үндэслэн Засгийн газар шийдвэрлэнэ;
- Төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээдийн удирдлага тухайн байгууллагын хариуцсан төрийн нууцтай танилцах албан тушаалтны жагсаалтыг тагнуулын байгууллагын саналыг авч батална;
- Төрийн болон албаны нууцтай танилцах эрхийг түдгэлзүүлж, эсхүл хүчингүй болгоно;
- Төрийн байгууллага нь төрийн болон албаны нууцын хадгалалт, хамгаалалтын чиглэлээр хэрэгжүүлсэн ажлын талаарх мэдээллийг жил бүрийн 01 дүгээр сард багтаан тагнуулын байгууллагад ирүүлнэ;
- Тагнуулын байгууллага улсын хэмжээнд өмчийн хэлбэр, харьяалал харгалзахгүйгээр төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээдийн төрийн болон албаны нууцын хамгаалалтыг хянан шалгаж, зөрчил, дутагдлыг арилгах хугацаатай үүрэг өгч биелэлтийг хангуулна;
- Төрийн болон албаны нууцын тухай хууль тогтоомж зөрчсөн албан тушаалтны үйлдэлд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй бол тагнуулын байгууллагаас дараах хариуцлага хүлээлгүүлэхээр харьяалах дээд шатны байгууллага, албан тушаалтанд санал тавьж шийдвэрлүүлнэ;
- Төрийн болон албаны нууцын бүртгэл, мэдээллийн нэгдсэн сан байгуулах, ашиглах журамд зааснаар Тагнуулын байгууллагын төрийн нууцын асуудал хариуцсан нэгж болон орон нутаг дахь салбар, нэгж дор заасан мэдээллийг тухай бүр мэдээллийн санд оруулна:
- төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээдийн төрийн болон албаны нууцын жагсаалтад орсон мэдээлэл;
- аюулгүй байдлын шалгалтад хамрагдаж төрийн нууц хамгаалах, нууцтай танилцах зөвшөөрөл олгогдсон, зөвшөөрөл олгохоос татгалзсан албан тушаалтан, иргэний мэдээлэл;

- төрийн болон албаны нууцын хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хянан шалгасан тухай мэдээлэл, шалгалтаар илэрсэн зөрчил, дутагдлыг арилгуулах чиглэлээр авсан арга хэмжээний талаарх мэдээлэл;
- төрийн болон албаны нууцын хууль тогтоомж зөрчсөн албан тушаалтан, иргэний мэдээлэл;
- төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээдийн нууцын хадгалалт, хамгаалалтын чиглэлээр хэрэгжүүлсэн ажлын талаарх мэдээлэл;
- нууцад хамаарах мэдээ, баримт бичиг, бусад нууц тээгчийн шилжилт хөдөлгөөний талаарх мэдээлэл;
- халдлагын мэдээ (гадаад, дотоод, цахим гэх зэрэг).

Түүнчлэн дээр дурдсан мэдээллийг төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээдийн нууц хамгаалах нэгж, ажилтан нэгтгэж, жил бүрийн 1 дүгээр сард багтаан тагнуулын байгууллагад цахим хэлбэрээр хүргүүлнэ гэжээ. Эндээс үзвэл төрийн болон албаны нууц мэдээллийг нэгтгэсэн нэгдсэн мэдээллийн санг төрийн байгууллага үүсгэж, хөтөлж байна. Гэвч холбогдох тоон мэдээлэл, тайлан нээлттэй бус, ил тод биш байна.

Дэлхийн улс орнуудын жишгийг үзвэл, төрийн нууцын тухай хуулиараа төрийн нууцтай холбоотой санал, дүгнэлт гаргах чиг үүргийг тагнуулын байгууллагад олгохоос гадна бие даасан, төрөлжсөн байгууллагыг үүсгэн байгуулсан тохиолдол бас цөөнгүй байна.

Хүснэгт 5.5. Бусад улс орнуудын төрийн нууцтай холбоотой чиг үүрэг

№	Улс	Байгууллагын нэр	Чиг үүрэг
1	Америкийн Нэгдсэн Улс	Үндэсний архивын харьяа Мэдээллийн аюулгүй байдлын хяналтын алба ²⁷	АНУ-д Мэдээллийн аюулгүй байдлын хяналтын алба жил бүр мэдээллийг нууцлах, нууцыг задлах статистик мэдээллийг цуглуулж, нууцалсан мэдээллийн тоо, холбогдох зардлын талаарх мэдээллийг олон нийтэд танилцуулдаг.

²⁷ The Information Security Oversight Office (ISOO), Холбоос: <http://www.archives.gov/isoo/>, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.02.

2	Бүгд Найрамдах Болгар Улс	Сайд нарын болон Үндэсний аюулгүй Зөвлөлийн удирдлага дор хамаарах шинэ төрийн байгууллага болох Мэдээллийн аюулгүй байдлын улсын комисс (SCSI) ²⁸	SCSI-д нууц мэдээллийг хянах эрх мэдэлтэй.
3	Бүгд Найрамдах Унгар Улс	Мэдээллийн аюулгүй байдал, мэдээллийн эрх чөлөөний асуудал эрхэлсэн Парламентын комиссар	Мэдээллийн нууцын зэрэглэлийг өөрчлөх эрхтэй ³³ .
4	Бүгд Найрамдах Франц Улс	Үндэсний батлан хамгаалахын нууцын асуудлаарх зөвлөлдөх комисс (CCSDN) ²⁹	Хэрэг хянан шийдвэрлэх явцад Үндэсний аюулгүй байдалд хамаарах мэдээллийг нууцын зэрэглэлээс гаргах асуудлаар санал, зөвлөмж өгдөг. Зөвлөмжийг төрийн албан ёсны сэтгүүлд нийтэлдэг.
5	Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс	Хуучин БНАГУ-ын Төрийн аюулгүй байдлын албаны бүртгэлийг хариуцсан Германы Холбооны Комисс (Гаукийн газар) ³⁰	1991 оноос хойш, тус комиссын холбогдох нэгжээс 3000 гаруй мэдээллийг нэгтгэж, олон нийтэд ил болгосон.

²⁸ Law for the Protection of the Classified Information. Prom. SG. 45/30 Apr 2002, corr. SG. 5/17 Jan 2003 33 Hungary, Act LXV of 1995 on State Secrets and Official Secrets.

²⁹ For a copy of decisions, Холбоос: <http://www.reseauvoltaire.net/rubrique387.html>, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.02.

³⁰ Web Site: Холбоос: <http://www.bstu.de/home.htm>, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.02.

Дээрхээс дүгнэхэд Тагнуулын ерөнхий газар төрийн болон албаны нууцын тогтолцоонд хяналт хэрэгжүүлэх, санал, зөвлөмж өгөх, нууц мэдээлэл задрахаас урьдчилан сэргийлэх, хариуцлага тооцох зэргээр улсын хэмжээнд цогц хяналт хэрэгжүүлж байгаа нь нууц мэдээллийг хамгаалах тогтолцоонд чухал ач холбогдолтой байна. Гэсэн хэдий ч түүний чиг үүрэгт ил болгосон болон нууцалсан мэдээллийн тоо, зардалтай холбоотой тайланг нэгтгэн боловсруулах, олон нийтэд мэдээлэх чиг үүрэг тусгагдаагүй байгаа нь олон нийтийн нууц мэдээллийн тогтолцоонд итгэх итгэлийг бууруулж байж болзошгүй.

IV. ДҮГНЭЛТ, ЗӨВЛӨМЖ

Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн зарим зүйл, заалтын хэрэгжилтийг судалж, Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын 6 дугаар хавсралтаар баталсан “Хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх аргачлал”-ын дагуу үнэлгээ хийв. Энэхүү судалгааны хүрээнд, хуулиар тогтоосон нууцын тогтолцооны зорилго, зарчим, төрийн нууцын ойлголт, хүрээ, төрийн нууцыг тогтоох зарчим, баримтлах шалгуур, албаны нууцын ойлголт, хүрээ, албаны нууцыг тогтоох зарчим, баримтлах шалгуур, төрийн болон албаны нууцад хамааруулах тухай шийдвэр гаргах процесс, оролцогчдын эрх, үүрэг гэсэн асуудлыг хөндсөн. Үнэлэх үе шатанд томъёолсон шалгуур үзүүлэлтийн дагуу судалсан үр дүнд тулгуурлан дараах дүгнэлт, зөвлөмжийг боловсруулав. Үүнд:

1.Хуульд нийцсэн, үндэслэлтэй байх болон цаг үеэ олсон байх зарчмын тухайд: *Хуульд нийцсэн, үндэслэлтэй байх зарчмын тухайд:*

Хуульд нийцсэн, үндэслэлтэй байх зарчмын дагуу төрийн байгууллага, албан тушаалтны шийдвэр, үйл ажиллагаа нь гагцхүү хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу байх ёстой бөгөөд төрийн нууцад холбогдох харилцаанд ТБАНТХийг удирдлага болгох учиртай. Засгийн газрын 2017 оны 257 дугаар тогтоолын хавсралтаар баталсан “Монгол Улсын төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалт”-д ТБАНТХ-д тодорхойлсон хүрээнээс давсан хэд хэдэн мэдээллүүд тусгагджээ. Мөн Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн саналыг үндэслэж аливаа мэдээллийг төрийн нууцад хамруулах эрх хэмжээ ТБАНТХ-д тусгагдаагүй боловч Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай хуулийн 3.4 дэх хэсгийг үндэслэж, хуульд заагаагүй журмаар аливаа мэдээллийг нууцлах тохиолдол гарсан. Түүнээс гадна захиргааны байгууллага Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуулийн дагуу нээлттэй байх мэдээллийг нууцлах зэргээр хуульд заасан үндэслэл, журмаас гадуур шийдвэр гаргаж байна. Үүнээс дүгнэвэл, ТБАНТХ-д заасан хуульд нийцсэн, үндэслэлтэй байх зарчим практикт алдагдах тохиолдол байгаа бөгөөд түүнд тавих хяналт, хариуцлагын механизм сул байна.

Цаг үеэ олсон байх зарчмын тухайд:

Засгийн газрын 2017 оны 257 дугаар тогтоолын хавсралтаар баталсан “Монгол Улсын төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалт”-д 2019, 2020 болон 2021 онд нийтдээ 10 мэдээллийг нэмж, 1 мэдээллийг өөрчилсөн. Тухайн жагсаалтаас мэдээлэл хассан тохиолдол байхгүй нь цаг үеэ олсон байх зарчим хэрэгжихгүй байгааг харуулж байна. Иймд нууц мэдээллийн жагсаалтыг давтамжтай эргэн хянаж байх, ил болгосон мэдээллийн талаар нийтэд мэдээлэх чиг үүргийг хуульд тусгах зэргээр ТБАНТХ-д заасан цаг үеэ олсон байх зарчим хэрэгжих механизмыг бүрдүүлэх шаардлагатай.

2.“Төрийн нууц” гэх нэр томъёоны тодорхойлолтын тухайд:

Хэдийгээр төрийн шийдвэр, үйл ажиллагаа нээлттэй, ил тод байх ёстой гэх хандлага хүчтэй байгаа боловч дэлхийн улс орнуудад үндэсний аюулгүй байдал, батлан хамгаалах, зэвсэг хүчин, гадаад харилцаа, эдийн засгийн болон мэдээллийн аюулгүй байдалтай холбоотой мэдээллийг нууцлах хандлага байсаар байна.

Олон улсад төрийн нууцыг хуулиар тогтоох хандлага байгааг анхаарах нь зүйтэй. Нууц мэдээллийг нэг бүрчлэн хуульд тусгах нь нууц мэдээллийн хамгаалалтыг сулруулахад хүргэж болзошгүй тул хуулиар төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн хүрээг оновчтой тодорхойлох нь зүйтэй.

Монгол Улсад төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн хүрээг хуулиар тогтоосон ч тогтоосон хүрээг практикт хэрэгжүүлэхэд хүндрэл гарч байгаа юм. Тухайлбал, ямар мэдээлэл хуульд заасан төрийн нууцын хүрээнд багтах ёстой талаар дүгнэлт хийхэд хүндрэлтэй. Өөрөөр хэлбэл, улс орнууд төрийн нууцын ойлголт, тодорхойлолтоо харилцан адилгүй авч үздэг бөгөөд практикт хэрэгжихэд хялбар болгох үүднээс төрөл бүрийн арга, тогтолцоог ашиглаж байна. Монгол Улсын төрийн нууцын эрх зүйн орчинд тулгарч буй бэрхшээлтэй асуудлыг шийдвэрлэх үүднээс хуульд төрийн нууцад хамааруулахыг хориглох мэдээллийн жагсаалт болон хохирол ба нийтийн ашиг сонирхлын шалгуур (harm and public interest test)-ыг хуульд тусгах нь оновчтой. 3. “Албаны нууц” гэх нэр томъёоны тодорхойлолтын тухайд:

ТБАНТХ дахь албаны нууцын тодорхойлолт нь хэт өргөн, тодорхойгүй бөгөөд ялгаа зааг, шалгуур үзүүлэлтийг тогтоогоогүйгээс үүдэн албаны нууцыг ангилахад хүндрэл учирч байна. Өнөөгийн түвшинд “албаны нууц” гэх ойлголтын хүрээнд төрийн байгууллага бүр өөрсдийн дур зоргоор аливаа мэдээллийг нууцлах байдал үүссэн. Сонгон судалсан улс орнуудад “албаны нууц” хэмээх ойлголт байхгүй байна. Харин улс орнуудын нийтийн мэдээллийн тухай хууль, мэдээллийн ил тод байдлын тухай хууль тогтоомжид “албан мэдээлэл” гэх ойлголт цөөнгүй тусгагджээ. Төрийн байгууллагын шийдвэр, үйл ажиллагааны үр дүн, хэрэгжилтийг бууруулахгүй байх, иргэн, хуулийн этгээдийн нууц мэдээллийг задруулж тэдгээрт хохирол учруулахаас сэргийлэх зорилгоор албан мэдээлэлтэй танилцах иргэний эрхийг хязгаарлах боломжтой ч хязгаарласан мэдээллийг нууц гэж үздэггүй байна.

Иймд Төрийн нууцын хууль тогтоомж дахь “албаны нууц” гэх ойлголтыг халж, Нийтийн мэдээллийн тухай хуулиар үүнд холбогдох харилцааг зохицуулах, хязгаарлаж болох албан мэдээллийн жагсаалтыг байгууллагын дотоод журмаар нэг удаа батлаад орхих бус жил бүр, эсхүл тодорхой давтамжтайгаар шинэчилж байх зохицуулалтыг тусгаж, төрийн байгууллагын мэдээлэл хариуцсан ажилтнуудын ойлголтыг нэгдмэл болгох шаардлагатай. Байгууллагын дотоод журам, жагсаалт нь Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуульд нийцсэн байх, хэрэв зөрчилдвэл уг хуулийн давуу байдлыг хангах зохицуулалтыг хуульчилбал өнөөгийн практикт тулгарч буй хууль хэрэглээний хүндрэлийг даван туулахад чухал ач холбогдолтой.

Түүнчлэн төрийн байгууллага, албан хаагч нь иргэний мэдээлэл авах хүсэлтэд татгалзсан хариу өгөх тохиолдолд тухайн мэдээллийг нууцалсан

үндэслэлээ тайлбарлах, улмаар татгалзсан шийдвэрт гомдол гаргах боломж бүрдүүлэх нь иргэдийн төрийн байгууллагад итгэх итгэлийг нэмэгдүүлэх, цаашилбал иргэний мэдэх эрхийн баталгааг хангахад чухал нөлөө үзүүлнэ. Түүнчлэн иргэний хүсэлтийг бүртгэх, улмаар хяналтын чиг үүрэг бүхий байгууллагад тоон мэдээллийг тогтмол хугацаанд өгөх чиг үүргийг хуульд тусгах нь зүйтэй юм.

4. Засгийн газраас төрийн нууц мэдээллийн жагсаалт батлах зохицуулалтын тухайд:

Практик дээр, хуульд заагаагүй журмаар гэрээ, хэлэлцээрийг Засгийн газраас нууцлах явдал цөөнгүй байгааг анхаарах нь зүйтэй. ТБАНТХ-ийн 13 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээд нь энэ зүйлийн 13.1-д заасан жагсаалтын хүрээнд салбар, байгууллагын хэмжээнд нууцлах төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалтыг боловсруулж, тагнуулын байгууллагын саналыг авч Засгийн газраар батлуулах”-аар тусгажээ. Үүнээс үзвэл, мэдээллийг төрийн нууцад хамааруулах Засгийн газрын шийдвэр, тогтоол нь ТБАНТХ-д заасан төрийн нууцын хүрээнд гарсан байх ёстой. Гэвч Засгийн газрын 2017 оны 257 дугаар тогтоолын хавсралтаар баталсан “Монгол Улсын төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалт”-д хуульд заагаагүй, хуульд заасан төрийн нууц мэдээллийн хүрээнд хамаарахгүй хэд хэдэн мэдээлэл багтсан байна.

Уг жагсаалтад багтсан мэдээллүүд нь ТБАНТХ-аар хамгаалагдах боломжтой. Засгийн газрын 257 дугаар тогтоолыг авч үзвэл, нууц мэдээллийг (анхдагч мэдээлэл) солилцох, боловсруулах, хэлэлцэх явцад үүсэх хоёрдогч мэдээллийг мөн төрийн нууцад хамааруулсан байгаа юм. Түүнчлэн тус жагсаалтад байгууллага бүрийн нууцлах ёстой мэдээллийг тус бүрээр жагсаасан нь төрийн нууцыг цөөн тооны этгээд мэдэх зарчимд нийцүүлэхтэй холбоотой боловч төрийн нууцад хамаарах мэдээллийг байгууллагаар нь бус, улсын хэмжээнд нэг мөр тогтоох нь давхардал, хийдэл үүсгэхгүй байх ач холбогдолтой.

5. ТБАНТХ-д заасан тагнуулын байгууллагын эрх хэмжээ, чиг үүргийн тухайд:

Төрийн болон албаны нууцад мэдээллийг хамруулах, ил болгох харилцаанд тагнуулын байгууллага чухал чиг үүрэг гүйцэтгэж байна. Тагнуулын Ерөнхий газрын чиг үүрэгт, нууцалсан болон нийтэд ил болгосон мэдээллийн тоо, зардалтай холбоотой тайланг нэгтгэн боловсруулах, олон нийтэд мэдээлэх чиг үүрэг тусгагдаагүй байгаа нь нууц мэдээллийн тогтолцоонд хандах олон нийтийн итгэлийг бууруулж байж болзошгүй.

Иймд нууцалсан мэдээллийн тоо, болон нийтэд ил болгосон мэдээллийн тоо, зардалтай холбоотой тайланг нэгтгэн боловсруулах, олон нийтэд мэдээлэх чиг үүргийг хуулиар тус байгууллагад оногдуулах нь зүйтэй.

НОМ ЗҮЙ

Монгол хэл дээрх

Хууль тогтоомж

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль, (1992).
2. Төрийн болон албаны нууцын тухай хууль, (2017).
3. Засгийн газрын 2017 оны 257 дугаар тогтоол.
4. Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хууль. (2021).
5. Монгол Улсын төрийн болон албаны нууцыг хамгаалах нийтлэг журам. (2017).

Ном, өгүүлэл, судалгааны тайлан

1. Ч.Өнөрбаяр нар, Төрийн нууцын тухай өнөөгийн хандлагыг өөрчлөх замаар иргэдийн мэдэх эрхийг хангах нь, Нээлттэй нийгэм форум, (УБ, 2010).
2. Б.Мэргэн, *Нээлттэй төр ба төрийн нууц*, (УБ, 2014).
3. Ц.Ган-Оч, *Нууц мэдээллийг хамгаалах эрх зүйн орчин*.
4. Д.Туяа, С.Эрдэнэбаяр нар, Нууцыг хадгалах тухай заасныг эргэж хармаар, "Өмгөөлөгч" мэдээлэл, танин мэдэхүйн сар тутмын сэтгүүл, №2, (УБ, 2006).
5. Ш.Үнэнтөгс, Мэдээлэл хайх, хүлээн авах, түгээх эрх буюу нууцын тухай эрх. *Хууль дээдлэх ёс*, №4 (15), (УБ, 2006).
6. Ж.Төгс-Очир, Төрийн нууц задруулах, төрийн нууц мэдээ, баримт бичиг, эд зүйлийг үрэгдүүлэх гэмт хэрэгт хүлээлгэх эрүүгийн хариуцлагын зарим асуудал, *Гэмт явдалтай тэмцэх асуудал*, №4, (УБ, 2011).
7. Ц.Насанбат, Нууцлах хэнээрхэл, *Монголын төр, эрх зүй*. №1, (УБ, 2015).
8. Б.Батхишиг, Эрүүгийн байцаан шийтгэх ажиллагаан дахь төрийн нууцтай холбоотой эрх зүйн зохицуулалтын асуудал. *Хууль дээдлэх ёс*, №2, (УБ, 2015).
9. Б.Батхишиг, Монгол Улсын төрийн нууцын тодорхойлолтыг боловсронгуй болгох асуудал, *Хууль дээдлэх ёс*, №4, (УБ, 2015).
10. Б.Батхишиг, Төрийн нууц ба мэдээллийн эрх чөлөө, *Хүний эрх*, №2, (УБ, 2017).
11. Б.Батхишиг, Төрийн нууцыг гадаад улс, олон улсын байгууллагад шилжүүлэх эрх зүйн зохицуулалтын асуудал. "Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдал ба олон улсын гэрээ", (УБ, 2015).
12. Б.Баясгалан, Монгол Улсын төрийн нууцыг хамгаалах эрх зүйн тогтолцооны түүхэн хөгжил, *Хууль дээдлэх ёс*, №1(76), (УБ, 2020).
13. А.Бат-Эрдэнэ, Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийг хэрэгжүүлэхэд тулгарч буй асуудал, хэрэгжүүлэх арга зам, Шүүх эрх мэдэл, хууль сахиулах алба хаагчдын үндэсний чуулган, (УБ, 2021).
14. Б.Пүрэвсүрэн нар, *Мэдээлэлтэй байх эрхийг хязгаарлаж буй хууль тогтоомжийн дүн шинжилгээ*, (УБ, 2019).

Гадаад хэл дээрх

Хууль тогтоомж

1. The Public's Right to Know: Principles on Freedom of Information Legislation, ARTICLE 19, June 1999, Principle 4.
2. Япон Улсын Тусгай зориулалтын нууцыг хамгаалах тухай хууль (Act on the Protection of Specially Designated Secrets)
3. ХБНГУ-ын Эрүүгийн хууль.
4. State Secrets and Classified Information of Foreign States Act of Estonia.
5. Bulgaria, Law for the Protection of the Classified Information. Prom. SG. 45/30 Apr 2002, corr. SG. 5/17 Jan 2003
6. Hungary, Act LXV of 1995 on State Secrets and Official Secrets.
7. Singapore, Official Secrets Act, Холбоос: <https://sso.agc.gov.sg/act/osa1935#pr1->
8. Moldavia, Law on State Secrets, Холбоос: <https://www.lawyer-moldova.com/2012/12/law-on-state-secrets.html>.
9. UK, Official Secrets Act 1989, Холбоос: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/6/section/4>.
10. Malaysia, Official Secrets Act 1972, Холбоос: http://www.commonlii.org/my/legis/consol_act/osa1972156/.

Ном, өгүүлэл, судалгааны тайлан

1. UN Human Rights Committee's General Comment 34 on Article 19 of the International Covenant on Civil and Political Rights.
2. Robertson, K.G. (1999). The Morality of Secrecy: the Philosophy and Politics of State Secrecy. In: Secrecy and Open Government. Palgrave Macmillan, London, Холбоос: <https://doi.org/10.1057/97802305130202>.
3. David Banisar, Comments on the Moldovan Draft Law on State and Official Secrets, 2005, Холбоос: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/7/16548.pdf>

ХАВСРАЛТ

НЭЭЛТТЭЙ БАЙХ МЭДЭЭЛЛИЙН ЖАГСААЛТ

Мэдээлэл хариуцагч өөрийн чиг үүрэг, үйл ажиллагааны стратеги, зохион байгуулалтын талаарх дараах мэдээллийг байнга ил тод, нээлттэй байлгана:

8.2.1.эрхэм зорилго, үйл ажиллагааны стратегийн зорилт, зорилго, тэргүүлэх чиглэл, тэдгээрийн хүрээнд авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ, түүний үр дүн;

8.2.2.чиг үүрэг, бүтэц, зохион байгуулалт, хаяг, байршил, харилцах утасны дугаар, шуудангийн хаяг, олон нийттэй харилцах, мэдээлэл хүргэх нийгмийн сүлжээний хаяг;

8.2.3. эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн үзүүлэлт, үйл ажиллагааны тайлан, мэдээлэл хариуцагчийн үйл ажиллагаанд хийсэн хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ, дотоод аудит, санхүүгийн хянт шалгалтын тайлан, акт, дүгнэлт, албан шаардлага, зөвлөмж;

8.2.4. хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээний тайлан;

8.2.5. хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн баримт бичгийн хэрэгжилтийн тайлан;

8.2.6. үйл ажиллагаандаа мөрдөж байгаа хууль тогтоомж, Засгийн газрын шийдвэр, бусад эрх зүйн акт;

8.2.7. албан тушаалын тодорхойлолт, албан тушаалтны эцэг /эх/-ийн нэр, өөрийн нэр, албаны харилцах утасны дугаар, албаны цахим шуудангийн хаяг;

8.2.8. өргөдөл, гомдлын шийдвэрлэлтийн тайлан, мэдээ;

8.2.9. хуульд өөрөөр заагаагүй бол хариуцсан салбарын үйл ажиллагааны статистик мэдээлэл;

8.2.10. мэдээлэл хариуцагчаас зохион байгуулах олон нийтийн арга хэмжээний хөтөлбөр.

Мэдээлэл хариуцагч өөрийн хүний нөөцийн талаарх дараах мэдээллийг байнга ил тод, нээлттэй байлгана:

8.3.1. ажлын байрны сул орон тооны талаарх мэдээлэл;

8.3.2. албан хаагч, ажилтныг сонгон шалгаруулах журам;

8.3.3. албан хаагч, ажилтны ёс зүйн дүрэм;

8.3.4. хүний нөөцийн стратеги, түүний хэрэгжилтийг хянаж үнэлэх журам;

8.3.5. хүний нөөцийн удирдлагын ил тод байдлыг хангах чиглэлээр авч хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээ;

8.3.6. албан хаагчийн ажлын гүйцэтгэлийг үнэлэх журам.

Мэдээлэл хариуцагч төсөв, санхүү, худалдан авах ажиллагааны талаарх дараах мэдээллийг байнга ил тод, нээлттэй байлгана:

8.4.1. өмнөх оны төсвийн гүйцэтгэл, тухайн жилийн төсөв, дараа оны төсвийн төсөл;

8.4.2. төсвийн гүйцэтгэлийн биелэлт болон хагас, бүтэн жилийн санхүүгийн тайлан;

8.4.3. санхүүгийн тайланд хийсэн аудитын дүгнэлт;

8.4.4. хууль тогтоомжийн дагуу төвлөрүүлэх төлбөр, хураамж, зохицуулалтын үйлчилгээний хөлсний хэмжээ;

8.4.5. төсвийн хэмнэлт, хэтрэлт, түүний шалтгааны тайлбар;

8.4.6. таван сая, түүнээс дээш төгрөгийн үнийн дүн бүхий худалдан авсан бараа, ажил, үйлчилгээний нэр, санхүүжилтийн хэмжээ, нийлүүлэгчийн нэр, хаяг;

8.4.7.цалингийн зардлаас бусад таван сая, түүнээс дээш төгрөгийн үнийн дүн бүхий орлого, зарлагын мөнгөн гүйлгээг гүйлгээ тус бүрээр, гүйлгээний агуулга, хүлээн авагчийн нэрийн хамт;

8.4.8.бонд, зээл, өрийн бичиг, баталгаа, түүнтэй адилтгах санхүүгийн бусад хэрэгсэл, төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн гэрээ, төсөв, өмч, хөрөнгө, мөнгө зарцуулах, өр, авлага үүсгэсэн аливаа шийдвэр;

8.4.9.шилэн дансны хөтлөлт, хэрэгжилт, аудитын тайлан, зөвлөмжийн дагуу авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээний мэдээлэл;

8.4.10.төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах ажиллагааны төлөвлөгөө, тайлан, тендерийн баримт бичиг, тендер шалгаруулалтыг явуулах журам, тендерийн урилга, тендерт оролцохыг сонирхогчид тавих шалгуур үзүүлэлт, тендерт шалгарсан болон шалгараагүй оролцогчийн талаарх товч мэдээлэл, шалгарсан болон шалгараагүй хуулийн үндэслэл, шалтгаан;

8.4.11.худалдан авах ажиллагаанд хийсэн үнэлгээ болон аудит, бусад хяналт шалгалтын тайлан, дүгнэлт;

8.4.12.мэдээлэл хариуцагч болон захиалагч байгууллагын хүсэлтээр холбогдох этгээдийг худалдан авах ажиллагааны мэргэжил, арга зүйн зөвлөгөө, зааварчилгаагаар хангасан тухай мэдээлэл;

8.4.13.төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах ажиллагаанд оролцох эрхийг хязгаарласан этгээдийн жагсаалт;

8.4.14.Засгийн газрын гадаад улс, олон улсын байгууллагаас авсан зээл, тусламжийн гэрээ, хэлэлцээрийн талаарх мэдээлэл;

8.4.15.улсын төсөв, Нийгмийн даатгалын сангийн төсвийн орлого, зарлага, хөрөнгө оруулалт, төсвийн нэгдсэн үзүүлэлт;

8.4.16.Засгийн газрын гадаад зээл, тусламжийн ашиглалтын мэдээлэл;

8.4.17.Засгийн газрын гадаад, дотоод өрийн мэдээлэл;

8.4.18.улсын төсвийн хэмнэлт, хэтрэлт, түүний шалтгааны тайлбар;

8.4.19.нэгдсэн төсвийн гүйцэтгэлийн сарын мэдээ;

8.4.20.төсвийн гүйцэтгэл болон аудит хийсэн санхүүгийн нэгтгэсэн тайлан;

8.4.21.төсвийн алдагдлыг санхүүжүүлэх зорилгоор гаргасан Засгийн газрын дотоод үнэт цаасны мэдээлэл;

8.4.23.төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн гэрээ байгуулсан тухай бүрд хувийн хэвшлийн түншлэгч, түүний байгууллагын нууцад хамаарахаас бусад мэдээлэл, түншлэлийн зүйл, гүйцэтгэх ажил, үзүүлэх үйлчилгээний талаарх мэдээлэл;

8.4.24.хөрөнгө оруулалтыг санхүүжүүлэх зорилгоор гаргасан Засгийн газрын гадаад үнэт цаасны мэдээлэл;

8.4.25.улсын төсвийн нэгдсэн үзүүлэлтийг макро эдийн засгийн үзүүлэлт, холбогдох бусад үзүүлэлттэй уялдуулсан судалгаа, тооцоо;

8.4.26.төсвийн хөрөнгөөр болон гадаадын зээл, тусламжаар хэрэгжүүлж байгаа төсөл, хөтөлбөрийн санхүүжилт, хэрэгжилт, явц, үр дүн;

8.4.27.мэдээлэл хариуцагчийн захиалгаар хийгдсэн судалгаа, шинжилгээний ажил, түүний тайлан;

8.4.28.хууль тогтоомжид заасан бусад.

Мэдээлэл хариуцагч хуульд заасан чиг үүргийн хүрээнд үзүүлж байгаа үйлчилгээний талаар дараах мэдээллийг байнга ил тод, нээлттэй байлгана:

8.5.1.үйлчилгээний төрөл, шийдвэрлэх журам, хугацаа, бүрдүүлэх баримт бичиг, түүний загвар, төлбөр, хураамж, зохицуулалтын үйлчилгээний хөлсний хэмжээ, төлбөр төлөх дансны мэдээлэл;

8.5.2.зөвшөөрөл олгох, сунгах, түдгэлзүүлэх, сэргээх, хүчингүй болгох үндэслэл, журам, олгосон, сунгасан, түдгэлзүүлсэн, сэргээсэн, хүчингүй болгосон зөвшөөрлийн талаарх мэдээлэл, зөвшөөрөл эзэмшигчийн нэр, хаяг, салбар, төлөөлөгчийн газар, зөвшөөрөл олгосон болон зөвшөөрлийн хүчинтэй хугацаа.

Мэдээлэл хариуцагч дээрхээс гадна өөрийн эрхлэх асуудлын хүрээний дараах мэдээллийг байнга ил тод, нээлттэй байлгана:

ТӨРИЙН НУУЦЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСӨЛ /ШИНЭЧИЛСЭН НАЙРУУЛГА/-ИЙН ҮР НӨЛӨӨНИЙ ҮНЭЛГЭЭ

НЭГ. НИЙТЛЭГ ҮНДЭСЛЭЛ

Улсын Их Хурлын гишүүн О.Цогтгэрэл нарын санаачлан боловсруулсан Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/-ийн төсөл (цаашид “Хуулийн төсөл” гэх)-д Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 17 дугаар зүйлд заасны дагуу үр нөлөөний үнэлгээ хийв.

Энэхүү үнэлгээний зорилго нь хуулийн төслийн зохицуулалтын хэрэгцээ, үндэслэл, зорилгод нийцсэн эсэх, ойлгомжтой байдал, бусад хууль тогтоомжтой уялдаа холбоог тодорхойлох, давхардал, хийдэл, зөрчлийг илрүүлэх, хуулийн төслийн чанарыг сайжруулахад оршино.

Хуулийн төсөл нь Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 24 дүгээр зүйлд заасан “шинэчилсэн найруулга” хэлбэрийн хуулийн төсөл бөгөөд Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын 3 дугаар хавсралтаар батлагдсан “Хууль тогтоомжийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх аргачлал”-ын дагуу дараах үе шаттайгаар үнэлгээ хийсэн. Үүнд:

- Шалгуур үзүүлэлтийг сонгох;
- Үр нөлөө тооцох хэсгийг тогтоох;
- Шалгах хэрэгслийн дагуу үнэлгээ хийх;
- Үр дүнг нэгтгэн дүгнэх, зөвлөмж өгөх.

ХОЁР. ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТИЙГ СОНГОСОН БАЙДАЛ, ҮНДЭСЛЭЛ

Хуулийн төслийн зорилго, хамрах хүрээ, зохицуулах харилцаанд үндэслэн дараах 3 шалгуур үзүүлэлтийг сонгож авлаа. Үүнд:

- Зорилгод хүрэх байдал
- Ойлгомжтой байдал
- Харилцан уялдаа

“Зорилгод хүрэх байдал” шалгуурын хүрээнд хуулийн төсөл нь Үндсэн хуульд заасан төрийн нууцыг зөвхөн хуулиар тогтоох зарчим, иргэний мэдээлэл авах эрхийг хангах шаардлагад нийцэж байгаа эсэхийг үнэлэх зорилготой.

“Ойлгомжтой байдал” шалгуур нь хуулийн төсөл нь Хууль тогтоомжийн тухай хууль болон хууль боловсруулах аргачлалын шаардлагыг хангаж, ойлгомжтой, хэрэгжих боломжтой эсэхийг шалгахад чиглэнэ.

“Харилцан уялдаа” шалгуур нь хуулийн төсөл нь Үндсэн хууль, Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хууль болон бусад холбогдох хуультай нийцэж байгаа эсэхийг тогтоох зорилготой.

ГУРАВ. ХУУЛИЙН ТӨСЛӨӨС ҮР НӨЛӨӨГ ҮНЭЛЭХ ХЭСГИЙГ ТОГТООСОН БАЙДАЛ

“Зорилгод хүрэх байдал” шалгуурын хүрээнд хуулийн төслийн үзэл баримтлал болон зохицуулалтыг харьцуулан судалж, ялангуяа дараах гол өөрчлөлтүүдэд үнэлгээ хийхээр сонгов. Үүнд:

- төрийн нууцын жагсаалтыг хуулиар батлах;
- албаны нууцын ойлголтыг халах;
- нууц тогтоох эрхийг хязгаарлах.

“Ойлгомжтой байдал” болон “Харилцан уялдаа” шалгуурын хүрээнд хуулийн төслийг бүхэлд нь авч үзэж үнэлгээ хийв.

“Харилцан уялдаа” гэсэн шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн төслийг аргачлалд тусгасан хуулийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх стандарт асуултуудад хариулах замаар уялдаа холбоог шалгах үүднээс хуулийн төслийг бүхэлд нь авч үзэхээр тооцлоо.

ДӨРӨВ. ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТЭД ТОХИРОХ ШАЛГАХ ХЭРЭГСЛИЙН ДАГУУ ҮНЭЛСЭН БАЙДАЛ

Өмнөх үе шатуудад хуулийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх шалгуур үзүүлэлтийг сонгож, үр нөлөөг үнэлэх хэсгээ тогтоосон тул тэдгээрт тохирох шалгах хэрэгслийг дараах байдлаар авч үзэв.

Д/д	Шалгуур үзүүлэлт	Үр нөлөөг үнэлэх хэсэг	Тохирох шалгах хэрэгсэл
1	Зорилгод хүрэх байдал	Хуулийн төслийн 1 дүгээр зүйл	Зорилгод дүн шинжилгээ хийх
2	Ойлгомжтой байдал	Хуулийн төсөл бүхэлдээ	Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 29, 30 дугаар зүйлд заасан шаардлагыг хангасан эсэх, Хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах аргачлалыг баримталсан эсэхийг шалгах байдлаар <u>ойлгомжтой</u> байдлыг шалгах.
3	Харилцан уялдаа	Хуулийн төсөл бүхэлдээ	Аргачлалын 4.10-т заасан стандарт асуултад хариулах замаар хуулийн төслийн уялдаа холбоог шалгах

Дээрх урьдчилан сонгосон шалгуур үзүүлэлтэд тохирсон шалгах хэрэгслийн дагуу хуулийн төслийн үр нөлөөг дараахь байдлаар үнэллээ.

1. “Зорилгод хүрэх байдал” шалгуур үзүүлэлтийн үнэлгээ

Монгол Улсын Үндсэн хуульд төрийн нууцыг зөвхөн хуулиар тогтоох зарчмыг тодорхойлсон байдаг. Гэвч одоогийн хүчин төгөлдөр хууль тогтоомжийн хүрээнд төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалтыг Засгийн газраар баталж, байгууллагын түвшинд нууц тогтоох боломж олгосон нь уг зарчимд нийцэхгүй байна.

Хуулийн төслөөр:

- төрийн нууцын жагсаалтыг зөвхөн УИХ батлах;
- хуулиас гадуур нууц тогтоохыг хориглох;
- “албаны нууц” ойлголтыг халах

зэрэг зохицуулалтыг тусгасан нь Үндсэн хуулийн шаардлагад нийцсэн, иргэний мэдээлэл авах эрхийг хангахад чиглэсэн байна.

Мөн төрийн нууцын хүрээг хэт өргөтгөсөн өнөөгийн нөхцөл байдлыг засах, ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх, төрийн үйл ажиллагаанд тавих хяналтыг сайжруулах бодлогын зорилготой нийцэж байна.

Иймд хуулийн төсөл нь зорилгодоо хүрэх боломжтой гэж үнэлэв.

2. “Ойлгомжтой байдал” шалгуур үзүүлэлтийн үнэлгээ

Хуулийн төслийг Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 29, 30 дугаар зүйлд заасан шаардлагын дагуу үнэлэхэд:

- Хуулийн зохицуулалт нь тодорхой, хоёрдмол утгагүй;
- Нэр томъёоны хэрэглээ нэгдмэл;
- Хэт ерөнхий ойлголтыг (албаны нууц) хассан;
- Зохицуулах харилцааг бүрэн хамарсан.

Мөн нууцын зэрэглэл, хугацаа, ил болгох нөхцөлийг тодорхой заасан нь хэрэгжилтийн ойлгомжтой байдлыг нэмэгдүүлсэн байна.

Энэхүү шалгах хэрэгслийн дагуу хуулийн төслийг бүхэлд нь Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 29 дүгээр зүйлд заасан хууль тогтоомжийн төслийн эх бичвэрийн агуулгад тавих нийтлэг шаардлага, 30 дугаар зүйлд заасан хуулийн төслийн хэл зүй, найруулгад тавих нийтлэг шаардлагад нийцүүлэн боловсруулсан эсэхийг дараахь асуултад хариулт өгөх замаар шалгалаа. Үүнд:

Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 29 дүгээр зүйлд заасан Хуулийн төслийн эх бичвэрийн агуулгад тавих нийтлэг шаардлага:

	Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн зохицуулалт	Шаардлага хангасан эсэх
1.	29.1.1.Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээнд нийцсэн, бусад хууль, үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалтай уялдсан байх;	Шаардлага хангасан
2.	29.1.2.тухайн хуулиар зохицуулах нийгмийн харилцаанд хамаарах асуудлыг бүрэн тусгасан байх;	Шаардлага хангасан
3.	29.1.3.тухайн хуулиар зохицуулах нийгмийн харилцааны хүрээнээс хальсан асуудлыг тусгахгүй байх;	Шаардлага хангасан
4.	29.1.4.тухайн хуулиар зохицуулах нийгмийн харилцаанд үл хамаарах хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах буюу хүчингүй болсонд тооцох тухай заалт тусгахгүй байх;	Шаардлага хангасан
5.	29.1.5.зүйл, хэсэг, заалт нь хоорондоо зөрчилгүй байх;	Зөрчилгүй.
6.	29.1.6.хэм хэмжээ тогтоогоогүй, тунхагласан шинжтэй буюу нэг удаа хэрэгжүүлэх заалт тусгахгүй байх;	Шаардлага хангасан
7.	29.1.7.бусад хуулийн заалтыг давхардуулан заахгүйгээр шаардлагатай бол түүнийг эш татах, энэ тохиолдолд эшлэлийг тодорхой хийж, хуулийн нэр болон хэвлэн нийтэлсэн албан ёсны эх сурвалжийг бүрэн гүйцэд заасан байх;	Шаардлага хангасан
8.	29.1.8.тухайн хуулиар зохицуулах нийгмийн харилцаа, хуулийн үйлчлэх хүрээ, эрх зүйн харилцаанд оролцогч хүн, хуулийн этгээдийн эрх, үүрэг, зохицуулалтад удирдлага болгох, харгалзан үзэх нөхцөл байдал, нийтийн эрх зүйн этгээдийн чиг үүрэг, эрх хэмжээ, тэдгээрийг биелүүлэх журам;	Шаардлага хангасан
9.	29.1.9.шаардлагатай тохиолдолд эрх зүйн хэм хэмжээг зөрчсөн этгээдэд хүлээлгэх хариуцлагын төрөл, хэмжээ, хуулийн хүчин	Шаардлагагтай.

	төгөлдөр болох хугацаа, хууль буцаан хэрэглэх тухай заалт, хуулийг дагаж мөрдөх журмын зохицуулалт, бусад хуулийн зүйл, заалтыг хүчингүй болсонд тооцох, хасах заалт;	
10.	29.1.10.шаардлагатай тохиолдолд бусад хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах болон хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай дагалдах хуулийн төслийг боловсруулсан байх;	Шаардлагатай.
11.	29.1.11.хуулийн төсөл нь хуулийн зорилго гэсэн зүйлтэй байж болох бөгөөд зорилгод тус хуулиар хангахаар зорьж байгаа иргэний үндсэн эрх, бэхжүүлэх үндсэн зарчим, хүрэх үр дүнг тусгана.	Шаардлагагүй.

Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 30 дугаар зүйлд заасан Хуулийн төслийн хэл зүй, найруулгад тавих нийтлэг шаардлага:

№	Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн зохицуулалт	Шаардлага хангасан эсэх
1.	30.1.1.Монгол Улсын Үндсэн хууль, бусад хуульд хэрэглэсэн нэр томъёог хэрэглэх;	Шаардлага хангасан.
2.	30.1.2.нэг нэр томъёогоор өөр өөр ойлголтыг илэрхийлэхгүй байх;	Шаардлага хангасан.
3.	30.1.3.үг хэллэгийг монгол хэл бичгийн дүрэмд нийцүүлэн хоёрдмол утгагүй товч, тодорхой, ойлгоход хялбараар бичих;	Шаардлага хангасан.
4.	30.1.4.хүч оруулсан нэр томъёо хэрэглэхгүй байх;	Шаардлага хангасан
5.	30.1.5.жинхэнэ нэрийг ганц тоон дээр хэрэглэх.	Шаардлага хангасан

“Хуулийн төслийн уялдаа холбоог шалгах” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хийсэн үнэлгээ:

Хууль тогтоомжийн төслийн үр нөлөө үнэлэх аргачлалд заасан дараах стандарт асуултад хариулах замаар хуулийн төслийн уялдаа холбоог бүхэлд нь шалгахыг зорилоо. Үүнд:

Д/д	Асуулт	Хариулт буюу дүн шинжилгээ
1	Хуулийн төслийн зохицуулалт тухайн хуулийн зорилттой нийцэж байгаа эсэх;	Нийцэж байгаа
2	хуулийн төсөлд тодорхойлсон нэр томъёо тухайн хуулийн төслийн болон бусад хуулийн нэр томъёотой нийцэж байгаа эсэх;	Шаардлага хангасан.
3	хуулийн төслийн зүйл, заалт тухайн хуулийн төсөл болон бусад хуулийн заалттай нийцэж байгаа эсэх;	Нийцэж байгаа.
5	хуулийн төслийн зүйл, заалт тухайн хуулийн төслийн болон бусад хуулийн заалттай давхардсан эсэх;	Давхардсан зүйлгүй.
6	хуулийн төсөлд шаардлагатай зохицуулалтыг орхигдуулсан эсэх;	Үгүй.
7	хуулийн төсөлд төрийн байгууллагын гүйцэтгэх чиг үүргийг давхардуулан тусгасан эсэх;	Үгүй.
8	төрийн байгууллагын чиг үүргийг төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодоор гүйцэтгүүлэх боломжтой эсэх;	Үгүй.
9	татварын хуулиас бусад хуулийн төсөлд албан татвар, төлбөр, хураамж тогтоосон эсэх;	Хуулийн төсөлд татвар, төлбөр хураамжийн асуудал тусгагдаагүй.
10	тухайн хуулийн төсөлд тусгасан тусгай зөвшөөрөлтэй холбоотой зохицуулалтыг Аж ахуйн үйл	Хуулийн төсөлд аж ахуйн үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрөлтэй

	ажиллагааны тусгай зөвшөөрлийн тухай хуульд тусгасан эсэх;	холбоотой зохицуулалт тусгагдаагүй.
11	Монгол Улсын Үндсэн хууль болон Монгол Улсын олон улсын гэрээнд заасан хүний эрхийг хязгаарласан зохицуулалт тусгасан эсэх;	Үгүй.
12	хуулийн төслийн зүйл, заалт жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангасан эсэх;	Хуулийн төсөл нь жендерийн эрх тэгш байдлын асуудлыг хөндөөгүй.
13	хуулийн төсөлд шударга бус өрсөлдөөнийг бий болгоход чиглэсэн заалт тусгагдсан эсэх;	Үгүй.
14	хуулийн төсөлд авлига, хүнд суртлыг бий болгоход чиглэсэн заалт тусгагдсан эсэх;	Үгүй.
15	хуулийн төсөлд тусгасан хориглосон хэм хэмжээг зөрчсөн этгээдэд хүлээлгэх хариуцлагын талаар тодорхой тусгасан эсэх.	Тусгасан.

ТАВ. ҮР ДҮНГ ҮНЭЛЖ, ЗӨВЛӨМЖ ӨГСӨН БАЙДАЛ

Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/-ийн төсөл нь Монгол Улсын Үндсэн хуульд заасан төрийн нууцыг зөвхөн хуулиар тогтоох суурь зарчимд нийцүүлэн боловсруулагдсан бөгөөд төрийн нууцын эрх зүйн зохицуулалтыг илүү тодорхой, тогтвортой, хяналттай болгоход чиглэсэн байна. Ялангуяа төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалтыг Улсын Их Хурлаар батлуулах, хуулиас гадуур нууц тогтоох боломжийг хязгаарлах, “албаны нууц” гэх хэт өргөн хүрээтэй ойлголтыг халах зохицуулалт нь иргэний мэдээлэл авах эрхийг хангах, төрийн үйл ажиллагааны ил тод, нээлттэй байдлыг нэмэгдүүлэхэд бодитой хувь нэмэр оруулах ач холбогдолтой.

Хуулийн төсөл нь бодлогын баримт бичгүүд, тухайлбал “Алсын хараа-2050”, Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрт тусгагдсан ил тод, хариуцлагатай засаглалыг бэхжүүлэх зорилттой нийцэж байгаа бөгөөд төрийн нууцын хүрээг оновчтой тогтоосноор авлига, хүнд суртал, мэдээллийн хаалттай байдлаас үүдэлтэй сөрөг үр дагаврыг бууруулах боломжтой гэж үзэж байна.

Нийгэм, эдийн засгийн хувьд хуулийн төсөл батлагдсанаар төрийн нууцад үл хамаарах мэдээллийг нууцлах явдлыг хязгаарлаж, мэдээллийн ил тод, хүртээмжтэй

байдлыг нэмэгдүүлэх, төрд итгэх олон нийтийн итгэлийг бэхжүүлэх, төрийн байгууллагын үйл ажиллагааны үр ашиг, хариуцлагыг дээшлүүлэх эерэг үр нөлөөтэй. Харин эрх зүйн хувьд хууль хоорондын зөрчил, давхардлыг арилгаж, нэр томьёо, зохицуулалтын нэгдмэл байдлыг хангах, хуулийн хэрэгжилтийг сайжруулах нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

Гэвч хуулийн төслийг хэрэгжүүлэх явцад шилжилтийн үеийн зохицуулалтыг оновчтой тодорхойлох, төрийн нууцын шалгуур, ангиллыг илүү нарийвчлах, нууц мэдээлэл хамгаалах байгууллагын чадавхыг бэхжүүлэх, холбогдох бусад хууль тогтоомжтой уялдуулах ажлыг цогцоор нь хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.

Иймд тус хуулийн төсөл нь зорилгодоо нийцсэн, ойлгомжтой, харилцан уялдаатай, хэрэгжих боломжтой бөгөөд Монгол Улсад ил тод, хариуцлагатай, хүний эрхийг дээдэлсэн засаглалыг бэхжүүлэхэд эерэг үр нөлөө давамгайлах хуулийн төсөл гэж дүгнэж байна.

Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/-ийн төсөл нь зорилгодоо нийцсэн, ойлгомжтой, бусад хууль тогтоомжтой уялдсан, хэрэгжих боломжтой бөгөөд Монгол Улсад ил тод, хариуцлагатай засаглалыг бэхжүүлэхэд эерэг үр нөлөө үзүүлэхээр байна.

"ТӨРИЙН БОЛОН АЛБАНЫ НУУЦЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ, ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ" ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ЗАРДЛЫН ТООЦООНЫ ТАЙЛАН

Монгол Улсын "Төрийн болон албаны нууцын тухай хууль" (2016 онд батлагдсан) нь төрийн болон албаны нууцыг хамгаалах эрх зүйн үндсийг тодорхойлж, хамгаалах үйл ажиллагааны санхүүжилтийг улсын төсөвт тусгахыг заажээ. Тодруулбал, тус хуулийн 8.1.2-т Засгийн газар "төрийн болон албаны нууцыг хамгаалахад чиглэсэн хөтөлбөр, төсөл, үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд зарцуулах хөрөнгийг улсын төсөвт тусгаж батлах" үүрэгтэй байна. Мөн хуулийн 11.1.3-т иргэн, хуулийн этгээдийг нууц хамгаалахад урамшуулах мөнгөн урамшууллыг жил бүрийн төсөвт тусгахыг шаарддаг. 2025 оны улсын төсвийн тухай хууль (УИХ-аас 2024 оны 12 дугаар сард батлагдсан) нь нийт зардал 33.5 их наяд төгрөгийг (ДНБ-ий 35.2%) төлөвлөсөн ч, энэ хуультай шууд холбоотой тусгайлсан зардал тооцоог ил тод зарласан баримт байхгүй. Төсөвт нууц хамгаалалтын зардал нь ихэвчлэн Үндэсний аюулгүй байдал, батлан хамгаалах, тагнуулын байгууллагын (жишээ нь, Тагнуулын ерөнхий газар) урсгал зардалд (албан хаагчийн цалин, тоног төхөөрөмж, сургалт г.м.) багтдаг бөгөөд энэ нь улсын төсвийн 6 дугаар зүйлд заасан ерөнхийлөн захирагчдын зардалд нэгдэн ордог. Тодорхой тооцоог дараах байдлаар үзүүлнэ: Төсвийн ерөнхий бүтэц (2025 он)

- Нийт зардал: 33.5 их наяд төгрөг (алдагдалгүй, суурь тэнцэл ДНБ-ий 3.3% ашигтай).
- Урсгал зардал: Төсвийн ихэнх хэсэг (ойролцоогоор 80-85%) урсгалд (ажиллах хүч, үйл ажиллагаа) зарцуулагдана. Нууц хамгаалалт нь энэ ангилалд орно.
- Хөрөнгө оруулалт: 4-5 их наяд төгрөг (техник, тоног төхөөрөмж худалдан авахад ашиглагдаж болно).

Төсвийн ерөнхийлөн захирагч	Нийт зардал (сая төгрөгөөр)	Холбоотой байгууллага/зардал
Ерөнхий (Засгийн газар)	106,372.5	Нууц хамгаалах ний журам, хяналт шалгалтын 2023 оны 246, 247 дугаар тогтоол)-аар удирд хийгдэнэ.
Батлан хамгаалахын сайд	Тодорхойгүй (урсгалд багтана)	Цэргийн хамгаалалтын төхөөрөмж.
Тагнуулын ерөнхий газар	Тусгайлсан тооцоо байхгүй (нууц)	Хамгаалах арга хэрэг сургалт, урамшуулал.

Тооцооны үндэслэл ба таамаглал

- Шууд зардал: Хуульд заасан урамшуулал, хөтөлбөрийн хөрөнгө нь жилд хэдэн зуун сая төгрөгийн хэмжээнд байх магадлалтай (өмнөх жилүүдийн төсөвт адил төстэй зардал 50-200 сая төгрөгийн хүрээнд байсан). Гэвч 2025 оны төсөвт тусгайлан

заагаагүй тул улсын нийт урсгал зардлын 0.1-0.5% (ойролцоогоор 33-165 тэрбум төгрөг) байж болно – энэ нь батлан хамгаалах, аюулгүй байдлын салбарын хуваарилалтаас хамаарна.

- Хэрэгжүүлэх журам: Засгийн газрын 2023 оны 246 дугаар тогтоолоор батлагдсан "Төрийн болон албаны нууцыг хамгаалах нийтлэг журам" болон 247 дугаар тогтоолд хөрөнгө оруулалтыг төсөвт тусгахыг шаарддаг. 2025 онд энэ нь тоног төхөөрөмж (шифрлэлт, хадгалалт) худалдан авахад 10-50 тэрбум төгрөгийн хөрөнгө оруулалт шаардсан байх магадлалтай.

Өмнөх жилүүдийн харьцуулалт

Жил	Нийт төсөв зардал (их нэгж төгрөг)	Нууц хамгаалалтын ойролцоо зардал төгрөг)
2022	~18	~100-200 (батлан хамгаалах урсгал)
2023	~22	~150-250 (хөтөлбөрийн санхүүжилт)
2024	~30	~200-300 (аюулгүй байдлын салбар)
2025	33.5	Тооцоо: ~250-400 (урсгал + хөрөнгө)

Энэ тооцоо нь хууль тогтоомж, өмнөх чиг хандлагад үндэслэсэн таамаглал юм. Тодорхой тоон хэмжээг Тагнуулын ерөнхий газраас авах боломжтой.

Хуулийн төслийг баталснаар төсвөөс нэмэлт зардал гарахгүй бөгөөд дээрх тооцооллоос хол зөрөхгүй. Харин дараах эдийн засаг, нийгмийн ач холбогдолтой үр дүнг бий болгоно:

1. Эдийн засгийн тогтвортой байдал: Нууцын зэрэглэлээс хасагдсан гэрээнүүдийн ил тод байдал нь эдийн засгийн өсөлтийг дэмжиж, гадаад валютын ханшийн тогтвортой байдлыг хангаж, үнийн хэлбэлзлийг бууруулна.
2. Санхүүгийн эрсдэлийн бууралт: Төрийн нууцад хамааруулсан оффтейк гэрээнээс үүдэлтэй олон их наяд төгрөгийн хохирлын эрсдэл багасна.
3. Валютын хүртээмж: Оффтейк гэрээний нууцлалаас үүдэлтэй валютын хомсдол, ханшийн сулрал буурч, аж ахуйн нэгжүүдийн үйл ажиллагааны тогтвортой байдал сайжирна.
4. Шударга өрсөлдөөн: Төрийн нууцын нэрийдлээр бий болсон бизнесийн шударга бус өрсөлдөөн арилж, зах зээлийн ил тод байдал нэмэгдэнэ.
5. Хөрөнгө оруулалтын итгэл: Гадаадын хөрөнгө оруулагчдын итгэл өсөж, валютын урсгал нэмэгдэнэ. Энэ нь ажлын байр бий болгож, эдийн засагт эерэг нөлөө үзүүлнэ.
6. Иргэдийн амьжиргаа: Валютын ханш, өргөн хэрэглээний бараа, хүнсний үнийн тогтвортой байдал иргэдийн амьдралын чанарыг дээшлүүлнэ.
7. Түүхий эдийн боломж: Уул уурхайн салбарт түүхий эдийн үнийн супер циклийн боломжийг улс орны хөгжилд ашиглах нөхцөл бүрдэнэ.
8. Төгрөгийн ханш: Монгол төгрөгийн ханш чангарч, гадаад өрийн дарамт буурна.

9. Итгэлийн өсөлт: Эдийн засгийн тодорхой бус байдал, хямралын үед иргэд, бизнес, хөрөнгө оруулагчдын итгэл нэмэгдэнэ.
10. Мэдээллийн ил тод байдал: Төрийн нууцад хамаарахгүй мэдээллийн нууцлалыг хязгаарласнаар мэдээллийн хүртээмж, олон нийтийн хяналт сайжирч, иргэдийн мэдээлэл авах эрх хангагдана.
11. Авлигын бууралт: Авлига, албан тушаалын гэмт хэрэг багасна.
12. Зардлын хэмнэлт: Нууц мэдээлэл хадгалах, хамгаалах, ашиглахтай холбоотой зардал, хүнд суртал, цаг хугацааны алдагдал буурна.
13. Хуулийн хариуцлага: Төрийн нууцад хамаарахгүй мэдээллийг нууцалснаас үүдэх хуулийн хариуцлага, хүний эрхийн зөрчил, эрх чөлөөний хязгаарлалтын эрсдэл багасна.

-----oOo-----

ТӨРИЙН БОЛОН АЛБАНЫ НУУЦЫН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ: ОЛОН УЛСЫН ЧИГ ХАНДЛАГА, ЗАРИМ УЛСЫН ТУРШЛАГА

Судалгааг удирдсан:

Х.Эрдэм-Ундрах
Хууль зүйн ухааны доктор (Dr.jur.)

Хууль зүйн үндэсний хүрээлэнгийн захирал,

Судалгааны багийн бусад гишүүд:

Б.Энх-Амгалан

Эрдэм шинжилгээний ахлах ажил

Д.Дэмидханд

Эрдэм шинжилгээний ажилтан

Э.Сэлэнгэ

Эрдэм шинжилгээний ажилтан

Судалгааг захиалагч: Хууль зүй, дотоод хэргийн яам.

Судалгааг гүйцэтгэж хүргүүлсэн огноо: 2023.07.19.

АГУУЛГА

УДИРТГАЛ	293
I. ОНОЛЫН ОЙЛГОЛТ, ОЛОН УЛСЫН ЧИГ ХАНДЛАГА	296
1.1. Мэдээллийн нууцлал ба талуудын ашиг сонирхол	296
1.2. Нууцлалын зарчим	298
II. ТӨРИЙН НУУЦ БА МЭДЭЭЛЛИЙН ХАРИЛЦАА	301
2.1. Төрийн нууцын ойлголт	301
2.2. Төрийн нууцад хамааруулах үндэслэл	304
2.3. Төрийн нууцад хамаарахгүй мэдээлэл	308
2.4. Төрийн нууцлалыг хэрэгжүүлэгч субъект	309
III. АЛБАНЫ МЭДЭЭЛЭЛ БА АЛБАНЫ НУУЦ	312
3.1. Албаны мэдээлэл ба албаны нууцын ойлголт	312
3.2 Албаны мэдээллийн хүрээ	316
3.3. Албаны мэдээллийг тогтоох байгууллага	319
3.4 Гомдол хянан шийдвэрлэх ажиллагаа	321
IV. ДҮГНЭЛТ	322
V. САНАЛ, ЗӨВЛӨМЖ	325
НОМ ЗҮЙ	327

УДИРТГАЛ

Хууль зүй, дотоод хэргийн яамнаас ирүүлсэн судалгааны чиглэлийг үндэслэн, Хууль зүйн үндэсний хүрээлэнгийн 2023 оны гүйцэтгэлийн төлөвлөгөөнд Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл боловсруулах ажилд дэмжлэг үзүүлэх хүрээнд тус хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх, олон улсын чиг хандлага, гадаад орнуудын эрх зүйн зохицуулалтыг судлах ажлыг тусгасан.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургаадугаар зүйлийн 17 дахь хэсэгт "төр, түүний байгууллагаас хууль ёсоор тусгайлан хамгаалбал зохих нууцад хамаарахгүй асуудлаар мэдээлэл хайх, хүлээн авах эрхтэй. Хүний эрх, нэр төр, алдар хүнд, улсыг батлан хамгаалах, үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн хэв журмыг хангах зорилгоор задруулж үл болох төр, байгууллага, хувь хүний нууцыг хуулиар тогтоон хамгаална" хэмээн заасан.

Монгол Улсад 1995 онд Төрийн нууцын тухай хууль, Төрийн нууцын жагсаалт батлах тухай хууль батлагдсанаар анх удаа төрийн нууцыг хамгаалахтай холбогдсон харилцааг хуулиар зохицуулж, төрийн нууцыг хамгаалах тогтолцоо, эрх зүйн үндсийг тавьжээ. Төрийн нууцын тухай хуульд 2001, 2003, 2004 (2 удаа), 2014, 2015, 2017 онуудад буюу нийт 7 удаа нэмэлт, өөрчлөлт орсон. 1995 оны Төрийн нууцын жагсаалт батлах тухай хуулийг 2004 онд шинэчлэн найруулсан бөгөөд нийт 3 удаа нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан. Уг хууль Төрийн болон албаны нууцын тухай хууль батлагдах хүртэл хэрэгжиж байв.

Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн 13 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт "Төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээд нь энэ зүйлийн 13.1-д заасан жагсаалтын хүрээнд салбар, байгууллагын хэмжээнд нууцлах төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалтыг боловсруулж, тагнуулын байгууллагын саналыг авч Засгийн газраар батлуулах"-аар тусгажээ. Эндээс үзвэл мэдээллийг төрийн нууцад хамааруулах тухай Засгийн газрын шийдвэр нь Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд заасан төрийн нууцын хүрээнд батлагдах журамтай. Гэвч Засгийн газрын 2017 оны 257 дугаар тогтоолын хавсралтаар баталсан "Монгол Улсын төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалт"-д хуульд заагаагүй буюу хуульд заасан төрийн нууц мэдээллийн хүрээнд хамаарахгүй мэдээллүүд багтжээ. Түүнчлэн дээр дурдсан жагсаалт нь хоорондоо давхцал ихтэйгээс гадна логик уялдаа холбоогүйн улмаас төрийн нууцын тухай ойлголт тодорхой бус болсон байна. Тухайлбал, давхцахаас гадна зарим мэдээлэл нь үндэсний аюулгүй байдалд холбоо хамааралгүй байгааг дурдах нь зүйтэй.

2017 оны Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулиас өмнө үйлчилж байсан 1995 оны Төрийн нууцын тухай хуульд "албаны нууц" хэмээх ойлголт байгаагүй. Өөрөөр хэлбэл, "албаны нууц" хэмээх ойлголт Монгол Улсад 2017 оноос шинээр бий болжээ. "Албаны нууц" гэж задруулах, үрэгдүүлэх тохиолдолд салбарын болон төрийн байгууллага, бусад хуулийн этгээдийн ашиг сонирхолд хохирол учруулах төрийн хамгаалалтад байх мэдээллийг ойлгон¹. Энд дурдагдаж буй "бусад хуулийн этгээдийн ашиг сонирхол болон "салбарын ашиг сонирхол" зэрэг нэр томъёо, ойлголтын тодорхойгүй байдлын улмаас төрийн байгууллагын удирдлагаас байгууллагын үйл ажиллагаатай холбоотой мэдээллийг хэт өргөнөөр албаны нууцад хамааруулах явдал нийтлэг болжээ. Өөрөөр хэлбэл, албаны нууцыг тодорхойлох шалгуур зохицуулагдаагүйгээс төрийн байгууллага, агентлагийн дарга нар албаны нууц хэмээх ангилалд хэт өргөн хүрээний мэдээллийг хамруулж, иргэний мэдэх эрхийг зөрчих явдал олширсон.

Дээр дурдсан нөхцөл, байдлыг харгалзан Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаварт үнэлгээ хийх, хууль тогтоомжийг шинэчлэх хэрэгцээ, шаардлагыг тандах, шийдвэрийн төсөл боловсруулах зэрэг ажилд судалгаагаар дэмжлэг үзүүлэх үүднээс энэхүү харьцуулсан судалгааг гүйцэтгэв.

Судалгааны зорилго. Төрөөс мэдээллийг нууцлах, мэдээлэл авах эрхийг хязгаарлахтай холбоотой эрх зүйн зохицуулалт, зарчим, олон улсын чиг хандлага, зарим улсын туршлагыг тодруулж,

¹ Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн 5.1.2, Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн сан, Холбоос: <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=12408>, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.10.

Монгол Улсын холбогдох хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох ажлын хэрэгцээнд зориулсан дүн шинжилгээ, санал, зөвлөмж боловсруулахад энэхүү судалгааны зорилго оршино.

Судалгааны зорилт. Хууль зүй, дотоод хэргийн яамнаас өгсөн чиглэлийн дагуу, тус судалгаанд дараах зорилтыг дэвшүүлсэн. Үүнд:

- Төрөөс мэдээллийг нууцлах, мэдээлэл хүлээн авах эрхийг хязгаарлахтай холбоотой эрх зүйн зохицуулалт, зарчмыг судалж, олон улсын чиг хандлагыг тандах;

- Дор дурдсан хүрээнд бусад улсын эрх зүйн зохицуулалт, сайн туршлагыг тодруулах. Үүнд:

1. Төрийн нууцын ойлголт;
2. Төрийн нууцад хамааруулах үндэслэл;
3. Төрийн нууцад хамаарахгүй мэдээллийн жагсаалт;
4. Төрийн нууцлалыг хэрэгжүүлэгч субъект;
5. Албаны мэдээлэл ба албаны нууцын ойлголт;
6. Албаны мэдээллийн хүрээ;
7. Албаны мэдээллийг тогтоох байгууллага;
8. Гомдол хянан шийдвэрлэх ажиллагаа.

- Судалгааны үр дүнд үндэслэн, Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийг боловсронгуй болгох ажилд дэмжлэг үзүүлэхэд чиглэсэн дүгнэлт, санал, зөвлөмж боловсруулах.

Судалгааны арга зүй. Холбогдох онол, олон улсын чиг хандлагыг тандан судлахад баримт бичгийн судалгааны арга, түүхчлэн судлах арга, харьцуулалтын арга, хууль зүйн техник, хууль тайлбарлах, тохиолдол судлах зэрэг судалгааны арга; холбогдох эрх зүйн зохицуулалтын онцлогийг тодруулах хүрээнд баримт бичгийн судалгааны арга, харьцуулалтын арга, хууль зүйн техник, хууль тайлбарлах арга, задлан шинжлэх ба нэгтгэн дүгнэх аргыг ашиглаж; тодорхой дүгнэлтэд хүрч, дотоодын эрх зүйн орчинг боловсронгуй болгоход чиглэсэн санал, зөвлөмж дэвшүүлэхийн тулд индукц, дедукцийн нэгдэл зэрэг логик арга зүйг энэхүү судалгаанд ашиглав.

Судалгааны хамрах хүрээ. Төрөөс мэдээллийг нууцлах, мэдээлэл хүлээн авах эрхийг хязгаарлахтай холбоотой эрх зүйн зохицуулалт, зарчим, олон улсын чиг хандлагыг тоймлон, зарим улсын туршлага болон холбогдох бусад эх сурвалж судлав. Тухайлбал, тус судалгаанд "Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт", тайлбар (Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын Пактын 19 дүгээр зүйлийн талаарх НҮБ-ын Хүний эрхийн хорооны ерөнхий тайлбар 34); тусгаар улсуудын хамтын нөхөрлөлийн гишүүн орнуудын парламент хоорондын ассамблейн 21 дүгээр Бүгд Хурлаар баталсан Төрийн нууцын тухай загвар хууль, Хамтын аюулгүй байдлын гэрээний байгууллагын парламентын ассамблейн 2017 оны Төрийн нууцын тухай загвар хууль, "Үндэсний аюулгүй байдал ба мэдээлэл авах эрхийн тухай Тшванийн зарчим" зэрэг олон улсын зарчим, Европын Хүний эрхийн шүүхийн Столлын эсрэг Швейцарийн хэргийн шийдвэр/No. 69698/01)/, АНУын Дээд шүүхээс гаргасан 6-3 дугаар шийдвэр /Pentagon Papers/) зэрэг баримт бичгийг хамруулсан.

Төрийн нууцын эрх зүйн зохицуулалтыг судлах хүрээнд, Хамтын аюулгүй байдлын гэрээний байгууллага, Тусгаар улсуудын хамтын нөхөрлөл зэрэг олон улсын байгууллага, Чех, Литва, Эстони, Хойд Македон, Хорват, Киргизстан, Аргентин, Бельги, Орос, Малайз, Энэтхэг, Австрали, Швед, Молдав, Мексик, Америк, Словени, Япон зэрэг улс; Албаны мэдээлэл ба албаны нууцын эрх зүйн зохицуулалтыг судлах хүрээнд Тусгаар улсуудын хамтын нөхөрлөл зэрэг олон улсын байгууллага, Чех, Литва, Эстони, Хойд Македон, Киргизстан, Узбекистан, Малайз, Энэтхэг, Швед, Молдав, Япон, Их Британи, Герман, Солонгос, Унгар, Сингапур зэрэг улсыг сонгож судаллаа. Энэхүү судалгаа олон улсын хандлага, гадаад улсын туршлагыг тодруулах зорилготой учир дотоодын эрх зүйн зохицуулалтыг нарийвчлан тусгаагүй болно.

Хүрсэн үр дүн. Төрөөс мэдээллийг нууцлах, мэдээлэл авах эрхийг хязгаарлахтай холбоотой эрх зүйн зохицуулалт, зарчим, олон улсын чиг хандлага, бусад улсын туршлагыг судалж, Монгол Улсын

холбогдох хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох ажлын хэрэгцээнд зориулсан дүн шинжилгээ, санал, зөвлөмж бүхий судалгааны тайлан боловсруулав.

I. ОНОЛЫН ОЙЛГОЛТ, ОЛОН УЛСЫН ЧИГ ХАНДЛАГА

1.1. Мэдээллийн нууцлал ба талуудын ашиг сонирхол

Төрөөс мэдээлэл хязгаарлахад баримталдаг 1. Улсын аюулгүй байдалд халдах асуудлыг нэн тэргүүнд авч үздэг "Сонгодог буюу уламжлалт хандлага"; 2. Нууцлалын шалгуурыг тогтооход улсын аюулгүй байдлаас илүүтэй хувь хүний аюулгүй байдлыг чухалчилж, нууцлагдсан мэдээлэл алдагдвал тухайн улсын аюулгүй байдал бүрэн эрхт байдлаас илүүтэй иргэдийн эрх, эрх чөлөөнд аюул учирна гэж үздэг "Цогц үзэл баримтлал" гэсэн хоёр төрлийн хандлага олон улсад хөгжиж иржээ.²

"Сонгодог буюу уламжлалт хандлага"-ыг баримталдаг судлаачид, төрийн нууц гэдэг нь мөн чанараараа нууц байх ёстой мэдээлэл бөгөөд задруулбал улсын батлан хамгаалал, олон улсын харилцаа, ардчилсан дэг журам зөрчигдөх үр дагаварт хүрдэг гэж үзсэн. Ялангуяа улсын батлан хамгаалал ба төрийн нууц хоёр хоорондоо уялдаатай байх бөгөөд нууцыг задруулах нь үндэсний батлан хамгаалах ашиг сонирхолд халдсан асуудал³ болно. Энэ хандлагын тухайд зөвхөн үндэсний батлан хамгаалалтай холбоотой мэдээллийг төрийн нууцад авч үзэх боломжтой гэж үзэх судлаачид бий.⁴ Гэхдээ төрийн нэгдмэл байдал, бүрэн эрхт байдал, Үндсэн хуулиар хамгаалах эрх ашиг, дотоод, гадаад аюулгүй байдал, олон улсын харилцааны талаарх бүх мэдээлэл, баримт бичгийг төрийн нууцад хамааруулах нь зайлшгүй юм.⁵ Эдгээр нэр томъёо тодорхой бус, "төрийн нууц" гэдэг нэр томъёог үнэмлэхүй утгаар тодорхойлох боломжгүй бөгөөд үргэлж эргэлзээ төрүүлдэг гэдгийг хүлээн зөвшөөрөх ёстой.⁶

"Цогц үзэл баримтлал"-ыг дэмжигчид анхаарлын төвд төрийг бус хүнийг тавих шаардлага, үндэслэлийг дэвшүүлдэг бөгөөд энэхүү хандлагыг баримтлах тохиолдолд мэдээллийн жагсаалтыг хуулиар тогтоож өгөхгүй бол либерал нийгмийн үнэт зүйл болох мэдээллийн эрх чөлөөний зарчмыг хязгаарлах сөрөг үр дагавар үүснэ гэж үздэг.

Олон улсад, тухайлбал Европын холбооны бүх гишүүн улс мэдээллийг нууцлахад чиглэсэн хууль тогтоомжийг боловсруулсан хэдий ч мэдээллийг хууль бусаар задруулсан хүмүүст хариуцлага тооцох болон мэдээллийн нууцлалыг тодорхойлсон байдал, эмзэг мэдээллийг хэрхэн зохицуулж байгаа зэрэг асуудал ихээхэн ялгаатай.⁷ Иймээс Европын Хүний эрхийн шүүх (ECHR) улс орнуудын мэдээллийн нууцлалын тухайд "Margin of appreciation" тогтоодог.⁸

Өөрөөр хэлбэл, олон улсын шүүх, арбитр нь тухайн улсын тайлбар дур зоргын бус, илт үндэслэлгүй биш, тухайн хүний эрхийн объект, зорилгод харшлаагүй бол тохиолдол бүрийн онцлог нөхцөл байдлыг харгалзан үзэх, тухайн хэргийг хойшлуулах эрхээр хангагдана гэсэн үг юм. Практик талаас нь авч үзвэл, улс орнууд өөрсдийн соёл, нийгэм, эдийн засаг, улс төрийн нөхцөл байдлыг харгалзан хүний эрхийн олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ тайлбарлах, хэрэглэхэд тодорхой хэмжээгээр уян хатан хандах боломжийг олгодог. Иймээс төрийн нууцлалд хамаарах мэдээллийн тухайд иргэдийн мэдэх эрхтэй

² Ч.Өнөрбаяр, Б.Тэмүүлэн, Нээлттэй нийгэм форум, "Төрийн нууцын тухай өнөөгийн хандлагыг өөрчлөх замаар иргэдийн мэдэх эрхийг хангах нь", 2010, 27-30 дахь тал.

³ Özek, Çetin, *Basın Özgürlüğünden Bilgilenme Hakkına* (From Freedom of Press to Right to Information), İstanbul 1999, pp. 66-67.

⁴ Bayraktar, Köksal, *Ödare ve Ceza Hukuku Açısından Bilgi Edinme Hakkı* (Freedom of Information in Administrative and Criminal Law), *Bilgi Edinme Hakkı Paneli* (5 Mayıs 2004), Türkiye Barolar Birliği Yayınları, No: 63, Ankara 2004, p. 114.

⁵ Cemil Kaya, *State secret as an instrument to maintain State security*, p.38, Холбоос: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/262635>, Сүүлд үзсэн огноо:2023.06.10.

⁶ Мөн тэнд.

⁷ Iain Cameron, *Comments On The Law On State Secrets* (1994) of The Republic Of Moldova, European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission), 2008, p.3, Холбоос: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL\(2008\)030-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL(2008)030-e), Сүүлд үзсэн огноо:2023.06.10.

⁸ *Case of Stoll V. Switzerland* (Application No. 69698/01) Judgment, Strasbourg, European Court of Human Rights, 10 December 2007, Холбоос: <https://www.echr.europa.org/files/2013/10/Stoll-v-Switzerland-ECHR-10-Dec-2007.pdf>, Сүүлд үзсэн огноо:2023.06.10.

холбогдсон харилцааг олон талаас нь зохицуулдаг байна. Нэг улсад зөрчилд тооцогдох зүйл нь нийгэм, соёл, түүхэн өөр өөр нөхцөл байдлаас шалтгаалан нөгөө улсад хүлээн зөвшөөрөгддөг байдлаас хамаарч хүний эрхийн хэм хэмжээ өөр өөрөөр тайлбарлагдах байдал бас бий.

Харин НҮБ-ын Хүний эрхийн хороо үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөний агуулгыг "Margin of appreciation"-аар үнэлж болохгүй бөгөөд оролцогч улс ямар ч тохиолдолд үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг хязгаарлахад үндэслэсэн заналхийлэл нь Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын 19.3 дугаар зүйлд тусгасан шаардлагуудын аль нэгэнд мөн чанарын хувьд харшилж буйг тодорхой харуулах ёстой гэж үзсэн.⁹ Учир нь мэдээллийн эрх чөлөөний талаарх суурь зохицуулалтыг Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактад тусгасан байдаг.

Тус пактын 19 дүгээр зүйлд "Хүн бүр санаа бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрхтэй ба энэ эрхэд төрөл бүрийн мэдээлэл болон үзэл санааг... хүлээн авах, түгээх эрх чөлөө багтана. Харин энэхүү эрхийг хэрэгжүүлэхэд тухайн улс орон онцгой үүрэг, хариуцлага хүлээх ёстой" талаар тодорхой заасан. Энэ утгаараа уг эрхийг зарим талаар хязгаарлаж болох боловч заавал хуулиар тогтоогдсон байх ёстой бөгөөд дараах шаардлагаас үүдэн гарсан байх ёстой:

a/ бусдын эрх, нэр төрийг хүндэтгэх; b/ үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн дэг журам, хүн амын эрүүл мэнд, ёс суртахууныг хамгаалах.¹⁰

Нэг талаас мэдээллийг нууцлах нь төр, нийтийн ашиг сонирхол, үндэсний аюулгүй байдалд хор уршиг учрахаас хамгаалдаг тул улс орнууд мэдээллийг тодорхой хэмжээнд нууцлах асуудлыг хүлээн зөвшөөрч байна. Харин нөгөө талаас мэдээллийн хэт нууцлал нь төрд итгэх ард нийтийн итгэлийг алдуулах, чухал мэдээллийн хамгаалалтыг сулруулах зэрэг олон сөрөг үр дагаварт хүргэдэг.¹¹ Өөрөөр хэлбэл, зохион байгуулалт сул нууцлалын тогтолцоо нь нууц байх ёстой мэдээллүүдийг задруулах эрсдэлд эргээд оруулдаг байна. Энэ талаар 1971 оны 6 дугаар сарын 30-ны өдөр мэдээллийн эрх чөлөөг шийдвэрлэсэн хамгийн чухал шүүхийн шийдвэрүүдийн нэг болох мэдээллийн эрх чөлөөг Засгийн газраас урьдчилан хязгаарлахаас хамгаалж АНУ-ын Дээд шүүхээс гаргасан 6-3 дугаар шийдвэр (Pentagon Papers)¹²-т тусгасан байдаг.¹³ АНУ-ын Дээд шүүхийн шүүгч Поттер Стюарт гаргасан шийдвэртээ "Бүх зүйл нууцын зэрэглэлтэй байх нь юу ч нууцлагдаагүйтэй адил болох бөгөөд зөлдөг, хайхрамжгүй хүмүүсийн хувьд үл тоомсорлодог, өөрийгөө хамгаалах, эсхүл өөрийгөө сурталчлах зорилготой хүмүүсийн удирддаг тогтолцоо болж хувирдаг."¹⁴ хэмээн хэт нууцлалыг шүүмжилжээ.

НҮБ-ын Хүний эрхийн хорооноос, төрийн нууцын хүрээ хэт өргөн байх нь Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын 19 дүгээр зүйлийг мөн зөрчсөнд тооцдог гэж үзсэн.¹⁵ Мэдээллийг хэт нууцлах нь иргэдийн мэдэх эрх, мэдээллийн эрх чөлөөнд халдаж байдаг тул хүний эрхийн нөлөө бүхий судлаач, эрдэмтэд энэхүү эрх чөлөөг хамгаалах тодорхой зарчмуудыг гаргах оролдлогуудыг хийх болжээ. Тухайлбал, "Үндэсний аюулгүй байдал, үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөө, мэдээллийн хүртээмжийн тухай Йоханнесбургийн зарчим" (1997 он) болон "Үндэсний аюулгүй байдал ба мэдээлэл авах эрхийн тухай Тшванийн зарчим" (2013 он) үүнд зүй ёсоор орно.

⁹ UN Human Rights Committee's General Comment 34 on Article 19 of the International Covenant on Civil and Political Rights. Para. 36.

¹⁰ Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт, 1976, 19.3 дугаар зүйл.

¹¹ David Banisar, Comments on the Law on Protection of State Secrets of the Kyrgyz Republic, 2005, p.2

¹² Албан ёсны нэршил: Report of the Office of the Secretary of Defense Vietnam Task Force.

¹³ The Pentagon Papers: Secrets, Lies and Audiotapes, The Nixon Tapes and the Supreme Court Tapes, National Security Archive Electronic Briefing Book No. 48, Холбоос: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB48/>, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.10.

¹⁴ The Pentagon Papers: Secrets, Lies and Audiotapes, The Nixon Tapes and the Supreme Court Tapes, Supreme Court Briefs and Opinions, Холбоос: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB48/supreme.html>, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.10.

¹⁵ Мөн тэнд, 3 дахь тал

1.2. Нууцлалын зарчим

Иргэдээс мэдээллийг нууцлахдаа баримтлах жишиг зарчмыг хоёр жил гаруй хугацаанд улс орнуудын засгийн газрын төлөөлөл, аюулгүй хамгааллын салбар болон иргэний нийгмийн байгууллагууд (70 гаруй орны 500 гаруй шинжээч) зөвлөлдсөний үндсэн дээр нууцлалд тавих зохист хязгаар, мэдээлэгчийн үүрэг болон бусад асуудлаар нарийвчилсан журмыг баталсан нь “Үндэсний аюулгүй байдал ба мэдээлэл авах эрхийн тухай Тшванийн зарчим”¹⁶ юм. Холбогдох хууль тогтоомж, бодлого боловсруулагчид болон хэрэгжүүлэгч этгээдүүдийг чиглүүлэх зорилгоор олон улсын болон үндэсний хууль тогтоомж, сайн туршлагыг харгалзан энэхүү олон улсын зарчмыг боловсруулжээ.

“Үндэсний аюулгүй байдал ба мэдээлэл авах эрхийн тухай Тшванийн зарчим” нь үндэсний аюулгүй байдалд учирч болзошгүй аюулаас ард түмнийг хамгаалах хууль зүйн хүчин чармайлтад халдахгүйгээр засгийн газрын мэдээллийг олон нийтэд хэрхэн хүртээмжтэй байлгах вэ гэдэг асуудлыг хөнддөг.¹⁷ Эдгээр зарчимд дараахь гол агуулгыг тусгасан. Үүнд:

- Олон нийт төрийн мэдээлэл, тэр дундаа төрийн чиг үүргийг гүйцэтгэдэг, эсвэл төсвийн хөрөнгө хүлээн авдаг хувийн хэвшлийн байгууллагын мэдээлэлд хандах эрхтэй. (1-р зарчим);
- Мэдээллийг задруулснаар “Үндэсний аюулгүй байдлын хууль ёсны ашиг сонирхолд ноцтой хохирол учруулах бодит бөгөөд тодорхойлж болохуйц эрсдэл бий болох” тохиолдолд зөвхөн нууцлах ёстой. (3-р зарчим);
- Мэдээлэл авах эрхийг хязгаарлах зайлшгүй шаардлагатай гэдгийг Засгийн газар нотлох ёстой. (4-р зарчим);
- Засгийн газар батлан хамгааллын төлөвлөгөө, зэвсгийн хөгжүүлэлт, тагнуулын албаны үйл ажиллагаа, эх сурвалж гэх мэт нарийвчлан тодорхойлогдсон салбарын мэдээллийг хуулиар хязгаарлаж болно. Түүнчлэн, үндэсний аюулгүй байдлын асуудалтай холбоотойгоор бусад улсын засгийн газраас өгсөн нууц мэдээллийг нууцад тооцож болно. (9-р зарчим);
- Ил болгох шаардлагатай мэдээллийг зөвхөн байгууллагаас нь хамаарч нууцад үлдээж болохгүй. Өөрөөр хэлбэл, аюулгүй байдлын салбар болон тагнуулын байгууллагуудыг оролцуулан төрийн ямар ч байгууллага нууцлалыг ил болгох шаардлагаас чөлөөлөгдөхгүй. (5-р зарчим);
- Аюулгүй байдлын салбарт бие даасан хяналтын байгууллагууд байх ёстой бөгөөд эдгээр байгууллага үр дүнтэй хяналт тавихад шаардлагатай бүх мэдээллийг хүлээн авах боломжтой байна. (6, 31–33-р зарчим);
- Мэдээллийг зөвхөн шаардлагатай хугацаанд нууцлалд хамааруулж ангилах ёстой бөгөөд хэзээ ч тодорхойгүй хугацаа зааж болохгүй. Ангиллын зөвшөөрөгдөх дээд хугацааг хуульчлан зохицуулах ёстой. (16-р зарчим);
- Нууцлалаас гаргах хүсэлт тавих тодорхой журамтай байх ёстой. Нийтийн ашиг сонирхолд нийцсэн мэдээллийг нууцын зэрэглэлээс тэргүүн ээлжинд гаргана. (17-р зарчим).

Швед улсад мэдээллийн нууцлалтай холбоотойгоор хэрэгждэг гол зарчим нь “Мэдээлэл олон нийтэд хүртээмжтэй байх зарчим” (“The principle of public access to information”) юм. Энэхүү зарчим нь олон нийт ба хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл - сонин, радио, телевизийн байгууллагын төрийн болон захиргааны үйл ажиллагааны талаар мэдээлэл авах эрхийг баталгаажуулдаг. Уг зарчим дараах хэлбэрүүдээр илэрнэ:¹⁸

- Хүн бүр төрийн байгууллагаас гаргасан баримт бичгийг уншиж танилцах эрхтэй (албаны мэдээлэлтэй танилцах эрх);

¹⁶ The Tshwane Principles on National Security and the Right to Information.

¹⁷ The Tshwane Principles on National Security and the Right to Information: An Overview in 15 Points, Холбоос: <https://www.justiceinitiative.org/publications/tshwane-principles-national-security-and-rightinformation-overview-15-points>, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.10.

¹⁸ Public Access to Information and Secrecy Act, Information concerning public access to information and secrecy legislation, etc, p.7, Холбоос: <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/84388/93775/F1543709993/SWE84388%20-%20ENG.pdf>, Сүүлд үзсэн огноо:2023.06.10.

- Төрийн болон захиргааны байгууллагад ажилладаг албан тушаалтнууд, бусад холбогдох этгээд мэддэг зүйлээ бусдад хэлэх эрхтэй (албан тушаалтан болон бусад этгээдийн үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөө);
- Төрийн болон захиргааны байгууллагын албан тушаалтнууд, бусад холбогдох этгээд мэдээллийг сонин, радио, телевизэд нийтэлж ил болгох, мэдээллийг биечлэн нийтлэх эрхтэй (харилцах, мэдээлэл нийтлэх эрх);
- Олон нийт, олон нийтийн хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл нь шүүх хуралдаанд оролцох эрхтэй (шүүх хуралдаанд оролцох эрх);
- Олон нийт, олон нийтийн хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл нь Риксдаг (Шведийн парламент) болон засаг захиргааны бусад байгууллагын хуралдаанд оролцож болно (шийдвэр гаргах эрх бүхий ассемблейн хуралдаанд оролцох эрх).

Харин Молдав улсын Төрийн нууцын тухай хууль¹⁹-д мэдээлэл нууцлахад баримтлах зарчмуудыг дараах байдлаар тодорхойлжээ. Үүнд:

1. Мэдээллийг нууцлахад хууль ёсны, үндэслэл бүхий, зохистой байдлын зарчмыг хангах ёстой;
2. Мэдээллийн нууцлалын хууль ёсны байдал гэж нууцлах мэдээлэл нь 5 дугаар зүйлд заасан төрийн нууцад хамаарах мэдээлэлд болон 8 дугаар зүйлд заасан аргаар нууцад хамааруулсан байхыг ойлгоно;
3. Мэдээллийн ангиллын үндэслэл бүхий байдал гэж Бүгд Найрамдах Молдав улсын аюулгүй байдалд халдаж болзошгүй аюул заналаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор аливаа тодорхой мэдээллийг нууцлах үндэслэл бүхий шинжийг тогтоохыг хэлнэ;
4. Мэдээллийн ангиллын тохиромжтой байдал гэдэг нь эдгээр мэдээллийг хүлээн авсан (боловсруулсан) үеэс, эсхүл задруулахыг тогтоосон хугацаанд хязгаарлахыг хэлнэ.

Дүгнэвэл, мэдээллийг төрөөс нууцлахад тодорхой шалгуур байхаас гадна нууцлалд тавигдах суурь зарчмуудыг тодорхойлсон байхыг шаарддаг. Төрийн нууцлалын гол зорилго болох үндэсний аюулгүй байдлыг хамгаалахын тулд мэдээлэл нууцлах зарчмыг олон улсад хүлээн зөвшөөрч байна. Мөн Засгийн газар мэдээллийг хуулийн дагуу хориглож болох салбаруудад батлан хамгаалах болон тагнуулын албаны үйл ажиллагаа зэрэг тодорхой салбар хамаарах нь нийтээр хүлээн зөвшөөрөгдсөн зарчмын нэг болжээ.

Мэдээллийг зарим талаар хязгаарлаж болох ч хэт нууцлах нь үр ашиггүй бөгөөд иргэдийн мэдэх эрхэд халдсан явдал болдог бөгөөд хязгаарлалтыг зөвхөн хуулиар тогтоосон байх, бусдын эрх, нэр төрийг хүндэтгэх, үндэсний аюулгүй байдал, нийгмийн дэг журам, хүн амын эрүүл мэнд, ёс суртахууныг хамгаалах зорилгод нийцүүлж, тодорхой шаардлагуудыг хангасны үндсэн дээр хязгаарлалт хийх нь оновчтой юм. Эдгээр шаардлага, шалгуурын талаар судалгааны холбогдох хэсгүүдэд дэлгэрүүлж авч үзнэ.

II. ТӨРИЙН НУУЦ БА МЭДЭЭЛЛИЙН ХАРИЛЦАА

2.1. Төрийн нууцын ойлголт

Мэдээллийг нууцлах ойлголт нь тухайн хөндөгдөж буй эрх ашгаас хамаараад худалдааны, хувь хүний, бизнесийн зэрэг хэд хэдэн төрөлд хуваагдаж болох ч төрийн нууцтай холбоотой асуудал нь эрх мэдэл бүхий субъект болох захиргаа буюу төрөөс иргэдийн мэдэх эрх, мэдээлэл авах эрх чөлөөнд халдаж, нийтийн ашиг сонирхлыг хөндөж байдаг тул хамгийн эмзэг, чухал асуудалд тооцогддог. Хэдийгээр төрийн шийдвэр, үйл ажиллагаа нээлттэй, ил тод байх ёстой гэх хандлага хүчтэй болсоор байгаа боловч дэлхийн улс орнууд үндэсний аюулгүй байдлыг хамгаалах, батлан хамгаалах, гадаад харилцааны хүрээнд зарим мэдээллийг бусад улс орноос нууцалж хамгаалсаар байна.

Нууцад мэдээллээс гадна эд материал, бүтээгдэхүүнийг хамааруулах явдал түгээмэл байдаг. Жишээлбэл, Македон улсад “баримт бичиг, техникийн төхөөрөмж, аливаа машин, тоног төхөөрөмж,

¹⁹ Law on State Secrets, 2012, Moldova, art 6, Холбооц: <https://www.lawyer-moldova.com/2012/12/law-onstate-secrets.html>, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.10.

тэдгээрийн салангид эд анги, эсхүл үйлдвэрлэсэн, үйлдвэрлэж буй зэвсэг, багаж хэрэгсэл”²⁰-ийг нууцад тооцож болох бол Литва улсын хуульд “бүтээл”- шинжлэх ухаан, судалгаа, туршилт, төсөл, технологийн процессын болон “бусад объект”- түүхий эд, шингэн, хий, ашигт малтмал, бактери болон шинж чанараас хамааран баримт бичиг, бүтээгдэхүүн, бүтээл гэсэн ойлголтод багтахгүй “бусад хэлбэрийн хэрэглэгдэхүүн”²¹-ийг багтааж, илүү өргөн хүрээгээр тодорхойлжээ.

Тусгаар улсуудын хамтын нөхөрлөлийн гишүүн орнуудын парламент хоорондын ассамблей 21 дүгээр Бүгд Хурлаараа Төрийн нууцын тухай загвар хууль²² баталсан. Уг хуульд төрийн нууц болон албаны нууцыг тодорхойлсон байна. Үүнд, олон улсын эрх зүйн нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн хэм хэмжээнд харшлахгүй, зэвсэгт хүчин, эдийн засаг, шинжлэх ухаан болон техникийн, гадаад эдийн засаг, гадаад бодлого, тагнуул, сөрөх тагнуулын, эрэн хайх ажиллагаа болон бусад үйл ажиллагааг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх зорилгоор, задруулахыг төрөөс хязгаарласан төрийн болон албаны нууцад хамаарах, төрөөс хамгаалагдаж буй мэдээллийг “улсын нууц” (государственные секреты)-ын ерөнхий ойлголтод хамааруулж үзсэн бөгөөд “төрийн нууц” (государственная тайна) гэдэгт задруулах эсхүл үрэгдүүлснээр улсын дотоод аюулгүй байдалд хохирол учруулах, эсхүл учруулж болзошгүй зэвсэгт хүчин, эдийн засаг, улс төрийн болон бусад төрлийн мэдээллийг багтаасан.

Мөн хуучин ЗХУ-ын бүрэлдэхүүнд байсан орнуудыг багтаасан Хамтын аюулгүй байдлын гэрээний байгууллагын парламентын ассамблей 2017 онд Төрийн нууцын тухай загвар хуулийг баталсан. Уг хуульд зааснаар, “төрийн нууц” гэдэг нь зөвшөөрөлгүй задруулснаар төр, нийгмийн үндэсний ашиг сонирхол, эдгээрийн аюулгүй байдал, батлан хамгаалах чадавхад хохирол учруулах, ноцтой үр дагаварт хүргэж болзошгүй, түүнчлэн иргэдийн аюулгүй байдал, Үндсэн хуулиар олгогдсон эрх, эрх чөлөө, хууль ёсны ашиг сонирхолд бодит аюул занал учруулах, төрийн хамгаалалтад байгаа цэрэг, гадаад бодлого, эдийн засаг, тагнуул, сөрөх тагнуул, мөрдөн байцаах үйл ажиллагааны мэдээлэл байна. Гэвч уг хуульд “албаны нууц” гэх ойлголтыг тусгаагүй. Харин төрийн нууцад хамаарах мэдээллийг задруулсны улмаас учирсан буюу учирч болзошгүй хохирлын хэмжээ, түүнчлэн нууцын зэрэглэл тогтоосны улмаас мэдээлэл эзэмшигчид учирсан хохирлын хэмжээг Засгийн газар журамлан тогтоохоор тусгажээ.

ЗХУ-ын бүрэлдэхүүнд байсан орнуудад ЗХУ-ын нууцлалын дэглэмийн ул мөр одоог хүртэл тогтсон хэвээр байна. Эдгээр орнуудын нууцын ангиллын тогтолцоо нь дараах нийтлэг шинжтэй²³. Үүнд:

- Баримт бичиг, мэдээллийг нууцын зэрэглэлээр нь “онц чухал”, “маш нууц” болон “нууц” гэсэн гурван ангилалд хуваадаг;
- “Онц чухал” болон “маш нууц” мэдээлэл нь төрийн нууцад хамаардаг бол “нууц” нь албаны нууцыг илэрхийлдэг.²⁴

Харин 2011 онд Европын холбооны Зөвлөлөөс гаргасан нууц мэдээллийг хамгаалах тухай шийдвэрээр Европын Холбооны нууцыг ангилах системийг өөрчилсөн, Ингэснээр Европын Холбоо нь:

- ЕХ-ны онц чухал нууц;
- ЕХ-ны маш нууц;
- ЕХ-ны нууц;
- ЕХ-ны хязгаарлалттай мэдээлэл гэсэн дөрвөн түвшний ангиллаас бүрдэх нууцын системтэй болсон.²⁵

Европын холбооны энэхүү тогтолцоотой ижил тогтолцоо бүхий Чех улсын төрийн нууцын зохицуулалтыг жишээ болгон авч үзье. Чех улсад мэдээллийн нууцлалыг аюулгүй байдлын зэрэглэлээр

²⁰ Macedonia (FYR) Law on Classified Information, Art 5.

²¹ Lithuania Law on State Secrets and Service Secrets - November 25, 1999. No. VIII - 1443, Art 2.

²² Model law about the state secrets, Холбооц: <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=64260>, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.10.

²³ Vasily Mitrokhin, KGB Lexicon: The Soviet Intelligence Officer's Handbook, 366 (Frank Cass & Co. Ltd 2002).

²⁴ Мөн тэнд.

²⁵ European Union Council Decision of 31 March 2011 on the security rules for protecting EU classified information (2011/292/EU) Art 2.

нь онц чухал нууц, (top secret) маш нууц, (secret level), нууц (confidential), хязгаарлалттай мэдээлэл (restricted) гэж ангилж байгаа²⁶ бөгөөд эдгээр нууцуудыг дараах байдлаар тодорхойлжээ:

- a) Онц чухал нууц - зөвшөөрөлгүй задруулах эсвэл буруугаар ашиглах нь Чех улсын ашиг сонирхолд онц ноцтой хохирол учруулж болзошгүй бол;
- b) Маш нууц - зөвшөөрөлгүй задруулах эсвэл буруугаар ашиглах нь Чех улсын ашиг сонирхолд ноцтой хохирол учруулж болзошгүй бол;
- c) Нууц - зөвшөөрөлгүй задруулах эсвэл буруугаар ашиглах нь Чех улсын ашиг сонирхолд ердийн хохирол учруулж болзошгүй бол;
- d) Хязгаарлалттай мэдээлэл - зөвшөөрөлгүй задруулах эсвэл буруугаар ашиглах нь Чех улсын ашиг сонирхолд сөрөг үр дагавар учруулж болзошгүй бол.

Мөн Чех улс Нууц мэдээллийг хамгаалах тухай хуульдаа хохирол болон сөрөг үр дагаврыг тодорхойлох зорилгоор тохиолдол бүрээр нь дэлгэрүүлж хуульчилсан нь онцлог юм. Эдгээрийг дор харьцуулсан байдлаар авч үзэв.

Хүснэгт 9.1. Бүгд Найрамдах Чех улсын Нууц мэдээллийг хамгаалах хуулийн зохицуулалтын тухай

3.1(2) Хэсэг	Section 3.1(3) Хэсэг
БНЧУ-ын ашиг сонирхолд онц ноцтой хохирол учруулах гэдэг нь нууцын зэрэглэлтэй мэдээллийг аливаа зөвшөөрөлгүй этгээдэд задруулах, нууц мэдээллийг урвуулан ашигласан нь дараах үр дагавар үүсгэхийг хэлнэ.	БНЧУ-ын ашиг сонирхолд ноцтой хохирол учруулах гэдэг нь нууцын зэрэглэлтэй мэдээллийг зөвшөөрөлгүй этгээдэд задруулах, нууц мэдээллийг урвуулан ашигласан нь дараахь үр дагавар үүсгэхийг хэлнэ.
а) БНЧУ-ын тусгаар тогтнол, нутаг дэвсгэрийн бүтэн байдал, ардчилсан зарчимд шууд хохирол учруулах;	а) БНЧУ-ын тусгаар тогтнол, нутаг дэвсгэрийн бүтэн байдал, ардчилсан зарчимд аюул учруулах;
б) олон хүний амь нас эрсдэх, эсхүл иргэдийн амь нас, эд эрхтэнд асар их аюул занал учруулах;	б) хүний амь нас эрсдэх, эсхүл иргэдийн амь эрхтэнд аюул занал учруулах;
в) БНЧУ-ын эдийн засагт онц ноцтой бүтэц хугацааны хохирол учруулах;	в) БНЧУ-ын санхүү, валют, эдийн засгийн салбар хэмжээний хохирол учруулах;
г) БНЧУ-ын дотоод дэг журам, аюулгүй байдал ноцтой халдсан;	г) БНЧУ-ын дотоод дэг журам, аюулгүй байдал халдах;
д) аюулгүй байдлын чухал ажиллагаа, тагнуул байгууллагын үйл ажиллагаанд онц ноцтой аюул учруулах;	д) аюулгүй байдлын чухал ажиллагаа, тагнуул байгууллагын үйл ажиллагаанд ноцтой аюул учруулах;
е) Умард Атлантын Гэрээний Байгууллага, Европ Холбоо болон бусад гишүүн улсын үйл ажиллагаанд онц ноцтой аюул учруулах;	е) Умард Атлантын Гэрээний Байгууллага, Европ Холбоо болон бусад гишүүн улсын үйл ажиллагаанд ноцтой аюул учруулах;
ё) БНЧУ-ын болон Умард Атлантын Гэрээний Байгууллага, түүний гишүүн улс, Европын Холбоо болон бусад гишүүн улсын зэвсэгт хүчний байлдааны хүчин чадлаанд онц ноцтой аюул учруулах;	ё) БНЧУ-ын болон Умард Атлантын Гэрээний Байгууллага, Европын Холбоо болон бусад гишүүн улсын зэвсэгт хүчний байлдааны хүчин чадлаанд аюул учруулах;
ж) БНЧУ-аас Умард Атлантын Гэрээний Байгууллага, Европын холбоо, гишүүн улстай харилцах дипломатик болон бусад харилцаанд онц ноцтой хохирол учруулах.	ж) БНЧУ-аас Умард Атлантын Гэрээний Байгууллага, Европын холбоо, гишүүн улстай харилцах дипломатик болон бусад харилцаанд ноцтой хохирол учруулах.
-	з) олон улсын хурцадмал байдлыг ноцтой нэмэгдүүлэхээр бол.

Хүснэгт 9.2. Бүгд Найрамдах Чех улсын Нууц мэдээллийг хамгаалах хуулийн зохицуулалтийн тухай

²⁶ Act on the Protection of Classified Information and Security Eligibility 2005, Czech Republic, Section 4, Холбоос: https://www.nbu.cz/download/act_on_ci_protection.pdf. Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.11.

3.1(4) Хэсэг БНЧУ-ын ашиг сонирхолд ердийн хохирол учруулах гэдэг нь нууцын зэрэглэлтэй мэдээллийг аливаа зөвшөөрөлгүй этгээдэд задруулах, нууц мэдээллийг урвуулан ашигласан нь дараах үр дагавар үүсгэх хэлнэ.	3.1(5) Хэсэг БНЧУ-ын ашиг сонирхолд сөрөг үр дагавар учруулах гэдэг нь нууцын зэрэглэлтэй мэдээллийг аливаа зөвшөөрөлгүй этгээдэд задруулах, нууц мэдээллийг урвуулан ашигласан нь дараах үр дагавар үүсгэх хэлнэ.
а) БНЧУ болон гадаад улс хоорондын харилцаа муутгах;	а) БНЧУ-ын болон Умард Атлантын Гэрээний Байгууллага, түүний гишүүн улс, Европын Холбоо гишүүн улсын Зэвсэгт хүчний үйл ажиллагаанд халдах;
б) хувь хүний аюулгүй байдалд халдах;	б) 4е-д заасан гэмт хэргээс бусад гэмт хэргийг шалгах журам, мөрдөн байцаалтад саад учруулах, аюул учруулах, үйлдэхэд нь дэмжлэг үзүүлэх;
в) БНЧУ-ын болон Умард Атлантын Гэрээний Байгууллага, түүний гишүүн улс, Европын Холбоо гишүүн улсын Зэвсэгт хүчний байлдааны хүчин чадалд аюул учруулах	в) БНЧУ-ын эдийн засгийн чухал ашиг сонирхол эсхүл Европын холбоо, түүний гишүүн орнуудын эдийн засгийн ашиг сонирхолд хохирол учруулах
г) аюулгүй байдлын чухал ажиллагаа, тагнуулыг байгууллагын үйл ажиллагаанд аюул учруулах	г) БНЧУ болон гадаад улс хоорондын худалдааны төрийн чухал хэлэлцээрийг зөрчих;
д) Умард Атлантын Гэрээний Байгууллага, Европ Холбоо болон бусад гишүүн улсын үйл ажиллагаанд аюул учруулах;	д) аюулгүй хамгаалалт, тагнуулын үйл ажиллагаанд зөрчсөн.
е) онц ноцтой гэмт хэргийг шалгах журам, мөрдөн шалгахад саад учруулах, аюул учруулах, үйлдэхэд дэмжлэг үзүүлэх;	-
ё) БНЧУ-д багагүй хохирол учруулах;	-
ж) БНЧУ-ын эдийн засгийн ашиг сонирхлыг онц зөрчсөн.	-

Эстони улс мөн Төрийн нууцын тухай хууль²⁷-даа дээр дурдсан нууцын ангиллыг баримтлахаар тусгасан байх буюу нууцын ангиллыг хамгийн доод түвшнээс эхлэн жагсааж, хамгаалахаар заажээ.

§ 5. Төрийн нууцын ангилал:

- 1) хязгаарлалттай мэдээллийн түвшин;
- 2) нууц түвшин;
- 3) маш нууц түвшин;
- 4) онц чухал нууц түвшин.

Дүгнэвэл, төрийн нууцад хамааруулах мэдээлэл нь улс бүрд харилцан адилгүй байна. Ерөнхийд нь авч үзвэл, төрийн нууц гэдэг нь задруулбал тухайн улсын тодорхой ашиг сонирхолд халдаж, хохирол учруулж болзошгүй, нууцалбал зохих, төрөөс хамгаалсан баримт, мэдээлэл юм. Ангиллын хувьд, Европын холбоо нууцын 4 шатлалт зэрэглэлд шилжсэн бөгөөд үүнд албаны нууцын талаар дурдаагүй бол, нууцын 3 шатлалт зэрэглэл бүхий тогтолцоотой улсууд албаны нууцыг нууцын зэрэглэлд хамааруулах нь түгээмэл байна.

²⁷ Estonia State Secrets And Classified Information Of Foreign States Act -passed on 25 January 2007, Art 5.

2.2. Төрийн нууцад хамааруулах үндэслэл

Олон улсын түвшинд 1. Эх үүсвэрт суурилсан хамгаалал; 2. Зэрэглэлд суурилсан хамгаалал; 3. Сөрөг нөлөөнд суурилсан хамгаалал гэсэн гурван үндсэн хандлагыг тус тусад нь, эсхүл нэг, хоёрдугаар хандлагын нэгдэл бүхий хэв загвараар мэдээллийг нууцалж, хамгаалж байгаа гэж хэлж болно.²⁸

“Эх үүсвэрт суурилсан хамгаалал” гэдэг нь аль мэдээлэл нууцад хамаарахыг төрийн байгууллагын эрх бүхий этгээдийн бүрэн эрхэд тусгаж, хуулиар олгосон боломжийг хэлнэ. Энэхүү хандлагаар тухайн этгээд өөрийн бий болгосон, эсхүл үнэлсэн мэдээллийг нууцлалын аль ангилалд хамааруулахыг гадаад харилцаа, үндэсний аюулгүй байдал зэрэг цөөн хүрээг харгалзан шийддэг. Тухайлбал, Хорват улс Мэдээллийн нууцлалын тухай хууль²⁹-даа тодорхой субъектүүд мэдээллийг нууцлалд хамааруулж болох талаар хуульчилсан. Мөн Киргизстан улсад төрийн нууцад хамааруулах мэдээллийн жагсаалтыг Засгийн газар нь баталдаг.³⁰

“Зэрэглэлд суурилсан хамгаалал” нь төрийн нууцыг өөр өөр зэрэглэлд хамруулж, тодорхой жагсаалт гаргадаг. Энэ хандлагад Аргентин, Бельги, Эстони зэрэг улсын хууль тогтоомж хамаарч байна. Мөн Орос, Малайз зэрэг оронд төрийн нууцын ангилал хооронд хийдэл үлдээхгүй гэдэг утгаар дээрх хоёр хандлагыг хослуулж хэрэглэсэн байна.³¹ Гэхдээ ОХУ-ын Төрийн нууцын тухай хуульд заасан жагсаалтыг улам нарийвчлан 700 гаруй тохиолдлыг Батлан хамгаалахын сайдын 55:96 тоот нууц тушаалд заасан байсныг хуульчид шүүмжилдэг³¹ гэдгийг дурдах нь зүйтэй. Харин зарим улсын тухайд мэдээлэл нууцлах шалгуурыг зөвхөн хуулиар тогтоодог.

“Сөрөг нөлөөнд суурилсан хамгаалал” гэдэг нь мэдээллийг задруулбал сөрөг нөлөө үзүүлэхээр тохиолдолд л тухайн мэдээллийг хамгаална гэсэн хандлага юм. Жишээ нь, Энэтхэг улсын тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдал, аюулгүй байдал, стратеги, шинжлэх ухаан, эдийн засгийн ашиг сонирхол болон хууль сахиулах, аюулгүй ажиллагааны зорилгоор нууцаар өгсөн мэдээлэл, тусламжийн эх сурвалжийг тодорхойлоход сөргөөр нөлөөлсөн, хүний амь нас, бие махбодод аюул учруулсан бол мэдээллийг задруулах ёсгүй буюу мэдээллийг нууцалдаг.³²

Засгийн газар тодорхойгүй үндэслэлээр мэдээллийг нууцалдаг буюу эх үүсвэрт суурилсан хамгааллын тогтолцооноос илүүтэй, мэдээллийг нууцлах шалгуур үзүүлэлтүүдийг тодорхой хуульчилсан буюу зэрэглэлд суурилсан хамгаалал ба сөрөг нөлөөнд суурилсан хамгааллын тогтолцоог сонгосон орнууд хүний эрхийг хангасанд тооцогддог.

Аливаа мэдээллийг хязгаарлах хамгийн гол үндэслэл нь “хязгаарлалтыг хуулиар тогтоосон байх” шаардлага бөгөөд НҮБ-ын Хүний эрхийн зөвлөлийн “гурван хэсгээс бүрдэх шалгуур” дараагийн гол үндэслэл болдог. Эхний шалгуурт хязгаарлалт нь хууль ёсны зорилгыг хангасан байх ёстой буюу энэ тохиолдолд ашиг сонирхлыг хамгаалахын тулд мэдээллийг хязгаарлах шаардлага тавигдана. Хамгаалах ашиг сонирхолд хувийн ашиг сонирхол (жишээ нь хувийн нууц, бизнесийн нууц), эсвэл нийтийн ашиг сонирхол (жишээлбэл, үндэсний аюулгүй байдал, гэмт хэргийн мөрдөн байцаалт, батлан хамгаалал, гадаад харилцаа зэрэг) багтдаг. Мэдээллийн эрх чөлөөг хамгаалдаг ихэнх улс мэдээллийг тодорхой төрлөөр нь зохицуулсан дэд системүүдийг бий болгожээ. Жишээлбэл, арилжааны болон эдийн засгийн бусад ашиг сонирхлыг иргэний хууль эсвэл шударга өрсөлдөөний хуулиуд дахь бизнесийн нууцын тухай хэм хэмжээгээр хамгаалдаг бол хувийн нууцыг ихэвчлэн хувийн мэдээллийг хамгаалах хуулиар хамгаалдаг. Мэдээллийн хүртээмжийн тухай хуулиудад төрийн байгууллагын

²⁸ Hitoshi Nasu, “State secrets law and national security”, *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 64, No. 2 (APRIL 2015), pp. 377-378, available at Холбоос: <https://www.jstor.org/stable/24760684?read-now=1&seq=13>, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.11.

²⁹ Data Secrecy Act 2007 Croatia, Art 13, Холбоос: <https://www.uvns.hr/UserDocsImages/en/dokumenti/info-security/Data-Secrecy-Act.pdf>.

³⁰ David Banisar, *Comments on the Law on Protection of State Secrets of the Kyrgyz Republic*, 2005, p.2 31 Official secrets act 1972 Malaysia, Section 2; Law on state secrets 1993, Russia, arts 4-5, 9.

³¹ For debate in the Standing Committee — see Rule 15 of the Rules of Procedure, Doc. 9926, 2003, Холбоос: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=10312&lang=EN>, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.11.

³² Right to information act 2005, India, section 8.1g, Холбоос: [https://rti.gov.in/RTI%20Act,%202005%20\(Amended\)-English%20Version.pdf](https://rti.gov.in/RTI%20Act,%202005%20(Amended)-English%20Version.pdf), Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.11

эзэмшиж буй мэдээлэл, эсхүл нийтэд хамаарах (төрийн эрх мэдлийг хэрэгжүүлэх, төсвийн хөрөнгөтэй холбоотой гэх мэт) мэдээлэл нийтэд нээлттэй байх ёстой гэсэн зарчмыг баримталдаг байна.

Хоёр дахь шалгуур нь хөндөгдөх асуудал, хүсэлт гаргагч, цаг хугацаа гэсэн гурван хэмжигдэхүүнээр мэдээлэлд хандах эрхийг хязгаарлаж болно гэж үздэг. Хөндөгдөх асуудлын хүрээнд үзэл бодлоо илэрхийлэх болон мэдээллийн эрх чөлөөг хангасан олон улсын баримт бичгүүдэд нийтийн болон хувийн тодорхой ашиг сонирхолд хязгаарлалт хийхийг зөвшөөрдөг. Эдгээр нийтээр хүлээн зөвшөөрөгдсөн хязгаарлах үндэслэлд нийтийн ашиг сонирхол³³, үндэсний эрх ашиг³⁴, амин чухал ашиг сонирхол³⁵, байнгын ашиг сонирхол³⁶, чухал ашиг сонирхол³⁷, төрийн ашиг сонирхол³⁸, зайлшгүй хамгаалах ашиг сонирхол³⁹ зэрэг багтаж байна. Эдгээр өргөн нэр томъёо нь илүү тодорхой асуудлыг хөнддөг. Сонгодог ойлголтууд болох үндэсний аюулгүй байдал, гадаад бодлого, батлан хамгаалахаас гадна гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, мөрдөн шалгах ажиллагаа, санхүүгийн бодлого/ мөнгөний бодлого зэрэг олон асуудал хамрагдаж болох бөгөөд эдгээр нь цаашлаад мэдээллийг төрийн нууцад хамааруулах үндэслэл болдог.

Гурван хэсгээс бүрдэх шалгуурын гурав дахь шалгуур нь "зайлшгүй шаардлагатай бөгөөд пропорциональ" хязгаарлалт байх явдал юм. Өөрөөр хэлбэл улс орнууд зөвхөн шаардлагатай үед мэдээлэлд хязгаарлалт тогтоох ба хамгаалагдах эрх ашгийг түвшингээр нь ангилж хязгаарлалтын пропорциональ байдлыг хангаснаар хохирлын шалгуур (the harm test) ба нийтийн ашиг сонирхлын шалгуур хэрэгжих нөхцөл бүрдэх юм.

Хохирлын шалгуур ба нийтийн ашиг сонирхлын шалгуур (Harm test and public interest test)

Улс орнууд "хохирлын", "нийтийн ашиг сонирхлын" гэсэн хоёр төрлийн шалгуурыг, нууцад мэдээллийг хамааруулах үндсэн шалгуур болгон ашигладаг. Хохирлын шалгуур нь төрийн нууцын тухай хуулийн тухайд "сөрөг нөлөөнд суурилсан хандлага"-ыг баримталдаг орнуудын "төрийн нууц"-ын дотоод гол элемент нь болдог.⁴⁰ Зарим мэдээллийг олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн "хууль ёсны ашиг сонирхол"-ыг хамгаалах үүднээс олон нийтэд мэдээлэхээс татгалзаж болох бөгөөд мэдээллийг задруулах нь эдгээр нэг болон хэд хэдэн ашиг сонирхолд ноцтой хохирол учруулах, эсхүл хохирол учруулж болзошгүй байхыг харгалзана. Үүнийг хохирлын шалгуур гэх бөгөөд уг шалгуур тусгагдсан байх нь төрийн нууцын тогтолцоонд туйлын чухал байдаг. Мэдээллийг задруулах нь ямар ч хор уршиг учруулахгүй бол нууцлах нь утгагүй бөгөөд олон улсын стандартад харшилна.⁴¹

Түүнчлэн, нууц мэдээллийг задруулах нь хууль ёсны ашиг сонирхолд ноцтой хохирол учруулахаар, эсхүл учруулж болзошгүй байсан ч тухайн мэдээлэлд нийтийн ашиг сонирхол хангалттай их хөндөгдөж байгаа бол мэдээллийг задруулах нь зайлшгүй гэдгийг олон улсад хүлээн зөвшөөрдөг. Тодруулбал, аль ч ангилалд хамаарах нууцын зэрэглэлтэй мэдээллийг задруулсны улмаас хууль ёсны ашиг сонирхолд учирч буй хохирол нь нийтийн ашиг сонирхлоос давж гарахгүй бол тухайн ашиг сонирхлыг хамгаалж мэдээллийг нууцлах ёсгүй.⁴² Тухайлбал, Энэтхэг улсад нийтийн ашиг сонирхол нь хамгаалагдсан ашиг

³³ Australia Freedom of Information Act 1982, Section 11B.

³⁴ New Zealand Security in the Government Sector –Department of the Prime Minister and the Cabinet 2002, Chapter 1 para 1 and Republic of South Africa Minimum Security Information Standards, Chapter 2 para 4

³⁵ Slovenia Classified Information Act, Art. 2. point 10.

³⁶ Macedonia (FYR) Law on Classified Information, Art.8.

³⁷ Мөн тэнд.

³⁸ Lithuania Law on State Secrets and Service Secrets - November 25, 1999. No. VIII - 1443, Art 3 para 4..

³⁹ European Union Council Decision of 31 March 2011 on the security rules for protecting EU classified information (2011/292/EU), Art 2 para 2a.

⁴⁰ Hitoshi Nasu, "State secrets law and national security", The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 64, No. 2 (APRIL 2015), p. 382, Холбооц: <https://www.jstor.org/stable/24760684?readnow=1&seq=13>, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.11.

⁴¹ OSCE, Memorandum on the Law of the Republic of Uzbekistan on "Protection of the State Secrets" by Article 19 Global Campaign for Free Expression June 2004, p.5, Холбооц: <https://www.osce.org/files/f/ documents/3/5/35412.pdf>, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.11.

⁴² Мөн тэнд.

сонирхолд учруулах хохирлоос давсан тохиолдолд мэдээлэл задруулахыг зөвшөөрдөг.⁴³ Ингэснээр нийтийн ашиг сонирхлын шалгуур хэрэгждэг байна.

Австрали улсын хууль тогтоомжид заасны дагуу, хязгаарлалт бүхий мэдээллийг хоёр ангилдаг. Энэ нь “хязгаарлалттай баримт бичиг” (үндэсний аюулгүй байдал, батлан хамгаалах болон олон улсын харилцаанд нөлөөлөх баримт бичиг, Засгийн газрын баримт бичиг, хууль сахиулах, нийтийн аюулгүй байдлыг хамгаалахад нөлөөлөх баримт бичиг гэх мэт) болон нийтийн ашиг сонирхлын шалгуур (the public interest test) хангаж буй эсэхээс хамаарч тухайн баримт, мэдээлэлтэй танилцах “болзолт хязгаарлалттай баримт бичиг” (Хамтын нөхөрлөлийн орнуудтай харилцах харилцаанд нөлөөлөхөөр эсхүл зөвлөлдөх үйл ажиллагаанд хэрэглэдэг баримт бичгүүд) юм. Хязгаарлалттай баримт бичигт хамаарах баримт бичгийг ил болгох шаардлага байхгүй боловч шийдвэр гаргагч өөрийн үзэмжээр танилцах эрхтэй, харин болзолт хязгаарлалттайд хамаарах баримт бичгийн хувьд мэдээллийг задруулснаар тухайн шийдвэр гаргах үеийн нийтийн ашиг сонирхолд харшлахгүй байгаа бол танилцаж болохоор заажээ.⁴⁴

Швед улсад мэдээллийг төрийн эрх бүхий байгууллага эзэмшиж байгаа, эсхүл тусгай журмын дагуу төрийн байгууллага хүлээн авсан буюу боловсруулсан гэж үзвэл албаны мэдээлэл болох бөгөөд Мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хуульд дараах ашиг сонирхлыг хамгаалахаар албаны мэдээллийг нууцалж болно гэж заасан. Үүнд:

1. Үндэсний аюулгүй байдал, Швед улсаас гадаад улс, олон улсын байгууллагатай харилцах харилцаа;
2. Швед улсын санхүүгийн бодлого, мөнгөний бодлого, үндэсний гадаад валютын бодлого;
3. Төрийн байгууллагын хяналт шалгалт болон бусад хяналтын үйл ажиллагаа;
4. Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, эсхүл ял оногдуулах ашиг сонирхол;
5. Нийтийн эдийн засгийн ашиг сонирхол;
6. Хувь этгээдийн хувийн болон эдийн засгийн нөхцөл байдлыг хамгаалах;
7. Амьтан, ургамлын төрөл зүйлийг хамгаалах.

Дээр дурдсанаас бусад ашиг сонирхлыг хамгаалахаар албаны мэдээллийг нууцад хамааруулж болохгүй. Албаны мэдээллүүд нууцлагдаж болох тодорхой тохиолдлуудыг тусгай хуулиар буюу Нийтийн мэдээлэл болон нууцын тухай хууль (Public Access to Information and Secrecy Act)-д нарийвчилж өгсөн. Түүнчлэн нууцлалтай холбоотой бусад заалтыг уг хуульд иш татсан өөр хуулиар зохицуулах боломжтой байдаг. Өөрөөр хэлбэл, Нийтийн мэдээлэл болон нууцын тухай хуульд албаны мэдээлэлтэй танилцах эрх хязгаарлах тохиолдлуудыг зааж өгсөн.

2.3. Төрийн нууцад хамаарахгүй мэдээлэл

Тусгаар улсуудын хамтын нөхөрлөлийн гишүүн орнуудын Төрийн нууцын тухай загвар хуульд нууцалж болохгүй мэдээллүүдийн талаар тусгажээ. Үүнд:

1. Иргэдийн аюулгүй байдал, эрүүл мэндэд заналхийлж буй онцгой нөхцөл байдал, аюул осол, тэдгээрийн үр дагавар болон байгалийн гамшиг, тэдгээрийн албан ёсны урьдчилсан мэдээ, үр дагавар;
2. Экологи, эрүүл мэнд, эрүүл ахуй, хүн ам зүй, боловсрол, соёл, хөдөө аж ахуй, гэмт хэргийн нөхцөл байдал;
3. Төрөөс иргэн, албан тушаалтан, байгууллагад олгосон дэмжлэг, нөхөн олговор, хөнгөлөлт;
4. Иргэний эрх, эрх чөлөөг зөрчсөн баримт;
5. Үндэсний банкны алт, гадаад валютын хэмжээ, үнэт металл, үнэт чулууны засгийн газрын (төсвийн) нөөц;

⁴³ Right to information act 2005, India, section 8.2, Холбоос: [https://rti.gov.in/RTI%20Act,%202005%20\(Amended\)-English%20Version.pdf](https://rti.gov.in/RTI%20Act,%202005%20(Amended)-English%20Version.pdf), Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.11

⁴⁴ Office of the Australian Information Commissioner's Guide to the Freedom of Information Act 1982 (November 2011), p.48.

6. Төрийн байгууллага, тэдгээрийн албан тушаалтны хууль зөрчсөн талаарх мэдээлэл;
7. Төрийн нууцад хамаарах гадаад бодлого, гадаад эдийн засгийн хүрээнд заасан мэдээллээс бусад архивт хадгалагдаж байгаа болон улс төр, нийгмийн болон бусад шалтгаанаар олон нийтийг хэлмэгдүүлсэн талаарх мэдээлэл зэрэг оржээ.

Шведийн стандарт хамгийн энгийн бөгөөд Хэвлэлийн эрх чөлөөний тухай хуулийн 2 дугаар бүлгийн 2 дугаар зүйлд заасан албаны баримт бичгийг эдгээр жагсаалтаас бусад ашиг сонирхлыг хамгаалах үүднээс нууцалж болохгүй гэж заасан.

АНУ-д дараах зорилгоор мэдээллийг аль ч тохиолдолд нууцлах, нууцын зэрэглэлд хадгалах, задруулахаас зайлсхийхийг хориглохоор заажээ. Үүнд:

1. Хууль зөрчсөн, үр ашиггүй байдал, захиргааны алдааг нуун дарагдуулах;
2. Хувь хүн, байгууллагыг хүндрэлд оруулахаас сэргийлэх;
3. Өрсөлдөөнийг хязгаарлах;
4. Үндэсний аюулгүй байдлын ашиг сонирхлын үүднээс хамгаалах шаардлагагүй мэдээллийг нийтэд мэдээлэхээс зайлсхийх, хойшлуулах;
5. Үндэсний аюулгүй байдалд тодорхой хамааралгүй шинжлэх ухааны судалгааны суурь мэдээллийг нууцын зэрэглэлд оруулахгүй.⁴⁵

Харин Мексик улсын Мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хууль нэлээд шинэлэг онцлогтой. Нэгдүгээрт, үндсэн эрхийг ноцтой зөрчсөн, эсхүл хүн төрөлхтний эсрэг гэмт хэргийг мөрдөн шалгахад шаардлагатай мэдээлэлд хуулийн ямар ч хязгаарлалт хамаарахгүй гэдгийг тодорхой заасан. Учир нь эдгээрийг хязгаарласнаар улс төрийн аллага, үндэстний цөөнхийн хавчлага, хэвлэл мэдээлэлд тавих засгийн газрын хяналт зэрэг асуудалтай холбогдож буй бүх мэдээлэл дэх нийтийн эрх ашгийг бүхэлд нь үгүйсгэнэ гэж үздэг. Мэдээлэл нь үндэсний аюулгүй байдал, эсхүл дээрх хуулийн 13, 14-р зүйлд заасан төрийн бусад ашиг сонирхолд нөлөөлж болзошгүй тохиолдолд ч олон нийтэд мэдээлэх ёстой⁴⁶.

Молдав улсын Төрийн нууцын тухай хуулийн 12 дугаар зүйлд, мэдээлэл нууцлахыг хориглосон тохиолдлуудыг тодорхой хуульчилжээ. Эдгээр мэдээлэл нь:

- (а) хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчсөн;
  - (б) иргэдийн аюулгүй байдал, эрүүл мэндэд заналхийлж буй онц байдал, осол, тэдгээрийн үр дагаврын талаарх мэдээлэл, түүнчлэн байгалийн гамшиг болон түүний үр дагаврын талаарх урьдчилсан мэдээлэл;
  - (в) боловсрол, эрүүл мэндийн хамгаалал, экологи, хөдөө аж ахуй, худалдаа, эсхүл хууль зүйн салбарын бодит байдлын талаарх мэдээлэл;
  - (г) эдгээр мэдээллийг ил болгох нь Молдав Улсын аюулгүй байдалд заналхийлэхээргүй бол төрийн эрх баригчид болон албан тушаалтнуудын хууль зөрчсөн тохиолдол болон хууль бус үйлдэл, эс үйлдэхүйн талаарх мэдээлэл;
- нийгэм, эдийн засаг, соёлыг хөгжүүлэх төрийн болон аж үйлдвэрийн хөтөлбөрийн хэрэгжилтэд сөргөөр нөлөөлж буй, эсхүл аж ахуйн нэгжүүдийн өрсөлдөөнийг хамааруулж буй тохиолдолд тус тус нууцлахыг хориглосон.

Дүгнэвэл, эдгээр улсад нууцад хамааруулж болохгүй мэдээллийн хүрээг хуульчлан зохицуулсан бөгөөд хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчсөн талаарх мэдээлэл, иргэдийн аюулгүй байдал, эрүүл мэндэд заналхийлж буй онцгой нөхцөл байдал болон төрийн байгууллага, албан тушаалтны хууль зөрчсөн үйлдлийн талаарх мэдээллийг нууцад хамааруулахгүй байхаар хуульчлахыг зүй ёсны гэж үзэж байна. Нууцад хамаарахгүй мэдээллүүдийг тохиолдол бүрээр нэг бүрчлэн жагсааж хуульчлахаас илүүтэй

⁴⁵ Executive Order 13526 - Classified National Security Information, December 29, 2009, Part 1, Section 1.7

⁴⁶ John M. Ackerman, Mexico's Freedom of Information Law in International Perspective, in Mexico's Right-to-Know Reforms 314,314 (Jonathan Fox et al. eds., 2007) (reference omitted and emphasis added)

нууцлах ерөнхий зарчим болон нууцад хамаарахгүй мэдээллийн хүрээг тогтоож, онцгой тохиолдлуудыг нарийвчлан зохицуулсан гэж хэлж болно.

2.4. Төрийн нууцлалыг хэрэгжүүлэгч субъект

Мэдээллийг нууц гэж үзэхийн өмнө нууцлалыг тогтоох байгууллагын эрх хэмжээ, мэдээлэл нууцлах журмыг захиргааны эрх бүхий байгууллагын зүгээс тодорхой болгох ёстой бөгөөд хувийн зорилгоор мэдээлэл нууцалж болохгүй. Өөрөөр хэлбэл, засаг захиргааны байгууллага өөрийн үзэмжээр мэдээллийг төрийн нууцад хамааруулах замаар төрийн нууцын хүрээг ихэсгэхийг зөвшөөрч болохгүй юм.⁴⁷ Иймээс төрийн нууцыг тогтоох эрх хэмжээг тодорхой болгохоос гадна эрх мэдлийн хязгаарыг зааж нууцад хамааруулах үндэслэлийг тодруулах нь зүйтэй.⁴⁸

Баримт, мэдээллийг нууцад хамааруулахыг шийдэх эрх Швед улсын Засгийн газарт тусгайлан олгогдоогүй бөгөөд уг эрх Риксдаг (Шведийн парламент)-ийн онцгой бүрэн эрхэд харьяалагддаг. Гэсэн ч Нийтийн мэдээлэл болон нууцын тухай хуулийн хэд хэдэн заалтад Засгийн газар нэмэлт зохицуулалт гаргах эрхтэй байхаар тусгасан. Ийм зохицуулалтыг Нийтийн мэдээлэл болон нууцын тухай журам⁴⁹ -аар зохицуулдаг.

Швед улсад төрийн нууцын зохицуулалтад төрийн байгууллагууд үндсэндээ хамааралтай байдлаар хэрэгждэг. Мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хуулийн дагуу төв болон орон нутгийн засаг захиргааны шийдвэр гаргах ассамблей, тухайлбал, парламент, мужийн зөвлөлийн болон хотын ассамблей зэрэг байгууллага төрийн байгууллагад хамаардаг. Цаашилбал, хотын захиргаа, мужийн зөвлөлөөс хууль зүйн нөлөө бүхий шийдвэр гаргах боломжтой хязгаарлагдмал хариуцлагатай компани, нөхөрлөл, ашгийн төлөө холбоо, сангууд нь төрийн байгууллагад мөн тооцогддог. Энэ нь төрийн байгууллагын мэдэлд байгаа албаны мэдээлэлтэй танилцах эрхэд холбогдох Мэдээллийн эрх чөлөөний тухай журам болон Нийтийн мэдээлэл ба нууцын тухай хуулийн хэрэгжилтэд аль алинд нь хамаарна.

Словени болон Хойд Македон улсад Үндэсний ассамблейн дарга, Ерөнхийлөгч, сайд нар гэх мэт төрийн өндөр албан тушаалтнууд болон тэдгээрээс эрх олгосон хүмүүс мэдээллийг “маш нууц” ангилалд хамааруулах эрхтэй. Харин Япон Улсад Ерөнхий сайд нийтэд ил болоогүй, хуульд заасан зөвшөөрөлгүйгээр задруулсан тохиолдолд Япон Улсын үндэсний аюулгүй байдалд ноцтой хохирол учруулах эрсдэлтэй гэсэн үндэслэлээр нууцлан хадгалах шаардлагатай мэдээллийг тусгайлан тодорхойлсон нууц (Specially Designated Secrets)-д тооцох эрхтэй.

Түүнчлэн төрийн өндөр албан тушаалтнаас гадна мэдээллийг нууцад хамааруулах эрх мэдлийг төрийн байгууллагад шилжүүлэх замаар мэдээллийг нууцалж болдог. Бүгд Найрамдах Чех Улсын нууцын зэрэглэлтэй мэдээллийн хамгаалалтад хяналт тавих үндсэн байгууллага нь Үндэсний аюулгүй байдлын газар (Národní bezpečnostní úřad) юм. Уг байгууллага нь нууцын зэрэглэлтэй мэдээллийг хадгалах, хамгаалах, танилцах эрх олгох болон түдгэлзүүлэх зэрэг чиг үүрэгтэй бие даасан байгууллага бөгөөд үндэсний аюулгүй байдлын дүрэм журмын хэрэгжилтийг хангаж ажилладаг. Мөн нууц мэдээллийн жагсаалтын саналыг боловсруулж Засгийн газарт өргөн мэдүүлдэг. Үүний дагуу нууцын зэрэглэлтэй мэдээллийн жагсаалтыг хуульд заасан зэрэглэлийн хүрээнд Засгийн газраас тогтоол гарган баталдаг байна.⁵⁰

Хорват нь Европын холбооны загвараар нууцын зэрэглэлийг тогтоосон улс бөгөөд “онц чухал нууц” болон “маш нууц” зэрэглэлтэй мэдээллийг Ерөнхийлөгч, Парламентын дарга, Ерөнхий сайд, сайд нар, Улсын Ерөнхий прокурор, Зэвсэгт хүчний дарга нар, Аюулгүй байдлын хамгаалал, тагнуулын тогтолцооны эрх бүхий байгууллагын дарга нар болон эдгээр албан тушаалтнаас эрх хүлээн авсан

⁴⁷ Akıllıoğlu, Tekin, Yönetimde Açıklık – Gizlilik ve Bilgi Alma Hakkı (Openness – Secrecy in Administration and Freedom of Information), I. Ulusal Gdare Hukuku Kongresi (1-4 Mayıs 1990), Gkinci Kitap, Kamu Yönetimi, Ankara 1990, p. 808.

⁴⁸ Özek, Çetin, Basın Özgürlüğünden Bilgilenme Hakkına (From Freedom of Press to Right to Information), Gstanbul 1999, pp. 66-67.

⁴⁹ Public Access to Information and Secrecy Ordinance, Swedish Code of Statutes 2009:641.

⁵⁰ Czech Republic Act N. 412 of 21 September 2005 on the Protection of Classified Information, Section 139 para 1.

этгээд тогтоодог бол, эдгээрээс бусад төрийн эрх бүхий байгууллагын дарга нар “нууц” болон “хязгаарлалт бүхий” зэрэглэлтэй мэдээллийг тогтоох эрхтэй.⁵¹

Нууцалсан мэдээллийн хүчин төгөлдөр эсэхийг баталгаажуулах урьдчилсан нөхцөл болдог утгаараа тухайн мэдээллийг хэн, хэрхэн нууцалж байгаа талаарх мэдээлэл угтаа хэзээ ч нууцын зэрэглэлд хамаарч болохгүй гэж үздэг. Судлагдсан орнуудын хувьд мэдээллийг нууцад хамааруулах субъект тодорхой бөгөөд төрийн нууцад хамаарах мэдээллийг аль болох цөөн этгээд мэдэх эрхтэй байх хандлагыг баримталж байна.

---

⁵¹ Data Secrecy Act 2007, Croatia, Art 13, Холбоос: <https://www.uvns.hr/UserDocsImages/en/dokumenti/info-security/Data-Secrecy-Act.pdf>, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.11.

III. АЛБАНЫ МЭДЭЭЛЭЛ БА АЛБАНЫ НУУЦ

3.1. Албаны мэдээлэл ба албаны нууцын ойлголт

Сингапур⁵², Молдав⁵³, Их Британи⁵⁴, Малайз⁵⁵, Эстони, Герман, Япон, Солонгос зэрэг улсын төрийн нууцын хууль тогтоомжид "албаны нууц" гэх ойлголт тусгагдаагүй байна. Эстони, Герман, Солонгос, Швед улсын мэдээллийн ил тод байдлын тухай хууль тогтоомжид "албаны мэдээлэл" гэх ойлголт тусгагдсантай холбогдуулан тэдгээр улсын хууль тогтоомжийг харьцуулан судалж үзье.

Бүгд Найрамдах Эстони Улс

Бүгд Найрамдах Эстони Улсын Нийтийн мэдээллийн тухай хууль⁵⁶-ийн 34 дүгээр зүйлд "Хязгаарлалттай мэдээлэл (Restricted information)"-ийн талаар тусгажээ.

§34. Хязгаарлалттай мэдээлэл

(1) Хязгаарлалттай мэдээлэл гэдэгт хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу түүнтэй танилцах эрхийг /right to assess/ хязгаарласан мэдээллийг ойлгоно.
(2) Энэхүү хуулийн дагуу төрийн агентлагийн дарга нь дотоод хэрэгцээнд зориулагдсан мэдээллийг хязгаарлалттай мэдээлэлд тооцож, түүнтэй танилцах эрхийг хязгаарлаж болно.

Тус хуулийн зорилго нь нээлттэй төр, хууль дээдлэх ёс, ардчилсан ёсны зарчмын дагуу олон нийт болон иргэд, олон нийтийн зориулалтаар мэдээлэл авах эрхийг хангах, нийтийн албаны чиг үүргийн гүйцэтгэлийг хянах боломжийг нийтэд олгоход чиглэсэн. Эстони улсын Нийтийн мэдээллийн тухай хуулийн 2 дугаар зүйлд тус хуулийн үйлчлэх хүрээг тодорхойлж, дараах харилцааг зохицуулна гэж заажээ. Үүнд:

1. Нийтийн мэдээллийг⁵⁷ олж авах, дахин ашиглах арга, процесс, нөхцөл болон мэдээлэлтэй танилцах эрх олгохоос татгалзах үндэслэл;
2. Бусад хууль тогтоомжоор зохицуулагдаагүй хязгаарлалттай нийтийн мэдээлэл болон түүнтэй танилцах эрх олгох процесс;
3. Мэдээллийн сан үүсгэх, удирдах үндэслэл болон түүнд тавих хяналт;
4. Мэдээлэлтэй танилцах эрх олгох байгууллагад тавих төрийн хяналтын процесс.

Гэвч төрийн нууц болон гадаад улсын нууцын харилцаанд, түүнчлэн архивын хууль тогтоомжийн дагуу улсын архив дахь мэдээлэлтэй танилцах болон олон улсын гэрээнд заасан тусгай журмын дагуу мэдээллийн эрхийг хязгаарлах, эсхүл эрх олгох тохиолдолд дээрх хууль үйлчлэхгүй юм.⁵⁸ Өөрөөр хэлбэл, дээр дурдсанаас бусад нийтийн мэдээллийн ил тод байдлыг хангах болон иргэний мэдээлэл авах эрхийг хангахад уг хууль үйлчилнэ.

Нийтийн мэдээлэл авах иргэний эрхийг хуульд заасан үндэслэлээр хязгаарлах тохиолдол бий. Тодруулбал, төрийн байгууллага хуулиар тогтоосон хүрээнд өөрийн дотоод хэрэгцээнд зориулагдах зарим агуулга бүхий мэдээллийг хязгаарлаж болно. Гэвч ийнхүү хязгаарлагдсан мэдээлэл нь нууцад тооцогдохгүй. Өөрөөр хэлбэл, мэдээллийг нууцлах болон нийтийн мэдээллийг зарим тохиолдолд хязгаарлах гэдэг нь ялгаатай ойлголт юм. Ийнхүү хязгаарлаж болох мэдээллийг "restricted information" буюу "хязгаарлалттай мэдээлэл" гэж тодорхойлсон байна.

⁵² Singapore, Official Secrets Act, Холбоос: <https://sso.agc.gov.sg/act/osa1935#pr1>- Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.11.

⁵³ Law on State Secrets, Холбоос: <https://www.lawyer-moldova.com/2012/12/law-on-state-secrets.html>, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.11.

⁵⁴ Official Secrets Act 1989, Холбоос: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/6/section/4>, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.11.

⁵⁵ Official Secrets Act 1972, Холбоос: http://www.commonlii.org/my/legis/consol_act/osa1972156/, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.11.

⁵⁶ Public information of act, Холбоос: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/514112013001/consolide>, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.11.

⁵⁷ 3. Public information (1) Public information (hereinafter *information*) is information which is recorded and documented in any manner and on any medium and which is obtained or created upon performance of public duties provided by law or legislation issued on the basis thereof.

⁵⁸ Public information of act, Холбоос: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/514112013001/consolide>, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.11.

Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улс

ХБНГУ-ын Мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хууль (The Federal Freedom of Information Act) 2006 оноос хүчин төгөлдөр үйлчилж эхэлсэн бөгөөд үүнээс өмнө холбооны төрийн байгууллагын мэдээллийг "албаны нууц" гэж үзэх зарчим үйлчилдэг байв.⁵⁹ Тус хуулийн 1 дүгээр зүйлийн 1.1 дэх хэсэгт дараах зохицуулалтыг тодорхойлжээ. Үүнд:

Хүн бүр энэ хуульд заасны дагуу Холбооны Засгийн газраас "албаны мэдээлэл" авах (танилцах) эрхтэй.

ХБНГУ-ын Мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хууль нь төрийн байгууллага болон нийтийн эрх зүйн этгээдийн чиг үүргийг хэрэгжүүлж буй бусад байгууллагын мэдээллийн ил тод байдлыг хангах, тэдгээртэй танилцах хүсэлт гаргах, уг хүсэлтийг шийдвэрлэх эрх зүйн үндэслэл болон холбогдох процессыг зохицуулжээ. Тус хууль дараах харилцаанд үйлчлэхгүй. Үүнд:

1. Задруулсан тохиолдолд дараах харилцаанд хохирол учруулж болзошгүй тохиолдол:
  - а) олон улсын харилцаа;
  - б) батлан хамгаалах болон Холбооны Зэвсэгт хүчний бусад аюулгүй байдал;
  - в) дотоод болон гадаад аюулгүй байдал;
  - г) санхүү, өрсөлдөөн, зохицуулагч байгууллагын хяналт, шалгалт;
  - д) гадаад санхүүгийн хяналтын асуудал;
  - е) хууль бус гадаад худалдаанаас урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ;
- ж) шүүх ажиллагааны явц, шударга шүүхээр шүүлгэх эрх, эсхүл эрүү, захиргааны болон зөрчлийн хэргийг мөрдөн шалгах ажиллагаа;
2. Задруулсан тохиолдолд олон нийтийн аюулгүй байдалд хохирол учруулж болзошгүй тохиолдол;
3. Дараах тохиолдолд, түүнд заасан хугацаагаар:
  - а) олон улсын хэлэлцээрийн дагуу нууцлах шаардлагатай;
  - б) эрх бүхий байгууллагын хоорондын зөвшилцлөөр шийдвэрлэсэн бол;
4. Нууцын зэрэглэлтэй мэдээллийг хамгаалах тухай хууль тогтоомж, захиргааны ерөнхий журмын дагуу тухайн мэдээллийг нууцлах ёстой эсхүл тухайн мэдээлэл нь мэргэжлийн болон тусгай нууцад хамаарах бол;
5. Төрийн өөр байгууллагаас түр хугацаагаар шилжүүлэн авсан, тухайн байгууллагын өөрийн хэрэгт хамаарахгүй мэдээлэл;
6. Мэдээллийг задруулбал Холбооны Засгийн газрын худалдаа, арилжаа, санхүүгийн ашиг сонирхол, нийгмийн даатгалын байгууллагын эдийн засгийн ашиг сонирхолд хохирол учруулж болзошгүй тохиолдол;
7. Мэдээлэлд нэвтрэх хүсэлт гаргах үед гуравдагч этгээдийн нууцыг хадгалах үүрэг хэвээр байгаа тохиолдол;
8. Холбооны Засгийн газрын Аюулгүй байдлын шалгалтын (Security Clearance Check Act (SÜG) тухай хуулийн 10 дугаар зүйлд заасан чиг үүргийг гүйцэтгэдэг тагнуулын байгууллага болон бусад байгууллагатай холбоотой мэдээлэл.

⁵⁹ Freedom of information and transparency in Germany, Article 2.2, Холбоос: https://www.reformgestaltung.de/fileadmin/user_upload/Dokumente/GIZ_Informationsfreiheit_en.pdf, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.11.

Шведийн Хант Улс

Мэдээллийн ил тод байдал нь Швед улсын төрийн үндсэн зарчмын нэг юм. Мэдээллийн ил тод байдлыг хязгаарлах үндэслэлийг Нийтийн мэдээлэл болон нууцын тухай хууль (Public Access to Information and Secrecy Act)-аар зохицуулдаг. Тус хуулийн 2 дугаар зүйлд “албаны мэдээлэл” (“official document”)-ийг тодорхойлсны дагуу, дараах шинжийг агуулсан мэдээллийг албаны мэдээлэл гэж үзнэ. Үүнд:⁶¹

1. Төрийн байгууллагын мэдэлд байх (held by a public authority);
2. Тусгай журмын дагуу дээрх эрх бүхий байгууллагаас хүлээн авсан буюу боловсруулсан.

Иргэн албаны мэдээлэлтэй танилцах эрхтэй ч хоёр хязгаарлалт тавигддаг. Нэгдүгээрт, батлагдаагүй буюу шийдвэрлэх явцад байгаа аливаа шийдвэр, баримт бичгийн төсөл, хоёрдугаарт, нууцад хамаарах мэдээллийн хүрээнд мэдээлэл авах эрх хязгаарлагдана.⁶²

Бүгд Найрамдах Солонгос Улс

БНСУ-ын Албаны мэдээллийг ил болгох тухай хууль (Official information disclosure act)-аар албаны мэдээллийн нууцлал ба ил болгох харилцааг зохицуулж байна. Уг хуулийн зорилго нь төрийн байгууллагын мэдэлд хадгалагдаж байгаа

61 Public access to information and secrecy, Холбоос: <https://www.government.se/contentassets/2ca7601373824c8395fc1f38516e6e03/public-access-to-information-and-secrecy.pdf>, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.11. 62 Мөн тэнд.

мэдээллийн ил тод байдлыг хангахад чиглэсэн. Гэхдээ тус хуульд “албаны мэдээлэл” гэсэн нэр томьёо байхгүй.

Дээрх улсуудын жишгээс үзвэл, “албаны нууц” гэх ойлголтыг хуульчлаагүй бөгөөд төрийн нууцын тухай хууль тогтоомжид мөн албаны нууцтай холбоотой зохицуулалт тусгаагүй байна. Гэвч нийтийн мэдээллийн тухай буюу мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хууль тогтоомжоор албаны мэдээллийг тодорхойлж, түүнийг ил болгох харилцааг зохицуулж байна. Харин ЗХУ-ын бүрэлдэхүүнд байсан орнуудад “албаны нууц” гэсэн ойлголт төрийн нууцаас тусдаа ангилал болж хуульчлагдсан байдаг. Тухайлбал, Узбекистан улсын нууц мэдээлэл нь төрийн, цэргийн болон албаны нууцад хуваагддаг. “Албаны нууц гэдэг нь задруулбал тухайн улсын ашиг сонирхолд харшилж болзошгүй, судалгаа, технологи, үйлдвэрлэл, удирдлагатай холбоотой мэдээлэл”⁶⁰-ийг ойлгоно. Киргизстан улс нууцлалын хувьд Узбекистан улстай адилхан ангилалтай бөгөөд Төрийн нууцыг хамгаалах тухай хуулийн 5 дугаар зүйлд зааснаар “албаны нууц гэдэг нь задруулбал Киргизстан Улсын батлан хамгаалах чадавх, аюулгүй байдал, эдийн засгийн болон улс төрийн ашиг сонирхолд сөргөөр нөлөөлөх мэдээлэл” байна.

Литва улсын Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд “Албаны нууц гэж энэ хуульд заасан журмын дагуу нууцлагдсан, задруулах, үрэгдүүлэх тохиолдолд төр, түүний институцийн ашиг сонирхолд хохирол учруулах, эсхүл төрийн нууцад хамаарах мэдээллийг задруулах болон хүний эрүүл мэндэд аюул учруулах урьдчилсан нөхцөлийг бүрдүүлж болзошгүй улс төр, цэрэг, тагнуул, эдийн засаг, хууль сахиулах, боловсрол, шинжлэх ухаан, техникийн болон бусад мэдээллийг хэлнэ.”⁶¹ гэж хуульчилжээ. Харин Чех, Унгар, Македон улсын хуулиудад төрийн болон албаны нууцын ангилал нь өнгөрсөн хугацааны дэглэмийн илрэл болж, хэлбэрийн төдий дурдагдсан байдаг.⁶² Жишээ нь, Чех улсын Нууц мэдээллийг хамгаалах тухай хуульд “Одоо мөрдөгдөж буй хууль тогтоомжид “нууц мэдээлэл”, “төрийн болон албаны нууц гэж тусгасан бол энэ хуульд заасны дагуу нууцын зэрэглэлтэй мэдээллийг ойлгоно.” гэж шилжилтийн зохицуулалтыг хуульчилсан байна. Мөн Тусгаар улсуудын хамтын нөхөрлөлийн гишүүн орнуудын Төрийн нууцын тухай загвар хуульд улсын нууцыг төрийн болон албаны нууц гэж

60 Memorandum on the Law of the Republic of Uzbekistan on “Protection of the State Secrets” By Article 19, Global Campaign for Free Expression, June 2004, p.4, Холбоос: <https://www.osce.org/files/f/ documents/3/5/35412.pdf>, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.11

61 Law on State Secrets and Official Secrets, Art 3, Холбоос: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.461671>

62 Classified Information A review of current legislation across 15 countries & the EU, p.33, Холбоос: <https://ti-defence.org/wp-content/uploads/2016/03/140911-Classified-Information.pdf>, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.11.

ангилсан бөгөөд “албаны нууц” (служебная тайна) гэсэн ойлголтод албан хэрэгцээгээр хязгаарлагдсан, задруулж, үрэгдүүлснээр төрийн байгууллага болон төрд хохирол учруулж болзошгүй төрийн байгууллагын үйл ажиллагааны хүрээний мэдээллийг хамааруулж байна.

Эдгээрээс албаны нууцыг хамгаалах ашиг сонирхол төр, түүний байгууллагад байх нь нийтлэг боловч Молдав улсын Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн төсөлд үндэсний аюулгүй байдалд хамааралгүй албаны нууцын ойлголт тусгагдсанд Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа ба хөгжлийн байгууллага шүүмжлэлтэй хандсан. Хуулийн төсөлд албаны нууц нь “...задруулбал, хэдий төрийн байгууллага болон төрд хохирол учруулахуйц...” гэж тусгагдсан ч эдгээрт хамаарах мэдээллийн шалгуур тодорхойгүй бөгөөд нууцын зэрэглэлд оруулах мэдээллийг төрийн байгууллагын дарга нар олон нийтийн саналыг тусгахгүйгээр тодорхойлдог нь шүүмжлэл дагуулжээ.⁶³

Албаны нууцын ойлголт нь хэдий ЗХУ-ын нууцын тогтолцооны тод илрэл боловч коммунист дэглэм хэрэгжүүлж байгаагүй зарим улс, тухайлбал Их Британи, Энэтхэг, Сингапур зэрэг улс Албаны нууцын тухай хуультай. Гэсэн ч эдгээр улсын хуульд албаны нууцыг тодорхойлоогүй байна. Жишээ нь, Их Британи 1989 оны Албаны нууцын тухай хуульдаа, төрийн албан хаагчд албаны мэдээллийг зургаан тодорхой ангилалд хууль бусаар задруулахтай холбоотой гэмт хэргийг хуульчилсан байгаагаас албаны нууцын ойлголт нь коммунист дэглэм хэрэгжиж байсан орнуудаас өөр агуулгатайг илэрхийлж байна.⁶⁴

Дүгнэвэл, албаны нууц гэх ойлголт нь ЗХУ-ын бүрэлдэхүүнд байсан орнуудад ихэвчлэн хадгалагдан үлдсэн байх бөгөөд зарим улсад төрийн нууцаас тусдаа зохицуулагдсан байдаг бол, зарим улсад хэлбэрийн төдий хуульчлагджээ. Харин судлан үзсэн дээрх орнуудын хувьд “албаны нууц” хэмээх ойлголтод хамаарах хохирлын шалгуур нь төрийн ашиг сонирхол байгаа нийтлэг тал ажиглагдлаа. Энэ нь дөрвөн шатлалт нууцын ангилалтай орнуудын төрийн нууцад агуулгын хувьд хамаарах тул зарим улс албаны болон төрийн нууцыг ялгаж авч үздэггүй байна.

3.2 Албаны мэдээллийн хүрээ

Эстони улсын Нийтийн мэдээллийн тухай хуульд хязгаарлалттай мэдээлэлд тооцох үндэслэлийг тогтоожээ. Үүнд.

§ 35. Мэдээллийг дотоод мэдээлэлд тооцох үндэслэл

(1) Мэдээлэл эзэмшигч нь дараах үндэслэлээр мэдээллийг дотоод хэрэгцээнд зориулагдсан мэдээлэлд тооцож болно:

- Зөрчлийн болон Эрүүгийн хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуульд заасны дагуу ил болгох ёстой мэдээллээс бусад эрүүгийн болон зөрчлийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны явцад цуглуулсан мэдээлэл;
- Шийдвэр хүчин төгөлдөр болох хүртэл төрийн хяналт шалгалтын явцад гаргасан цуглуулсан мэдээлэл;
- Задруулах нь улсын гадаад харилцаанд хохирол учруулж болзошгүй мэдээлэл;
- Төрийн нууц, эсхүл гадаад харилцааны нууцад хамаарахгүй бол батлан хамгаалах хүчний зэвсэг, техник хэрэгслийн тоо хэмжээг тусгасан мэдээлэл;
- Дайчилгаа, бэлэн байдлыг тогтоосон, эсхүл нэмэгдүүлсэн тохиолдолд Зэвсэгт хүчний мэдэлд шилжүүлэх улсын хөрөнгийн талаарх мэдээлэл;
- Хэрэв мэдээллийг задруулсан нь гэмт хэргийг илрүүлэхэд саад учруулах, гэмт хэрэг үйлдэхэд туслахаар бол цагдаагийн байгууллагаас үйл ажиллагаандаа ашигласан арга, тактикийн талаарх мэдээлэл;

- Төрийн нууцад хамаарахгүй, гадаад улсын нууцад хамааруулаагүй бол цагдаагийн байгууллагаас зэвсэг, хэрэгслийн тоо хэмжээний талаарх мэдээлэл;
- Улсын батлан хамгаалах үүргийн талаарх мэдээлэл;
- Мэдээллийг задруулснаар соёлын өвийн хамгаалалтад байгаа эд зүйлс, музейн цуглуулгад хамаарах музейн эд зүйлсэд аюул учруулах мэдээлэл;

⁶³ David Banisar, OECD, Comments on the Moldovan Draft Law on State and Official Secrets, September 2005, p.10, Холбоос: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/7/16548.pdf>, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.11.

⁶⁴ Rosamund Thomas, Espionage and Secrecy: The Official Secrets Acts 1911-1989 of the United Kingdom (Routledge 1991)

- Мэдээллийг задруулснаар дархан цаазат газар, хамгаалагдсан амьтад, тэдгээрийн амьдрах хамгаалахад аюул учруулах мэдээлэл;
- Батлах хамгаалах систем, батлах хамгаалах байгууллага эсхүл батлах хамгаалах арга хэрэгсэл тодорхойлсон мэдээлэл;
- Хэрэв тухайн мэдээллийг задруулах нь мэдээлэл эзэмшигчийн ашиг сонирхлыг хөндөх, эсхүл хэтгээдтэй байгуулсан гэрээнд тухайн мэдээллийг дотоод гэж ангилахаар заасан бол техникийн шийдлүүдийн талаарх мэдээлэл;
- Хувь хүний мэдээлэл;
- Хүний хувийн мэдээллийг агуулсан мэдээлэл, хэрэв уг мэдээлэлтэй танилцах боломж олгох нь өгөгдлийн субъектийн хувийн халдашгүй байдлыг ноцтой зөрчсөн тохиолдолд;
- Хувийн амьдралын талаарх дэлгэрэнгүй мэдээллийг агуулсан мэдээлэл;
- Нийгмийн тусламж, үйлчилгээ авах хүсэлтийн талаарх мэдээлэл;
- Хүний сэтгэл санааны болон бие махбодын өвчин эмгэгийн талаарх мэдээлэл;
- Татварын өртэй холбоотой мэдээллээс бусад тохиолдолд татвар ногдуулах явцад хувь хүний мэдээлэл цуглуулсан мэдээлэл;
- Задруулах нь бизнесийн нууцыг зөрчиж болзошгүй мэдээлэл;
- Байгууллагын дарга батлахаас өмнө дотоод аудитын тайлан;
- Үйл ажиллагааны тасралтгүй байдлын төлөвлөгөөтэй амин чухал холбоотой үйлчилгээ, мэдээлэл эрсдэлийн үнэлгээ;
- Хуульд заасан бусад мэдээлэл.

Үүнээс гадна хуулийн төсөл, түүний дагалдах баримт бичгийг болон шүүхийн шийдвэр гаргах хүртэл иргэний хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд оролцож буй төрийн байгууллагад хохирол учруулж болох мэдээллийг дотоод мэдээлэлд хамааруулах шийдвэр гаргаж болохоор тусгажээ.⁶⁵ Харин байгууллагын шийдвэр, судалгаа, тайлангийн төслийг нээлттэй байлгахад заасан.

Түүнчлэн дотоод хэрэгцээнд зориулагдсан мэдээлэлд тооцож болохгүй мэдээллийн жагсаалт гаргажээ. Үүнд:

§ 36. Дотоод мэдээлэлд тооцохыг хориглох мэдээлэл

(1) Мэдээллийг эзэмшигч нь дараах мэдээллийг дотоод хэрэгцээнд зориулагдсан мэдээлэлд тооцохыг хориглоно:

- Нийтийн санал асуулгын дүн;
- Ерөнхий статистик судалгаа;
- Нийгэм, эдийн засгийн таамаглал;
- Хүрээлэн буй орчны төлөв байдлын талаарх мэдэгдэл;

- Мэдээлэл эзэмшигчийн ажил үүргийн гүйцэтгэлийн чанар, удирдлагын алдааны талаарх мэдээлэл эзэмшигчийн ажил, ажилтай холбоотой үр дүнгийн талаарх тайлан;
- Задруулснаар мэдээллийн субъектийн хувийн амьдралын халдашгүй байдлыг зөрчихөөс тохиолдолд төрийн болон орон нутгийн захиргааны албан тушаалтан, хуулийн этгээд, төрийн үйлчилгээ эрхэлж буй хуулийн этгээд, хувь хүний нэр хүндэд (reputation) халдсан мэдээлэл;
- Хэрэглэгчдийн эрх ашгийг хамгаалахтай холбоотой бараа, үйлчилгээний чанарын талаарх мэдээлэл;
- Тухайн мэдээллийг задруулах нь улсын батлан хамгаалах, үндэсний аюулгүй байдлыг хангах зорилгоор заналхийлэхээс бусад тохиолдолд муж, орон нутгийн засаг захиргаанаас явуулсан, эсхүл тэд захиалгаар хийсэн судалгаа, шинжилгээний үр дүн;

⁶⁵ Public information of act, Article 35.2, Холбоос: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/514112013001/consolide>, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.11.

- Төр, орон нутгийн засаг захиргаа, хуулийн этгээдийн төсвийн хөрөнгийн зарцуулалт, төсвөө цалин, нөхөн олговортой холбоотой баримт бичиг;
- Мэдээлэл эзэмшигчийн эд хөрөнгийн үүргийн талаарх мэдээлэл;
- Мэдээлэл эзэмшигчийн өмч, эд хөрөнгийн талаарх мэдээлэл;
- Төрийн хяналт, хяналтын журмаар буюу сахилгын журмаар гаргасан хууль тогтоомж, хүчин төгөлдөр болсон тушаал, шийтгэлтэй холбоотой шийдвэрийн мэдээлэл.

ХБНГУ-ын Мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хууль (The Federal Freedom of Information Act)-д тус хууль үйлчлэхгүй байх хэд хэдэн онцгой тохиолдлыг тусгасан. Тухайлбал, хүний хувийн мэдээлэл, бизнес буюу арилжааны байгууллагын нууц, үндэсний аюулгүй байдал, нийтийн аюулгүй байдалд холбогдох төрийн нууц болон хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалтын явц дахь мэдээлэл зэргийг нэрлэж болно.⁶⁶

ХБНГУ-д төрийн байгууллагын шийдвэр, дагалдах бичиг баримтын төсөлтэй танилцах хүсэлтэд тухай байгууллагын шийдвэр гаргах үйл ажиллагаанд саад учруулахаас зайлсхийх үүднээс татгалзаж болохоор тусгасан. Хувь хүний нууц болон бизнесийн нууцтай холбоотой мэдээллийг гагцхүү мэдээллийн эзний зөвшөөрөлтэйгөөр ил болгож болно. Өөрөөр хэлбэл, дээрх тохиолдлуудаас шалтгаалан иргэний мэдээлэл авах хүсэлтэд татгалзах боломжтой.

Швед улсын Мэдээллийн эрх чөлөөний акт (Freedom of the Press Act)-д албан мэдээллийг авах эрх хязгаарлах үндэслэлийг тусгасан. Үүнд:

1. Үндэсний аюулгүй байдал, эсхүл Швед улсын гадаад улс болон олон улсын байгууллагатай харилцах харилцаа;
2. Шведийн төсвийн бодлого, мөнгөний бодлого эсвэл гадаад валютын бодлого;
3. Төрийн байгууллагын хяналт шалгалт болон бусад хяналтын үйл ажиллагаа;
4. Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ;
5. Нийтийн эдийн засгийн ашиг сонирхол;
6. Хувь хүн, хуулийн этгээдийн хувийн болон санхүүгийн байдлыг хамгаалах;
7. Амьтан, ургамлын төрөл зүйлийг хамгаалах асуудал зэрэг багтана.

Тухайн мэдээллийн нууцлалд хамаарах хэсгээс бусад мэдээллийг нийтэд

ил тод байлгах шаардлага тавигддаг. Мэдээллийг авах хүсэлтэй иргэн холбогдох байгууллагад хандана. Хүсэлтэд нэн даруй хариу өгөх ёстой бөгөөд нууцлалтай мэдээлэл агуулагдаж байгаа эсэхийг шалгах зорилгоор хугацааг хойшлуулж болно. Төлбөртэйгөөр мэдээллийг хуулбарлан авах боломжтой.

БНСУ-ын Албан мэдээллийг ил болгох тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлд зааснаар дараах мэдээллийг задруулах харилцаанд тус хууль үйлчлэхгүй. Үүнд:

1. Нууц мэдээлэлд хамаарах мэдээлэл эсвэл бусад хууль тогтоомжийн дагуу задруулахыг хориглосон мэдээлэл;
2. Задруулсан тохиолдолд үндэсний аюулгүй байдал, үндэсний батлан хамгаалах, нэгдмэл байдал, дипломат харилцаа зэрэгтэй холбоотой, үндэсний ашиг сонирхолд ноцтой хохирол учруулах магадлалтай мэдээлэл;
3. Задруулсан тохиолдолд хүний амь нас, бие махбодын аюулгүй байдал, эд хөрөнгийг хамгаалахад ноцтой саад учруулж болзошгүй мэдээлэл;
4. Задруулсан тохиолдолд шүүгдэгчийн шударгаар шүүлгэх эрх зөрчигдөх, эсхүл хуульд заасан үүргээ биелүүлэхэд ихээхэн саад учруулж болох шүүх хуралдааны явц, гэмт хэргээс урьдчилан

⁶⁶ Federal Act Governing Access to Information held by the Federal Government, Холбоос: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_ifg/englisch_ifg.html#p0013, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.11

сэргийлэх, мөрдөн байцаах, ял оногдуулах, шийдвэр биелүүлэх, цагаатгах зэрэгтэй холбоотой мэдээлэл;

5. Задруулсан тохиолдолд чиг үүрэг, судалгаа шинжилгээ, хөгжил дэвшилд саад учруулж болзошгүй, боловсруулалтын шатанд буй аудит, хяналт, шалгалт, туршилт, дүрэм журам, тендерийн гэрээ, технологийн хөгжил, боловсон хүчний менежменттэй холбоотой мэдээлэл;

6. Хуульд заасан хувь хүний нууцтай холбоотой мэдээлэл;

7. Задруулсан тохиолдолд хохирол учруулж болох компани, хувь хүн, байгууллагын бизнес, менежментийн нууц;

8. Задруулсан тохиолдолд тодорхой бүлэг этгээдэд давуу болон сул тал үүсгэх, үл хөдлөх хөрөнгийн зах зээлд нөлөө үзүүлэх байдлаас шалтгаалан тодорхой этгээдэд давуу болон сул тал бий болгох магадлалтай мэдээлэл.

Албан мэдээллийг ил болгох тухай хуулийн 11 дүгээр зүйлд заасны дагуу мэдээлэл авах иргэний хүсэлтийг 10 хоногийн дотор шийдвэрлэнэ. Дээр дурдсан улс орнуудад албаны мэдээллийг хуульд заасан тохиолдолд хязгаарлаж болохоор зохицуулсан байна. Нийтийн мэдээллийн болон мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хууль тогтоомжид мэдээллийг хязгаарлаж болох тохиолдлуудыг тухайлан заасан. Дотоод хэрэгцээний ангилалд хамруулах болон тийн хязгаарлаж болохгүй мэдээллийн ангиллыг Эстони улсын Нийтийн мэдээллийн тухай хуульд тусгажээ. Хязгаарлаж болох мэдээллийн ангилалд улс бүр харилцан адилгүй мэдээллийг хамруулсан байх боловч хувь хүний хувийн мэдээлэл болон бизнесийн нууцлалд хамаарах мэдээлэл авах тухай хүсэлтэд татгалзаж болох зохицуулалт хийсэн. Харин тухайн хувь хүн, хуулийн этгээдийн зөвшөөрлөөр дээр дурдсан мэдээлэлтэй танилцах эрхийг олгож болно.

3.3. Албаны мэдээллийг тогтоох байгууллага

Эстони улсын Нийтийн мэдээллийн тухай хуулийн 41 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт зааснаар тухайн байгууллагын дарга аливаа мэдээллийг дотоод мэдээлэлд хамруулах шийдвэр гаргана. Энэ хууль болон бусад хуулийг үндэслэж дотоод мэдээллийн жагсаалтыг гаргасан байхыг шаардах бөгөөд тус жагсаалтыг баримталсны үндсэн дээр иргэний хүсэлтийг шийдвэрлэх үүрэгтэй. Мэдээллийг “дотоод” гэж ангилсан мэдээлэл эзэмшигч нь тухайн мэдээллийг дамжуулсан этгээдэд тухайн мэдээллийг дотоод гэж ангилсан талаар нэн даруй мэдэгдэх үүрэгтэй. Түүнчлэн тус байгууллагаас иргэний мэдээлэл авах хүсэлтэд дурдагдсан мэдээлэл нь хязгаарлагдсан дотоод мэдээлэл гэсэн үндэслэлээр мэдээлэл өгөхөөс татгалзаж болох бөгөөд энэ тухай 5 хоногийн дотор мэдэгдэх үүрэгтэй. Мэдээлэл эзэмшигч нь мэдээллийг хязгаарласнаар нийтийн ашиг сонирхол хөндөгдөж байна гэж үзвэл дотоод мэдээллийг ил болгох үүрэгтэй⁶⁷. Мөн дотоод мэдээлэлтэй танилцах эрх олгох нь үндэсний болон нийтийн ашиг сонирхлыг хөндөхгүй гэж үзвэл тухайн байгууллагын удирдлага ямар ч тохиолдолд дотоод мэдээлэлтэй танилцах эрхийг гуравдагч этгээдэд олгох эрхтэй. Төрийн болон орон нутгийн байгууллагын албан хаагчид ажил үүргийн шаардлагаар аливаа бусад байгууллагын дотоод мэдээлэлтэй танилцаж болно.

ХБНГУ-ын Мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хууль (The Federal Freedom of Information Act)-ийн 7 дугаар зүйлд “Мэдээлэл авах тухай хүсэлтийг тухайн мэдээллийг захирах эрхтэй байгууллага шийдвэрлэнэ” гэжээ. Хүсэлтийг 30 хоногийн дотор шийдвэрлэх журамтай. 50-аас дээш иргэн нэг төрлийн мэдээлэл авахаар хүсэлт гаргасан тохиолдолд Захиргааны процессын тухай хуульд заасны дагуу нийтэд буюу албан ёсны сонин хэвлэлээр дамжуулж мэдээллийг нийтэлнэ. Мэдээлэл авах хүсэлтийг шийдвэрлэхэд гуравдагч этгээдийн эрх ашиг хөндөгдөнө гэж үзвэл тайлбар өгөх 30 хоногийн хугацаа түүнд олгоно. Дээрх хүсэлттэй холбоотой шийдвэрийг бичгээр гаргаж, мөн гуравдагч этгээдэд мэдэгдэнэ.

⁶⁷ Public information of act, Article 38, Холбоос: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/514112013001/consolide>, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.11.

Швед улсад төрийн байгууллага нь боловсруулсан болон хүлээн авсан мэдээллийг бүртгэнэ. Гэвч дараах мэдээллийг бүртгэхгүй байж болно. Үүнд:⁶⁸

1. Байгууллагын үйл ажиллагаанд бага ач холбогдолтой;
2. Нууц мэдээлэл агуулаагүй;
3. Олон тооны төрийн байгууллагад байдаг буюу мэдэлд байдаг;
4. Засгийн газрын тогтоолоор нууцаас гаргасан мэдээлэл багтана.

Гэвч нууц мэдээллийн жагсаалтыг дээрх мэдээллийн жагсаалт, бүртгэлээс тусад нь гаргасан байхыг шаарддаг.

Солонгос улсын Албаны мэдээллийг ил болгох тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлийн 3 дахь хэсэгт "Төрийн байгууллага нь задруулахгүй байх мэдээллийн хамрах хүрээний нарийвчилсан шалгуурыг дээр дурдсан заалт тус бүрийн хүрээнд тухайн төрийн байгууллагын холбогдох үйл ажиллагааны онцлогийг харгалзан тогтоож, нийтэд мэдээлнэ" гэж заасан.

Дээр судалсан байдлаас дүгнэвэл, аль ч улсад иргэний албаны мэдээлэлтэй танилцах эрхийг хуульд зааснаас бусад тохиолдолд хязгаарлахыг хориглож, мэдээлэлтэй танилцах хүсэлтийг хуульд заасан хугацаанд шийдвэрлэхээр зохицуулжээ. Швед улсад иргэний хүсэлтийг бүртгэх зохицуулалт тусгагдсан нь бас чухал ач холбогдолтой юм. Эстони болон Швед улсад дотоод хэрэгцээний буюу хязгаарлалттай албан мэдээллийн жагсаалтыг байгууллагын удирдлага хуульд заасан хүрээг баримтлан тодорхойлохоор тусгажээ. Гэхдээ ийнхүү дотоод хэрэгцээнд зориулсан мэдээллийн жагсаалтад оруулснаар тухайн мэдээллийг нууцалсан гэж үзэхгүй бөгөөд хуульд заасан шаардлага хангасан этгээдэд танилцах эрх олгох, эсхүл хэсэгчлэн танилцуулах боломжтой.

3.4. Гомдол хянан шийдвэрлэх ажиллагаа

ХБНГУ-ын Мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хуулийн 12 дугаар зүйлд зааснаар мэдээлэл авах эрх нь зөрчигдсөн гэж үзсэн этгээд Мэдээллийн эрх чөлөөний Холбооны комиссарт гомдол гаргах боломжтой. Уг комиссарын чиг үүргийг Мэдээллийн аюулгүй байдлын комиссар гүйцэтгэнэ.

БНЭУ-ын Нийтийн мэдээллийн тухай хуулийн 46 дугаар зүйлд зааснаар мэдээлэл авах эрх нь зөрчигдсөн гэж үзсэн иргэн тус хуулийн 44 дүгээр зүйлд заасан дээд шатны байгууллага, эсхүл мэдээллийн аюулгүй байдлын байцаагчид гомдол гаргаж болно. Мөн захиргааны хэргийн шүүхэд өөрөө, эсхүл төлөөлөгчөөрөө дамжуулан нэхэмжлэл гаргах эрхтэй.

Швед улсад мэдээлэл авах эрх нь зөрчигдсөн гэж үзсэн иргэн давж заалдах шатны шүүхэд гомдол гаргах эрхтэй.

БНСУ-ын Албаны мэдээллийг ил болгох тухай хуулийн 19 дүгээр зүйлийн дагуу мэдээлэл авах эрх нь зөрчигдсөн гэж үзсэн иргэн Захиргааны хэрэг давж заалдах тухай хуулийн (Administrative Appeals Act) дагуу урьдчилан шийдвэрлэх ажиллагааны журмаар гомдол гаргах эрхтэй.

Албаны мэдээлэлтэй танилцах тухай хүсэлт гаргасны дагуу хүлээн авсан татгалзсан хариуг хууль бус гэж үзсэн иргэн дээд шатны байгууллагад, эсхүл захиргааны шүүхэд гомдол гаргаж болохоос гадна хуулиар байгуулсан тусгай чиг үүрэг бүхий комисс, зөвлөлд хандах боломжтой. Дээрх тусгай чиг үүрэг бүхий байгууллагууд нь иргэдийн хүсэлт, тэдгээртэй холбогдох мэдээллийн нэгдсэн тайлан гаргах, мэдээлэх, төрийн байгууллагад өөрийн чиг үүргийн хүрээнд хяналт тавих эрхтэй. Албаны мэдээлэлд тагнуулын байгууллагаас хяналт хэрэгжүүлдэггүй байна.

IV. ДҮГНЭЛТ

Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл боловсруулах ажилд дэмжлэг үзүүлэх үүднээс, төрөөс мэдээллийг нууцлах, мэдээлэл авах эрхийг хязгаарлахтай холбоотой

⁶⁸ Public access to information and secrecy, Холбооц: <https://www.government.se/contentassets/2ca7601373824c8395fc1f38516e6e03/public-access-to-information-and-secrecy.pdf>, Сүүлд үзсэн огноо: 2023.06.11.

эрх зүйн зохицуулалт, зарчим болон олон улсын чиг хандлага, зарим улсын туршлагыг судаллаа. Судалгааны үр дүнд дараах дүгнэлтэд хүрэв. Үүнд:

Мэдээллийн эрх чөлөө ба мэдээллийн нууцлал гэсэн хоёр асуудлыг нэг зоосны хоёр тал шиг хамтад нь авч үздэг нийтлэг хандлага олон улсад төлөвшиж байна. Үүний хүрээнд улс орнууд мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хууль болон нууц мэдээллийн тухай хууль зэрэгцүүлж батлах замаар харилцан уялдаатай зохицуулалт хийх болсон. Мэдээллийг төрөөс нууцлахад тодорхой шалгуур байхаас гадна нууцлалд тавигдах суурь зарчмуудыг тодорхойлсон байх зайлшгүй шаардлагатай. "Үндэсний аюулгүй байдал ба мэдээлэл авах эрхийн тухай Тшванийн зарчим", түүнтэй холбоотой зөвлөмжүүдийг мэдээлэл нууцлах харилцаанд баримталж байна. Төрөөс мэдээлэл нууцлах гол зорилго буюу үндэсний аюулгүй байдлыг хамгаалахын тулд мэдээлэл нууцлах зарчмыг олон улсад хүлээн зөвшөөрсөн хэвээр байна.

Аливаа мэдээллийг хязгаарлах хамгийн гол үндэслэл нь "хязгаарлалтыг хуулиар тогтоосон байх" зарчим юм. Засгийн газар тодорхойгүй үндэслэлээр мэдээллийг нууцалдаг эх үүсвэрт суурилсан тогтоолцоотой буюу төрийн нууцад хамааруулах мэдээллийн жагсаалтыг Засгийн газар нь баталдаг орнуудад олон нийтийн мэдэх эрх зөрчигдөх магадлал нэмэгддэг. Мэдээллийг нууцлахад:

1. Хязгаарлалт нь хууль ёсны зорилгыг хангасан байх;
2. Хөндөгдөх асуудал, хүсэлт гаргагч, цаг хугацаа гэсэн гурван хэмжигдэхүүнээр мэдээлэлд хандах эрхийг хязгаарлах;
3. Зайлшгүй шаардлагатай бөгөөд пропорциональ хязгаарлалт тавих буюу НҮБ-ын Хүний эрхийн зөвлөлийн "гурван хэсгээс бүрдсэн шалгуур"-ыг баримтлах нь зүйтэй. Мөн нийтийн ашиг сонирхол нь тухайн хамгаалж буй хууль ёсны ашиг сонирхлоос давж гарах тохиолдолд мэдээллийг нууцлах ёсгүй гэж үзэж байна.

Нууцад хамааруулж болохгүй мэдээллийн талаар улс орнууд хууль тогтоомждоо тусгах хандлагыг баримталж байна. Тухайлбал, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчсөн талаарх мэдээлэл, иргэдийн аюулгүй байдал, эрүүл мэндэд заналхийлж буй онцгой нөхцөл байдал болон төрийн байгууллага, албан тушаалтны хууль зөрчсөн үйлдэл, эс үйлдлийн талаарх мэдээллийг нууцад хамааруулахгүй байхаар хуульчилдаг. Гэхдээ нууцад хамаарахгүй мэдээллүүдийг тохиолдол бүрээр нэг бүрчлэн тоочиж хуульчлахаас илүүтэй ерөнхий зарчим ба нууцад хамаарахгүй мэдээллийн хүрээг тогтоож, онцгой тохиолдлуудыг нарийвчлан зохицуулсан арга зүй ажиглагдлаа. Тухайлбал, Мексик улс үндсэн эрхийг ноцтой зөрчсөн, эсхүл хүн төрөлхтний эсрэг гэмт хэргийг мөрдөн шалгахад шаардлагатай мэдээлэлд хуулийн ямар ч хязгаарлалт хамаарахгүй гэдгийг тодорхой зааснаас гадна эдгээр мэдээлэл үндэсний аюулгүй байдал болон төрд хамаарах бусад ашиг сонирхолд нөлөөлж болзошгүй байсан ч олон нийтэд мэдээлэх ёстойг онцолжээ.

Улс орнуудын төрийн нууцын харилцаанд холбогдох хууль тогтоомжийг судалж үзэхэд, Европын холбооны гишүүн орнуудын хувьд хязгаартай (restricted), нууц (confidential), маш нууц (secret), онц чухал нууц (top secret) гэсэн 4 түвшинт нууцлалын тогтолцоог жишиг болгон баримталж байна. Гэхдээ "албаны нууц" гэсэн ойлголтыг огт тусгаагүй. Түүнчлэн Хонконг, Их Британи, Малайз зэрэг оронд "Official secrets act" нэртэй хууль үйлчилж байгаа боловч улсыг батлан хамгаалах, тагнуул, гадаад харилцаа зэрэг асуудлаар төрийн нууцын хүрээ хязгаарлагддаг.

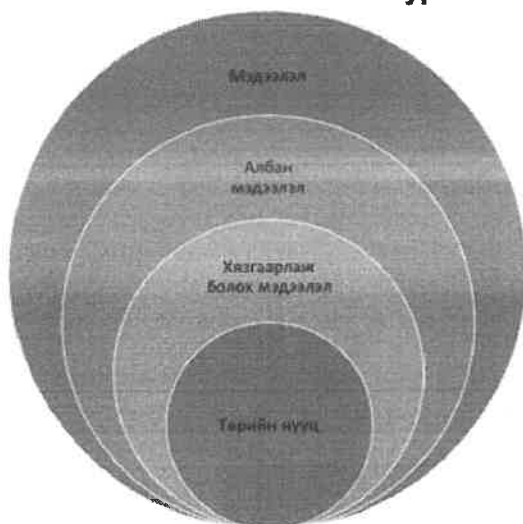
Тусгаар улсуудын хамтын нөхөрлөл болон Литва, Чех зэрэг улсад төрийн болон албаны нууцын эрх зүйн зохицуулалт тусдаа боловч эдгээр нууцлалын нийтлэг зорилго нь төр, төрийн байгууллагын ашиг сонирхол юм. Энэхүү шинж чанараараа Монгол Улсын "албаны нууц" хэмээх ойлголтоос өөр байгаа буюу бусад хуулийн этгээдийн ашиг сонирхлыг тусгаагүйгээрээ ялгаатай байгааг дурдах нь зүйтэй. Өөрөөр хэлбэл төрийн нууц гэсэн ойлголтод албаны нууц гэсэн ойлголт багтаж байна гэж үзэж болох юм.

"Албаны мэдээлэл" гэх ойлголтыг нийтийн мэдээллийн тухай хууль, мэдээллийн ил тод байдлын тухай зэрэг хууль тогтоомжид тусгасан байна. Төрийн байгууллагаас боловсруулсан, эсхүл түүнд шилжүүлсэн, түүний мэдэлд байгаа аливаа мэдээллийг албаны мэдээлэл гэж үздэг. Дээр дурдсан хууль тогтоомжуудыг албаны мэдээллийн ил тод байдлыг хангах, түүнтэй холбоотой хүсэлтийг шийдвэрлэхэд

гол эх сурвалж болгон хэрэглэдэг байна. Албаны мэдээллийг тухайн байгууллагын удирдлага жагсаалт батлах замаар тодорхойлдог улс орон байхаас гадна нэг бүрчлэн тогтоодоггүй улс ч байна. Жагсаалтаар тодорхойлсон бол нууцалсанд тооцогддоггүй. Харин албаны мэдээлэлтэй танилцах эрхийг хязгаарлах тохиолдлууд бий. Төрийн байгууллагын шийдвэр, үйл ажиллагааны үр дүн, хэрэгжилтийг бууруулахгүй байх, иргэний хувийн мэдээлэл, хуулийн этгээдийн бизнесийн нууцыг задруулж тэдгээрт хохирол учруулахаас сэргийлэх зорилгоор албаны мэдээлэлтэй танилцах иргэний эрхийг хязгаарлах бололцоотойг үгүйсгэдэггүй. Ийнхүү хязгаарлах тохиолдлуудыг хуульд тусгайлан зааснаас гадна хязгаарлаж болохгүй агуулгыг мөн тухайлан тусгажээ.

Улс орнуудын хууль тогтоомж дахь төрийн нууц ба албаны нууц (албаны мэдээлэл)-ын ойлголтын харилцан хамаарлыг тодруулбал дараах дүр зураг ажиглагдаж байна.

Зураг 9.1. Албан мэдээлэл ба төрийн нууцын харилцан хамаарал

Холбогдох байгууллага, албан тушаалтан нь иргэний гаргасан албаны мэдээлэлтэй танилцах хүсэлтийг хянаад дээр дурдсан үндэслэл байгаа тохиолдолд хүсэлтийг татгалзаж шийдвэрлэнэ. Мэдээлэл авах эрх нь зөрчигдсөн гэж үзсэн иргэн дээд шатны байгууллага, холбогдох чиг үүргийг хэрэгжүүлэгч тусгай байгууллага, эсхүл шүүхэд хандах боломжийг мөн хуульчилж өгдөг туршлагыг нэвтрүүлсэн байна.

V. САНАЛ, ЗӨВЛӨМЖ

Энэхүү судалгааны дүгнэлтэд үндэслэн, төрөөс мэдээллийг нууцлах, мэдээлэл авах эрхийг хязгаарлах, мэдээллийн ил тод байдлыг хангахтай холбоотой хууль тогтоомжийн нийцэл, давхардал, хийдэл, зөрчлийг сайтар судлах, Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийг шинэчлэх хэрэгцээ, шаардлагыг тодорхойлох, улмаар хуулийн төсөл боловсруулахдаа эрх зүйн хэм хэмжээ, зарчим, олон улсын чиг хандлага, судалгаанд хамрагдсан улс орнуудын сайн туршлагыг харгалзан үзэх нь зүйтэй гэсэн ерөнхий санал, зөвлөмжийг дэвшүүлж байна.

Түүнчлэн дараах асуудлаар нарийвчилсан санал, зөвлөмж гаргав. Үүнд:

Төрийн болон албаны нууцын ойлголтын хүрээнд:

Улс орнууд албаны нууцыг төрийн нууцад хамааруулж авч үзэх нь түгээмэл бөгөөд энэ утгаараа албаны нууцын хамгаалах эрх ашиг нь төр, түүний байгууллага юм. Харин Монгол Улс дахь албаны нууцын хамрах хүрээнд бусад хуулийн этгээдийн ашиг сонирхлыг багтаан өргөн хүрээгээр тогтоосон нь оновчгүй байх тул энэхүү зохицуулалтыг эргэж харах нь зүйтэй.

Нууцлалын зарчмын хүрээнд:

"Үндэсний аюулгүй байдал ба мэдээлэл авах эрхийн тухай Тшванийн зарчим"ыг олон улсад хүлээн зөвшөөрч баримталж буй хандлагыг харгалзан, төрөөс мэдээллийг нууцлах, мэдээлэл авах эрхийг хязгаарлахтай холбоотой харилцаанд энэхүү суурь зарчмыг баримтлах нь зохистой байж болох юм.

Төрийн нууцад хамааруулах үндэслэлийн хүрээнд:

Мэдээллийг төрийн нууцад хамааруулах үндэслэлийг тодорхой хуульчлах нь зүйтэй байна. Ингэхдээ НҮБ-ын Хүний эрхийн зөвлөлийн "гурван хэсгээс бүрдсэн шалгуур", мөн Хохирлын шалгуур ба Нийтийн ашиг сонирхлын шалгуурыг баримтлах шаардлагатай. Засгийн газар тодорхойгүй үндэслэл, шалгуургүйгээр мэдээллийг нууцалдаг буюу "эх үүсвэрт суурилсан хамгаалал"-ын тогтолцооноос илүүтэй, мэдээллийг нууцлах шалгуур үзүүлэлтүүдийг тодорхой хуульчилсан буюу "зэрэглэлд суурилсан хамгаалал" ба "сөрөг нөлөөнд суурилсан хамгаалал"-ын тогтолцоог нэвтрүүлэх улсууд давамгайлж байна. Энэ хандлага нь хүний эрхийг баталгаатай хангах үүднээс зохистой хэмээн дүгнэж болно.

Төрийн нууцад хамаарахгүй мэдээллийн жагсаалтын хүрээнд:

Нууцад хамааруулж болохгүй мэдээллийн талаар хууль тогтоомждоо тусгах нь зайлшгүй юм. Тухайлбал, хүний эрх эрх чөлөөг зөрчсөн талаарх мэдээлэл, иргэдийн аюулгүй байдал, эрүүл мэндэд заналхийлж буй онцгой нөхцөл байдал болон төрийн байгууллага, албан тушаалтны хууль зөрчсөн үйлдэл, эс үйлдлийн талаарх мэдээллийг нууцад хамааруулахгүй байхаар хуульчлах нь зүйтэй.

Төрийн нууцлалыг хэрэгжүүлэгч субъектийн хүрээнд:

Төрийн нууцыг тогтоодог субъектийн эрх хэмжээг тодорхой хуульчилснаар аливаа этгээд хувийн зорилгоор, өөрийн үзэмжээр мэдээлэл нууцлах явдлаас урьдчилан сэргийлдэг. Иймд мэдээллийг нууцад хамааруулах субъект, түүний эрх хэмжээг тодорхой хуульчлах нь оновчтой. Ингэхдээ мэдээлэл нууцлах журмыг нууцад хамааруулахгүй байх нь зохимжтой.

Албаны мэдээллийг тодорхойлох хүрээнд:

Албаны мэдээлэл болон хязгаарлалт бүхий мэдээллийн талаар Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хуульд тодорхойлж, албаны мэдээллийг хязгаарлаж болох тохиолдлуудыг тусгайлан тусгах бололцоотой. Тухайлбал, хүний хувийн мэдээлэл болон бизнесийн байгууллагын нууцад хамаарах мэдээлэл, үндэсний аюулгүй байдал, гадаад харилцаанд сөрөг нөлөө үзүүлж болзошгүй албаны мэдээллийг хязгаарлах тохиолдлыг дурдаж болох юм.

Албаны мэдээллийг тогтоох, гомдол хянан шийдвэрлэх хүрээнд:

Тодорхой хязгаарлалт тавигдаагүй, нууцад хамрагдаагүй албаны мэдээлэлтэй иргэд танилцах эрхтэй. Иймээс хуульд заасны дагуу албаны мэдээлэлтэй танилцах эрх олгох, эсхүл хэсэгчлэн танилцуулах боломжоор хангах зохицуулалтыг хуульчлах нь зүйтэй. Энэ хүрээнд албаны мэдээллийг тогтоож буй байгууллагын эрх хэмжээ, энэ төрлийн мэдээлэлтэй танилцах журам, гомдол хянан шийдвэрлэх механизмыг тодорхой хуульчлах шаардлагатай.

НОМ ЗҮЙ

Монгол хэл дээрх

Хууль тогтоомж

1. Төрийн болон албаны нууцын тухай хууль, (2017).

Ном, өгүүлэл, судалгааны тайлан

1. Ч.Өнөрбаяр, Б.Тэмүүлэн, Ж.Баярцэцэг нар, Төрийн нууцын тухай өнөөгийн хандлагыг өөрчлөх замаар иргэдийн мэдэх эрхийг хангах нь, Нээлттэй нийгэм форум, (УБ, 2010).

Гадаад хэл дээрх

Хууль тогтоомж

1. Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт, (1976).
2. The Tshwane Principles on National Security and the Right to Information, (2013).
3. The Public's Right to Know: Principles on Freedom of Information Legislation, article 19, June (1999).
4. Model law about the state secrets, Холбоос: <https://cislegislation.com/document.fwx?rgn=64260>
5. Public Access to Information and Secrecy Ordinance, Swedish Code of Statutes 2009:641.
6. Macedonia (FYR) Law on Classified Information.
7. Lithuania Law on State Secrets and Service Secrets - November 25, 1999. No. VIII - 1443.
8. Act on the Protection of Classified Information and Security Eligibility 2005, Czech Republic, Холбоос: https://www.nbu.cz/download/act_on_CI_protection.pdf.
9. Federal Act Governing Access to Information held by the Federal Government, Холбоос: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_ifg/englisch_ifg.html#p0013
10. Data Secrecy Act 2007 Croatia, Art 13, Холбоос: <https://www.uvns.hr/UserDocsImages/en/dokumenti/info-security/Data-Secrecy-Act.pdf>.
11. Slovenia Classified Information Act.
12. Australia Freedom of Information Act 1982, Section 11B.
13. New Zealand Security in the Government Sector –Department of the Prime Minister and the Cabinet 2002.
14. Republic of South Africa Minimum Security Information Standards.
15. Япон Улсын Тусгай зориулалтын нууцыг хамгаалах тухай хууль (Act on the Protection of Specially Designated Secrets)
16. ХБНГУ-ын Эрүүгийн хууль.
17. Freedom of information and transparency in Germany, Article 2.2, Холбоос: https://www.reformgestaltung.de/fileadmin/user_upload/Dokumente/GIZ_Informationsfreiheit_en.pdf
18. State Secrets and Classified Information of Foreign States Act of Estonia.
19. Bulgaria, Law for the Protection of the Classified Information. Prom. SG. 45/30 Apr 2002, corr. SG. 5/17 Jan 2003
20. Hungary, Act LXV of 1995 on State Secrets and Official Secrets
21. Singapore, Official Secrets Act, Холбоос: <https://sso.agc.gov.sg/act/osa1935#pr1->
22. Moldavia, Law on State Secrets, Холбоос: <https://www.lawyer-moldova.com/2012/12/law-on-state-secrets.html>.
23. UK, Official Secrets Act 1989, Холбоос: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/6/section/4>.

24. Malaysia, Official Secrets Act 1972, Холбоос: http://www.commonlii.org/my/legis/consol_act/osa1972156/.
25. Executive Order 13526 - Classified National Security Information, December 29, 2009.
26. Official Secrets Act 1989, Холбоос: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/6/section/4>.
27. Official Secrets Act 1972, Холбоос: http://www.commonlii.org/my/legis/consol_act/osa1972156/.
28. Public information of act, Холбоос: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/514112013001/consolide>

Ном, өгүүлэл, судалгааны тайлан

1. UN Human Rights Committee's General Comment 34 on Article 19 of the International Covenant on Civil and Political Rights.
2. The margin of appreciation doctrine in European human rights law, Холбоос: https://www.ucl.ac.uk/public-policy/sites/public_policy/files/migrated-files/European_human_rights_law.pdf
3. Robertson, K.G. (1999). The Morality of Secrecy: the Philosophy and Politics of State Secrecy. In: Secrecy and Open Government. Palgrave Macmillan, London, Холбоос: <https://doi.org/10.1057/97802305130202>
4. David Banisar, Comments on the Moldovan Draft Law on State and Official Secrets, 2005, Холбоос: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/7/16548.pdf>
5. Iain Cameron, Comments On The Law On State Secrets (1994) of The Republic Of Moldova, European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission), 2008, Холбоос: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL\(2008\)030-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL(2008)030-e)
6. Office of the Australian Information Commissioner's Guide to the Freedom of Information Act 1982 (November 2011).
7. John M. Ackerman, Mexico's Freedom of Information Law in International Perspective, in Mexico's Right-to-Know Reforms 314,314 (Jonathan Fox et al. eds., 2007) (reference omitted and emphasis added).
8. The Pentagon Papers: Secrets, Lies and Audiotapes, The Nixon Tapes and the Supreme Court Tapes, National Security Archive Electronic Briefing Book No. 48, Холбоос: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB48/>
9. Vasilii Mitrokhin, KGB Lexicon: The Soviet Intelligence Officer's Handbook, 366 (Frank Cass & Co. Ltd 2002).
10. European Union Council Decision of 31 March 2011 on the security rules for protecting EU classified information (2011/292/EU) Art 2.
11. Hitoshi Nasu, "State secrets law and national security", The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 64, No. 2 (APRIL 2015), pp. 377-378, available at, Холбоос: <https://www.jstor.org/stable/24760684?read-now=1&seq=13>
12. OSCE, Memorandum on the Law of the Republic of Uzbekistan on "Protection of the State Secrets" by Article 19 Global Campaign for Free Expression June 2004, Холбоос: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/5/35412.pdf>.
13. David Banisar, Comments on the Law on Protection of State Secrets of the Kyrgyz Republic, 2005.
14. For debate in the Standing Committee -see Rule 15 of the Rules of Procedure, Doc. 9926, 2003, Холбоос: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-XrefViewHTML.asp?FileID=10312&lang=EN>
15. The Tshwane Principles on National Security and the Right to Information: An Overview in 15 Points, Холбоос: <https://www.justiceinitiative.org/publications/tshwane-principles-national-security-and-right-information-overview-15-points>
16. Public Access to Information and Secrecy Act, Information concerning public access to information and secrecy legislation, etc, p.7, Холбоос: <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/84388/93775/F1543709993/SWE84388%20-%20ENG.pdf>

17. Public access to information and secrecy, Холбоос: <https://www.government.se/contentassets/2ca7601373824c8395fc1f38516e6e03/public-access-toinformation-and-secrecy.pdf>
18. Özek, Çetin, Basın Özgürlüğünden Bilgilenme Hakkına (From Freedom of Press to Right to Information), İstanbul 1999.
19. Bayraktar, Köksal, Ğdare ve Ceza Hukuku Açısından Bilgi Edinme Hakkı (Freedom of Information in Administrative and Criminal Law), Bilgi Edinme Hakkı Paneli (5 Mayıs 2004), Türkiye Barolar Birlięi Yayınları, No: 63, Ankara 2004.
20. Classified Information A review of current legislation across 15 countries & the EU, p.33, Холбоос: <https://ti-defence.org/wp-content/uploads/2016/03/140911Classified-Information.pdf>
21. Rosamund Thomas, Espionage and Secrecy: The Official Secrets Acts 19111989 of the United Kingdom (Routledge 1991)
22. Cemil Kaya, State secret as an instrument to maintain State security, Холбоос: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/262635> .

Шүүхийн шийдвэр

1. Case of Stoll V. Switzerland (Application No. 69698/01) Judgment, Strasbourg, European Court of Human Rights, 10 December 2007, Холбоос: <https://www.5rb.com/wp-content/uploads/2013/10/Stoll-v-Switzerland-ECHR-10Dec-2007.pdf>.
2. U.S Supreme Court 6-3 decision, The Pentagon Papers: Secrets, Lies and Audiotapes, The Nixon Tapes and the Supreme Court Tapes, Supreme Court Briefs and Opinions, Холбоос: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB48/supreme.html>.

**МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРААС ӨГСӨН
САНАЛЫГ ХҮЛЭЭН АВСАН БАЙДАЛ**

Засгийн газраас ирүүлсэн санал	Хууль санаачлагчийн санал
<p>Хуулийн төслийн үзэл баримтлалын хүрээнд Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулиас "албаны нууц"-д холбогдох зохицуулалтыг бүхэлд нь хасаж, төрийн нууцын жагсаалтыг тухайлсан хуулиар батлахаар, төрийн нууцыг шилжүүлэх, ил болгох, нууцын зэрэглэл тогтоох, хугацааг сунгах зэрэг асуудлыг Засгийн газрын өргөн мэдүүлснээр Улсын Их Хурал шийдвэрлэхээр хуулийн төсөл боловсруулсан нь уг хуулийн үзэл баримтлалыг бүхэлд нь өөрчлөхөөр байна.</p>	<p>Саналыг хүлээн авч, төслийг шинэчилсэн найруулга хэлбэрт оруулав.</p>
<p>Түүнчлэн, хуулийн төслийн хүрээнд албаны нууцад хамаарах зохицуулалтыг хассанаар Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн нийт заалтын 50-аас дээш хувьд нэмэлт, өөрчлөлт орж байна. Иймд Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 25 дугаар зүйлийн 25.1.2, 25.1.3 дахь заалтад тус тус заасны дагуу хуулийн төслийг хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл хэлбэрээр боловсруулах;</p>	<p>Саналыг хүлээн авч, төслийг шинэчилсэн найруулга хэлбэрт оруулав.</p>
<p>Одоо хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа хуулиар Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдал, эрх ашигт учруулж болзошгүй хор хохирлын хэмжээгээр нь үнэлэн гадаад бодлого, үйл ажиллагаатай холбоотой зарим мэдээллийг албаны нууцад хамааруулдаг тул энэ хүрээнд нууцалсан мэдээллийг ил болгох, эсхүл нууцын зэрэглэл нэмэгдүүлэх талаарх зохицуулалтыг тус хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуулийн төсөлд тодорхой тусгах;</p>	<p>Саналыг хүлээн авч, дагаж мөрдөх журмын тухай хуулийн төсөлд тусгав.</p>

<p>Төрийн нууцад хамаарах мэдээллийг зөвхөн "маш нууц", "онц чухал нууц" гэсэн зэрэглэлд хамааруулснаар 20, эсхүл 30 жил нууцлах шаардлага үүсэж байна. Америкийн Нэгдсэн Улс, Их Британи, Умард Ирландын Нэгдсэн Хаант Улс, Канад Улс, Австралийн Холбооны Улс, Шинэ Зеланд Улс зэрэг хөгжингүй улс орнууд гадаад бодлоготой холбоотой нууц мэдээллийг задруулсан буюу үрэгдүүлсэн тохиолдолд учруулах хор хохирлын хэмжээгээр нь 3-4 зэрэглэлд жишгийг анхаарч, нууцад хамаарах мэдээллийн зэрэглэлийг тогтоох</p>	<p>Саналыг хүлээн авч хуулийн төсөлд төрийн нууцын зэрэглэлд "нууц" гэсэн зэрэглэл нэмэв.</p>
<p>Хуулийн төсөл нь Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 29 дүгээр зүйлийн 29.1.5 дахь заалтад заасан "Хуулийн төслийн агуулга нь зүйл, хэсэг, заалт нь хоорондоо зөрчилгүй байх шаардлагыг хангахгүй байна. Тухайлбал, хуулийн төслийн үзэл баримтлалд Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн 15 дугаар зүйлийн 15.4, 15.5 дахь хэсэг нь Монгол Улсын Үндсэн хуульд заасан нууцыг хуулиар тогтоон хамгаалах суурь зарчимд нийцэхгүй талаар дурдсан боловч хуулийн төсөлд эдгээр хэсэгт өөрчлөлт оруулах талаар тусгаагүй,</p>	<p>Саналд хуулийн төслийн заалтууд хоорондоо зөрчилтэй гэсэн санал ирүүлсэн боловч "Үзэл баримтлал ба төсөл" хоорондоо зөрчилтэй гэсэн санал ирүүлсэн. Төсөлд Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн 15 дугаар зүйлийн 15.4, 15.5 хэсэг нь 14 дүгээр үйлийн 14.4, 14.5 хэсэг болгон өөрчлөгдсөн ба холбогдох өөрчлөлтийг тусгав.</p>
<p>хуулийн төслийн 1 дүгээр зүйлд нэмэхээр тусгасан 4.3 дахь хэсэг нь Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн 13 дугаар зүйлийн 13.2 дахь хэсэгтэй агуулгын хувьд давхардаж байна.</p>	<p>Саналыг хүлээн авч давхардлыг засав.</p>
<p>Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.1.3 дахь заалтад заасан нууцад хамаарах мэдээллийн "нууц" зэрэглэлийг хүчингүй болгохоор тусгасан боловч тус хуулийн 16 дугаар зүйлийн 16.6 дахь хэсэг, 17 дугаар зүйлийн 17.1.3 дахь заалтад тус тус заасан "нууц" зэрэглэлийн зохицуулалт хэвээр байгааг анхаарах;</p>	<p>Саналыг хүлээн авч хуулийн төсөлд төрийн нууцын зэрэглэлд "нууц" гэсэн зэрэглэл нэмэхээр төсөлд тусгав.</p>

**Төрийн нууцын тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/-ын дагуу батлагдах
дүрэм, журам, зааврын талаарх мэдээлэл**

1. Төрийн нууцын хамгаалалтын асуудлаар дэмжлэг үзүүлсэн хуулийн этгээд, иргэнийг урамшуулах журам /Засгийн газар, хуулийн төслийн 6.5/
2. Төрийн нууцын бүртгэл, мэдээллийн нэгдсэн сан байгуулах, ашиглах журам /Засгийн газар, хуулийн төслийн 12.2/
3. Онц чухал болон тусгай объект, үйл ажиллагааг халхлах журам /Засгийн газар, хуулийн төслийн 14.3/
4. Төрийн нууцад авах мэдээлийн санал хүргүүлэх журам /Засгийн газар, хуулийн төслийн 14.5/
5. Төрийн нууцыг ил болгох журам /Улсын Их Хурал, хуулийн төслийн 18.6/
6. Аюулгүй байдлын шалгалт явуулах журам /Тагнуулын байгууллагын дарга, хуулийн төслийн 25.2/
7. Төрийн нууцыг хамгаалах байгууллагын дотоод журам /Тухайн байгууллагын удирдлага, хуулийн төслийн 29.5/
8. Төрийн нууцыг хамгаалах нийтлэг журам /Засгийн газар, хуулийн төслийн 30.1/
9. Тусгай шуудан хүргэх, хүлээн авах журам /Гадаад харилцааны асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн, Зэвсэгт хүчний Жанжин штабын дарга, тагнуулын байгууллагын дарга хамтарч, хуулийн төслийн 30.4/
10. Төрийн нууцын хамгаалалтад хяналт тавих журам /Засгийн газар, хуулийн төслийн 37.5/
11. Төрийн шифр харилцааны дүрэм /Засгийн газар, хуулийн төслийн 33.3/

ХУУЛЬ САНААЧЛАГЧ

УИХ-ын гишүүн

Жергэлсайханы ЗОЛЖАРГАЛ

МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСАГ
ЗАХИРГАА, НУТАГ
ДЭВСГЭРИЙН НЭГЖ,
ТҮҮНИЙ УДИРДЛАГЫН
ТУХАЙ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ,

САНГАЛГАХ

621 2025.12.23

УИХ-ын гишүүн

Бадамдоржийн ПУНСАЛМАА

УЛСЫН ТӨСВИЙН ХӨРӨНГӨ
ОРУУЛАЛТААР ТӨСӨЛ, АРГА
ХЭМЖЭЭГ САНХҮҮЖҮҮЛЭХ
ТАЛААР АВЧ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ
ЗАРИМ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ

САНГАЛГАХ

624 2025.12.23

УИХ-ын гишүүн

Хүрэлбаатарын БААСАНЖАРГАЛ

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
ТУХАЙ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ,
ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ

САНГАЛГАХ

632 2025.12.17

УИХ-ын гишүүн

Одонгийн ЦОГТГЭРЭЛ

ТӨРИЙН БОЛОН АЛБАНЫ
НУУЦЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД
НЭМЭЛТ, ӨӨРЧЛӨЛТ
ОРУУЛАХ ТУХАЙ

САНГАЛГАХ

628 2025.12.12

УИХ-ын гишүүн

Пүрэвжавын САЙНЗОРИГ

ХУДАЛДАН АВАХ
АЖИЛЛАГААНЫ ТУХАЙ /
ШИНЭЧИЛСЭН НАЙРУУЛГА

САНГАЛГАХ

6193 2025.12.04

УИХ-ын гишүүн

Ням-Осорын УЧРАЛ

ЗӨВШӨӨРЛИЙН ТУХАЙ

ХУУЛЬД НЭМЭЛТ

УИХ-ын гишүүн

Пүрэвбаатарын МӨНХТУЛГА

БАНКНЫ ТУХАЙ ХУУЛЬД

ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ

УИХ-ын гишүүн

Аюушийн АРИУНЗАЯА

СТАТИСТИКИЙН ТУХАЙ

УИХ-ын гишүүн

Дашцэрэнгийн ЭНХТҮВШИН

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН

ХУУЛГАНЫ ХУДАЛДААНЫ

УИХ-ын гишүүн

Хөххүүгийн БОЛОРМАА

ЭРҮҮГИЙН ХУУЛЬД НЭМЭЛТ,
ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ

МОНГОЛ УЛСЫН ДЭЭД ШҮҮХ

Ц.Жигжиджавын гудамж 7/1, Бага тойруу, 1 дүгээр хороо,
Чингэлтэй дүүрэг, Улаанбаатар хот, 15160
Утас: (976-51) 26 15 44,
Цахим шуудан: info@supremecourt.mn

2026.04.01 № 02/1128

танай _____-ны № _____-т

Хуулийн төсөл хүргүүлэх тухай

Улсын Их Хурлын гишүүн О.Цогтгэрэлээс санаачлан боловсруулсан “Төрийн нууцын тухай” хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөлтэй холбогдуулан “Эрүүгийн хууль, Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль, Иргэний хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хууль, Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хууль, Зөрчлийн тухай хууль, Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хуульд тус тус нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслүүдэд санал авах”-аар ирүүлсэн 2026 оны 03 дугаар сарын 18-ны өдрийн УИХ-03/2693 дугаартай албан бичгийг Монгол Улсын дээд шүүхийн Эрүүгийн хэргийн танхимын нийт шүүгчийн 2026 оны 03 дугаар сарын 19-ний өдрийн хуралдаанаар хэлэлцлээ.

Улсын дээд шүүх нь хууль тогтоох үйл ажиллагаанд оролцоходоо төрийн эрх мэдлийг хуваарилах онол, засаглалын хяналт-тэнцвэрийн зарчим болон тусгай журмыг баримталдаг. Дээрх хуулийн төслүүдтэй танилцаад дараах хууль зүйн үндэслэлээр санал өгөх боломжгүй гэж үзэв.

Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 39 дүгээр зүйлийн 39.3 дахь хэсэгт “...Эрүүгийн хууль, Иргэний хууль, Захиргааны ерөнхий хууль, Зөрчлийн тухай хууль болон шүүхэд хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны журамтай холбогдсон хуулийн төсөлд Улсын дээд шүүх, Улсын ерөнхий прокуророос тус тус санал авах...”-аар тусгайлан заасан байдаг. Уг санал авах ажиллагаа нь хууль тогтоох үйл ажиллагааны нэгдсэн арга зүй, техник бүрэн хангагдсан нөхцөлд хэрэгжих учиртай.

Хуулийн төсөл нь Засгийн газрын үндсэн чиглэлд нийцсэн эсэхийг тодорхойлж, үзэл баримтлал, хэрэгцээ шаардлага, хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээ, гарах зардлын тооцоог эрх бүхий байгууллагуудаар эцэслэн гаргуулсны дараа Улсын дээд шүүхэд ирүүлэх нь шүүн таслах ажиллагааны нэгдсэн бодлого, процессын шударга байдлыг хангах, хууль хэрэглээний практикт алдаа гарахаас урьдчилан сэргийлэхэд чухал нөлөөтэй юм.

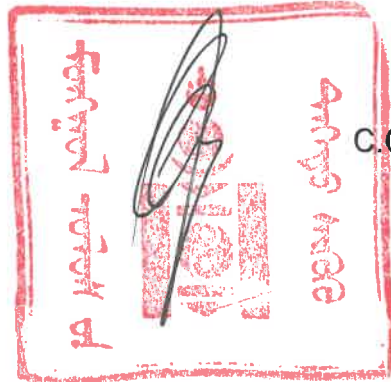
Түүнчлэн, Улсын Их Хурлын гишүүнээс санаачилсан төсөлд Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 21 дүгээр зүйлд заасны дагуу Засгийн газар санал, дүгнэлт өгөх тусгайлсан дараалалтай. Гэтэл хууль зүйн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын санал болон Засгийн газрын албан ёсны дүгнэлт

гараагүй байхад төслийг Улсын дээд шүүхэд шууд ирүүлсэн нь санал авах урьдчилсан нөхцөл хангагдаагүй байна.

Иймд дээрх хуулийн төслүүдийг Хууль тогтоомжийн тухай хуульд заасан шаардлага, журмын дагуу Засгийн газрын санал, дүгнэлтийг гаргуулсны дараа Улсын дээд шүүхэд ирүүлэх нь хууль тогтоомжид нийцэх тул хуулийн төслийг танайд хүргүүлэв.

Хувийг: Монгол Улсын Их Хурлын гишүүн О.Цогтгэрэлд

ШҮҮГЧ

О.СОЁМБО-ЭРДЭНЭ

**МОНГОЛ УЛСЫН
ЕРӨНХИЙ ПРОКУРОРЫН ГАЗАР**

Хуульчдын гудамж 15/1, Бага тойруу, 4 дүгээр хороо,
Чингэлтэй дүүрэг, Улаанбаатар хот, 15160
Утас: 26 08 55, Факс: (976-51) 26 37 39,
Цахим шуудан: gro@prosecutor.mn,
Цахим хуудас: www.prosecutor.mn

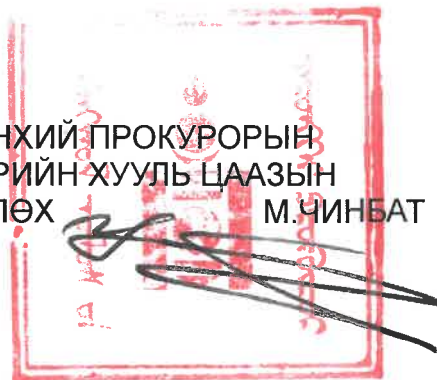
2026. 04. 07 № 2/1450
танай 2026. 03. 18 ны № ГИХ-03/2694

**МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
ГИШҮҮН О.ЦОГТГЭРЭЛ ТАНАА**

Таны 2026 оны 03 дугаар сарын 18-ны өдрийн УИХ-03/2694 дугаартай албан бичгийн дагуу Төрийн нууцын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг дагалдаж боловсруулсан хуулийн төслүүдтэй танилцаад, гаргасан саналаа хавсралтаар хүргүүлэв.

Хавсралт 3. хуудас.

УЛСЫН ЕРӨНХИЙ ПРОКУРОРЫН
ОРЛОГЧ, ТӨРИЙН ХУУЛЬ ЦААЗЫН
ШАДАР ЗӨВЛӨХ М.ЧИНБАТ

15010402252

Улсын ерөнхий прокурорын газрын
2026 оны 1 дүгээр сарын 27-ны өдрийн
2. №100 дугаартай албан бичгийн хавсралт

ХУУЛИЙН ТӨСӨЛД ГАРГАСАН САНАЛ

№	Зүйл, хэсэг, заалт	Гаргасан санал			Саналын үндэслэл, хэрэгцээ, шаардлага
		Өөрчлөх	Нэмэх	Хасах	
0	1	2	3	4	5
Нэг. Эрүүгийн хуульд өөрчлөлт оруулах хуулийн төсөлд					
1.	<p>1 дүгээр зүйл. 1/1. Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 19.11 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт “цуглуулсан, хадгалсан” гэснийг “эрх бүхий албан тушаалтан хуульд заасан үндэслэл журмыг зөрчиж цуглуулсан, дамжуулсан, хадгалсан” гэж өөрчилсүгэй.</p>			Бүхэлд нь хасах	<p>Төрийн нууцын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн 5.1 дүгээр зүйлийн 5.1.1 дэх хэсэгт “төрийн нууц гэж Монгол Улсын хууль тогтоомжийн дагуу төрийн нууцад хамааруулсан, задруулах, үрэгдүүлэх тохиолдолд үндэсний аюулгүй байдал, үндэсний ашиг сонирхолд аюул, занал, хохирол учруулах төрийн хамгаалалтад байх мэдээллийг ойлгоно” гэж заасан. Төрийн нууцыг хууль бусаар олж авах гэмт хэргийн субъектийг “эрх бүхий албан тушаалтан” гэж хязгаарлах нь гэмт хэргийн улмаас хөндөгдөх эрх, ашиг сонирхол буюу үндэсний аюулгүй байдал, үндэсний ашиг сонирхолд аюул, занал, хохирол учрах үр дагаварт нийцэхгүй. Эрх бүхий албан тушаалтан гэдэгт ямар албан тушаалтнууд хамаарах нь тодорхойгүй, Хууль тогтоомжийн тухай хуульд заасан “тодорхой, ойлгомжтой байх” шаардлагыг хангахгүй байна.</p>
Хоёр. Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөлд					
2.	<p>1 дүгээр зүйл. 1/1.4 дүгээр зүйлийн 1.38 дахь заалт “шүүх хуралдаан ажиглагч” гэж хуралдаан болон хаалттай нээлттэй шүүх хуралдаанд энэ шүүх хуралдаанд энэ хуульд заасан журмын дагуу</p>	<p>“...шүүх хуралдаан ажиглагч” гэж нээлттэй шүүх хуралдаанд энэ хуульд заасан журмын дагуу</p>			<p>Төрийн нууцын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын хүрээнд “албаны нууц” гэснийг хасаж, төрийн нууцын ангиллыг цөөлж байгаа ч хаалттай хуралдаанд хөндлөнгийн хүн (ажиглагч) байх нь нууцтай холбоотой мэдээлэл алдагдах эрсдэл үүсэхээр байна. Өөрөөр хэлбэл, хаалттай шүүх хуралдаанаар төрийн, хувь хүний нууцтай холбоотой, эсвэл хохирогчийг хамгаалах зорилгоор</p>

<p>дагуу биечлэн сууж, шүүх хуралдааны явцыг хөндлөнгөөс ажиглаж байгаа хүнийг” гэж нэмэх</p>	<p>биечлэн сууж, шүүх хуралдааны явцыг хөндлөнгөөс ажиглаж байгаа хүнийг...” гэж өөрчлөх.</p>		<p>хуралдааныг хаалттай явуулах хуулийн зохицуулалттай тул хөндлөнгийн “ажиглагч” байх нь нууцыг задруулах бодит эрсдэл үүсэж болзошгүй тул өөрчлөлт оруулах.</p>
<p>3. Төслийн 1 дүгээр зүйл. 2/3.2 дугаар зүйлийн 4 дэх хэсэг “нэгтгэсэн эрүүгийн хэргийн зарим нь төрийн нууцад хамаарах бол төрийн нууцад холбогдох хэргийг хаалттай явуулж бусад хэргийг нээлттэй явуулна.” гэж нэмэх</p>	<p>“... нэгтгэсэн эрүүгийн хэргийн зарим нь төрийн нууцад хамаарах бол шүүх хуралдааныг бүхэлд нь хаалттай явуулна” гэж өөрчлөх.</p>		<p>Төрийн нууцын зэрэглэлтэй баримттай хэрэг “нэгтгэгдсэн” тохиолдолд нууцыг задруулахгүй байх үүднээс хэргийг бүхэлд нь хаалттай хянан шийдвэрлэдэг. Энэ нь шүүх хуралдааны явцад нууц мэдээлэл санамсаргүй болон бусад байдлаар задрахаас сэргийлэх, нууцыг хамгаалах зарчимтай нийцэх тул өөрчлөлт оруулах.</p>
<p>4. Төслийн 1 дүгээр зүйл. 2/3.2 дугаар зүйлийн 5 дахь хэсэг “Төрийн нууцын тухай хуульд заасан шаардлага хангасан иргэн төрийн нууцад хамаарах хэрэг хянан шийдвэрлэх шүүх хуралдаанд ажиглагчаар оролцохоор хүсэлт гаргасан бол шаардлага хангасан эсэхийг шүүх хуралдаан даргалагч шалгаж, хуульд заасан шаардлага хангасан бол тухайн иргэнд шүүх хуралдаанд ажиглагчаар оролцох зөвшөөрөл олгоно.” гэж нэмэх</p>		<p>Бүхэлд нь хасах</p>	<p>Төрийн нууцын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн 19 дүгээр зүйлд төрийн нууцтай танилцах нийтлэг нөхцөл, 20 дугаар зүйлд тусгай нөхцөлийг тусгаж, Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, Улсын Их Хурлын дарга, Ерөнхий сайдаас бусад эрх бүхий этгээд зөвхөн өөрийн эрхэлж буй албан тушаал, албаны чиг үүрэгт хамаарах төрийн нууцтай танилцах эрхтэй байхаар заасан. Дагалдан боловсруулсан энэ хуулийн төсөлд “Төрийн нууцын тухай хуульд заасан шаардлага хангасан иргэн” шүүх хуралдаанд ажиглагчаар оролцож, төрийн нууцад хамаарах баримт, мэдээлэлтэй танилцахаар тусгасан нь дээрх хуулийн заалттай зөрчилдөж байна. “Төрийн нууцын тухай хуульд заасан шаардлага хангасан иргэн” гэж хуульд нэрлэн заасан төрийн нууцтай танилцах эрх бүхий албан тушаалтныг, эсхүл нэрлэн заагаагүй боловч төрийн нууцтай танилцах шаардлагатай үндэслэлээр эрх олгогдсон иргэнийг хамааруулан ойлгох эсэх нь тодорхойгүй байх тул хуулийн төслөөс бүхэлд нь хасах.</p>

5.	<p>Төслийн 1 дүгээр зүйл. 2/3.2 дугаар зүйлийн 6 дахь хэсэг “Төрийн нууцын тухай хуульд заасан зэрэглэл харгалзахгүйгээр төрийн нууцтай танилцах эрх олгогдсон этгээд төрийн нууцад хамаарах хэрэг хянан шийдвэрлэх шүүх хуралдаанд шүүх хуралдаан даргалагчийн зөвшөөрөлгүйгээр хуралдаанд ажиглагчаар оролцож болно.”</p>			<p>Бүхэлд нь хасах</p>	<p>Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 47 дугаар зүйлийн 47.1 дэх хэсэгт “Монгол Улсад шүүх эрх мэдлийг гагцхүү шүүх хэрэгжүүлнэ” гэж; Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 34.5 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Шүүх хуралдаан даргалагч шүүх хуралдааны дэгийг сахиулах арга хэмжээ авч оролцогчид эрх, үүргийг нь тайлбарлана” гэж тус тус хуульчилсан. Шүүх хуралдааны ажиглагч хэргийн оролцогчийн нэгэн адил шүүх хуралдааны дэгд захирагдах бөгөөд хуралдаан даргалагч түүнийг шүүх хуралдаанд оролцуулах эсэхийг шийдвэрлэх нь шүүхийн бүрэн эрхэд хамаарах тул хуулийн төслөөс бүхэлд нь хасах.</p>
----	--	--	--	------------------------	---

---oOo---

МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ТОХИРУУЛАГЧ АГЕНТЛАГ
ТАГНУУЛЫН ЕРӨНХИЙ ГАЗАР

Жуулчны гудамж-3, Чингэлтэй дүүрэг,
Улаанбаатар хот, 15160, Утас: 9226 3656,
9226 3017, Факс: (976) 9226 3656,
Цахим шуудан: info@gia.gov.mn,
Цахим хуудас: www.gia.gov.mn

2026.03.20 № ТЭС01/200
танай 2026.03.12 -ны № ЧУХ-03/2436 -т

Мэдээлэл хүргүүлэх тухай

Монгол Улсын Их Хурлын Гишүүний хууль санаачлах эрхийн хүрээнд Төрийн нууцын тухай хуулийн төсөл боловсруулахтай холбоотойгоор мэдээлэл авах тухай албан бичигтэй танилцлаа.

Монгол Улсын Үндсэн хууль хэрэгжиж эхлэхээс өмнө “Улсын нууцын тухай” БНМАУ-ын Засгийн газрын 1991 оны 7 дугаар сарын 05-ны өдрийн 206 дугаар тогтоолоор БНМАУ-ын Улсын нууцын жагсаалт, зэрэглэлийг баталсан бөгөөд уг тогтоол гарсантай холбогдуулан “Улсын нууц баримт бичгийн жагсаалтыг батлах тухай” Сайд нарын Зөвлөлийн 1988 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдрийн 330 дугаар тогтоол хүчингүй болсонд тооцсон.

Тус тогтоолоор баталсан БНМАУ-ын Улсын нууцын жагсаалтаар “Дайчилгааны бэлтгэл, нөөцийн асуудал”, “Батлан хамгаалах, улсын аюулгүй байдлыг хангах болон иргэний хамгаалалтын асуудал”, “Эдийн засаг, шинжлэх ухаан техникийн асуудал”, “Харилцаа холбооны асуудал”, “Төрийн гадаад бодлогын асуудал”, “Бусад асуудал” гэсэн 6 хэсэгт хамаарах 47 мэдээллийг нууцалсан.

“Улсын нууцын тухай” БНМАУ-ын Засгийн газрын 1991 оны 07 дугаар сарын 05-ны өдрийн 206 дугаар тогтоолыг Засгийн газрын 2003 оны 256 дугаар тогтоолоор хүчингүй болсонд тооцсон.

Төрийн нууцын тухай 1995 оны хуулиар төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн хүрээг “Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдал”, “Батлан хамгаалах”, “Эдийн засаг, шинжлэх ухаан, техник технологи”, “Тагнуул, сөрөх тагнуул, гүйцэтгэх ажил”, “Цаазаар авах ялыг гүйцэтгэх журам, энэ зүйлийн 2 дахь хэсгийн “4, 5”, 3 дахь хэсгийн “2, 3”, 4 дэх хэсгийн “1”-тэй холбоотойгоор төрийн нууцад хамааруулах шаардлагатай объектууд” гэсэн хүрээгээр мэдээллийг нууцалсан.

Мөн Төрийн нууцын жагсаалт батлах тухай 2004 оны хуулиар “Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдал”, “Батлан хамгаалах”, “Эдийн засаг, шинжлэх ухаан, техник технологи”, “Тагнуул, сөрөх тагнуул, гүйцэтгэх ажил”, “Бусад” гэсэн 5 хэсэгт хамаарах 60 мэдээллийг нууцалсан.

БНМАУ-ын Улсын нууцад хамааруулсан батлан хамгаалах, эдийн засаг, төрийн бодлого зэрэг дээр дурдсан асуудлын хүрээнд одоо ч нууцалсан ач холбогдол нь хэвээр байх баримт бичиг, мэдээллүүд нууцаас гараагүй хариуцсан салбар, байгууллагуудад хадгалагдаж байна.

Одоогийн хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй Төрийн болон албаны нууцын тухай 2016 оны хуулиар “Төрийн бодлого”, “Эдийн засаг, шинжлэх ухаан, техник технологи”, “Батлан хамгаалах”, “Тагнуул, сөрөх тагнуул, хууль сахиулах ажил”, “Мэдээллийн аюулгүй байдлын болон бусад” гэсэн 5 хүрээ, Засгийн газрын 2017 оны 247 дугаар тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын төрийн нууцад хамаарах мэдээллийн жагсаалт”-д тусгагдсан 33 салбарын 575 мэдээлэл төрийн нууцад хамаарч байна.

Хууль тогтоомжийн шинэчлэлтэй холбоотой хүчингүй болсон мэдээллийг ил болгох ажлыг Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд заасан үндэслэлээр ил болгох шийдвэрийг тухай бүр эрх бүхий байгууллагаас гаргасан.

Тухайлбал: Төрийн болон албаны нууцын тухай хуулийн 19 дүгээр зүйлийн 19.1-т заасан нууцлах хугацаа дууссан үндэслэлээр 19 байгууллагын 242,793 хуудас мэдээлэл, нөхцөл байдал өөрчлөгдсөний улмаас төрийн болон албаны нууцад хамааруулсан тодорхой мэдээллийг цаашид нууцлах шаардлагагүй болсон үндэслэлээр Засгийн газрын 2021 оны 82 дугаар тогтоол, 2022 оны 449 дүгээр тогтоол, 2025 оны 123 дугаар тогтоолоор нийт 21,839 хуудас мэдээлэл, Тагнуулын байгууллагын хяналт шалгалтын хүрээнд мэдээллийг үндэслэлгүйгээр нууцалсан нь тогтоогдсон 1,198 хуудас мэдээллийг ил болгох саналаа эрх бүхий байгууллагад хүргүүлсэн.

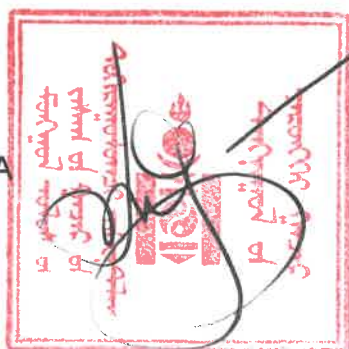
Түүнчлэн Засгийн газрын 2025 оны 11 дүгээр сарын 12-ны өдрийн хуралдаанаар Монгол Улсын Ерөнхий сайдаас Төрийн болон албаны нууцын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай, Төрийн нууцын жагсаалт батлах тухай хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хүрээнд боловсруулж, Засгийн газрын хуралдаанаар хэлэлцүүлэхийг (Монгол Улсын сайд, Засгийн газрын Хэрэг эрхлэх газрын дарга Хууль зүй, дотоод хэргийн сайд, Тагнуулын ерөнхий газрын дарга) даалгасан.

Төрийн нууцын тухай хууль, Төрийн нууцын жагсаалт батлах тухай хуулийн төслийг Монгол Улсын Ерөнхий сайдын 06 дугаар захирамжаар байгуулагдсан Ажлын хэсгээс Засгийн газрын 2026 оны 03 дугаар сарын 04-ний өдрийн хуралдаанаар хэлэлцүүлж, Монгол Улсын Их хуралд өргөн барихаар тогтсон.

“Улсын нууцын тухай” БНМАУ-ын Засгийн газрын 1991 оны 07 дугаар сарын 05-ны өдрийн 206 дугаар тогтоол, “Улсын нууц баримт бичгийн жагсаалтыг батлах тухай” Сайд нарын Зөвлөлийн 1988 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдрийн 330 дугаар тогтоолын судалгаа мэдээлэлд ашиглагдаж байсан хувийг хавсралтаар хүргүүлэв.

Хавсралт №4 хуудастай.

ДАРГА

П.ОДОНБААТАР

151

**Бүгд Найрамдах Монгол Ард Улсын
Засгийн газрын
ТОГТООЛ**

1991 оны 7 дугаар
сарын 5-ны өдөр

Дугаар 206

Улаанбаатар
хот

Улсын нууцын тухай

БНМАУ-ын Засгийн газраас ТОГТООХ нь:

1. БНМАУ-ын улсын нууцын жагсаалт, зэрэглэлийг хавсралтын ёсоор баталсугай.

2. "БНМАУ-ын улсын нууцыг хадгалж, хамгаалах заавар"-ыг өнө оны 7 дугаар сард багтаан баталж мөрдүүлэхийн хамт улсын нууцын хадгалалт, хамгаалалтад тавих хяналтыг сайжруулахад чиглэсэн тодорхой арга хэмжээ авч ажиллахыг Улсын аюулгүй байдлыг хангах ерөнхий газар /Н.БААТАР/-т даалгасугай.

3. БНМАУ-ын улсын нууцын жагсаалт, зэрэглэл, улсын нууцыг хадгалж, хамгаалах зааврыг төв аппарат, харьяа байгууллагадаа нарийн чанд мөрдөж ажиллахыг улс, хоршоолол, олон нийтийн байгууллага, үйлдвэрийн газрын удирдлагад даалгасугай.

4. Энэ тогтоол гарсантай холбогдуулан "Улсын нууц баримт бичгийн жагсаалтыг батлах тухай" БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлийн 1988 оны арван хоёрдугаар сарын 31-ний өдрийн 330 дугаар тогтоолыг хүчингүй болсонд тооцсугай.

БНМАУ-ЫН УЛСЫН НУУЦЫН ЖАГСААЛТ, ЗЭРЭГЛЭЛ

№	Нууцлах зүйл	нууцын зэрэглэл		
		маш онц	нууц чухал	маш нууц
	I	2	3	4

НЭГ. Дайчилгааны бэлтгэл, нөөцийн асуудал

1. Улс ардын аж ахуйн дайчилгааны бэлтгэлийн нэгдсэн болон тооцоот жилийн төлөвлөгөө	+			
-лам, улсын хороо, тусгай газар, аймаг, хотын дайчилгааны бэлтгэлийн болон тооцоот жилийн төлөвлөгөө			+	
-Сум, район, аж ахуй, үйлдвэр, албан газар, байгууллагын дайчилгааны бэлтгэлийн болон тооцоот жилийн төлөвлөгөө				+
2. Улсын болон дайчилгааны нөөцийн хэмжээ, байрлал, санхүүжилттэй холбогдсон мэдээ заавар			+	
3. Улс ардын аж ахуйн ажиллах хүчний баталгаажилтын нэгдсэн мэдээ, судалгаа, жагсаалт			+	
4. Төвлөрсөн нефть баазууд, тэдгээрийн ачих, буулгах байгууламжийн хүч чадалын хэмжээ, байрлалын тухай нэгдсэн мэдээ				+
5. Стратегийн ач холбогдол бүхий нисэх онгоцны буудал, зам, гүүрийн тоо, байршил, даац, ургын хэмжээ, бүтцийн тухай нэгдсэн мэдээ				+
<u>ХОЁР. Батлан хамгаалах, улсын аюулгүй байдлыг хангах болон иргэний хамгаалалтын асуудал</u>				
6. Үндэсний аюулгүй байдал, тусгаар тогтнол, нутаг дэвсгэрийн бүрэн бүтэн байдалтай холбогдсон баримт материал				нууцалсан зэргээр
7. Ардын арми, УАБХБ-ын зохион байгуулалтын бүтэц, орон тоо, зөвсэг техник, материал-техникийн хангалт, байлдах хүч чадал, бэлэн байдалтай холбогдсон				+

	1	2	3	4
нэгдсэн үзүүлэлт, зөвсөгт хүчний оперативын болон дайчилгааны бэлтгэлийн төлөвлөгөө, тэдгээрийн биелэлтийн мэдээ, зөвсөгт хүчнийг өөрчлөн зохион байгуулах хэтийн төлөвлөгөө, бэлэн байдлын зэргүүдэд шилжүүлэх, цэрэг армийг шилжүүлэн байрлуулах, татан буулгахтай холбогдсон тооцоо, мэдээ			+	
8. Ардын арми, УАБХБ-уудын дэлгэрэнгүй төсөв, түүний гүйцэтгэл			+	
9. БНМАУ-ын Засгийн газар, байгууллагаас гадаад орны засгийн газар, байгууллагатай улсыг батлан хамгаалах, улсын аюулгүй байдлыг хангах асуудлаар байгуулсан нууц гэрээ, хэлэлцээр, протокол, тэдгээрийн хэрэгжилтийн тухай мэдээ				нууцалсан зэргээр
10. Улсын хилийн хамгаалалт, оперативын төлөвлөгөө, улсын агаарын довтолгооноос эсэргүүцэн хамгаалах системийн бүтэц, зохион байгуулалт, зөвсөглэмж, байдлааны боломж, эдгээрт холбогдох нэгдсэн мэдээ			+	
11. УАБХБ, цагдаа, засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн байгууллагын гүйцэтгэх ажлын арга хэлбэр, үйл ажиллагаа, тэдгээрт холбогдох баримт бичиг, архивын материал			+	
12. БНМАУ-ын шифр, түүний түлхүүр, тэдгээрт холбогдох баримт бичиг, материал, арга техник хэрэгсэл		+		
13. Цэргийн анги нэгтгэлийн тоо, бүтэц, зохион байгуулалт, жинхэнэ нэр, байршлын схемийн нэгдсэн мэдээ			+	
14. Цэргийн албан хаах үүрэгтэн болон цэрэгт татагдах, цэргээс халагдах хүний тооны тухай нэгдсэн мэдээ				+
15. Бэлтгэл цэргийн албан хаагчдын тоо, мэргэжлийн ялгааны нэгдсэн мэдээ			+	
-улсын хэмжээнд			+	
-аймаг, хотын хэмжээнд				+
16. Цэргийн удирдлага, түүний автомажчилсан системийн бүтэц, зохион байгуулалт хангалт, мэдээллийн сан, зураг төсөлд холбогдох баримт бичиг мэдээ		+		

I	1	2	1	3	1	4
17. Нууц зэвсэг, цэргийн техник, хэрэгс- лийн нэр, төрөл, техникийн егөгдөхүүн, хэрэглэх түлшний нэр төрөл, зарцуу- лалтын тухай нэгдсэн мэдээ		+				
18. Байлдааны техник, зэвсэг, галт хэрэгс- лийн хангалтын захиалгын нэгдсэн мэдээ				+		
19. Байлдааны зэвсэг техникийн ашиглалт, моторресурсын хугацаа, норм, ашиглалтын зардлын нэгдсэн мэдээ						+
20. Цэргийн анги, нэгтгэлийн хүнс, аж ахуй, санхүүгийн хангалт, захиалгын нэгдсэн мэдээ тайлан						+
21. Зэвсэгт хүчний оперативийн удирдлагын командын байр, холбооны зангилаа, радио- локац, пелегатор, радио техникийн хэ- рэгслийн зохион байгуулалт, байршил, үелзлэлийн хуваарилалтын нэгдсэн мэдээ				+		
22. Цэрэг, иргэний хамгаалалтын анги, хот- хон, тусгай объектын зураг төсөл, схем байгуулах нэгдсэн төлөвлөгөө, түүний гүйцэтгэлийн нэгдсэн мэдээ						+
23. БНМАУ-ыг батлан хамгаалах зориулалт- тай болон хүн ам төвлөрсөн газруудад ашиглагдаж байгаа уст цэг, нөөцөд зо- риулж гаргасан уст цэгийн солбилцол, хүч чадлын үзүүлэлт /гүн, статик, динамик төвшин, диаметр, ундарга/-ийн нэгдсэн мэдээ, байршлын зураг, схем						+
24. Улсын иргэний хамгаалалтын операти- вын төлөвлөгөө				+		
-Иргэний хамгаалалтын улсын албад, аймаг, хотын онцгой үеийн арга хэм- жээний төлөвлөгөө						+
25. Улсын иргэний хамгаалалтын удирд- лага, холбоо зарлан мэдээллийн үйл ажиллагааны зохион байгуулалт, зарч- мыг илэрхийлсэн баримт бичиг						+
26. Улсын иргэний хамгаалалтын удирдла- гын болон зориулалтын хоргодох байр- ны зураг төсөл, байршил, хүчин чадлын тухай нэгдсэн мэдээ						+
ГУРАВ. <u>Эдийн засаг, шинжлэх ухаан тех- никийн асуудал</u>						
27. Улсын алт, мөнгө болон валют, мөнгөн тэмдэгтийн нөөцтэй холбогдсон баримт бичиг, мэдээ						+

4.

	I	I	2	I	3	I	4
30. Улсын мөнгөн тэмдэгтийг шинээр хэвлэх, хуучныг устгах, үнэт зүйлийг тээвэрлэх ажиллагаа, түүнд холбогдсон баримт бичиг							+
30. Алт, мөнгө, ураны хүдрийн район, ордын батлагдсан нөөцтэй холбогдсон баримт бичиг							+
30. Гадаад худалдааны үнийн хэлэлцээрийн үндэслэл, санал /төслийн шатанд/							+
31. Ижиглэн худалдах үнийн өөрчлөлттэй холбогдсон санал баримт бичгүүд /төслийн шатанд/							+
32. Гадаад худалдааны төлбөрийн баланс /орон тус бүрээр/							+
33. Хувь хүний банкин дахь мөнгөн хадгаламж							+
34. Шинжлэх ухааны нөөлт, УААА, цэргийн салбарт онцгой ач холбогдолтой шинэ бүтээл, эрдэм шинжилгээний материал, техник, технологийн болон шинжлэх ухаан техникийн урьдчилсан төлөвлөгөө, төслийн баримт бичиг, эрдэм шинжилгээний ажлын дэлгэрэнгүй тайлан, гүйцэтгэл							+
35. БНМАУ-ын шинэ бүтээл, ШУТ-ийн ололтыг дотоод, гадаадад дамжуулах лицензийн гэрээтэй холбоотой ажлын баримт бичиг							+
36. Үнэмлэхүй солбилцолтой I:5000, I:10000, I:25000, I:50000, I:100000, I:200000 масштабтай байр зүйн зураг <u>ДӨРӨВ. Харилцаа холбооны асуудал</u>							+
37. БНМАУ-ын хот хоорондын холбос, мэдээлэл дамжуулах системийн дэлгэрэнгүй схем						+	
38. Засгийн газрын өндөр үелэлэлийн холбооны системийн схем						+	
39. Улс хоорондын болон хотын холбооны кабель шугамын дэлгэрэнгүй схем <u>ТАВ. Төрийн гадаад бодлогын асуудал</u>							+
40. Төр, засгийн гадаад харилцааны бодлого, байр суурь, энэ талаар боловсруулж буй баримт бичиг							+

5.

I	!	2	!	3	!	4
41. БНМАУ-аас гадаад орнуудтай байгуулсан нууц гэрээ, хэлэлцээр, протокол, санамж, бичиг, тэдгээрийн гүйцэтгэл	нууцалсан зэргээр					
42. Тус улсаас гадаад улсад суугаа алчин сайд, олон улсын байгууллагын байнгын төлөөлөгч нарт болон олон улсын хурал чуулганд оролцох төлөөлөгчдөд өгсөн ажлын удирдамж, чиглэл, гадаадын төлөөлөгчидтэй хийсэн уулзалт ярианы тэмдэглэл		нууцалсан зэргээр				
43. БНМАУ-ын дипломат шуудан				+		
<u>ЗУРГАА. Бусад асуудал</u>						
44. Төр, засгийн хаалттай хуралдаанаар хэлэлцсэн асуудал, түүнд холбогдох баримт материал	нууцалсан зэргээр					
45. Төрийн ордны цогцолбор, БНМАУ-ын ерөнхийлөгч, дэд ерөнхийлөгч, ерөнхий сайдын өргөө, монгол банк, Батлан хамгаалах яам, Улсын аюулгүй байдлыг хангах байгууллагын байр, Засгийн газрын зочид буудлын зураг төсөл, холбооны шугамын монтаж, схем, харуул хамгаалалтын зохион байгуулалт		+				
46. Цаазаар авах ял гүйцэтгэх журам, ажиллагаа, түүнийг гүйцэтгэсэн тухай баримт бичиг, материал				+		
47. Төрийн нууц хамгаалах систем, хамгаалалтын техник хэрэгслийн бүтэц, зохион байгуулалт, түүнд холбогдох баримт бичиг						+

нууцын зэргийг /+/ гэж тэмдэглэв.

Сайд нарын Зөвлөлийн

ТОГТООЛ

1988 оны 12 дугаар
сарын 31-ний өдөр

Дугаар 330

Улаанбаатар
хот

Улсын нууц баримт бичгийн жагсаалтыг батлах тухай

БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлөөс ТОГТООХ нь:

1. "Улсын нууц баримт бичгийн жагсаалт"-ыг хавсралтын
шоор шинэчлэн баталсугай.

2. Улсын нууц бичиг хэргийг хөтлөх зааврыг 1989 оны I дү-
гээр сард багтаан шинэчлэн баталж, уг зааврын мөрдөлт, улсын
нууцны хадгалалт хамгаалалтад хяналт тавьж ажиллахыг Нийгмийг
шоулаас хамгаалах яам /н.ЖАМСРАНЖАВ/-д даалгасугай.

3. "Улсын нууц баримт бичгийн жагсаалт", "Улсын нууц бичиг
хэргийг хөтлөх заавар"-ыг төв аппарат, харьяа байгууллагад хэ-
рэгжүүлэхийг яам, улсын хороо, тусгай газар, аймаг, хотын
АДХ-н гүйцэтгэх захиргаалад даалгасугай.

4. Энэ тогтоол гарсантай холбогдуулан "Улсын нууц бичиг
хэргийн заавар, нууц бичиг баримтын жагсаалт батлах тухай"
Сайд нарын Зөвлөлийн 1975 оны 12 дугаар сарын 26-ны өдрийн
622 дугаар тогтоолыг хүчингүй болсонд тооцсугай.

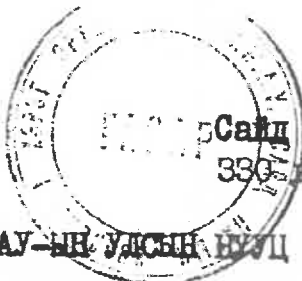

БНМАУ-ын Сайд нарын
Зөвлөлийн дарга

Д.СОДНОМ

БНМАУ-ын Сайд нарын Зөвлөлийн
Хэрэг эрхлэх газрын дарга

З.СААРАЛ

НУУЦ

Сайд нарын Зөвлөлийн 1988 оны
330 дугаар тогтоолын хавсралт

БНМАУ-ЫН УЛСЫН НУУЦ БАРИМТ БИЧГИЙН ЖАГСААЛТ

Нууцлах зүйл	Нууцын зэрэг		
	Мал нууц онц чухал	Мал нууц	Нууц
I	2	3	4
<u>Нэг. Дайчилгааны бэлтгэл, нөөц баталгаажилтын асуудал</u>			
1. Улс ардын аж ахуйн дайчилгааны бэлтгэлийн нэгдсэн болон тооцоот жилийн төлөвлөгөө	+	-	-
-Ням, улсын хороо, тусгай газар, аймаг, хотын дайчилгааны бэлтгэлийн болон тооцоот жилийн төлөвлөгөө	-	+	-
-Сум, район, аж ахуй, үйлдвэр, ахбан газар, байгууллагын дайчилгааны бэлтгэлийн болон тооцоот жилийн төлөвлөгөө	-	-	+
2. Улсын болон дайчилгааны нөөцийн хэмжээ, байрлал, санхүүжилттэй холбогдсон мэдээ, заавар	-	+	-
3. Улс ардын аж ахуйн ажиллах хүчний баталгаажилтын нэгдсэн мэдээ, судалгаа, жагсаалт	-	+	-
4. Төвлөрсөн нефть баазууд, тэдгээрийн ачлх, буулгах байгууламжийн хүч чадалын хэмжээ, байршлын тухай нэгдсэн мэдээ	-	-	+
5. Стратегийн ач холбогдол бүхий нисэх онгоцны буудал, зам, гүүрийн тоо, байршил, даац, уртын хэмжээ, бүтцийн тухай нэгдсэн мэдээ	-	-	+
<u>Хоёр. Батлан хамгаалах, Улсын аюулгүй байдлыг хангах болон иргэний хамгаалалтын асуудал</u>			
6. Зэвсэгт хүчин, нийгмийг аюулаас хамгаалах байгууллагуудын зохион байгуулалтын бүтэц, орон тоо, зэвсэг, техник, материал-техниклийн хангалт, байлдах хүч чадал, бэлэн байдалтай холбогдсон нэгдсэн үзүүлэлт, зэвсэгт хүчний опе-			

	I	2	3	4	
ративын болон дайчилгааны бэлтгэлийн төлөвлөгөө, тэдгээрийн биелэлтийн мэдээ, зэвсэгт хүчнийг өөрчлөн зохион байгуулах хэтийн төлөвлөгөө, байлдааны байнгын, өндөржүүлсэн, "дайнн аюул", бүрэн бэлэн байдлын болон цэрэг армийг шилжүүлэн байрлуулах, татан буулгахтай холбогдсон нэгдсэн мэдээ					16. Нууц : төрөл тулшн хай н
7. Зэвсэгт хүчин, нийгмийг аюулаас хамгаалах байгууллагуудын дэлгэрэнгүй төсөв, түүний гүйцэтгэл					17. Байлд ханга мэдээ
8. БНМАУ-ын Засгийн газар, байгууллагаас гадаад орны Засгийн газар, байгууллагатай улсыг батлан хамгаалах, улсын аюулгүй байдлыг хангах асуудлаар байгуулсан нууц гэрээ, хэлэлцээр, тэдгээрийн хэрэгжилтийн тухай мэдээ					18. Байлд ресур лын н
9. Улсын хилийн хамгаалалт, оперативын төлөвлөгөө, эдгээрт холбогдох нэгдсэн мэдээ					19. Цэрги тосло ханга
10. Нийгмийг аюулаас хамгаалах байгууллагын гүйцэтгэх ажлын арга хэлбэр, үйл ажиллагаанд холбогдох баримт бичиг					20. Цэрги сэтгэ
11. БНМАУ-ын шифр, түүний түлжүүр					21. Зэвсэ кац, :
- яам, улсын хороо, тусгай газрын шифр, түүний түлжүүр					зохио. хуваа
12. Цэргийн анги, нэгтгэлийн тоо, удирдлагын зохион байгуулалт, жинхэнэ нэр хаяг, байршлын схемийн нэгдсэн мэдээ					22. Коман хүрэх техни цэрги байгу. зураг
13. Цэргийн албан хаах үүрэгтэн болон цэрэгт татагдах, цэргээс халагдах хүний тооны тухай нэгдсэн мэдээ					23. Цэрги кийн . турши
14. Бэлтгэл цэргийн албан хаагчдын тоо, мэргэжлийн ялгааны нэгдсэн мэдээ					24. Цэрги лэдэг хион тоо х
- улсын хэмжээнд					
- аймаг, хотын хэмжээнд					25. БНМАУ тол а
15. Цэргийн удирдлагын зохион байгуулалт, тоног төхөөрөмжийн хангалт, нэр төрөл, тактик, техникийн өгөгдөхүүний нэгдсэн мэдээ					зоригу. чадлы диаме

1 4

	I	!	2	!	3	!	4
	10. Нууц зэвсэг, техникийн хэрэгслийн нэр төрөл, техникийн өгөгдөхүүн, хэрэглэх түлшний нэр төрөл, зарцуулалтын тухай нэгдсэн мэдээ		+		-		-
-	17. Байлдааны техник, зэвсэг, галт хэрэгслийн хангалтыг тодорхойлсон захиалтын нэгдсэн мэдээ		-		+		-
-	18. Байлдааны зэвсэг техникийн ашиглалт, моторсурсийн хугацаа, норм, ашиглалтын зардлын нэгдсэн мэдээ		-		+		-
	19. Цэргийн анги, нэгтгэлийн хүнс, шатахуун, тослогооны материал, аж ахуй, санхүүгийн хангалт, захиалтын нэгдсэн мэдээ, тайлан		-		+		-
	20. Цэргийн улс төр, ёс суртахууны болон санаа сэтгэлийн байдлын тухай нэгдсэн судалгаа		-		-		+
н зэргээр	21. Зэвсэгт хүчний холбооны зангилгаа, радиолокац, пеленгатор, радио техник хэрэгслийн зохион байгуулалт, байршил, үелзлэлийн хуваарилалтын нэгдсэн мэдээ		-		+		-
-	22. Командын байр, харвах суурь, полигон, түүнд хүрэх зам, бие бүрэлдэхүүн, байлдааны зэвсэг, техникийн хэрэгслийн агуулах, далдлах байр, цэргийн анги, хотхон, тусгай объектыг барьж байгуулах нэгдсэн төлөвлөгөө, тэдгээрийн зураг схем, гүйцэтгэлийн нэгдсэн мэдээ		-		+		-
н зэргээр	23. Цэргийн салбарт гарсан шинжлэх ухаан, техникийн нээлт, шинэ бүтээл, оновчтой санал, туршилтын тухай нэгдсэн мэдээ						нууцалсан зэргээр
-	24. Цэргийн зориулалттай бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэдэг үйлдвэрийн хүч чадал, байрлал, зохион байгуулалт, бүтээгдэхүүний нэр төрөл, тоо хэмжээний нэгдсэн мэдээ		-		-		+
-	25. БНМАУ-ыг батлан хамгаалах болон тусгай объектод ашиглагдаж байгаа уст цэг, мөн нөөцөд зориулж гаргасан уст цэргийн солбиолцол, хүч чадлын үзүүлэлт / гүн, статик, динамик төвшин, диаметр, ундарга /-ийн нэгдсэн мэдээ		-		-		+

	I	I 2	I 3	I 4
36. ЭЗХТЗ-ийн чуулган, гүйцэтгэх хороо, бусад хороо, байнгын комиссуудын хуралдааны нууцад хамаарах шийдвэр, баримт бичиг				нууцалсан зэргээр
37. Гадаад худалдааны төлбөрийн нэгдсэн баланс, гадаад зээл, хүүгийн тухай нэгдсэн тоо мэдээ	-	-	-	+
38. Гадаад орнуудтай байгуулсан хоёр болон олон талын гэрээ, хэлэлцээр, протокол, санамж бичиг, тэдгээрийн гүйцэтгэл /нууцлахаар тохиромжсон бол/	-			нууцалсан зэргээр
39. Хөдөлмөрчдийн хувийн хадгаламжийн нэрийн данс	+	-	-	+
40. Улс ардын аж ахуйд шинжлэх ухаан техникийн онц ач холбогдол бүхий нууцалсан нээлт, бүтээл, оновчтой санал, технологи, техникийн баримт бичиг	-			нууцалсан зэргээр
41. БНМАУ-ын гадаад улсад худалдахаар төлөвлөж байгаа патент, лицензийн баримт бичиг /төслийн шатанд/	+	-	-	+
42. Стратегийн ач холбогдолтой радио идэвхт бодисын судлагдсан, батлагдсан нөөцийн хэмжээ	+	-	-	+
43. Энэ жагсаалтад орсон нууц баримт бичгийг агуулсан төлөвлөгөө, төслийн дэлгэрэнгүй тайлан, гүйцэтгэл	+			нууцалсан зэргээр
<u>Дөрөв. Харилцаа холбооны асуудал</u>				
44. БНМАУ-ын хот хоорондын холбооны зохион байгуулалт, мэдээлэл дамжуулах систем байгуулах дэлгэрэнгүй болон бүрдүүвч схем	-	-	+	-
45. Засгийн газрын өндөр үелзлэлийн холбооны систем болон улс хоорондын телефон, телеграфын холбооны зохион байгуулалтын схем	-	+	-	-
46. Радио, радио релейний нэвтрүүлэх, хүлээн авах станцуудын харилцаанд ашиглах үелзлэл	-	+	-	+
47. Улс хоорондын болон хотын кабель шугамын дэлгэрэнгүй болон бүрдүүвч схем	-	-	-	+

I	!	2	!	3	!	4
48. Холбооны зангишгаа, бүх төрлийн холбооны шугамын /агаарын болон кабелт шугам, радио релейний шугам/ завсарын станцууд, радио-телевизийн станцын байрлалын дэлгэрэнгүй тодорхойлолт	-		+		-	
Тав. Улс төрийн гадаад бодлого, үзэл суртлын үйл ажиллагаа						
49. Гадаад харилцааны асуудлаар засгийн газрын бодлого, байр суурийг төлөвлөн боловсруулж буй баримт бичиг /төслийн шатанд/	-		-		+	
50. Ах дүү орнуудтай байр сууриа зохицуулж уялдуулсан уулзалт, зөвлөлтөөнд хэлэлцсэн асуудал /нууцлахаар тохиролцсон бол/						нууцалсан зэргээр
51. Тус улсаас гадаад улсад суугаа элчин сайд, олон улсын байгууллагын байнгын төлөөлөгч нарт болон олон улсын хурал чуулганд оролцох төлөөлөгчдөд өгсөн ажлын удирдамж, чиглэл, гадаадын төлөөлөгчидтэй хийсэн уулзалт, ярианы тэмдэглэл /нууцлахаар тохиролцсон бол/						нууцалсан зэргээр
52. Хөрөнгөтөн болон хөгжиж байгаа орнуудтай харилцах улс төр, эдийн засгийн бодлоготой холбогдсон асуудал /төслийн шатанд/	-		-		+	
53. Үзэл суртлын сөрөг нэвтрүүлэгт оруулахаар бэлтгэж буй баримт бичиг /төслийн шатанд/	-		-		+	
Зургаа. Бусад асуудал						
54. Засгийн газрын ордон, улсын банк, Батлан хамгаалах яам, Нийгмийг аюулаас хамгаалах яам, Улс төрийн Товчооны гишгүүдийн байр, Төв Хороо, Засгийн газрын зочид буудал, амралтын газар, тус улсад суугаа дипломат төлөөлөгчдийн газар, олон улсын байгууллага, байнгын төлөөлөгчдийн байр, конторын зураг төсөл, ус, цахилгаан, холбооны шугамын монтаж, схем, харуул хамгаалалтын албаны зохион байгуулалт	-		-		+	

66. Үнэмлэхү
I: 25000,
масштабт

66. Тус улсы
зураглал

67. Геодези,
гравимет

68. Хаалттай
зурваст

69. Цэвэр ус
схем, тэ

70. Шилжий,
сөн туха

71. Энэ жагс
хий байг

бичиг

ТАЙЛБ

